Doktori (PhD) értekezés

Drusza Tamás József

2025

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM

Rendészettudományi Doktori Iskola

Drusza Tamás József

A titkosszolgálati tevékenység társadalmi rendeltetése

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető:

Prof. Dr. Finszter Géza egyetemi tanár

Budapest, 2025. augusztus 27.

„El secreto es el alma de las cosas.”

„A titok a dolgok lelke.”

(spanyol közmondás)

TARTALOMJEGYZÉK

TARTALOMJEGYZÉK 3

BEVEZETÉS 8

1 A KUTATÁS 10

1.1 A KUTATÁS INDOKOLTSÁGA 10
1.2 A KUTATÁS TÁRGYA 13
1.3 A TUDOMÁNYOS PROBLÉMA 17
1.4 A KUTATÁS FŐ KÉRDÉSEI, CÉLJAI 19
1.5 KUTATÁSI HIPOTÉZISEK 21
1.6 TUDOMÁNYTERÜLETI BESOROLÁS 23
1.7 A KUTATÁS MÓDSZEREI 25
1.8 AZ ÉRTEKEZÉS FORMAI KERETEI 27

2 SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS 29

2.1 FEJLETT ORSZÁGOK SZAKIRODALMA 30
2.2 FEJLŐDŐ ORSZÁGOK SZAKIRODALMA 39
2.3 A MAGYARORSZÁGI SZAKIRODALOM 42
2.4 AZ ELMÉLETEK ÖSSZEGZÉSE 46

3 TERMINOLÓGIAI KÉRDÉSEK 50

3.1 A TITKOSSZOLGÁLAT KIFEJEZÉS ALKALMAZHATÓSÁGA 50
3.1.1 A titkosszolgálat kifejezés történeti gyökerei 51
3.1.2 A titkosszolgálat fogalom tudományos alkalmazhatósága 53
3.1.3 A titkosszolgálat kifejezés magyarországi alkalmazhatósága 56
3.2 AZ INTELLIGENCE KIFEJEZÉS 59
3.2.1 Az intelligence kifejezés etimológiája 60
3.2.2 Az intelligence fogalommal kapcsolatos vita 62
3.3 RÉSZÖSSZEGZÉS 66

4 A KÉMKEDÉS 68

4.1 A KÉMKEDÉS, MINT ŐSI „MESTERSÉG” 68

4.2 A KÉMKEDNI SZÓ ETIMOLÓGIÁJA 69
4.2.1.1 A kémkedni szó etimológiája Indoeurópai nyelvekben 69
4.2.1.2 A kémkedés kifejezés etimológiája az ókori Kínában 70
4.2.1.3 A kémkedni kifejezés etimológiája a magyar nyelvben 72
4.3 A TITOK, MINT A KÉMKEDÉS ALAPJA 75
4.3.1.1 A titok fogalmai és formái 78
4.3.1.2 A titok társadalmi funkciói 82
4.4 A KÉMKEDÉS TUDOMÁNYOS MEGHATÁROZÁSA 84
4.4.1 A kémkedés fogalmi összetevői 88
4.4.1.1 A kémkedés végrehajtója 89
4.4.1.2 A kémkedés motivációja 91
4.4.1.3 A kémkedés módszerei 93
4.4.1.4 A kémkedés célpontja 94
4.4.2 A kémkedés fogalmának meghatározása 96
4.5 TITKOS TEVÉKENYSÉG A KÉMKEDÉSEN TÚL: A TITKOS BEFOLYÁSOLÁS 97
4.6 A TITOK ÉRTELMEZÉSE A TITKOS ÁLLAMI TEVÉKENYSÉGEK KAPCSÁN 102
4.7 RÉSZÖSSZEGZÉS 109

5 A KÉMKEDÉS PROFESSZIONALIZÁLÓDÁSA 110

5.1 A TÁRSADALMI IGÉNY 110
5.1.1 Evolúciós előnyök 110
5.1.2 Társadalmi előnyök 112
5.2 A TEVÉKENYSÉG KEZDETEI 114
5.3 A SZAKISMERET ÉS A KÉPZÉS 116
5.3.1 Szakismeret 117
5.3.1.1 Az ókori Kína: Szun-Ce 117
5.3.1.2 Az Arthashastra 118
5.3.1.3 A modern kor 120
5.3.2 A képzés 122
5.4 AZ INTÉZMÉNYESÜLÉS 127
5.4.1 Az elő-titkosszolgálatok 127

5.4.1.1 A velencei Tízek Tanácsa ... 127
5.4.1.2 A Ming-dinasztia elhárítási rendszere ... 129
5.4.1.3 Walsingham „házi” kémszolgálata ... 131
5.4.1.4 A Habsburg „titkos levelezők” ... 134
5.4.1.5 A bíborosok kémszolgálata ... 135
5.4.1.6 Fouché politikai kémkedési rendszere ... 136
5.4.1.7 Az elő-titkosszolgálatok elemzése ... 138
5.4.2 A modern titkosszolgálatok ... 140
5.5 A JOGI SZABÁLYOZÁS ... 145
5.6 A TÁRSADALMI ELISMERÉS ... 148
5.7 A TITKOSSZOLGÁLATI TEVÉKENYSÉG MEGHATÁROZÁSA ... 150
5.7.1 A titkosszolgálat, mint szervezet ... 150
5.7.2 A titkosszolgálati tevékenység ... 153
5.7.2.1 Az titkosszolgálati tevékenység elsődleges és másodlagos elemei . 154
5.7.2.2 A titkosszolgálati tevékenység tipikus formái ... 157
5.7.2.3 A titkosszolgálati tevékenység és más állami funkciók ... 158
5.7.3 A titkosszolgálatok tevékenységének fogalmi meghatározásai ... 160
5.8 RÉSZÖSSZEGZÉS ... 160

6 A TITKOSSZOLGÁLATOK RENDELTETÉSE ... 162

6.1 AZ ÉRDEK ... 162
6.1.1 Az érdek fogalom gyökerei ... 163
6.1.2 Az érdek megjelenése titkosszolgálati jogszabályokban ... 167
6.1.3 A nemzeti és a nemzeti biztonsági érdek ... 168
6.1.4 Az érdek fogalmi alapjai ... 171
6.1.4.1 Az érdek megközelítési lehetőségei ... 171
6.1.4.2 Az érdek, mint a cselekvés lehetősége ... 173
6.1.4.3 Az egyéni szükséglet és a társadalmi igény ... 175
6.1.4.4 Az érdekek felismerése és érvényesítése ... 176
6.2 TITKOSSZOLGÁLATOK RENDELTETÉSE DEMOKRÁCIÁBAN ... 181

6.2.1 Alapvető rendeltetés ... 181
6.2.2 A titkosszolgálati tevékenység funkciói demokráciában ... 186
6.2.2.1 Biztonsági (Védelmi) funkció ... 187
6.2.2.2 Támadó funkció ... 188
6.2.2.3 Tanácsadó funkció ... 189
6.2.2.4 Erőforrásnövelő funkció ... 189
6.2.2.5 Fizikai erőszakcsökkentő funkció ... 191
6.2.2.6 Érdekérvényesítő funkció ... 192
6.2.2.7 Előrejelző funkció ... 193
6.2.2.8 Megelőző funkció ... 194
6.2.2.9 Innovációs funkció ... 194
6.2.2.10 Felkészítő (képzési) funkció ... 195
6.2.3 Funkciók összefoglalása ... 195
6.3 RENDELTETÉS ÉS FUNKCIÓK NEM DEMOKRATIKUS POLITIKAI RENDSZERBEN ... 196
6.4 RÉSZÖSSZEGZÉS ... 200

7 A NEMZETBIZTONSÁG KIFEJEZÉS MAGYAR PROBLÉMÁJA ... 202

7.1 A NEMZETBIZTONSÁG KIFEJEZÉS KETTŐS JELENTÉSE ... 202
7.1.1 A nemzetbiztonság, mint biztonsági állapot ... 205
7.1.2 A nemzetbiztonság, mint állami funkció ... 210
7.1.2.1 A korai magyar titkosszolgálati szervezetek ... 212
7.1.2.2 Az állambiztonsági korszak ... 221
7.1.2.3 Az állambiztonságból a nemzetbiztonságba ... 224
7.2 A TERMINOLÓGIAI PROBLÉMA FELOLDÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI ... 232
7.3 RÉSZÖSSZEGZÉS ... 233

8 ÖSSZEGZETT EREDMÉNYEK ... 235

9 HIPOTÉZISEK VIZSGÁLATA ... 238

9.1 AZ 1. SZÁMÚ HIPOTÉZIS VIZSGÁLATA ... 238
9.2 A 2. SZÁMÚ HIPOTÉZIS VIZSGÁLATA ... 239

9.3 A 3. SZÁMÚ HIPOTÉZIS VIZSGÁLATA 240
9.4 A 4. SZÁMÚ HIPOTÉZIS VIZSGÁLATA 241

10 TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK 243

11 JAVASLATOK 245

11.1 ELMÉLETI JELLEGŰ JAVASLATOK 245
11.2 GYAKORLATI JELLEGŰ JAVASLATOK: 246

12 KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS 250

13 FELHASZNÁLT IRODALOM 251

14 ÁBRÁK ÉS TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE 273

15 TÉMÁVAL KAPCSOLATOS PUBLIKÁCIÓK 274

16 1. SZÁMÚ MELLÉKLET: 275

BEVEZETÉS

A titkosszolgálatok tevékenységéről legtöbbünknek a titok és a megtévesztés jut eszébe. Úgy gondolom, már ez is elegendő indok arra, hogy tudományos vizsgálat tárgyává tegyem őket. Három kérdés különösen foglalkoztat: mi ez a tevékenység pontosan, kik és hogyan végzik, és mindenekelőtt, hogy miért van rá szükség.

Amióta léteznek államok, az emberi közösségek mindennapjai folyamatos küzdelemben telnek. Az államoknak erőfeszítéseket kell tenniük fennmaradásuk és fejlődésük érdekében. E küzdelmek forrásai részben a természet kihívásai, részben azonban más emberek, csoportok vagy államok. Ezek hátterében mindig versenyhelyzet áll: az erőforrások szűkössége és az a tény, hogy sokszor gyorsabb és kifizetődőbb a gyengébbet erővel legyőzni, mint békés úton megszerezni azt, amire szükség van.[1] E kihívások gyökere a versenyhelyzet, amely már az állatvilágban is jól megfigyelhető.[2]

Az emberi közösségek ennek kezelésére egyre fejlettebb szervezeti formákat hoztak létre, egyre hatékonyabb eszközöket találtak ki. Az állam kialakulása és fejlődése ennek a folyamatnak a természetes része: növelte a fennmaradás esélyeit, miközben mérsékelte a belső erőszakot.[3] A társadalmi működést irányító, segítő, ellenőrző állam az idő múlásával egyre hatékonyabban tölti be szerepét. Egyre inkább differenciálta funkcióit, és létrehozott újabb, specializált szervezeteket.[4] Ebbe a sorba illeszkedik a titkosszolgálatok megjelenése is. Bár tevékenységük a „második legősibb mesterségnek”[5] tartott kémkedésre épül, széles körben elterjedt intézményes formáik csak a 19. század második felében kezdtek kialakulni.[6]

Kutatásaim során azt tapasztaltam, hogy ma szinte minden országban működnek titkosszolgálatok, néhány jól magyarázható kivételtől eltekintve. Ez első pillantásra arra utalhat, hogy a társadalmak közmegegyezéssel ismerik el létüket. Valójában azonban a szerepük

[1] DAHRENDORF (1990): *Class and Class Conflict in Industrial Society*, printing 1990 (Stanford, Calif: Stanford Univ. Press, 1990), 209.

[2] WAAL (2007): *Chimpanzee Politics: Power and Sex among Apes*, 25th anniversary ed (Baltimore, Md: Johns Hopkins University Press, 2007).

[3] BALOGH (2011): „Állam és erőszak”, *Politikatudományi Szemle* 20, sz. 4: 119–32.

[4] MEZEI (2023): „A magyar állam kémelhárító tevékenysége 1975 és 1985 között” (PhD. értekezés, Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem).

[5] BODA ÉS MTSAI. (2019): *A hírszerzés története az ókortól napjainkig*, szerk. József Boda és Kund Regényi (Budapest: Dialóg Campus, 2019), 10.

[6] MEZEI (2023):„A magyar állam kémelhárító tevékenysége 1975 és 1985 között”20.

ellentmondásos.[7] Egyes országokban a nemzet védelmezőjeként tekintenek rájuk, másutt a polgárok elnyomásának szimbólumaként. A kulturális emlékezetben és a populáris kultúrában is kétarcú képet mutatnak: hősies és önfeláldozó szervezetként éppúgy jelen vannak[8], mint hideg, kíméletlen és erkölcstelen hatalmi gépezetként. Fontosnak tartom kiemelni: a negatív kép nem pusztán fikció, hanem a közéleti és a tudományos vitákban is visszatérő valós probléma. [9]

E dilemmából kiindulva jutottam arra a meggyőződésre, hogy szükséges vizsgálni: miért léteznek titkosszolgálatok a modern világban, milyen társadalmi rendeltetéssel bírnak, milyen hasznot jelentenek az államnak és a polgároknak, és miben különböznek más állami funkcióktól. Az időszerűséget erősíti, hogy a titkosszolgálatok szinte mindennap szerepelnek a hírekben. Ez jól mutatja, hogy a közvélemény számára állandóan érdekesek, hiszen a titok mindig kíváncsiságot szül.

Kutatásom célja kettős. Egyrészt szeretném hosszabb időre fellebbenteni a fátylat, hogy közelebbről is megfigyelhessük e rejtett világot. Másrészt tudományos támpontokat kívánok adni ahhoz, hogy minél többen minél tisztábban értsék, mit is látnak a fellebbenő fátyol alatt.

[7] KESSLER (1994): *Inside the CIA* (New York: Pocket Books, 1994), 41.

[8] NATHAN (2012): „Intelligence Transparency, Secrecy, and Oversight in a Democracy .", in *Overseeing Intelligence Services: A Toolkiz*, szerk. Monica den Boer és mtsai. (Geneva: DCAF), 51.

[9] ZEGART (2023): *Spies, Lies, and Algorithms: The History and Future of American Intelligence*, First paperback printing (Princeton Oxford: Princeton University Press, 2023), 102–3.

1 A KUTATÁS

1.1 A kutatás indokoltsága

A titkosszolgálatok társadalmi rendeltetésének vizsgálata mellett több érv is szól. Az érdeklődés egyik forrása a titokzatosság, amely természetes módon ösztönzi az embereket arra, hogy ha lehetőségük adódik, minél többet megtudjanak e szervezetek működéséről. A másik ok abban rejlik, hogy a titkosszolgálatok különleges felhatalmazással rendelkeznek az állampolgárok titkos megfigyelésére, így potenciálisan bárki életére jelentős hatást gyakorolhatnak.[10] E tényezők miatt a közérdeklődés nemcsak az állampolgárok, hanem az utóbbi időben a tudományos kutatók körében is erőteljesen megnyilvánul.

A fentiek alapján három szinten fontos és időszerű a titkosszolgálati tevékenység társadalmi szerepének vizsgálata. Először is globális szinten komoly közérdeklődésre számot tartó jelenség a titkosszolgálatok világa. Bármilyen kontextusban is kerüljön szóba ez a tevékenység vagy az azt végző szolgálatok, mindig komoly figyelmet és visszhangot vált ki. Bár a tudományos vizsgálódásnak közvetlenül nem feltétlenül feladata a közérdeklődés kiszolgálása, a társadalom számára értelemszerűen leginkább az kelti a tudományos munka hasznosságának érzetét, ha az ilyen kutatások és a közérdeklődés tárgyai összekapcsolódnak. Ezen érdeklődés leginkább két formában érződik. Egyrészt, hogy a titkosszolgálatok valójában milyen módon szolgálják a társadalmat, valóban szükség van-e rájuk. Másrészt, hogy valójában pozitív szerepet játszanak-e a demokratikus társadalmak működésében, nem élnek-e vissza azzal a szokatlanul erős felhatalmazással, amelyet az állam más funkcióihoz képest élveznek. Fontos tehát, hogy a társadalmi szereplők és a közvélemény minél jobban megértse, hogy a demokratikus országoknak miért is van szükségük titkosszolgálatokra, a diktatórikus országokban pedig miért fordulnak szembe az egyszerű polgárokkal. Előbbivel összefüggésben lényeges annak az összefüggésnek a bemutatása, hogy a titkos működés néhány alapvető feltétel teljesülése esetén miért nem ellentétes a demokrácia alapelveivel, sőt miért fontos annak fennmaradása szempontjából.[11]

Másodszor nemzeti szinten is van relevanciája a tudományos vizsgálódásnak. A titkosszolgálatok működésének fontos részterülete a társadalmi bizalom kérdésköre. Ez

[10] COMEY (2018): *Magasabb rendű hűség* (Pécs: Alexandra Könyvesház, 2018).

[11] GREENWALD (2014): *A Snowden-ügy: korunk legnagyobb nemzetbiztonsági botránya*, ford.Jenő. Böszörményi és Marcell Nagy (Budapest: HVG, 2014).

értelemszerűen erősen összefügg az előzőekben leírtakkal. Különös jelentőséget ad neki azonban a kelet-európai, ezen belül is a magyarországi állambiztonsági múlt örökségéből fakadó negatív állampolgári attitűd, mivel e szervezeteket a hatalom a polgárok elnyomására használta fel. Ezen percepció javítása komoly erőfeszítést igényel, amihez szintén elengedhetetlenek a tudományos alapok.[12]

Emellett Magyarországon a titkosszolgálati szféra reformja is időszerű, mert a rendszer működésének alapját képező 1995. évi CXXV. törvény immár harminc éves. Bár olykor voltak benne technikai jellegű javítások és intézményi pontosítások, lényegét tekintve nem sokat változott. Ez a kor a mai turbulensen változó világban már matuzsáleminek számít, nem véletlenül hívja fel egyre több kutató a figyelmet, hogy ideje lenne a szabályozás megújításának. E szabályozás a társadalom jelentős részét, a hatalmi rendszeren belül pedig az összes hatalmi ágat érintené valamilyen formában, így előkészítése során nem nélkülözhetők a tudományos szempontok, gondolatok. [13]

Harmadszor szervezeti szinten is hasznos lehet a társadalmi szerep kutatása. A titkosszolgálatok szervezeti működése, illetve annak fejlesztése sem nélkülözheti a tudományos nézőpontot. A tevékenység és szervezetek különlegessége önmagában indokolja a részletes tudományos elemzést.[14] Ezek leginkább a működési folyamatok (lásd pl. információmegosztás vagy a titkos információgyűjtés módszertana), illetve a humán erőforrással kapcsolatos aktuális kérdések (lásd generációs kihívás), valamint a szervezeti kultúra fejlesztésével kapcsolatosak.[15]

Ezzel kapcsolatosan gondolhatnánk, hogy a titkosszolgálatok, mint állami szervezetek monopolhelyzetben vannak, így a helyzetük egyszerű. Valójában azonban több területen is versenyeznek: versenyhelyzetben vannak ugyanis az ellenérdekelt szervezetekkel, legyenek azok más államok titkosszolgálatai vagy éppen terrorista csoportok. Hasonló versenyhelyzetben vannak továbbá a munkaerőpiacon is. Ennek alapvetően az az oka, hogy az igen komplex titkos tevékenységeket végző személyi állomány értékes, nagy hozzáadott értéket

[12] RÉVÉSZ (2010): *Források a titkosszolgálatok politológiai tanulmányozásához* (Szeged: JATEPress, 2010), 143–45.

[13] HETESY (2011): „A titkos felderítés" (PhD. értekezés, Budapest, Pécsi Tudományegyetem); KOVÁCS ÉS DOBÁK (2017): „Korszakváltások a magyar nemzetbiztonsági intézményrendszerben", in *Biztonsági Kihívások a 21. században*, szerk. István Sabjanics és Géza Finszter (Budapest: Dialóg Campus).

[14] RÉVÉSZ (2007): „A titok mint politika. A titkosszolgálatok politológiai kutatásának lehetőségei" (PhD. értekezés, Szeged, Szegedi Tudományegyetem), 4, https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/handle/20.500.12944/12393.

[15] ZALAI (2013): „A humánerőforrás-gazdálkodás kérdéseinek vizsgálata a nemzetbiztonsági szolgálatoknál" (PhD. értekezés, Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem), https://doi.org/10.17625/NKE.2013.016.

előállítani képes, amiből adódóan szűkös erőforrást jelentő munkaerőnek számít a munkaerőpiacon, amiért a különböző szervezetek nagy versenyben vannak.[16]

A titkosszolgálatok társadalmi rendeltetésének vizsgálatát mindhárom fenti szinten relevánsnak, a gondolkodás támogatására alkalmasnak gondolom. E tudományos munka pedig még igencsak gyerekcipőben jár. Elsősorban az utóbbi évtizedekben – a titkosszolgálatok tudományos kutatásának kezdete óta[17] – számos kutató kísérletezett ezen rendeltetés meghatározásával, de ahogy ezt később látni fogjuk ez a kérdés nem tekinthető lezártnak. Az egyes definíciók vagy nem foglaltak magukba mindent vagy annyira általánosak voltak, hogy nem tették lehetővé a más állami funkcióktól történő elkülönítést. Így bár a kémkedés a „második legősibb mesterség" mégis, a tudomány tulajdonképpen a mai napig adós a titkosszolgálati tevékenység, illetve szerepének széles körben elfogadott tudományos meghatározásával. Ebből fakadóan a mai napig intenzív tudományos vita zajlik e definíciós problémával kapcsolatban. Ez pedig véleményem szerint nem csak e tudományos problémára, de a titkosszolgálatok kutatásának egészére nehezítő hatást gyakorol.

Kézenfekvő gondolat, hogy a kutatási nehézségek oka, hogy a titkos tevékenységek – rejtett mivoltjukból fakadóan – nehezen kutathatók. Bizonyosnak mondható, hogy a tevékenység intézményesülése - azaz a mai értelemben vett titkosszolgálatok létrejötte - előtt valóban nehezen lehetett konkrét adatok birtokába jutni. A 19. század második feléig, a tudós társadalom már csak azért sem tudta vizsgálat alá venni a tevékenységet, mert jó eséllyel nem is volt tudomása a létezéséről. Vagy ha tudott róla, akkor sem tudta volna, hol keresse és hogyan szerezze meg a szükséges adatokat.

Ettől függetlenül természetesen a titok természete már egészen korán foglalkoztatta a gondolkodó elméket. E jelenség feltehetően már az állatvilágban is létezett, az emberré válás csak szofisztikáltabbá tette. Esetünkben a nagy kérdés, hogy miért van szükség a titok társadalmasítására, sőt intézményes kezelésére. Mi lehet az oka annak, hogy önálló szervezeteket célszerű létrehozni a titkokban való ténykedésre, a titkok kifürkészésére és védelmére.

[16] DRUSZA (2023): „Bizonyosság egy bizonytalan világban: Az emberierőforrás-stratégia nemzetbiztonsági szemmel", in *Stratégiák, stratégiai gondolkodás, nemzetbiztonság*, szerk. Dobák Imre és Resperger István (Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó), 51–59.

[17] A titkosszolgálatok kutatása az angolul *intelligence studies*nak azaz hírszerzési tanulmányoknak nevezett diszciplína keretében folyik, amelynek kezdetét a leggyakrabban második világháború végéhez kötik.

1.2 A kutatás tárgya

A kutatásom tárgya az emberi tevékenység egy különleges formája: az állami titkosszolgálatok működése. Fontos hangsúlyozni, hogy kutatásom kifejezetten a *titkosszolgálatokra* irányul, nem pedig általában az állami működés titkos vonatkozásaira. Számos szervezet végez ugyanis jogszabályok által meghatározott titkos tevékenységet: gondoljunk a rendőrség vagy más rendészeti szervek titkos nyomozásaira, fedett nyomozók alkalmazására, az ügyészség titkos információgyűjtésére, vagy éppen a külügyi apparátus titkos diplomáciájára.

Kutatásom tárgya tehát nem ezek a titkos részfunkciók, hanem a titkosszolgálatok, mint speciális szervezetek tevékenysége – pontosabban azok társadalmi rendeltetése és szerepe. Természetesen van átfedés, hiszen a titkosszolgálatok működése is titkos, ugyanakkor tevékenységük több, mint információk titkos módon történő összegyűjtése: magában foglalja a megszerzett adatok feldolgozását, értékelését, valamint bizonyos esetekben a környezet titkos módon történő befolyásolását is. Ez az oka annak, hogy a világ szinte minden országában léteznek titkosszolgálatok, amelyek szervezetileg és jogilag is elkülönülnek a fentebb említett állami funkcióktól.

A titkosszolgálatok működésének alapvető eleme az információk összegyűjtése és értelmezése, szaknyelven az értékelés–elemzés. Ugyanakkor feladatuk lehet a körülmények titkos megváltoztatása is, akár közvetlen cselekvéssel, akár mások titkos cselekvéseinek megszervezésével. E tevékenység különösen háborús helyzetben játszik kulcsszerepet: jó példa erre az orosz agresszióval szemben védekező Ukrajna titkosszolgálatainak műveletei, amelyek szabotázsokat és más akciókat hajtottak végre az Oroszországi Föderáció területén. Ide sorolhatók bizonyos titkosszolgálatok emberrablási műveletei vagy célzott likvidálási akciói is. A hidegháború azonban megmutatta, hogy mindez közel sem kizárólag háborús idők sajátja.

A 21. század információs forradalma új típusú szervezetek, az ún. információfúziós központok létrejöttéhez vezetett. Ezek kifejezetten az adatok feldolgozására szakosodtak: a titkosszolgálatoktól és más szervektől kapott információkat egyesítik, értékelik, és továbbítják a politikai vezetés felé – ez az „all-source intelligence" intézményesült formája.[18]

[18] TREVERTON ÉS GABBARD (2008): *Assessing the tradecraft of intelligence analysis*, Technical report (Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2008), 42.

A titkosszolgálatok ezen túlmenően társadalmi fejlesztő tevékenységet is végezhetnek, például a biztonságtudatosság növelése érdekében. Előfordul továbbá, hogy egyes országok saját döntésük alapján olyan feladatokat is rájuk bíznak, amelyek máshol nem tartoznak alaprendeltetésükhöz: ilyen lehet például a nemzeti biztonsági felügyeleti funkció vagy a kibervédelem.[19]

Gyakran biztonsági szervezetként tekintenek a titkosszolgálatokra, amelyek embereket vagy állami titkokat védenek. Sokszor rendészeti szervként is értelmezik őket, amely különleges bűncselekmények felderítését végzi. Ha azonban így lenne, felmerülne két kérdés: miért különülnek el szervezetileg a rendészeti igazgatástól, és miért vonják meg tőlük a nyomozati jogkört a legtöbb országban. A válasz az, hogy a titkosszolgálatok a rendészeti funkciótól eltérő, speciális szerepeket töltenek be a társadalmi működésben. [20]

Máskor az állami döntéshozatal információs támogatására szakosodott szervezetként hivatkoznak rájuk. Ez azonban önmagában nem különbözteti meg őket, hiszen tág értelemben minden állami szerv végez adatgyűjtést és elemzést. A titkosság sem önálló megkülönböztető jegy, mert a rendészetben, a diplomáciában és a kormányzati döntéshozatalban is jelen lehet. Ráadásul a titkosszolgálatok nemcsak gyűjtik, hanem aktívan fel is használják az információkat, sőt esetenként titkos műveleteik főként a befolyásolásra irányulnak.

A titkosszolgálati tevékenységet azonban a fentieken túl más szempontból is meg lehet határozni. A két leginkább alapvető tevékenység, amelyet a titkosszolgálatok kivétel nélkül végeznek, a hírszerzés és az elhárítás.[21] Mindkettő intézményesült, azaz szinte minden országban találhatók kifejezetten hírszerzést vagy elhárítást végző szolgálatok, de nem ritka, hogy egyetlen szervezet látja el mindkét feladatot. Hogy egy adott állam milyen szempontok alapján választja szét vagy vonja össze e funkciókat, a későbbi fejezetekben kerül bemutatásra.

A hírszerzés tulajdonképpen a kémkedés intézményes formája.[22] Maga a „kémkedés" kifejezés valószínűleg a „kémlel" igével áll nyelvi rokonságban, amely megfigyelést, alapos szemlélődést jelent. Ez a tevékenység mindig is létezett, a mai szervezetektől függetlenül is – nem véletlenül nevezik a második legősibb mesterségnek. Legkézenfekvőbb magyarázata,

[19] VIDA (2021): „A nemzetbiztonsági tevékenység szerepe a társadalomban: Gondolatok arról, hogy miért van szükség nemzetbiztonsági szolgálatokra", *Hadtudomány* 25, sz. E-szám: 221–34,

[20] VIDA (2018): „A nemzetbiztonsági rendszer elméleti alapjai", in *Külföldi Nemzetbiztonsági Szolgálatok* (Budapest: HM Zrínyi), 15.

[21] VIDA (2022): „A nemzetbiztonsági elméletek alapjai", *Szakmai Szemle*, sz. 1: 7.

[22] VIDA (2022): 1.

hogy az ember túlélése mindig is a környezet alapos ismeretét igényelte, lehetőleg úgy, hogy az ellenérdekelt felek erről ne szerezzenek tudomást.[23] Az ellenfél legjobban saját területén figyelhető meg, ezért a hírszerzés jellemzően idegen, sokszor ellenséges területen zajlik.

A hírszerzéshez azonban nemcsak a megfigyelés tartozik, hanem a környezet titkos befolyásolása is. Ezt két fő ok indokolja. Egyrészt bármilyen befolyásoló tevékenység előfeltétele a megfelelő informáltság, amely a hírszerzés eredményeként áll rendelkezésre. Másrészt a befolyásolás is elsősorban ott értelmezhető, ahol maga a hírszerzés: külföldön, az ellenérdekelt fél területén. Ezért logikus, hogy e két tevékenység összekapcsolódik.

Az elhárítás értelemszerűen valamely fenyegetés kivédését, elkerülését jelenti. A titkosszolgálatok esetében ez elsősorban a kémkedés, illetve a titkos befolyásolás ellen irányul, tehát az ezekkel szembeni intézkedéseket foglalja magában[24]. Mivel eszközrendszere más, ellenérdekelt titkos tevékenységekkel szemben is hatékony lehet, hatásköre kiterjed például a terrorizmus elleni fellépésre is. A leggyakoribb ilyen tevékenység a terrorcselekmények megelőzésére irányuló terrorelhárítás. A hírszerzés és az elhárítás eszközei nagyrészt azonosak, a különbség inkább a hangsúlyokban és a módszerek eltérő kombinációiban rejlik[25].

A hírszerzés és az elhárítás speciális eszközöket és módszereket igényel, amelyeket logikusan csak titkosszolgálati szervezetek képesek biztosítani. Egy a titkosszolgálati működésre fel nem készült szervezet sem szakmailag, sem a titkosság fenntartása szempontjából nem alkalmas erre. Egyes országokban a hírszerző és elhárító szervezetek saját maguk gondoskodnak eszközeikről, míg más államokban külön szervezetet hoznak létre a titkos technikai eszközök biztosítására és fejlesztésére. Ez utóbbi megoldást alkalmazza Magyarország is, ahol a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat látja el e feladatot.

Értelemszerűen tisztázni kell, mit értünk titkosszolgálatok alatt, vagyis mely szervezetek tartoznak ebbe a kategóriába. Kutatásomban azt a módszert alkalmaztam, hogy mivel a titkosszolgálatok száma világviszonylatban kezelhető, ezért egy adatbázisban gyűjtöttem össze őket, és néhány hasznos szempont mentén vizsgáltam meg működésüket.

---

[23] JÁVOR (2017): „A hír, az adat, az információ és a dokumentáció fogalma, helye, szerepe a döntéshozatalban”, *Nemzetbiztonsági Szemle*, sz. 3: 37.

[24] Nem véletlenül az angol terminológiában a „counter” fogalmat használják ennek kifejezésére, ami azt jelenti, hogy „ellen”.

[25] SOLTI (2018): „A titkos információgyűjtés, elvei, eszközei és módszerei, alkalmazásának lehetőségei a nemzetbiztonsági munkában” (PhD. értekezés, Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem), 116,

E szervezetek egyik alapvető jellemzője, hogy államigazgatási szervek, amelyek megnevezése legtöbbször szolgálat, ügynökség vagy hivatal. Munkatársaik gyakran eltérő jogállásban dolgoznak, sok esetben hivatásos szolgálatot teljesítenek rendfokozati hierarchiában.

Működésük másik meghatározó jellemzője a konspiráció, azaz az intézményesített titkosság[26]. Ez különbözteti meg őket más állami funkcióktól: míg a rendészeti, ügyészségi vagy diplomáciai szervek esetében a titok csupán részterületet érintő kivétel, addig a titkosszolgálatok esetében általános és átfogó működési elv.

További sajátosságuk, hogy az állami cselekvés speciális módszereit alkalmazzák erős felhatalmazással. Ezek közé tartozik a titkos információgyűjtés, különösen az együttműködő személyek hálózatán keresztül történő adatgyűjtés. E szervezetek nemcsak gyűjtik, hanem értelmezik is az információkat, titkos műveleteik révén pedig közvetlen hatást gyakorolhatnak az állam számára fontos körülményekre, valamint más szereplők tevékenységére.

Gyakori megkülönböztető jegyük az önálló jogállás és a speciális jogszabályi szabályozás. Ennek célja kettős: egyrészt elhatárolja őket más funkcióktól, másrészt kijelöli pontos hatásköreiket és biztosítja az ellenőrzési mechanizmusokat. Számos országban – a visszaélések megelőzése érdekében – a törvényhozás külön ellenőrző intézményt működtet. Magyarországon erre az Országgyűlés Nemzetbiztonsági Bizottsága szolgál.

A titkosszolgálatok további jellemzője, hogy nincs egyetlen meghatározott társadalmi terület, amelyhez kötődnének. Működésük elvileg a társadalmi élet bármely területére kiterjedhet, ha a jogszabályok és az irányítók így rendelkeznek. A megfelelő feltételek fennállása esetén a hírszerzés bármilyen témában adatokat gyűjthet, az elhárítás pedig bármely fenyegetés ellen felléphet.

A fent bemutatott jellemzők együttesen határozzák meg a titkosszolgálatok lényegét. Fontos, hogy e jegyeknek egyszerre kell teljesülniük ahhoz, hogy egy szervezetet titkosszolgálatnak tekinthessünk, és így el tudjuk különíteni őket más titkos vagy információgyűjtő állami szervektől. A dolgozat központi kérdése, hogy miért van szükség ezekre a szervezetekre, milyen körülmények indokolják szinte minden országban való létezésüket, és miért különülnek el más állami funkcióktól.

[26] SOLTI (2018): 189.

Fontos azonban kiemelni, hogy a titkosszolgálatok működése összetett és sokrétű, országonként gyakran eltérő. Bizonyos feladatokat egyes államok a titkosszolgálatokhoz rendelnek, másutt egyéb szervezetekhez. A katonai attasék feladatai közül például fokozatosan kikerül a titkos információszerzés,[27] ahogy ez hazánkban is történt. Németországban például tudatosan elválasztják a katonai hírszerzést a katonadiplomáciától, a szabályzatok pedig kifejezetten tiltják a hírszerzést az attasék számára.[28] Kutatásom ezért elsősorban a titkosszolgálatok alaptevékenységeire – hírszerzésre és elhárításra – terjed ki, és csak érintőlegesen foglalkozik az ezekhez kapcsolódó, de nem alapvető tevékenységekkel. Ilyen lehet még például a katonai tervezés támogatása[29] vagy éppen a biztonságtudatosítás, amely bár kapcsolódik a titkosszolgálati működéshez, mégsem tekinthető annak alaprendeltetésének.

1.3 A tudományos probléma

Jogosan merül fel a kérdés, hogy miért van szükség van a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetésének, szerepének tudományos vizsgálatára. Az ezzel kapcsolatos fő kérdés, hogy szükség van-e ezen szervezetekre egyáltalán. A probléma megfogalmazható úgyis, hogy milyen hasznuk származik a társadalmaknak – beleértve a hétköznapi embereket – a titkosszolgálatok létrehozásából és működtetéséből.

Fontos körülmény továbbá, hogy vitatott társadalmi szerepet betöltő tevékenységről van szó, laikusok és tudósok is sokszor ambivalensen viszonyulnak ahhoz a kérdéshez, hogy szükség van-e titkosszolgálatokra, különösen demokráciában. Működésük ugyanis legtöbbször nemigen illeszkedik bele a hagyományos állami, kormányzati tevékenységekbe így jogi szabályozása és -intézményei sem éppen szokványosak. Különösen igaz ez az intézményes titkos tevékenységekre és azok társadalmi kontrolljára. Számos írás foglalkozik azzal a témával, hogy liberális demokráciákban a titkosszolgálatok valójában veszélyt jelentenek a demokratikus rend működésére, míg mások ezt vitatva hosszan érvelnek szükségességük

[27] SWISTEK (2012): „The Nexus Between Public Diplomacy and Military Diplomacy in Foreign Affairs and Defense Policy", *Connections: The Quarterly Journal* 11, sz. 2: 79–86,

[28] BETTZUEGE (2005): „Der Deutsche Militärattachédienst. Von den Anfängen der Bundeswehr bis heute." (PhD. értekezés, Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität), 42–43.

[29] VIDA (2018):„A nemzetbiztonsági rendszer elméleti alapjai"13.

mellett[30]. E vita önmagában jelzi a társadalmi rendeltetés kutatásának szükségességét, e szerep meghatározása pedig akár közvetlenül is választ ad az ilyen jellegű kérdésekre.[31]

Amennyiben az állampolgárok vagy a kutatók mégis a szolgálatok szükségessége mellett teszik le a voksukat, akkor felmerül a kérdés, hogy pontosan milyen feladatokat is kellene ezen szervezetekre bízni és ehhez milyen jogköröket, illetve eszközöket és módszereket kellene biztosítani számukra. Minden országban előbb-utóbb felszínre kerül egy olyan helyzet – például a környezet változása okán –, amely indokolná a változtatást, amit azonban sokszor indulatos vita vagy bizonytalanságból adódó késlekedés övez. Mint látni fogjuk Magyarországon ez több apropóból igaz. Egyrészt a titkosszolgálatok működését szabályozó törvény[32] már több mint harminc éves, azaz egyre inkább elavultnak mondható. Másrészt bár a már az első 2004-es Nemzeti Biztonsági Stratégia is előírja[33] az ágazati – katonai, rendészeti, nemzetbiztonsági – stratégiák megalkotását, ezt az azóta eltelt huszonegy évben sem sikerült megvalósítani.[34]

Ezek tényezők hatásának tompítására szükségesek a tudományosan és szakmailag megalapozott gondolatok azzal kapcsolatosan, hogy ezen szervezeteknek mi is a pontos társadalmi szerepük. Ezen szerepből ugyanis levezethetők a válaszok az elvégzendő feladatok és az ehhez szükséges eszközök tekintetében, így e kutatások közvetlenül támogathatják az államigazgatás működését.

Amennyiben az eddigi kérdések is rendezést nyernek, akkor is újra-és újra fellángol a vita, hogy mikor nevezhetők eredményesnek a szolgálatok, vagy mikor vallottak kudarcot, mikor éltek és mikor éltek vissza kétségtelenül társadalmi erős társadalmi felhatalmazásukkal.

---

[30] ROBERT JERVIS (2007), „intelligence, civil-intelligence relations, and democracy"; HANS BORN ÉS IAN LEIGH (2007), *Democratic Accountability of Intelligence Services*, Policy Paper / Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces 19 (Geneva: DCAF); JOE MATTHEWS FRENE GINWALA ÉS LAURIE NATHAN (2008), „Intelligence in a Constitutional Democracy".

[32] Az 1995. évi CXXV. törvény a Nemzetbiztonsági Szolgálatokról.

[33] 2073/2004. (IV. 15.) Korm. határozat a Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiájáról, 1/c pontja: felhívja „a honvédelmi minisztert a katonai stratégia, a belügyminisztert a rendvédelmi, a migrációs és a katasztrófavédelmi stratégiák, a Miniszterelnöki Hivatalt vezető minisztert a nemzetbiztonsági és a terrorizmus elleni küzdelemmel foglalkozó stratégia, a gazdasági és közlekedési minisztert és a pénzügyminisztert a gazdasági-pénzügyi, az ifjúsági, családügyi, szociális és esélyegyenlőségi minisztert a szociálpolitikai, a környezetvédelmi és vízügyi minisztert a környezetvédelmi, az informatikai és hírközlési minisztert az informatikai és információvédelmi, az oktatási minisztert a humánerőforrás-fejlesztési stratégia, a nemzeti kulturális örökség miniszterét a kultúra stratégiájának összehangolt, az érintett tárcák bevonásával 2005. december 31-ig történő elkészítésére azzal, hogy a stratégiák tervezetét a Nemzetbiztonsági Kabinet előzetes véleményét követően, jóváhagyásra a Kormány elé terjessze"

[34] DRUSZA (2017): „A nemzetbiztonsági stratégiáról a Nemzeti Katonai Stratégia tükrében", *Nemzetbiztonsági Szemle* 5, sz. 3.

Ezen kérdések eldöntésére ismételten a szolgálatok alaprendeltetésében keresendő és található meg a megfelelő válasz. Ennek révén ugyanis meghatározhatók azon indikátorok, amelyek az egyes szolgálatok eredményességének, hatékonyságának mércéi lehetnek.[35]

Fontos leszögeznem, hogy nem azt kívánom megfogalmazni, hogy egyes szolgálatok ténylegesen mit csinálnak, hanem sokkal inkább azt, hogy ideális helyzetben mit kellene csinálniuk. Bizonyos helyzetekben ugyanis a politikai irányítók a szolgálatok számára olyan feladatokat is megfogalmazhatnak, amelyeknek nehezen hozható összhangba alapvető rendeltetésükkel. Ezen helyzetek felismeréséhez azonban tisztázni kell és pontosan meg kell fogalmazni, hogy mit kell érteni a titkosszolgálatok társadalmi szerepén, mi különbözteti meg ezt más állami szervezetek rendeltetésétől.

Véleményem szerint olyan, nagy magyarázó erejű elméletre van szükség, amely a szolgálatok működésének minden aspektusát elméleti szinten magyarázhatóvá teszi függetlenül tértől, időtől és szervezeti struktúráktól. Tisztázni kell, hogy kik a tevékenység alanyai, mi a tárgya és kik a (végső) haszonélvezői, végül, hogy kinek a felelőssége annak irányítása. E kérdések fontosságát az adja, hogy egyedi esetekben állami szervezetek esetében tevékenységük eltérhet attól, amelyet be kellene tölteniük. Nem töltik be a nekik szánt kézenfekvő szerepet, illetve más szerepet és tevékenységet is betöltenek, mint ami a nevükből vagy hivatalos feladatrendszerükből következne. Különösen igaz lehet ez például diktatóriukus politikai rendszerekben, ahol a titkosszolgáltok gyakran számos olyan funkciót is betöltenek, amelyek demokratikus rendszerekben nem része a titkosszolgálati szervezetek tevékenységének, például azért mert az más állami szervezetek feladata.

1.4 a kutatás fő kérdései, céljai

A kutatás alapját három meghatározó kérdés képezi. Először is: mit értünk titkosszolgálatok alatt, és milyen konkrét tevékenységeket folytatnak. Másodszor: hogyan alakultak ki a titkosszolgálatok, és milyen történeti folyamatok eredményeként nyerték el mai, intézményesült formájukat. Harmadszor: mi indokolja állami titkosszolgálatok létezését, miért jöttek létre a többi állami funkció mellett, illetve mi különbözteti meg e szervezetek működését más, titokban végzett állami tevékenységektől.

[35] WILLS (2012): „Financial Oversight of Intelligence Services", in *Overseeing Intelligence Services: A Toolkiz*, szerk. Monica den Boer és mtsai. (Geneva: DCAF).

A vizsgálat célkitűzései a téma összetettségéből fakadóan sokrétűek. Elsődleges célom a titkosszolgálati tevékenység társadalmi rendeltetésének meghatározása. E keretben arra törekszem, hogy feltárjam: a titkosszolgálatok milyen funkciókat töltenek be a társadalomban, s e funkciókat milyen feladatok végrehajtása révén valósítják meg.

Lényegesnek tartom, hogy mindezt olyan fogalmi keretrendszerben mutassam be, amely általános érvénnyel a társadalmi működés leírására alkalmas. Ezért elsősorban a szociológia, mint a társadalmi működés alaptudománya, valamint más társadalomtudományi diszciplínák – például a közgazdaságtan – kategóriáira támaszkodom. Ily módon egyrészt objektívebb módon határozható meg a titkosszolgálati tevékenység társadalmi szerepe, mivel nem saját, belső terminológiájával írom le működését. Másrészt ez a megközelítés megkönnyíti az összehasonlítást és az elhatárolást más állami tevékenységektől. Végül biztosítja a fogalmi semlegességet, amely a különböző társadalmi és politikai berendezkedésekben is értelmezhetővé és „működőképessé" teszi a meghatározásokat.

A fentieken túl számos olyan résztéma vizsgálatát is indokoltnak tartom, amelyek nélkülözhetetlenek a titkosszolgálati tevékenység alapos feltárásához, s amelyek eredményei hozzájárulhatnak a titkosszolgálatokról rendelkezésre álló tudományos ismeretanyag gazdagításához.

Szándékomban áll egységes szempontrendszer mentén áttekintést nyújtani a titkosszolgálati kutatások (*intelligence studies*) nemzetközi és hazai eredményeiről, mindenekelőtt a titkosszolgálatok rendeltetésének kérdésére összpontosítva. Ennek fontos eleme a használt terminológia vizsgálata. A különböző országokban alkalmazott megnevezések és fogalmak ugyanis jelentős mértékben nehezítik az egységes tudományos elemzést. [36] Saját kutatásaim során is gyakran tapasztaltam, hogy a titkosszolgálatokról szóló írásokból hiányzik egyértelmű, a téma lényegét megragadó definíció. A szerzők vagy evidenciaként kezelték a fogalmat, vagy tudományosan vitatható jogszabályi meghatározásokat idéztek. Ennek nyomán egyik elméleti célkitűzésem, hogy a „társadalmi rendeltetés" fogalmát kiindulópontként használva kísérletet tegyek olyan alapvető, széles körben alkalmazható titkosszolgálati fogalmak – így különösen a hírszerzés és az elhárítás – meghatározására, amelyek tudományos értelemben is helytállók.

[36] LAHODYNSKYI, MAMCHUR ÉS SKAB (2018): „English spycraft professionalisms as a linguistic phenomenon", *Advanced Education* 5, sz. 0: 179, https://doi.org/10.20535/2410-8286.121575.

Céljaim közé tartozik továbbá a titkosszolgálati tevékenység jelenlegi állapotának vizsgálata, különös tekintettel professzionalizálódására. Olyan tevékenység, amelyet nem tekinthetünk hivatásnak, aligha válhat az állami működés stabil funkciójává. Ennek keretében vizsgálom a kémkedésről és más titkos tevékenységekről vallott történeti felfogásokat, a szaktudás és a képzés fejlődését, az intézményesülés és a jogi szabályozás mérföldköveit, valamint a társadalmi elismertség kérdéskörét.

Kutatásom kitér arra is, hogy a titkosszolgálatok zárt, erős felhatalmazással bíró világa mennyiben illeszkedik a demokratikus politikai rendszerek alapelveihez – így különösen az átláthatósághoz és az alapvető jogok tiszteletéhez.[37] Vizsgálni kívánom továbbá, hogy eltérő politikai berendezkedésekben miként változik a titkosszolgálatok szerepe, működési logikája és társadalmi funkciója.

Végül gyakorlati célkitűzésként fontosnak tartom bemutatni, hogy a titkosszolgálatok tudományos kutatása nem jelent veszélyt a szervezetek működésére. A tudományos vizsgálat megfelelő keretek között nemhogy káros, hanem kifejezetten hasznos lehet: elősegíti a társadalmi bizalom növekedését, hiszen a polgárok jobban megérthetik, miért van szükség e szervezetekre, amelyek működését adóikból finanszírozzák. Ezen túl hozzájárulhat a szervezeti hatékonyság és eredményesség javulásához, végső soron pedig az adott ország biztonságának és jólétének erősítéséhez.

A kutatás tehát több részkutatás összekapcsolásán alapul, amely egy koherens gondolati ívben foglalja magába a terminológiai kérdések elemzését, a titok mint társadalmi intézmény vizsgálatát, a kémkedés és a titkosszolgálatok fogalmi meghatározását, a professzionalizálódás folyamatát, valamint ezekre és a szociológiai elméleti keretekre építve a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetésének átfogó értelmezését.

1.5 Kutatási hipotézisek

A fenti kutatási probléma kibontáshoz az alábbi hipotéziseket állítottam fel. Ezen tudományos feltételezések összhangban állnak a fentebb kifejtett gondolatmenettel, lehetővé teszik annak részletes vizsgálatát.

[37] CSINK LÓRÁNT,SZERK. (2017): *A nemzetbiztonság kihívásainak hatása a magánszférára* (Budapest: Pázmány Press, 2017).

Első hipotézisem az, hogy *az állami titkosszolgálati tevékenység a katonai tevékenységből fejlődött ki.*

A titkosszolgálatok mai rendeltetésének, szervezeti felépítésének és működési logikájának megértéséhez elengedhetetlen feltárni azok történeti gyökereit, fejlődési formáit. Mivel a felderítés értelemszerűen fontos része a katonai tevékenységnek, illetve a korai katonai klasszikusok is sokszor katonai szempontbók közelítik meg a kérdést, sőt a katonai titkosszolgálatok ma is külön rendszert képeznek a titkosszolgálatokon belül, nem alaptalan feltételezni, hogy a titkosszolgálati tevékenység végső forrása a katonai tevékenység. Ezen hipotézis vizsgálata közelebb visz a társadalmi rendeltetés alapjához.

Második hipotézisem, hogy *a titkosszolgálati tevékenység mára teljes mértékben professzionalizálódott, azaz önálló hivatássá vált.* Ezen hipotézis fontosságát az adja, hogy önálló társadalmi rendeltetéssel rendelkező állami funkció csak professzionális tevékenység lehet. Ezen hipotézis igazolása feltétele a társadalmi rendeltetés vizsgálatának.

Harmadik hipotézisem, hogy

a) *a legtöbb európai ország az érdek fogalmat állítja a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetése jogi szempontú megfogalmazásának középpontjába.*
b) *Az érdek fogalom szociológia értelmezése révén tudományosan meghatározható szerep egyértelműen elkülöníthető minden más állami funkciótól.*

Ezen hipotézis fontosságát az adja, hogy a társadalmi rendeltetés során célszerű már létező és alkalmazott fogalmakból kiindulni. A szakirodalomban a rendeltetés vizsgálata során gyakran alkalmazott fogalom az érdek, amelynek tartalma azonban nincs érdemben kifejtve. Az érdek fogalom szociológiai tartalmú meghatározása erős alapot biztosíthat egy generális jellegű meghatározáshoz a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetése kapcsán.

Negyedik hipotézisem, hogy

a) *A demokratikus országoknak is szükségük van a titkosszolgálatokra, amely egyértelműen összeegyeztethető a demokráciák működésének alapjával.*

b) *A diktatórikus rendszerekben a titkosszolgálati tevékenység rendeltetése különbözik a demokratikus országokban szolgálatainak rendeltetésétől.*

A hipotézis jelentőségét az adja, hogy a titkosszolgálatok működése demokratikus politikai rendszerekben állandó közéleti és tudományos viták tárgya. Lényeges annak igazolása,

hogy a demokráciáknak milyen okból van szükségük olyan szervezetekre, amelyeknek alapvető tulajdonsága – ti. a titkosság – hogyan egyeztethető össze a demokrácia nyíltságra épülő alapértékeivel. Amennyiben ez az összeegyeztethetőség fennáll, akkor szükséges vizsgálni, hogy a demokratikus, illetve nem demokratikus politikai rendszerekben a titkosszolgálatok ugyanazt a szerepet töltik-e be.

A fenti hipotéziseket úgy alakítottam ki, hogy segítségükkel részletesen megvizsgálható legyen a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetésének kérdése a kezdetektől egészen napjainkig.

1.6 Tudományterületi besorolás

Egy korábbi magas rangú titkosszolgálati vezetőt idézve elmondható, hogy a titkosszolgálatok tevékenysége szinte az élet minden területét érintheti, így működésük rendkívül szerteágazó. Ebből következően nem meglepő, hogy a titkosszolgálatok és feladataik tudományos vizsgálata számos tudományterület szemléletét, módszertanát és eredményeit igényli.[38]

Mindezek miatt egy ilyen értekezés szükségszerűen multidiszciplináris megközelítésen alapul.[39] Az egyes részek és fejezetek kifejtése során különböző tudományterületek megközelítéseit és eredményeit alkalmazom, azok súlya azonban a vizsgált témától függően eltérően érvényesül.

Kezdetben a kémkedést, mint tevékenységet leginkább hadtudományi szempontból vizsgálták. Gondolhatunk itt például a hét kínai katonai klasszikusra.[40] Ez abból fakadhatott, hogy a hadak vezetésének kérdései elsőrendűek voltak egy adott ország boldogulása szempontjából. Érdekes módon e megközelítés későbbiekben nem volt ennyire domináns, amit jól mutat, hogy például *Clausewitz* szinte teljesen figyelmen kívül hagyta a kémkedés kérdéseit.[41] E dolgozatban a hadtudományi szempontok megjelennek, de csupán kiegészítő jelleggel.

---

[38] KURTÁN (2008): „Tanulmányozzuk-e James Bondot? Politikatudomány és titkosszolgálat", *Politikatudományi Szemle* XVII., sz. 2: 132.

[39] A multidiszciplináris megközelítés egyre inkább elterjed. Lásd pl. HADAS (2003): *A globalizáció árnyoldalai és a hírszerzés* (Budapest: MTA VKI, 2003).

[40] SAWYER ÉS SAWYER,SZERK. (2007): *The Seven Military Classics of Ancient China* (New York: Basic Books, 2007).

[41] SCOTT ÉS JACKSON (2004): „The Study of Intelligence in Theory and Practice", *Intelligence and National Security* 19, sz. 2: 146, https://doi.org/10.1080/0268452042000302930.

Napjainkban a titkosszolgálatok vizsgálatát három tudományterület keretében végzik leggyakrabban. Az első a történettudomány, amely kiemelt szerepét annak köszönheti, hogy a titkosszolgálatok jelenkori működésének kutatása a titkosság okán jelentős akadályokba ütközik. Érthető tehát, hogy a kutatók a múlt feltárható adataiból nem csupán az egyes szolgálatok történetét rekonstruálják, hanem általánosítható következtetéseket is megkísérelnek levonni a jelenre és a jövőre nézve.[42]

Szintén gyakori a biztonsági tanulmányok megközelítése. Ennek oka, hogy a titkosszolgálatokat – inkább megszokásból, mintsem szigorú elméleti megalapozottsággal – gyakran biztonsági szervezetként kategorizálják. Olyan intézményeknek tekintik őket, amelyek a katonasághoz és a rendőrséghez hasonlóan védelmi és támadó funkciókat is ellátnak, és amelyekkel szoros együttműködésben működnek. Ezt a felfogást erősítik a szolgálatok állományában alkalmazott katonai alapú rendfokozatok is. Következésképpen a kutatók hajlamosak a titkosszolgálatokat a rendészettudomány, a hadtudomány és a biztonsági tanulmányok összefüggésrendszerében vizsgálni.[43]

Végül meg kell említeni a jogtudományi vizsgálatok jelentőségét. Ennek magyarázata, hogy a titkosszolgálatok titkos működése sajátos feszültséget kelt a demokratikus berendezkedésekben, mivel látszólag ellentmond az alapvető jogok és az átláthatóság elvének. E paradoxon feloldása jelentős tudományos erőfeszítéseket igényel, és egyre bővülő szakirodalmat eredményez.[44]

---

[42] BODA ÉS MTSAI. (2019):*A hírszerzés története az ókortól napjainkig*; DÁVID (2013): „Történeti visszatekintés a magyar titkosszolgálatokra", in *Nemzetbiztonsági alapismeretek*, szerk. Kobolka István (Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem); PIEKAŁKIEWICZ (1997): *A kémkedés világtörtenete: ügynökök, rendszerek, akciók. 1. köt.* (Budapest: Zrínyi K., 1997); CSIZNER (2020): „A magyar hírszerző és elhárító szervek története 1918-tól a II. világháború végéig", *Nemzetbiztonsági szemle* 8, sz. 2: 18–39, https://doi.org/10.32561/nsz.2020.2.2; HAJMA (2001): *A katonai felderítés és hírszerzés története - egyetemi jegyzet* (Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2001).

[43] OMAND (2013): „Securing the State: National Security and Secret Intelligence", *PRISM* 4, sz. 3: 14–27; LERNER ÉS LERNER (2004): *Encyclopedia of Espionage, Intelligence and Security* (Détroit (Mich.): Thomson/Gale, 2004); LE GALLO (2005): „Covert Action: A Vital Option in U.S. National Security Policy", *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 18, sz. 2: 354–59, https://doi.org/10.1080/08850600590884810; PALERI (2008): *National Security: Imperatives and Challenges* (New Delhi: Tata McGraw-Hill Pub. Co., 2008); BELLABY (2022): „Redefining the Security Paradigm to Create an Intelligence Ethic", *Intelligence and National Security* 37, sz. 6: 863–73, https://doi.org/10.1080/02684527.2022.2076335.

[44] DEEKS (2015): „An International Legal Framework for Surveillance", *Virginia Journal of International Law* 55: 291; DEMAREST (1996): „Espionage in International Law", *Denver Journal of International Law & Policy* 24, sz. 2: 320–48; GARCIA-MORA (1964): „Treason, Sedition and Espionage as Political Offenses under the Law of Extradition", *University of Pittsburgh Law Review* 26, sz. 1: 65–98; LUBIN (2016): „Espionage as a Sovereign Right under International Law and its Limits", *ILSA Quarterly* 24, sz. 3: 22–28.

Nem meglepő tehát, hogy e dolgozatban is megjelenik e három tudományterület nézőpontja. A sajátos értéket azonban az jelenti, hogy ezek viszonylag kisebb súllyal kapnak szerepet, mivel a vizsgálat középpontjában a titkosszolgálati tevékenység társadalmi rendeltetése áll. Ennek megfelelően kutatásom elsősorban olyan társadalomtudományok – mindenekelőtt a szociológia, a közgazdaságtan és a vezetéstudomány – szemléletmódjára épít, amelyek alapfeladata a társadalmi működés leírása és értelmezése.

Mindezek mellett a pszichológia is megjelenik elemzésemben, elsősorban a titok társadalmi szerepének vizsgálata során. Ez indokolt, hiszen a titok jelensége szorosan összefügg az emberi természet sajátosságaival, amelyeket a lélektan vizsgál közelebbről.

Dolgozatom egyik legfontosabb értékének éppen azt tekintem, hogy a multidiszciplináris megközelítés révén új szempontokat emelek be a titkosszolgálati tevékenység vizsgálatába. Reményeim szerint ez lehetővé teszi eddig kevéssé tárgyalt aspektusok feltárását, valamint új, tudományosan is releváns eredmények elérését.

1.7 A kutatás módszerei

A bevezetőben már jeleztem, hogy az állampolgárok viszonylag kevés ismerettel rendelkeznek a titkosszolgálatokról. Ennek oka részben az, hogy a szolgálatok működéséről nem csupán a laikus közvélemény, hanem még a tudományos kutatás is nehezen szerez közvetlen információt. A titkosszolgálatok azon kevés kutatási tárgy közé tartoznak, amelyeket nem az eszközök hiánya, hanem a vizsgálat alanyainak tudatos „rejtőzködő működése” tesz nehezen hozzáférhetővé. A titkosszolgálatok lényege ugyanis a szervezeti működés szinte egészére kiterjedő titkosság, amely nélkül eredményességük és hatékonyságuk jelentősen csökkenne. Így a szervezetek közvetlen vizsgálatát – amely a tudományos kutatás alapfeltételének számító nyilvánosságot igényelné – csak igen korlátozottan lehet megvalósítani. Nem áll rendelkezésre olyan nyíltan hozzáférhető vagy megosztható adathalmaz, amely a titkosszolgálatok működésének teljes körű elemzésére alkalmas lenne. E nehézség áthidalásához megfelelő kutatási kérdésekre, illetve olyan módszertanra van szükség, amely lehetővé teszi a vizsgálatot a titkosság sérelme nélkül.

Ez azonban önmagában nem jelentheti a tudományos vizsgálódás akadályát. A társadalomtudományok történetében számos példát találunk arra, hogy kutatók olyan jelenségeket vizsgáltak, amelyek közvetlen tanulmányozása korlátozott vagy lehetetlen volt.

Közvetett módszerek révén azonban ezekben az esetekben is értékes tudományos eredményeket sikerült elérni. Hasonló eljárások a titkosszolgálatok kutatása során is alkalmazhatók: a már nem működő szolgálatok iratanyagának feltárása, volt munkatársak visszaemlékezéseinek elemzése, illetve a működés logikai és intézményi kereteinek közvetett elemzése. Jelen értekezésben magam is jelentős mértékben támaszkodom ezekre a logikai elemzésekre.

Mivel a vizsgálatom egy viszonylag fiatal és szűk tudományterületre irányul, indokolt és szükséges a szakirodalom széles körű összegyűjtése és feldolgozása. Tudatosan nagymértékben építettem a külföldi szakirodalomra, annak érdekében, hogy azokat közelebb hozzam a hazai kutatási kontextushoz. A szakirodalmi fejezetben ennek megfelelően számos tudományos megközelítést kísérlek meg rendszerezni és összefoglalni, amelyekből következtetéseket vonhatok le a témáról kialakult tudományos álláspontokat illetően. Tekintettel a terminológiai nehézségekre, a 3. fejezetben statisztikai és logikai elemzéssel vizsgálom, hogy a „titkosszolgálat” kifejezés miként használt a nemzetközi és hazai szakirodalomban. Ezt követően áttekintem az „intelligence” kifejezést és a hozzá kapcsolódó problémákat és egyikre megoldási javaslatot is adok.

A 4. és 5. fejezetben etimológiai és logikai elemzésre, valamint a *titok* fogalmára támaszkodva meghatározom a kémkedés fogalmát, majd bemutatom e tevékenység professzionalizálódásának folyamatát, végül pedig meghatározom a titkosszolgálati tevékenység fogalmát.

A 6. fejezet első részében statisztikai elemzés segítségével vizsgálom a különböző országok titkosszolgálatait szabályozó jogszabályokat, különösen azok rendeltetésre és feladatszabásra vonatkozó részeit. A legtöbb országban e szabályozások bevezető szakasza tartalmazza az alapvető rendeltetési meghatározásokat. Ezek tartalmi és statisztikai elemzése lehetővé teszi annak feltárását, hogy az egyes országok miként gondolkodnak titkosszolgálataik rendeltetéséről és funkcióiról, valamint hogy világviszonylatban milyen hasonlóságok, eltérések és mintázatok fedezhetők fel. Az elemzéshez kapcsolódóan a melléklet tartalmazza az érintett jogszabályok azonosító adatait országonként. A fejezet második részében – kiegészítve az érdek fogalmának vizsgálatával – meghatározom a titkosszolgálati tevékenység társadalmi rendeltetését. Mivel egy társadalmi intézmény alapvető vizsgálatára a szociológia nyújtja a legalkalmasabb keretet, e tudomány szemléletmódjára, eszközrendszerére és fogalomkészletére támaszkodom. Ezt követően bemutatom, hogy a titkosszolgálatok társadalmi szerepe milyen funkciók, cél- és feladatrendszerek betöltését igényli. A fejezet harmadik részében logikai elemzés segítségével vetem össze a titkosszolgálatok rendeltetését és működését demokratikus,

illetve diktatórikus politikai rendszerekben. E megállapítások alapján javaslatokat fogalmazok meg arra vonatkozóan, hogy a demokratikus berendezkedésekben miként biztosítható, hogy a titkosszolgálatok tevékenysége erősítse, és ne veszélyeztesse a demokráciát.

A 7. fejezetben egy a magyar titkosszolgálatok elnevezésével kapcsolatos problémát tárgyalok. Ezen belül történeti források és elsődleges dokumentumok elemzésével igyekszem feltárni a magyar titkosszolgálati tevékenység fejlődési szakaszait, különös tekintettel a nemzetbiztonsági szolgálatok létrejöttére, amely e fogalmi problémát tulajdonképpen megteremtette. Végül javaslatot teszek a terminológiai problémák rendezésére.

1.8 Az értekezés formai keretei

A dolgozat elkészítése során következetesen a Chicago Manual of Style 17th edition hivatkozási szabályait alkalmaztam, némileg módosított formában. Az idézetek és hivatkozások minden esetben pontos forrásmegjelöléssel szerepelnek, a tudományos ellenőrizhetőség biztosítása érdekében.

A külföldi rövidítéseket minden esetben magyar nyelven is közlöm, hogy azok a nemzetközi szakirodalom mellett a hazai olvasó számára is egyértelműek legyenek. Az idegen nyelvű tulajdonneveket – különösen a nem latin betűs írásrendszerből származó neveket – a magyar helyesírás szabályai szerint adom vissza. Így a cirill, arab, kínai vagy más írásrendszerből származó neveket egységesen magyar átírásban tüntetem fel, zárójelben megadva az eredeti alakot is, ha az a tudományos összehasonlíthatóság szempontjából indokolt.

A dolgozatban alkalmazott fogalmak (például titkosszolgálat, hírszerzés, elhárítás, nemzetbiztonság) meghatározásánál külön figyelmet fordítok arra, hogy azok kiemelve, tudományos értelemben következetesen és pontosan jelenjenek meg. A többértelmű vagy vitatott fogalmak esetében részletesen bemutatom a szakirodalmi vitákat, majd megindokolom a dolgozatban követett terminológiai megoldást.

Mindezen formai és módszertani szabályok célja az volt, hogy a dolgozatban szereplő adatok, idézetek és fogalmak egységesen, világosan és a nemzetközi tudományos normáknak megfelelően jelenjenek meg, miközben a hazai olvasó számára is könnyen követhetők maradjanak.

A dolgozat szövegének stilisztikai ellenőrzéséhez és nyelvi finomításához mesterséges intelligencia alapú nyelvi eszközöket vettem igénybe. A tartalmi rész, az elemzések és a következtetések kizárólag saját munkámat tükrözik.

2 SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

Az alábbiakban áttekintem, hogy a tudományos gondolkodók miként vélekedtek a titkosszolgálati tevékenység társadalmi rendeltetéséről. Ennek nemcsak a szakirodalmi háttér általános bemutatása miatt van jelentősége, hanem azért is, mert célom a nemzetközi szakirodalom magyar nyelvű feldolgozottságának színvonalát javítani e témában. Ezért nem csupán ismertetem, hanem röviden értékelem is az egyes elgondolásokat – mind általánosságban, mind pedig a saját kutatásom szempontjából.

A titkosszolgálatok tevékenységének tudományos feldolgozása az 1945 körüli években kezdődött az Egyesült Államokban. Innen számíthatjuk a modern tudományos vizsgálódás kezdetét, így feldolgozásomban elsősorban az ezt követő időszak közleményeire támaszkodom.[45]

A titkosszolgálatok rendeltetésével kapcsolatos gondolatokat két szempont alapján mutatom be. Egyrészt elkülönítve tárgyalom a nyugati, fejlett országok, a fejlődő államok, valamint a magyar kutatók nézeteit. Másrészt – amennyire lehetséges – időrendben ismertetem az egyes megközelítéseket. Ez a kettős tagolás lehetővé teszi, hogy feltárjam az eltérő kulturális közegből fakadó hasonlóságokat és különbségeket, valamint a fejlődési tendenciákat.

A külföldi szakirodalomban kétségtelenül az angolszász, azon belül is az amerikai kutatók munkái bírnak a legnagyobb súllyal. Ez önmagában is érdekes, hiszen az Egyesült Államokban a nagyobb léptékű titkosszolgálati tevékenység viszonylag későn indult meg.[46] E domináns szerepük két tényezővel magyarázható. Egyrészt az ország világpolitikai súlyával: az USA a második világháborúból globális hatalomként került ki, majd a hidegháborúban vezető szerepet játszott a szocialista tömb elleni, nagyrészt titkos eszközökkel folytatott küzdelemben. Másrészt azzal, hogy e szerepből fakadóan közvetlenül a háború után megindultak a titkosszolgálati témájú kutatások – igaz, ezek kezdetben inkább a kormányzaton belül, illetve magukban a titkosszolgálatokban zajlottak.

Sherman Kent 1949-ben publikált, az „intelligence" fogalmát elemző, máig nagy hatású írása tekinthető a nyilvános tudományos diskurzus egyik első jelentős állomásának. E korai megjelenést feltehetően elősegítette az Egyesült Államok demokratikus hagyományokból

[45] MICHAEL ÉS KORNBLUTH (2019): „The Academization of Intelligence: A Comparative Overview of Intelligence Studies in the West", *Cyber, Intelligence, and Security* 3, sz. 1: 3–4.

[46] BODA ÉS MTSAI. (2019):*A hírszerzés története az ókortól napjainkig*134–35.

fakadó nyíltsága. Ezzel szemben a Szovjetunióban a közéleti és tudományos nyilvánosság hiánya akadályozta a hasonló kutatásokat. Ott a vizsgálódások zárt körben zajlottak[47], főként a „kemény" tényezőkre – a titkosszolgálatok által közvetlenül megszerezhető adatokra – koncentrálva, miközben a „puha" tényezőknek, például az értékelésnek és elemzésnek jóval kisebb szerep jutott. Emiatt a szovjet kutatások tartósan egyoldalúak maradtak. [48]

2.1 fejlett országok szakirodalma

Sherman Kent fentebb említett könyvében az *intelligence*[49] kifejezéshez három jelentést társít: lehet tudás, szervezet, és tevékenység[50]. Ez a fajta meghatározás meglátásom szerint azóta fennálló komoly terminológiai nehézséget okozott, mivel a kutatók az *intelligence* fogalmat mindhárom formában próbálják értelmezni. *Kent* könyve alapján a titkosszolgálatok (intelligence, mint szervezet) rendeltetése azon tudás előállítása (információk megszerzése, feldolgozása, elemzése) és továbbítása a döntéshozók számára, amely a nemzeti biztonságot, a stratégiai döntéseket és az állami működést támogatja a biztonság a jólét, a béke és a szabadság elérése érdekében.[51] Véleményem szerint a definíció gyenge pontja többek között, hogy nem tartalmazza a titkos befolyásolással kapcsolatos álláspontot, amit az USA titkosszolgálatai már ebben a korban is aktívan folytattak. Megjelenik ugyanakkor az általános támogató szerep, amely számtalan későbbi elképzelésben is szerepet kap. Fontos megjegyezni, hogy Kent szándékosan adott tág meghatározást, hogy a hírszerzést ne pusztán a katonai kémkedés egyik formájaként értelmezzék, hanem annál szélesebb körű állami funkcióként.

1958-ban *R. A. Random* a titkosszolgálatok tevékenységnek fő funkcióját abban látta, *„hogy segítsék a külpolitika kialakítását és végrehajtását, valamint titkos tevékenységek végrehajtása külföldön a külpolitika megvalósításának elősegítése érdekében."* Jól látható, hogy *Random* szerint az *intelligence* első sorban cselekvés, amelynek fő funkciója a külpolitika kidolgozásának és végrehajtásának támogatása. Látható, hogy a meghatározás a

[47] SHATTUCK (1993): „Secrecy on Campus", *Journal of College and University Law* 19, sz. 3: 224–25.

[48] ORLOV (1963): „The Theory and Practice of Soviet Intelligence. Studies in Intelligence (CIA).", *Studies in Intelligence* 7, sz. 2.

[49] A kifejezést leggyakrabban hírszerzésnek fordítják, ám leginkább nem a magyar külföldi hírszerzés értelemben, hanem titkos és nyílt információk szisztematikus összegyűjtése értelemben.

[50] KENT (1965): *Strategic Intelligence for American World Policy* (Hamden: Archon books, 1965).

[51] KENT (1965).

titkosszolgálatok tevékenységét a jelentős részben a külpolitikára korlátozza, ugyanakkor megjelenik a titkos befolyásolás, mint önálló feladatkör.

Ugyanezen évben, mintegy válaszul *Random* felvetésére *Martin Bimfort* az alábbi meghatározást adta az *intelligence*, mint tevékenység fogalmára: *„ …az információk gyűjtése és feldolgozása külföldi országokról és azok ügynökeiről, amelyre a kormánynak szüksége van külpolitikájához és a nemzeti biztonsághoz. Ide tartozik a nem azonosítható tevékenységek végrehajtása külföldön a külpolitika megvalósításának elősegítése érdekében, valamint a folyamat és a termék, valamint az ezekkel foglalkozó személyek és szervezetek védelme az illetéktelen nyilvánosságra hozataltól."*[52] E fogalomban – Randoméhoz képest – már megjelenik a nemzeti biztonság és a tevékenység védelme, mint cél. További különbség, hogy *Bimfort* szerint nem feltétlenül része a titkosság ezen tevékenységnek, arra utalva, hogy a titkosszolgálatok nem csak titkos módon nem csak titkos adatokat gyűjtenek. Mivel ez később számos esetben visszatérő gondolat ezt a későbbiekben külön is vizsgálni fogom. Ez a gondolat előrevetíti a nyílt forrású hírszerzés (OSINT) későbbi jelentőségét, hiszen nem minden információszerzés történik titkos eszközökkel.

Michael Herman brit kutató 1996-os megfogalmazása szerint az *intelligence* valami olyasmi, amit a titkosszolgálatok azért állítanak elő, hogy az - távolról ugyan -, de befolyásolja a kormányzati cselekvéseket. Mint ilyen tehát ez a tevékenység elválaszthatatlan része a kormányzati döntéshozatalnak, tehát része az állami működésnek. Szerinte az *intelligence power* az állami hatalom része és ezt a hatalmat a titkosszolgálatok működéséből nyeri. E hatalom azután lehetővé teszi az ellenfelek legyőzését a jobb döntések és az ellenség ugyanezen tevékenységének akadályozása révén.[53] Itt jelenik meg először kimondva az előnyszerzés, mint a rendeltetés része. Fontos elemnek gondolom, hogy megjelenik az állam működésével kapcsolatosan a cselekvés támogatása, mivel az állami működés hatása végső soron állami tevékenységek végrehajtása vagy végre nem hajtása révén érvényesül. Az „előnyszerzés funkció" később a hírszerzéselméletek egyik központi kategóriájává vált.

Stewart és Newbery brit szerzők, 1998-as könyvük előszavában úgy fogalmaznak, hogy a titkosszolgálatok azért léteznek, hogy „*hogy felfedjük az igazságot ellenfeleink és ellenségeink*

[52] BIMFORT (1958): „A definition of intelligence", *Studies in Intelligence* Issue Fall, sz. 2, https://www.cia.gov/readingroom/docs/DOC_0000606548.pdf.

[53] HERMAN (1996): *Intelligence Power in Peace and War*, 1. kiad. (Cambridge University Press, 1996), 137, https://doi.org/10.1017/CBO9780511521737.

hazugságai és félrevezetése mögött."[54] Ez a meghatározás közvetve a titok létezéséhez köti a titkosszolgálatok létezését, véleményem szerint azonban a közvetlen kapcsolat megállja a helyét. Mindemellett azonban nem magyarázza meg azon eseteket, amikor nem ellenséges, hanem semleges vagy baráti országgal szemben folyik titkosszolgálati tevékenység. Itt megjelent tehát annak vizsgálata, hogy a titkosszolgálatok tevékenysége egy meghatározható ellenfélre, annak meghatározható tevékenységére irányul-e. Ez abból a szempontból lehet például fontos, hogy az egyes titkosszolgálati típusok (lásd például elhárítás és hírszerzés), milyen szempontok mentén különíthetőek el egymástól.

Howard szerint az *intelligence* mint tevékenység küldetése, hogy információt szolgáltasson más entitásokról, hogy a kormányok felmérhessék szövetségesek és lehetséges ellenségeik erejét és szándékait.[55] Jól látható, hogy a fenti gondolat végső célként a kormányzati informáltságot jelöli, ami azonban valószínűleg minden állami funkció sajátja, így nehezen különböztethető meg azoktól.

Bruce Berkowitz egy 2003-as rövid cikkben – melynek célja a nyomozómunka (evidence) és a titkosszolgálati munka elválasztása volt – úgy határozta meg, hogy ez utóbbi célja a tisztségviselők és a katonai parancsnokok informálása.[56] *Berkowitz* az állami döntéshozatal egyik segédeszközének tekinti szóban forgó tevékenységet. Számomra ezen elválasztásnak azért lehet jelentősége, mert mindkét tevékenység végez titkos információgyűjtő tevékenységet, így általánosságban fontos megkeresni és meghatározni a differenciáló tényezőke.

John Ferris egyfajta force mulitplikátorként (erő többszöröző) tekint *az intelligence*-re, amely másrészt megmutatja az állami vezetőknek, hogy ki ellen és hogyan kell használni az így növekvő erőt.[57] A meghatározás értéke tartom az, hogy általánosítható a társadalmi működés különféle területeire, gyenge pontja viszont, hogy nem ad magyarázatot az erő és a multiplikátor hatás pontos mibenlétére és mechanizmusára.

---

[54] STEWART ÉS NEWBERY (2015): *Why spy? the art of intelligence*, Intelligence and security (London: Hurst & Company, 2015) XX.

[55] HOWARD (2000): *The invention of peace: reflections on war and international order* (New Haven: Yale University Press, 2000).

[56] BERKOWITZ (2003): „The Big Difference Between Intelligence and Evidence", https://www.rand.org/pubs/commentary/2003/02/the-big-difference-between-intelligence-and-evidence.html.

[57] FERRIS (2003): „Intelligence", in *The origins of World War Two: the debate continues* (Palgrave Macmillan), 308.

Marc Lowenthal 2003-as elképzelése szerint azért van szükség ezen titkosszolgálatokra, hogy számtalan módon támogassák a döntéshozókat. Magának a tevékenységnek három funkcióját különbözteti meg:

- Azon tényezők figyelemmel kísérése, amelyek egy nemzet létezését fenyegetik.
- A hosszú távú szakértelem biztosítását. Ez a demokráciákban azért fontos, hogy a választott tisztségviselők mandátumának lejárta után az új tisztviselőknek ne a nulláról kelljen újra felépíteniük az állam informáltságát.
- A *policy making*[58] folyamat támogatása.[59]

E nézőpontból valójában az első pont az egyetlen, amely valamennyire kifejezi a tevékenység társadalmi rendeltetését, a második inkább tűnik az állami bürokrácia egy funkciójának, a harmadik pedig minden állami funkcióra igaz valamilyen mértékig. Ezek tehát így, ebben a formában véleményem szerint nem megkülönböztető tényezők. De még az első is erősen szűkítő meghatározás, mert ez alapján például az USA hírszerzésének csak azon országokkal lenne szabad foglalkoznia, amelyek elméletben elegendő atomfegyverrel rendelkeznek az USA megsemmisítéséhez, ami bizonyosan nem így van.

Gary J. Schmitt 2005-ös elgondolása szerint a szolgálatok fő funkciója, hogy figyelmeztesse *„a döntéshozókat a váratlan eseményekre, fő feladata nem a meglepetések elkerülése, hanem a figyelmeztetések közvetítése kellene, hogy legyen. A cél az kell legyen, hogy a politikai vezetők előzetes tájékoztatást kapjanak azokról a dolgokról, amelyekre érdemes odafigyelniük, és amelyek megelőzésére talán lépéseket is kell tenniük."*[60] Kétségtelen, hogy az előzetes tudás, különösen negatív események esetében, csökkentheti a károkat. Ugyanakkor nem csak az előrejelzés, de a helyzet kezelése is fontos. Lényeges továbbá ezeken túl az előnyös helyzetek felderítése és kihasználásának támogatása is.

Kevin O'Connell 2006-ben úgy vélte, hogy az amerikai politikai a titkosszolgálatok fő funkcióját a háborúk megvívásának támogatásában látja. Ő maga ugyanakkor úgy látja, hogy ez egy rövidlátó gondolkodás, mivel így a hosszú távú elemzés háttérbe szorul. [61] A

[58] A policy making kifejezés számtalan jelentéstartalommal bírhat, Löwenthal feltehetően az állami döntéselőkészítési és döntéshozatali folyamatot érti a kifejezés alatt.

[59] LOWENTHAL (2003): *Intelligence: From Secrets to Policy*, 2nd ed (Washington, D.C: CQ Press, 2003), 2–4.

[60] SCHMITT (2005): „Rethinking Intelligence Analysis: Truth to Power?", in *The Future of American Intelligence*, szerk. Berkowitz, P (Stanford: Hoover Institution Press), 55, https://policycommons.net/artifacts/1300357/truth-to-power-rethinking-intelligence-analysis/1903643/.

[61] TREVERTON, UNITED STATES, ÉS INTELLIGENCE POLICY CENTER (U.S.),SZERK. (2006): *Toward a theory of intelligence: workshop report*, Conference proceedings / Rand Corporation, CF-219 (Santa Monica, CA: RAND Corp, 2006), 14.

meghatározás arra világít rá, hogy számos meghatározás katonai tevékenység részeként foglalkozik a titkosszolgálatok működésével, így ez jelen kutatásban is kiemelt figyelmet kap.

Michael Warner ezzel szemben az *intelligence*-t 2006-ban tevékenységként írta le, amely segíti a vezetőket megbirkózni azokkal a veszélyekkel, amelyek a riválisok hatalmakkal való küzdelemből adódnak. Szerinte a titkosszolgálati tevékenység *„…úgy is felfogható, mint amit az államok titokban tesznek annak érdekében, hogy mérsékeljék, befolyásolják, vagy egyszerűen csak megértsék más nemzeteket (vagy különféle ellenségeket), amelyek ártani tudnának nekik.”*[62] Más helyen úgy véli, hogy a titkosszolgálati tevékenység *„…egy titkos állami tevékenység a külföldi entitások megértését és befolyásolását célozza.”*[63] Ez utóbbi megfogalmazás hiányossága, hogy csak idegen entitásokra vonatkozik, miközben a titkosszolgálati tevékenység gyakran belföldi entitásokra is kiterjedhet. Emellett homályban hagyja az említett tevékenység konkrét célját.

Marina Caparini 2007-es elgondolása szerint a titkosszolgálatok *„…bármely állam kulcsfontosságú összetevői. Független elemzéseket nyújtanak az állam és a társadalom külső és belső biztonságát érintő információkról, valamint a létfontosságú nemzeti érdekek védelmét szolgálják.”*[64] E szerint a titkosszolgálat a modern állam kötelező „kelléke”. Meglátása szerint a titkosszolgálatok által biztosított ismeretek teszik lehetővé a döntéshozók számára, hogy felmérjék döntési lehetőségeiket.[65] *Caparini* ugyanakkor nem határozza meg részletesebben a nemzeti érdekek körét, illetve, hogy a külső és belső biztonság hogyan különíthető el ezektől. Véleményem szerint fontos az a gondolatmenete, hogy mint minden más állami funkciótól, demokráciák esetében a titkosszolgálatoktól is eredményességet, hatékonyságot és értékteremtést vár a társadalom, így a rendeltetésüket is ennek megfelelően kell vizsgálni és meghatározni.[66].

Kahn 2008-as írásában a kérdést első sorban a katonai konfliktusok szempontjából közelíti meg. Gondolatmenete oda lyukad ki, hogy az *intelligence* a tudás egy formája, fő funkciója pedig az erőforrások optimalizációja. Békében az informáltság növelése révén

[62] WARNER (2006): „Sources and methods for the study of intelligence”, in *Handbook of Intelligence Studies* (Routledge), 17.

[63] WARNER (2002): „Wanted: A Definition of »Intelligence«”, *Studies in Intelligence* 46, sz. 3.

[64] CAPARINI (2007): „Controlling and Overseesing Intelligence Services in Democratic States”, in *Democratic Control of Intelligence Services Containing Rogue Elephants*, szerk. Marina Caparini és Hans Born (Routledge), 3.

[65] CAPARINI (2007): 5.

[66] CAPARINI (2007): 3.

csökkenti a bizonytalanságot és így oldja a konfliktusokat, hozzájárulva ezzel a nemzetközi rend stabilitásához. Háborúban csökkenti a fegyverek beszerzésére fordítandó összegeket, lerövidíti a harcok időtartamát és ezáltal spórol az erőforrásokon.[67] Kahn az *intelligence*-t első sorban a védekezés eszközének tekinti, nem a támadásének. Bár nem mondja ki *Kahn* nem csak katonai, de társadalmi hasznosság irányából is közelíti a kérdést. A károk és ez erőforrásigény csökkentése általánosságban jóléti szempontként is felfoghatók.

Jennifer Sims 2008-as meghatározása szerint a hírszerzés funkciója, hogy jobbak legyünk az ellenfélnél, és ez biztosítsa számunkra a győzelmet[68]. Ez e meghatározás tehát az előnyszerzés eszközeként tekint a titkosszolgálatokra.

Peter Gill szintén 2008-as meghatározása szerint e tevékenység „*„Elsősorban titkos tevékenységek – célkijelölés, információgyűjtés, elemzés, terjesztés és cselekvés – amelyek célja a biztonság fokozása és/vagy a hatalom fenntartása a versenytársakkal szemben, fenyegetésekre és lehetőségekre való előzetes figyelmeztetés révén."*[69] *Gill* egy másik előadásában az alábbiakat látja a titkosszolgálati szféra fő küldetésének:

1. *Azonosítani azokat a beavatkozási lehetőségeket, amelyek valamilyen módon megváltoztathatják a fennálló helyzetet, különösen a konfliktusok előtt (valójában, ha katonai megoldásra kerül sor, az gyakran hírszerzési kudarcra utal);*
2. *Segíteni az államokat abban, hogy versenyelőnyre tegyenek szert a döntéshozatalban, innen ered az "akcióképes hírszerzési információ"*[70] *kifejezés;*
3. *Megvédeni az államot és annak polgárait a biztonság maximalizálása érdekében;*
4. *Az erőforrások optimalizálása;*
5. *Az információk integrálása a megértés elmélyítése céljából.*[71]

Gill elgondolásai számos szempontból úttörőnek mondhatók. Először is a titkosszolgálatok fő eszközének a titkos cselekvést tekinti. Másrészt nála jelenik meg a versenytárs kifejezés alkalmazása, amely a korábban használt ellenség és ellenfél kifejezéseknél általánosabban kifejezi az ellentétes érdekeket. *Gill* igyekszik túllépni az információk összegyűjtésén és

[67] KAHN (2001): „A Historical Theory of Intelligence", *Intelligence and National Security* 16, sz. 3: 89–90, https://doi.org/10.1080/02684520412331306220.

[68] SIMS (2008): „Defending adaptive realism: Intelligence theory comes of age", in *Intelligence Theory* (Routledge), 154.

[69] GILL (2008): „Theories of intelligence: Where are we, where should we go and how might we proceed?", in *Intelligence Theory* (Routledge), 214.

[70] Az eredetiben: *„Actionable inteligence"*

[71] TREVERTON, UNITED STATES, ÉS INTELLIGENCE POLICY CENTER (U.S.),SZERK. (2006):*Toward a theory of intelligence*8.

megkísérli ezt a folyamatot a társadalmi hasznosságot jelentő állami cselekvés szempontjából vizsgálni. Véleményem szerint elgondolásának gyenge pontja, hogy nem általánosító meghatározásra törekszik.

Treverton és Gabbard egy 2009-es írásban úgy írják le a titkosszolgálati tevékenység rendeltetését, amelynek végső funkciója az információszerzés, elemzés és értékelés, amelynek célja a döntéshozók támogatása olyan információval, amely más úton nem elérhető, és amely kritikus a nemzet biztonsága és érdekei szempontjából. Ez a tevékenység kitüntetetten arra irányul, hogy olyan titkokat tárjon fel, amelyeket más szereplők aktívan igyekeznek eltitkolni.[72] A meghatározás legfontosabb gondolata szerintem az, hogy a titkosszolgálatok olyan adatok megszerzésére törekszenek, amelyek más módon nem megszerezhetőek, ezt egy fogalmi meghatározás lényeges szempontjának tartom.

David Omand brit gyakorlati szakember és titkosszolgálati vezető 2013-as véleménye szerint a titkosszolgálati működés végső célja *„…hogy csökkentse a tudatlanságot, és ezáltal javítsa a döntéshozatal minőségét."*[73] Ez a meghatározás jól illeszkedik a korábbi hasonló elgondolások sorába, gyenge pontjai is hasonlók. Mivel minden állami tevékenység fontos eleme a vele kapcsolatos információhiány csökkentése, így fontos lenne differenciáló szempontok meghatározása.

Ross W. Bellaby 2022-ben úgy látta, hogy *„Az állami hírszerző szereplők feladata, hogy megőrizzék és fenntartsák az állam nemzetbiztonságát azáltal, hogy felderítik, azonosítják és megelőzik a fenyegetéseket – beleértve azokat, amelyek kémkedésből, terrorizmusból és szabotázsból erednek, valamint amelyek külföldi hatalmak ügynökeinek tevékenységéből származnak, vagy amelyek célja a parlamentáris demokrácia megdöntése vagy aláásása politikai, ipari vagy erőszakos eszközökkel."*[74] Hozzáteszi, hogy a titkosszolgálatok pont ezért a magas politika szereplői, ahol a szokásos politikai korlátok már nem bírnak akkora jelentőséggel, mert *„közvetlen fenyegetések és a végveszélyek fokozzák a cselekvési kényszert, és csökkentik az etikai küszöböt"*[75] *Bellaby* meghatározása illeszkedik a korábbi biztonsági fókuszú gondolatokba. Újdonsága az etikai dimenzió bevezetése arra utalva, hogy a titkos

[72] TREVERTON ÉS GABBARD (2008):*Assessing the tradecraft of intelligence analysis*.

[73] OMAND (2013):„Securing the State: National Security and Secret Intelligence"21.

[74] BELLABY (2022):„Redefining the Security Paradigm to Create an Intelligence Ethic"863–64.

[75] BELLABY (2022): 864.

cselekvésekre a társadalom tagjai negatív konnotációval tekinthetnek. Ebből fakadóan demokratikus rendszerekben ez mindenképpen egy vizsgálandó szempontot kell jelentsen.

Alfred Rolington 2012-ben olyan cselekvésként határozza meg a titkosszolgálati tevékenységet, amelynek része az ismeretek összegyűjtése és értékelése, az előny biztosításának céljával.[76] Ő az első, aki nagy teret szentel az értékelésnek, mint folyamatnak, amely plusz értéket ad a megszerzett információknak, amely alapján feltehető az a kérdés, hogy a titkosszolgálati tevékenységnek része-e a begyűjtött ismeretek feldolgozása és elemzése is.

Jensen és szerzőtársai 2013-ban rámutattak, hogy a titkosszolgálatok tevékenységét egyes szervezetek (pl. a CIA[77] és az FBI[78]) különböző működése miatt is különbözőképpen határozzák meg. E gondolat miatt célszerű annak vizsgálata, hogy lehetséges-e titkosszolgálati tevékenység szervezeti formától független definíció megalkotása és ha igen, milyen dimenziók mentén. *Jensen*ék is úgy vélték, hogy a titkosszolgálatok produktumának végső célja, hogy előnyt biztosítson a döntéshozó számára, azáltal, hogy ismereteket nyújt a világunkról[79], ami összhangban van a korábbi hasonló meghatározásokkal.

Mark Stout és *Michael Warner* 2018-as cikkében rendhagyóan közelítik meg a kérdést: *„A központi és perifériku*s *funkciók közötti kapcsolat egy újabb nézőpontot kínál, amely segít megérteni, mi is a hírszerzés – és talán azt is, mivé válhat. Első közelítésként feltételezzük, hogy állami szinten a hírszerzés az, amit a főnök annak mond. Amikor Sztálin azt akarta, hogy a hírszerző szolgálat utak építésével foglalkozzon, az utak építésével foglalkozott. Amikor Brazília elnöke 1990-ben fel akarta számolni az ország hírszerző szolgálatát, meg is tette. A hírszerző szolgálatok azért vannak, hogy segítsék a vezetőt céljai elérésében, ezen túl pedig nincs más valódi funkciójuk. Röviden: a hírszerzés nem önálló létező, hanem a műveletek kísérője és eredménye. Nem feltétlenül előzi meg a műveleteket, sőt a műveletek hírszerzés nélkül is megtörténhetnek*."[80] A meghatározás lényege, hogy a titkosszolgálatok tulajdonképpen olyan szervezetek, amelyekre az ország vezetői bármit rábízhatnak. Nem nehéz belátni, hogy a vezetők számára ez egy vonzó lehetőség, amivel a nem demokratikus országok vezetői gyakran

[76] ROLINGTON (2015): *Hírszerzés a 21. században: a mozaikmódszer* (Budapest: Antall J. Tudásközpont, 2015).

[77] Central Intelligence Agency - Központi Hírszerző Ügynökség, az USA külföldi civil (nem katonai) hírszerzésért felelős szervezete

[78] Federal Bureau of Investigation – Szövetségi Nyomozóiroda, az USA belső elhárításért felelős szervezete

[79] JENSEN (2017): *Bevezetés a hírszerzésbe* (Budapest: Tudásközp. Tankönyvműhely Antall J. Tudásközp, 2017).

[80] STOUT ÉS WARNER (2018): „Intelligence Is as Intelligence Does", *Intelligence and National Security* 33, sz. 4: 522, https://doi.org/10.1080/02684527.2018.1452593.

élnek is, ám a demokratikus országokban a rendeltetés szempontjából meglehetősen nehezen értelmezhető.

Giangiuseppe Pili 2019-es meghatározása szerint „*a hírszerzés egy titkos episztemikus*[81] *társadalmi folyamat, amelyet egy bürokratikusan kormányzott társadalom hajt végre; ez egy döntéshozó kérésével kezdődik, és az ellenség szándékainak és viselkedésének megismerésével és előrejelzésével végződik annak érdekében, hogy elkerüljék a meglepetéseket, és megalapozzák a racionális döntéshozatalt." Pili* elgondolása is a tudást helyezi a középpontba első sorban az ellenséggel szembeni védelem, azaz a biztonság szempontjából, kiegészítve az előrejelzéssel.[82] Fontos gondolata, hogy demokráciákban a demokratikus kontroll nem hagyható ki a titkosszolgálatok hatékonyságának megítélésének dimenziói közül.[83]

Joseph Hatfield 2022-ben a demokratikus és diktatórikus rendszerek összehasonlítása kapcsán kitért arra, hogy utóbbiakban a titkosszolgálatok fő rendeltetése egy fajta palotaőr szerep, amelynek fő célja, hogy a rezsimet megóvja a saját szabályait veszélyeztető fenyegetésektől.[84] Tágabb értelemben az elgondolás felveti a kérdést, hogy a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetése különbözik-e demokratikus, illetve nem demokratikus társadalmakban.

Amy B. Zegart 2022-es könyvében hosszan érvel amellett, hogy a titkosszolgálatok a lándzsa hegye, *„vagyis az a képesség, hogy megtaláljuk, megszerezzük és elemezzük az információkat annak érdekében, hogy döntési előnyhöz jussunk ellenfeleinkkel szemben a fizikai térben, a világűrben és a kibertérben."*[85]. Jól láthatóan ez az elgondolás is az előnyszerzést tekinti elsődleges rendeltetésnek. *Zegart* gondolatmenetében fontos szerep jut az intézményi kereteknek, amely véleménye szerint jelentősen befolyásolja a titkosszolgálatok eredményességét. Amennyiben ezen intézményi keretek nem tudnak alkalmazkodni a változó világhoz a szolgálatok nem tudják betölteni fő funkciójukat.

Thomas Fingar 2025-ös cikke szerint a titkosszolgálatok létének értelme az *"...hogy támogassák a nemzeti biztonsági tisztségviselők küldetéseit és célkitűzéseit azáltal, hogy segítik*

[81]Episztemikus folyamatnak nevezzük azt a tevékenységet, amely során egy személy vagy közösség információt gyűjt, feldolgoz, értelmez, majd abból tudást hoz létre.

[82] PILI (2019): „Intelligence and Social Epistemology - Toward a Social Epistemological Theory of Intelligence", *Social Epistemology* 33, sz. 6: 574–92, https://doi.org/10.1080/02691728.2019.1658823.

[83] GASPARD ÉS PILI (2022): „Integrating Intelligence Theory with Philosophy: Introduction to the Special Issue", *Intelligence and National Security* 37, sz. 6: 763–76, https://doi.org/10.1080/02684527.2022.2076327.

[84] HATFIELD (2022): „Intelligence under Democracy and Authoritarianism: A Philosophical Analysis", *Intelligence and National Security* 37, sz. 6: 911, https://doi.org/10.1080/02684527.2022.2076340.

[85] ZEGART (2023):*Spies, Lies, and Algorithms*.

a döntéshozókat megalapozottabb döntések meghozatalában. E felelősség gyakran említett vetülete a jelentős fenyegetések idejében történő felismerése és az ezekről való figyelmeztetés biztosítása, különösen, ha azok az amerikai biztonságot, érdekeket vagy állampolgárokat érintik. [86] *Fingar* is a titkosszolgálatok támogató funkcióját hangsúlyozza, azaz a szolgálatok egyfajta támogatást nyújtanak, amelynek elsődleges címzettjei a nemzetbiztonsági tisztviselők. Véleménye szerint a szolgálatoknak nem feladata, hogy tanácsokat adjanak, sőt ezt kifejezetten kerülniük kell. Felfogása szerint a hírszerzés határai ott húzódnak, ahol tanácsadássá válna: a szolgálatok feladata a tájékoztatás, nem pedig a politikai döntések befolyásolása. Mindez rávilágít arra, hogy vizsgálni szükséges, hogy a szolgálatok társadalmi szerepével kapcsolatosan hol vannak annak határai.

A következő fejezetben egy rövid áttekintést adok olyan kutatók elgondolásaiból, akik kívül esnek az angolszász vagy nyugatiként aposztrofált országokon, így más hatások formálhatták tudományos gondolkodásukat.

2.2 fejlődő országok szakirodalma

A fentebb ismertetett elgondolások elsősorban az angolszász, valamint a velük szoros szövetségben álló nyugat-európai szakirodalmi álláspontot tükrözik. Ezen országok túlnyomó többsége évszázadok óta független, demokratikus keretek között fejlődik, képes állampolgárai számára széles körben jólétet biztosítani, és ritkábban szembesül közvetlen fenyegetésekkel. Ezzel szemben a világ jelentős részén – különösen Kelet-Európában, Közép- és Dél-Ázsiában, Afrikában és Dél-Amerikában – a függetlenség, a demokrácia és a jólét vagy egyáltalán nem, vagy csak viszonylag rövid ideje létező állapot. E térségek országai társadalmi szempontból merőben eltérő kiindulóhelyzetben vannak, így kézenfekvő a feltételezés, hogy a titkosszolgálatok társadalmi szerepéhez való viszonyuk is másképpen alakult. Az alábbiakban ezen országok titkosszolgálataival kapcsolatban mutatom be a rendeltetéssel összefüggő álláspontokat.

Marco Cepik brazil kutató 2007-es írásában úgy vélekedik, hogy *„…a legitim és hatékony titkosszolgálatok jelenléte szükséges feltétele annak, hogy egy demokratikus ország garantálni tudja polgárainak biztonságát és előmozdítsa közérdekeit. Ebben az értelemben a*

[86] FINGAR (2025): „Optimizing Intelligence Support: Guidelines for Policymakers and Intelligence Analysts”, *Intelligence and National Security* 40, sz. 2: 278, https://doi.org/10.1080/02684527.2025.2477395.

titkosszolgálatok – a fegyveres erőkkel, a rendőrséggel és a diplomatákkal együtt – minden olyan állam bürokratikus apparátusának alapvető részét képezik, amely legalább minimális önállóságra törekszik a nemzetközi rendszerben"[87]. E meghatározás tehát a biztonság, az, autonómia garantálását és az érdekek előmozdítását tekinti a titkosszolgálatok alapvető rendeltetésének. Véleménye szerint minden szuverenitásra törekvő országnak szüksége van ilyen szolgálatokra, amelyek egy szintre helyez más hagyományos funkciókkal. A korábbi hasonló elgondolásokhoz hasonlóan itt is az érdek fogalom meghatározásának és a biztonsággal kapcsolatos összefüggése bemutatásának hiánya okoz megértési nehézséget.

Zakia Shiraz 2013-ban megkülönböztette a nyugati és a globális dél titkosszolgálati kultúráját. *„A nyugati modellben a titkosszolgálatok fő társadalmi rendeltetése a stratégiai döntéshozatal támogatása, főként külpolitikai és katonai műveletek elősegítése céljából."*[88] Ezzel szemben *„…a globális Délen a titkosszolgálatok fő funkciója a belső biztonság fenntartása, a rezsim vagy uralkodó párt védelme, nem pedig az állam vagy a társadalom egészének szolgálata. Gyakran a politikai elit vagy a vezető párt érdekeit képviselik, nem pedig az állami intézményrendszert."*[89] Shiraz elgondolásának fontos gondolata a korábban már kevésbé explicit módon megjelenő kérdés, hogy a demokrácia mértéke befolyásolja e a társadalmi rendeltetést, vagy az minden társadalmi rendszerben hasonló szereppel bír.

Sait Yilmaz 2017-es írása szerint a titkosszolgálatok rendeltetése a 21. században átalakuláson megy keresztül. Megítélése szerint a szolgálatokat úgy kell elképzelni, mint egy fegyverrendszert, ami szükség esetén bátran és innovatívan kell alkalmazni. Véleménye szerint a korábbi biztonsági központú megközelítésből a szolgálatoknak el kell mozdulni a gazdaság, a kibertér, az űr és a médiatér irányába, illetve a diplomáciai küldetések titkos támogatása felé. Fontos következtetése, hogy a szolgálatok működése nem lehet öncélú a társadalom érdekeit kell szolgálniuk.[90] *Yilmaz* az első kutatók egyike, aki gondolkodásának központi elemévév teszi a biztonságtól való elmozdulást a társadalmi működés más területeire is.

Ejaz Akram izaraeli kutató 2020-ban úgy vélte, hogy Izraelben a titkosszolgálatok fő funkciója az állam túlélésnek biztosítása, tágabb értelemben a külső és belső fenyegetések

[87] CEPIK (2007): „Structural change and democratic control of intelligence in brazil", in *Reforming Intelligence*, szerk. Thomas C. Bruneau és Steven C. Boraz (Austin: University of texas press), 149–69.

[88] SHIRAZ (2013): „Drugs and Dirty Wars: Intelligence Cooperation in the Global South", *Third World Quarterly* 34, sz. 10: 1754, https://doi.org/10.1080/01436597.2013.851886.

[89] SHIRAZ (2013): 1755.

[90] YILMAZ (2017): „Intelligence in the 21st Century", *International Journal of Trade & Global Business Perspectives*.

elhárítás. India esetében az állam érdekeinek védelmét nevezi meg elsődleges célnak, katonai szempontból különösen a nagy ellenfél Pakisztánnal szemben. [91] *Akram* gondolatmenete abból a szempontból lényeges, hogy vajon a rendeltetést befolyásolja-e az adott ország helyzete és ha igen, akkor milyen szempontokból. Izrael esetében külön figyelmet érdekel az etikai dimenzió, mivel a biztonság megőrzése érdekében az ország titkosszolgálatai gyakran élnek az etikailag vitatható célzott likvidálások eszközével.

Tanwar Shusil indiai kutató 2022-es írásában megemlíti, hogy már a legkorábbi indai szövegekben is megtalálható a kémkedés tevékenysége, amelynek a rendeltetése a társadalmi rend és béke védelme volt.[92] Megítélés szerint India törékeny társadalmi viszonyai miatt a szolgálatok egyik fontos rendeltetése ma is a béke fenntartása az országban.[93] *Tanwar* általánosságban a tág értelemben vett biztonságot tartja elsődleges funkciónak, elgondolásával azon kevesek közé tartozik, akik a belső biztonság biztosítását is a szolgálatok fő rendeltetéseként nevezi meg.

Az orosz szakirodalmat áttekintve arra jutottam, hogy a titkosszolgálatok rendeltetése attól függ, hogy nyugati vagy orosz szolgálatokról beszélünk. Az előbbiek fő rendeltetése az ellenséges ország (ebben az esetben Oroszország) dezinformáció és propaganda által történő destabilizálása, míg az orosz szolgálatok fő feladat az állam és a társadalmi stabilitás információs és pszichés védelme.[94]

Az oroszhoz hasonló a kínai helyzet annyival kiegészítve, hogy nehezen találni a témában publikusan elérhető írásokat. Az általam találtak tudományos közlemények szerint a

[91] AKRAM (2020): „A Comparative Analysis of the Structures and Functions of Intelligence Community in Israel and India", *Defence Journal*, 1.

[92] TANWAR (2022): „Intelligence set-up in India: an analysis", *Defence and Diplomacy in pursuit of national security* 11, sz. 4: 52.

[93] „...ensuring peace in the country". TANWAR (2022): 72.

[94] KRAVCHUK, MATOLYGINA ÉS OTRESHKO (2024): „Особенности патриотического воспитания курсантов на учебных занятиях по культурологии" (»A kadétok hazafias nevelésének sajátosságai a kulturológia tanóráin«)", *Артиллерийский журнал (Tüzérségi Szemle)* 2, sz. 9: 64; OKLADNIKOVA (2023): „Educational practices of counteracting the ideology of religious terrorism and the cultural code of 'holy war' in Islam", *Izvestia: Herzen University Journal of Humanities & Sciences*, sz. 210: 138–50, https://doi.org/10.33910/1992-6464-2023-210-138-150; OVCSINSZKIJ ÉS BORZUNOV (2024): „Information Warfare with Destructive Online Communities.", *Information and Security (Информация и безопасность)* 27, sz. 2: 159–68, https://doi.org/10.36622/1682-7813.2024.27.2.001; ZHURAVLEVA, YURYEV ÉS BABAYAN (2012): „Харизма и власть: место интуиции в теории устойчивости социально-экономических систем (Karizma és hatalom: Az intuíció helye a társadalmi-gazdasági rendszerek stabilitáselméletében)", *Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки" (Tambovi Egyetem Közlönye. Humán tudományok sorozat)*, sz. 6: 30–34.

titkosszolgálati (nemzetbiztonsági) szervezetek fő feladata az állami, társadalmi stabilitás megőrzése. [95]

2.3 a magyarországi szakirodalom

Tudományos szempontok mentén Magyarországon viszonylag kevesen foglalkoznak a titkosszolgálatok rendeltetésének elméleti jellegű tudományos vizsgálatával.[96] Jól mutatja ezt, hogy nem túl sok átfogó kísérlet történt a nemzetbiztonság, mint állami funkció elméleti definiálására, részletes kidolgozására. A különböző titkosszolgálatokkal kapcsolatos problémák vizsgálatakor kutatók számos esetben jogszabályi megfogalmazásokat citálnak, esetleg a szolgálatok vagy más államigazgatási tájékoztató honlapokon talált rövid megfogalmazásokkal operálnak vizsgálódásaik során.

Értelemszerű, hogy a fentiekhez képest – az 1990-ig fennálló szocialista rendszer zártsága miatt – a magyar kutatók viszonylag későn foglalkozni ezzel a tudományos problémával. Így a tudományos igényű megfogalmazásokat messze megelőzték a tevékenység leírására utaló dokumentumok. Hazánkban az első ilyen a két világháború közötti hírszerző és kémelhárítási szabályzat. A hírszerzésről az alábbit mondja: *„A hírszerző szolgálat feladata az, hogy informálja a vezetőséget más államok katonai és katonapolitikai helyzetéről és ezzel alapot adjon annak a döntéseihez. A hírszerző szolgálat arra törekszik, hogy megóvja a vezetést meglepetésektől.”*[97] A titkosszolgálattal kapcsolatos elméleti kutatások a 2000-es évek után vettek igazi lendületet. E szervezetek társadalmi rendeltetésével kapcsolatos kutatási eredmények az alábbiak szerint foglalhatók össze.

Izsa Jenő 2009-es megfogalmazás szerint a titkosszolgálati tevékenység (hírszerzés) az állam egy funkciója, amelyet *„az eminens nemzeti érdekek érvényre juttatása és védelme érdekében, kizárólag erre a feladatra létrehozott, közvetlen kormányzati irányítás alatt működtetett szervezetek, – speciális eszközöket és módszereket alkalmazva –, végeznek titkos (bizalmas) és nyílt forrású információk beszerzésével”.*[98] A meghatározás a már nemzetközi viszonylatban megjelent érdek fogalomra épül, azok védelmére és érvényesítésére, de sajnos

[95] KAIBIN (2018): „The Evolution and Development of China’s National Security System: An Analysis Based on Hierarchical Structure”, *Chinese Public Administration* 2018, sz. 5: 102–7.

[96] VIDA (2021):„A nemzetbiztonsági tevékenység szerepe a társadalomban”.

[97] REGÉNYI ÉS DOBÁK (2015): „Hírszerzési és Kémelhárítási Szabályzat – a két világháború között”, *Nemzetbiztonsági Szemle*, sz. 1: 146–97.

[98] IZSA (2009): „A hírszerzés céljáról és rendszeréről”, *Hadtudomány* 1–2: 72.

ezen fogalmak pontosabb kifejtése nélkül. Ugyanakkor a védelem és az érvényesítés megkülönböztetésével közvetetten megjelenik az információgyűjtés és a cselekvés közötti különbségtétel.

Révész Béla szerint a „*titkosszolgálatok az állam külső és belső védelmét szolgáló biztonsági intézmény-rendszer kulcsfontosságú szervezetei. A. titkosszolgálatok alaprendeltetése a politikai döntéshozók tájékoztatása, döntéseik megalapozottságához, optimalizálásához szükséges információk nyílt és titkosforrásokból történő beszerzés és elemzések készítése*". *A titkosszolgálatok gyűjtőfogalom alatt tárgyalhatjuk – korszaktól és politikai-hatalmi kontextustól függetlenül – mindazokat a rejtett keretek között zajló információszerző és/vagy megelőző, elhárító tevékenységi formákat, amelyek alapvető célja a mindenkori állami szuverenitás.*[99] A szerző fontos felismerése, hogy a titkosszolgálatok lényeges megkülönböztető jegye a működési keretek rejtett volta.

Hetesy Zsolt 2012-es doktori disszertációjában a tömör definíció helyett viszonylag részletesen körülírta a Magyarországon nemzetbiztonsági szolgálatoknak hívott titkosszolgálatok rendeltetését. Ő maga három fő tevékenységi kört különböztet meg:

1. *Nemzetbiztonsági támogató tevékenység:* Ez elsősorban a hírszerzés feladata, melynek célja a kormányzati döntésekhez szükséges információk megszerzése, elemzése és továbbítása. Itt a hangsúly a stratégiai jelentőségű, állami érdekek szempontjából releváns információk beszerzésén van.
2. *Nemzetbiztonsági védelmi tevékenység:* A felderítés itt minden olyan veszélyhez, amely a nemzetbiztonsági érdekeket sértheti, akár jogszerű cselekmények révén is Ide tartozik az ország függetlenségének, alkotmányos rendjének, gazdasági, energetikai, pénzügyi és tudományos-technikai biztonságának védelme, ellenséges titkosszolgálati tevékenységek, kémelhárítás, valamint kormányzati és katonai objektumok védelme.
3. *Nemzetbiztonsági érdekek mentén végzett bűnfelderítés:* A titkosszolgálatok bizonyos bűncselekmények (pl. állam elleni, terrorizmus, kémkedés) felderítésében is részt vesznek a bűncselekmény gyanújának megállapításáig terjedő hatáskörrel.[100]

Mindez egyrészt arra utal, hogy *Hetesy* szerint nem lehetséges egy általános meghatározás kidolgozása. Másrészt párhuzamba állítható azon fentebb már érintett elgondolásokkal, amelyek szerint a szervezeti forma valamilyen mértékig hatással lehet a rendeltetésre, azaz a

[99] RÉVÉSZ (2010):*Források a titkosszolgálatok politológiai tanulmányozásához*15–16.
[100] HETESY (2011):„A titkos felderítés"12–19 alapján.

különböző szervezeti formák valamilyen mértékben eltérő rendeltetéseket is jelenthetnek. Véleményem szerint *Hetesy* munkája inkább tekinthető a magyar rendszer sajátosságait bemutató kutatásnak, mint egy általános meghatározás kialakítására irányuló törekvésnek.

Szűcs Péter és *Solti István* 2014-es meghatározása szerint a „…nemzetbiztonsági tevékenység az állam biztonsága és az államhatalmi szervek eredményes működéséhez szükséges alaptevékenység, hiszen amellett, hogy támogatja az ország értékeinek védelmét, még hozzájárul az állam ellen irányuló nemzeti és nemzetközi fenyegetések előrejelzéséhez és hatásainak gyengítéséhez."[101] A meghatározás egyik újdonsága az értékek megjelenése, azonban ennek pontos mibenléte nehezen megragadható.

*Vida Csaba Börcsök András*sal jegyzett közös cikkének megfogalmazása szerint *a nemzetbiztonsági szolgálatok az állam fennmaradása és sikeres működése érdekében nélkülözhetetlen szervezetek, mert nemcsak hozzájárulnak az állam belső és külső biztonságának garantálásához, valamint az ország értékeinek védelméhez, hanem jelentős mértékben támogatják az állam érdekeinek érvényre juttatását is.*[102] Meglátásuk szerint ezen funkciójukat a szolgálatok információk megszerzésével és a döntéshozók számára történő eljuttatásával teljesítik. A fenti meghatározás legnagyobb problémájának azt gondolom, hogy nem különíti el határozottan más államigazgatási szervezetektől, funkcióktól, amelyek szintén információkat gyűjtenek és juttatnak el döntéshozókhoz. Gondoljunk csak a diplomáciára, vagy gazdasági szabályozás különböző szintű állami intézményeire. Az érdekek érvényre juttatása, az érdek fogalom meghatározása után továbbgondolásra érdemes irány.

Vida Csaba önállóan jegyzett írásában a nemzetbiztonsági szolgálatok két fő funkciója az adott ország értékeinek védelme, valamint érdekeinek érvényre juttatása. Ezt pontosítva, fő rendeltetésüket abban jelöli meg, hogy biztosítják az állami döntéshozók információkkal történő ellátását, illetve nem információszerző műveletekkel erősítik az adott állam biztonságát.[103] Témával kapcsolatos érdeklődését jól jelzi, hogy az ezzel kapcsolatos meghatározását a fentiekhez nagyon hasonló tartalommal további írásokban is megfogalmazta.[104] Az információval történő ellátás gondolata jól illeszkedik a nemzetközi

[101] SZŰCS ÉS SOLTI (2014): „A magyar nemzetbiztonsági szféra és a nyilvánosság", *Nemzetbiztonsági Szemle* 2, sz. 2: 74.

[102] BÖRCSÖK ÉS VIDA (2014): „A nemzetbiztonsági szolgálatok rendszere (Nemzetközi gyakorlat a nemzetbiztonsági rendszer kialakítására)", *Nemzetbiztonsági Szemle* II., sz. 1: 63–100.

[103] Vida Csaba: A nemzetbiztonsági tevékenység szerepe a társadalomban (Gondolatok arról, hogy miért van szükség nemzetbiztonsági szolgálatokra) HADTUDOMÁNY (ONLINE) 2015/E.: 221-234 o.

[104] BÉRES,SZERK. (2018): *Külföldi nemzetbiztonsági szolgálatok* (Budapest: Zrínyi Kiadó, 2018), 12.

trendekbe, az érték és érdekvédelem problematikája e fogalmak általam fentebb már említett definiálatlansága.

Horváth Ferenc 2018-as doktori értekezésébenaz alábbi megállapításokat teszi: „*A nemzetbiztonsági szolgálatok társadalmi funkciójának vizsgálata kapcsán – társadalmi szerződés alapján – az állampolgári jogok és kötelességek egyensúlyának biztosításában, a biztonság feltételeinek megteremtésében ismertem fel a rendvédelmi szervek fő feladatát […]Az együttműködés irányába mutató közmorál fenntartása, a társadalmi fejlődés szabad és befolyástól mentes kibontakozásának biztosítása érdekében a nemzetbiztonsági szolgálatok feladata azon egyének és csoportok kiszűrése, akik mások rovására, a közjót háttérbe szorítva kívánják önérdeküket érvényesíteni. Horváth m*egjegyzi még, hogy a szolgálatoknak az államigazgatáson belül elő kell segítenie közjót szolgáló, morálisan pozitív, helyes viselkedést.[105] A rendhagyó meghatározás lényege, hogy a titkosszolgálatok feladatköre bizonyos egyének kiszűrése a társadalmi rendszerből. Fontosságát az adja, hogy kiemeli a közérdek és az egyéni érdek különbözőségét, amely szintén egy továbbgondolásra alkalmas elképzelés.

Finszter Géza nemzetbiztonságról írt egyik korai cikkében arról értekezik, hogy a titkosszolgálati funkciók tartalma a más országok titkainak megszerzése, és a saját titkok megőrzése, illetve az adott állami érdekeinek érvényesítése.[106] Egy 2019-es írásában a problémát első sorban jogi szempontból megközelítve, három funkciót különbözteti meg: „*A nemzetbiztonsági feladatok…titkosszolgálati funkciókba rendezhetők. Álláspontunk szerint három ilyen funkció különíthető el, ezek: az információszerzés, a veszélyelhárítás és végül a bűnfelderítés, amely utóbbi a büntetőeljárás előkészítő szakaszának is tekinthető.”*[107] Ezen elemek esetén megfigyelhető a hasonlóság *Hetesy* előbbiekben leírt csoportosításával.

[105] HORVÁTH (2018): „A közszolgálati etika elméleti és gyakorlati kérdései a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatnál” (PhD. értekezés, Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem), 53, https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/handle/20.500.12944/12393.

[106] Finszter Géza: A nemzetbiztonságról. In: Rendészeti Szemle, 1991. XXIX. évf. 1. sz. 6. o.

[107] FINSZTER (2019): „Állambiztonság – nemzetbiztonság”, *Nemzetbiztonsági szemle* 7, sz. 3: 106–7, https://doi.org/10.32561/nsz.2019.3.8 alapján.

2.4 Az elméletek összegzése

A szakirodalmat vizsgálva elmondható, *Sherman Kent* munkássága máig meghatározza az angolszász kutatók és rajtuk keresztül számos más ország tudósainak titkosszolgálatokról való tudományos gondolkodását. A titkosszolgálatok társadalmi funkcióival kapcsolatos szakirodalom az alábbi fő irányokban foglalható össze:

1. *Informáltság növelés:* Számos meghatározás szerint a titkosszolgálatok alapvető rendeltetése az információk összegyűjtése, elemzése és meghatározott körben való terjesztése. Egyes szerzők a *titkos ismeretek megszerzését*, mások a *kormányzat, illetve a döntéshozók informálását* tekintik elsődleges célnak. A gyakorlat valóban azt mutatja, hogy a titkosszolgálatok rendkívül intenzív információgyűjtő tevékenységet folytatnak. A modern társadalmakban – így az állami működésben – minden szervezett cselekvés alapja a megfelelő ismeret. Ugyanakkor az információgyűjtés csak akkor tekinthető önálló rendeltetésnek, ha valamilyen sajátos, egyedi aspektus kapcsolódik hozzá, amely megkülönbözteti más állami információszerző tevékenységektől. Megítélésem szerint az *informáltság növelése önmagában nem lehet önálló funkció*, mivel számos más állami funkció feladatként is megjelenik.

2. *(Döntési) Előny megszerzése:* Számos meghatározásban az *abszolút* vagy *relatív előny megszerzése* jelenik meg a titkosszolgálatok fő rendeltetéseként. Kétségtelen, hogy az államok folyamatos versenyben állnak egymással, ám e megközelítések gyakran adósak annak pontos megválaszolásával, hogy milyen előnyről is van szó, miért szükséges annak megszerzése, illetve miben különbözik más állami funkcióktól, amelyek szintén képesek előnyt biztosítani (például a hadsereg vagy az innováció). Úgy vélem, a titkosszolgálatok hiánya egyértelmű hátrányt jelent, puszta létezésük azonban önmagában még nem biztosít automatikusan előnyt. Emellett figyelembe kell venni, hogy a titkosszolgálati ismeretek nemcsak a döntések megalapozására, hanem a konkrét cselekvésekre is hatással lehetnek – sőt, bizonyos esetekben maguk a szolgálatok is a döntések végrehajtóiként lépnek fel. Ebből fakadóan az *„előnyszerzés”* bár fontos gondolat, önmagában nem nyújt teljes körű meghatározást a titkosszolgálatok rendeltetésére.

3. *A biztonság erősítése:* Gyakori megközelítés szerint a titkosszolgálatok fő szerepe a *fenyegetések azonosítása és elhárítása*, valamint az állam túlélésének biztosítása.

Diktatórikus rendszerekben ez sokszor a rezsim védelmének elsődleges eszközeként jelenik meg. Ugyanakkor számos példa igazolja, hogy a titkosszolgálati tevékenység célja nem minden esetben kapcsolódik közvetlenül a biztonsághoz – például a gazdasági döntéseket megelőző hírszerzés esetében. Fontos hangsúlyozni, hogy az állam fennmaradása nem kizárólag a titkosszolgálatok működésétől függ, és valószínűleg nem is ők ennek elsődleges letéteményesei. Ezért önmagában szűkítőnek tartom a titkosszolgálatokat pusztán biztonsági szervekként definiálni. További nehézséget jelent, hogy a *„biztonság"* fogalmát a szakirodalom ritkán bontja ki: kinek a biztonságáról beszélünk – a polgárokéról, az államéról vagy a rezsiméről.[108] Bár a biztonság kétségtelenül alapvető társadalmi érték, leegyszerűsítőnek tartom, ha kizárólagos rendeltetésként határozzák meg.

4. *Külpolitika támogatása:* A korai időszakban a titkosszolgálatok egyik legfontosabb rendeltetéseként a *külpolitika támogatását* tartották számon. Számos történeti példa azonban arra utal, hogy tevékenységüknek mindig is voltak belpolitikai dimenziói is. Bár a külpolitikai szerepük kétségtelenül meghatározó, a titkosszolgálatok működési köre a legtöbb esetben messze túlmutat ezen a funkción.

5. *Érdekek védelme*: Számos meghatározásban az *érdekek védelme vagy érvényesítése* jelenik meg a titkosszolgálatok egyik alapvető funkciójaként. E megközelítés legnagyobb hiányossága azonban az, hogy az *„érdek"* fogalma rendszerint definiálatlan marad, ami jelentősen megnehezíti a mögöttes cselekvések pontos leírását és tudományos értelmezését. Ugyanakkor éppen ez az a gondolat, amely különösen fontos további vizsgálatot igényel, és amely jelen kutatás egyik központi elemét is képezi.

6. *Hatékonyság javítása:* E megközelítés szerint a titkos információk megszerzése révén hatékonyabb cselekvés valósítható meg, mint azok hiányában. Ez a szemlélet összekapcsolódhat az *információs* és az *előkészítő/előnyszerző* funkciókkal, de csak akkor tekinthető helytállónak, ha a titkos információk megszerzése kevesebb erőforrást igényel, mint amennyivel javítja az eredményességet vagy csökkenti a ráfordításokat. Véleményem szerint a titkos tevékenység önmagában legfeljebb a

[108] A biztonságnak ugyanis számtalan értelmezése létezik. VIRÁNYI (2012): „A biztonság-fogalomról, másként", *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények* XIII., http://www.pecshor.hu/periodika/XIII/viranyi.pdf.

nyílt tevékenységgel szemben lehet hatékonyabb; mások titkos tevékenységével szemben ez csak akkor igaz, ha maga is hatékonyabban működik. Ezért a *hatékonyság javítása* önmagában nem tekinthető önálló rendeltetés-meghatározásnak.

7. *Rugalmas vezetői eszköz:* E meghatározás szerint a titkosszolgálatok létjogosultságát az adja, hogy a vezetők kezében olyan szervezet álljon rendelkezésre, amely különféle helyzetekben sokféle feladatra bevethető. Ez a megközelítés azonban két szempontból is problematikus. Egyrészt demokratikus rendszerekben minden állami szervnek világosan meghatározott rendeltetéssel kell rendelkeznie, amely olyan közhasznot teremt, amely más módon nem érhető el. Másrészt azok a szervezetek, amelyek *„mindenre alkalmasak”*, valójában ritkán rendelkeznek az eltérő problémák megoldásához szükséges, specializált szaktudással. Így az efféle működés társadalmi hasznossága demokratikus és nem demokratikus rendszerekben egyaránt megkérdőjelezhető.

A szakirodalomban természetesen olyan meghatározások is előfordulnak, amelyekben a fenti tényezők keveredve jelennek meg. Ez is jól mutatja az elképzelések sokrétűségét. Megfigyelhető ugyanakkor egy fokozatos elmozdulás: az információközpontú szemlélettől az aktív cselekvés felé. Kezdetben a hangsúly elsősorban az információgyűjtésen és elemzésen volt, amely a stratégiai döntések alapját képezte. *Random, Bimfort* és más szerzők munkáiban azonban már megjelennek a titkos műveletek, a külföldi befolyásolás és a titkos diplomácia, amelyek kitágították a titkosszolgálatok tevékenységi körét. *Herman, Sims, Gill, Zegart* és *Fingar* definícióiban pedig a titkosszolgálatok már egyértelműen aktív eszközként jelennek meg, amelyek közvetlen politikai vagy stratégiai előnyt biztosítanak, illetve érdekeket védenek és érvényesítenek.

Az idő előrehaladtával a funkciók összetettebbé váltak. A kezdeti időszakban a titkosszolgálatok főként külpolitikai és katonai jellegű információgyűjtést végeztek, amely egyszerű stratégiai funkcióként szolgált. Később azonban új dimenziók is megjelentek, mint például az állami hatalom és a döntéshozatal támogatása vagy a politikai versenyelőny biztosítása. Herman például kifejezetten hangsúlyozza, hogy a titkosszolgálatok az állami hatalom szerves részét képezik. A 2000-es évektől kezdve *Kahn* és *Gill* már gazdasági racionalitást, erőforrás-optimalizálást és konfliktuskezelést is kiemelnek.

A korai megközelítések (*Kent, Random, Bimfort*) erősen gyakorlatiasak voltak, az információgyűjtésre és a műveletekre koncentráltak. A későbbi évtizedekben – például *Omand* és *Pili* munkásságában – már megjelent az episztemológiai dimenzió is: a *„tudatlanság csökkentése”*, amely a titkosszolgálati tevékenységet nemcsak gyakorlati, hanem elméleti szinten is értelmezi. Ugyanakkor sok esetben továbbra sem világos, hogy kinek és milyen céllal állítják elő az ismereteket.

Ezzel párhuzamosan egyre nagyobb hangsúlyt kaptak az etikai és demokratikus elszámoltathatóság kérdései is. *Bellaby* például a fenyegetések miatt fellazuló etikai határokat vizsgálta, míg *Horváth* és *Hatfield* a demokratikus és diktatórikus rendszerek közötti különbségekre hívták fel a figyelmet. Mindez arra utal, hogy a titkosszolgálatok társadalmi funkciójának vizsgálatakor ma már az etikai szempontokat sem lehet figyelmen kívül hagyni.

Általánosságban elmondható, hogy a nyugati szakirodalom inkább *külső fókuszú* (más országokhoz való viszonyt vizsgál), míg a fejlődő országok irodalma inkább *belső fókuszú* (az adott ország belső állapotára koncentrál). Ez részben abból fakadhat, hogy a nyugati országok többsége fejlett demokrácia, ahol a stabilitás kevésbé jelent kihívást. A fejlődő világban ezzel szemben gyakrabban találhatók autoriter rezsimek, ahol az állami – így a titkosszolgálati – cselekvések központi célja a rezsim védelme.

Összefoglalva: a kutatók gyakran az adott ország vagy szövetségi rendszer saját helyzetéből kiindulva határozzák meg a titkosszolgálatok funkcióját. Erősen fenyegetett államok esetében a túlélés, fejletlen országokban a fejlődés, autoriter rendszerekben pedig az állam (vagy rezsim) biztonsága kerül előtérbe. Más szerzők az információgyűjtést tekintik központi feladatnak, és azt a döntéshozatal minőségének javításával indokolják. Többen az előnyszerzést hangsúlyozzák, ám gyakran pontosabb a „versenytárs” fogalmával élni, mint az „ellenfél” vagy „ellenség” kifejezésekkel.

Véleményem szerint a fenti meghatározások a társadalmi funkció egyes elemeit ragadják meg, ám önmagukban nem nyújtanak teljes körű képet. A jelen kutatás feladata olyan definíció megalkotása, amely ezekből építkezik: ahol szükséges, elveti, ahol indokolt, kiegészíti a korábbi elgondolásokat. A cél egy olyan meghatározás, amely kellően rugalmas ahhoz, hogy lefedje a célok sokszínűségét, és egyszerre fejezze ki a versenyhelyzetet, az adatgyűjtést, mint minden cselekvés alapját, magát a cselekvést és annak végső célját.

3 TERMINOLÓGIAI KÉRDÉSEK

3.1 A titkosszolgálat kifejezés alkalmazhatósága

Az egykori Nemzetbiztonsági Hivatal (NBH) honlapján – a gyakran feltett kérdések között – sokáig szerepelt az az ezzel kapcsolatos indoklás, hogy a titkosszolgálat elnevezés negatív társadalmi konnotációval rendelkezik.[109] Ezért – kifejezendő a titkos tevékenységet végző állambiztonság elnyomó jellegétől történő elhatárolódást – Magyarországon hivatalosan nem titkosszolgálatok, hanem nemzetbiztonsági szolgálatok működnek. Ezen szolgálatok pedig feladataik ellátása érdekében titkosszolgálati eszközöket alkalmaznak. A következetesség érdekes problémáját veti fel, hogy az NBH imént említett honlapján a történeti áttekintés keretében a demokratikus berendezkedés során működő szolgálatokra is következetesen titkosszolgálatok gyűjtőnéven hivatkoztak.[110] Nem nehéz észrevenni, hogy a nemzet és biztonság szavakból alkotott szóösszetétel annak kifejezésére hivatott, hogy az így jelölt szervezetek egy ország egészének biztonsága érdekében tevékenykednek, ami azonban további kérdéseket vet fel. Egyrészt *nemzet* és *biztonság* szavak összetétele, külön-külön is felvetnek definíciós problémát[111], másrészt a nemzet biztonságának védelme nem csak ezen szervezetekre igaz, így az elnevezéssel kapcsolatos kérdést az alábbiakban még vizsgálni fogom.

A téma elemzése kapcsán fontos vizsgálni, hogy létezik-e olyan terminológia, amely a kutatás tárgyát hazai és nemzetközi viszonylatban egyaránt általánosan alkalmazható módon írja le. Feltételezésem szerint a *titkosszolgálat* kifejezés tudományos szempontból megfelelően lefedi azokat a szervezeteket és tevékenységüket, amelyeket jelen kutatás tárgyal. Emellett használata összhangban áll mind a nemzetközi, mind a hazai szakirodalom gyakorlatával, így alkalmas arra, hogy a vizsgálat központi fogalmaként szolgáljon.

---

[109] *„Titkosrendőrség, vagy titkosszolgálat az NBH? Egyik sem. A polgári demokráciák nem működtetnek tikosrendőrséget, hiszen az, jellemzően a diktatúrák elnyomó eszközeként funkcionál. A Nemzetbiztonsági Hivatal működésének jogi kereteit megteremtő törvényben a "nemzetbiztonság" meghatározás szerepel és nem a titkosszolgálat, ahogy gyakran nevezik a médiában. Igaz, hogy bizonyos feladatainak megoldása érdekében, törvényi felhatalmazás alapján titkosszolgálati eszközöket és módszereket alkalmaz, de ezek jogszerűsége felett a kijelölt bírák, illetve az igazságügyi miniszter őrködnek."* https://web.archive.org/web/20070106194454/http://www.nbh.hu/bmenu10.htm

[110] „*A szocialista rendszer felbomlását követően a magyar titkosszolgálatok átalakítására is sor került*".https://web.archive.org/web/20070105073621/http://www.nbh.hu/bmenu91.htm

[111] DÁVID (1997): „Nemzeti biztonság és nemzetbiztonság a stratégiaalkotásban", *Nemzetiztonsági Szemle*, sz. 3: 6–8.

A téma egyik fontos problematikája – ahogyan azt már az első fejezetben is jeleztem –, hogy a *kémkedés* mint tevékenység jóval korábban létezett, mint azok az intézményesült titkosszolgálati szervezetek, amelyek napjainkban végzik és szervezik azt. Ez a jelenség azonban nem kizárólag a titkosszolgálati területre jellemző. A legtöbb társadalmi vagy állami funkció esetében elmondható, hogy a tevékenység már az önálló intézményesülést megelőzően is létezett; fordított esetre – amikor az intézmény előbb jött volna létre, mint maga a tevékenység – sem én magam nem találtam példát, sem logikai alapon nem várható. Mindezek alapján nem téves megközelítés, ha a mai titkosszolgálatok tevékenységének tudományos vizsgálati eredményeit veszem alapul annak érdekében, hogy értékelni tudjam a *titkosszolgálat* kifejezés általános alkalmazhatóságát.

Ahogyan azt a korábbi fejezetekben jeleztem, a különböző országokban eltérő elnevezésekkel illetik a konkrét szervezeteket.[112] A szervezetek által betöltött funkciókra vonatkozóan is többféle megnevezés alakult ki, bár ezek száma jóval korlátozottabb. Mint azt a későbbi fejezetekben látni fogjuk, a világ országainak jelentős részében a megnevezés valamilyen formában az *intelligence* fogalmához kapcsolódik. Magyarországon – amint azt már említettem – e szervezeteket *nemzetbiztonsági szolgálatoknak* nevezik. A továbbiakban a kutatás tulajdonképpeni első lépéseként a *titkosszolgálat* magyar, valamint a *secret service* angol nyelvű kifejezés tudományos alkalmazhatóságát vizsgálom meg.

3.1.1 A titkosszolgálat kifejezés történeti gyökerei

A *titkosszolgálat (secret service)* kifejezés gyökere az angolban és feltehetően ebből fakadóan a magyar nyelvben is a *titkos szolgálat* kifejezés. Ilyen formán írva tartalmilag a valaki számára titkos módon, titkos megbízás alapján végzett tevékenységet, szolgálatot. Ez a valaki leginkább egy adott állam uralkodóját jelentette. Az angol nyelvű történeti munkák között ezen értelmezéssel kapcsolatosan rendkívül kevés tudományos adat áll rendelkezésre. A legkorábbi általam fellelt említés 1737-ből való, de feltehetően már korábban is használták a kifejezést.[113] Ez már csak azért is valószínű, mert legalább 1688 óta a mindenkori brit uralkodó személyes kiadásaira egy elkülönített pénzösszeget fordítottak, ennek adminisztrációjára szolgált az úgynevezett civil lista. E listának pedig volt egy olyan tétele, ami a *titkos szolgálatok*ra vonatkozott, amelyet a királynak vagy a birodalomnak teljesítettek különböző

[112] Jól mutatják ezt a világ titkosszolgálatainak megnevezései, amelyek a mellékletekben kerültek felsorolásra.
[113] CAVE (1737): „The Gentleman's Magazine: And Historical Chronicle", köt. VII, 530–31.

személyek. E szolgálatok ugyan gyakran kémkedési, információszerzési jellegűek voltak, de e tevékenység ekkor még nem intézményes keretek között zajlott. [114]

Angol nyelvterületen az első ilyen néven aposztrofált intézmény feltehetően az Egyesült Államok által 1865-ben létrehozott *Secret Service* volt. E szervezet az elnevezése ellenére ekkor nem a klasszikus kémkedésre vagy annak elhárítására jött létre, hanem – a Pénzügyminisztériumon alárendeltségében – a pénzhamisítás elleni titkos módszerekkel történő küzdelemre. Maga a szervezet nem volt titkos, inkább csak az általa használt módszerek. 1867-ben kibővítették a feladatkörét a kormánnyal szembeni csalások elkövetőinek felderítésére is.[115] Feltételezésem szerint ezen intézmény létezése hozzájárulhatott, hogy bár a secret service kifejezést olykor a kémkedést, hírszerzést végző szervezetekre is alkalmazták, az Egyesült Államokban a tényleges, intézményesült titkosszolgálatoknak később más elnevezést kerestek.

Magyar nyelven az általam fellelt első forrás, amely a titkos szolgálat kifejezést használja *Kultsár István* 1808-as könyve. A könyvben használt *titkos szolgálat* kifejezés a fentebb már említett brit birodalmi titkos szolgálatokkal és azok parlament általi finanszírozásával kapcsolatos.[116] Ugyanebben az értelemben további néhány említés azonosítható 19. század közepi sajtóban is. Van olyan is, amely az 1848-49-es szabadságharcban nyújtott titkos szolgálatok pénzügyeihez kapcsolódik.[117] Egy későbbi említés szerint a monarchia külügyminisztériuma is rendelkezi egy ilyen titkos szolgálatokra fordítható kerettel.[118]

Az első olyan magyar nyelvű alkalmazás, amely már valamiféle titkosan működő állami szervezetre utal *Kossuth Lajos* irataiban lelhető fel. Az 1882-ben publikált iratok szerint *Kossuth* már 1860 körül békeidőben is egy olyan titkos szolgálat megszervezést javasolta Cavour szárd piemonti miniszterelnök küldöttjeinek, mint amilyeneket a vezérkarok működtetnek háború idején.[119]

---

[114] FUNNELL (2010): „On His Majesty's Secret Service: Accounting for the Secret Service in a Time of National Peril. 1782–1806", *Accounting Historians Journal* 37, sz. 1: 29–52, https://doi.org/10.2308/0148-4184.37.1.29.

[115] https://www.secretservice.gov/about/history/timeline

[116] KULTSÁR (1808): *Hazai és külföldi tudósítások*, köt. 9, Nemzeti Újság (Budapest, 1808), 70,

[117] LUKÁCS (1871): *Az 1848-49-ki pénzügy* (Pest, 1871), 118.

[118] (1868): „A Közösügyi budget exposéja.", *Budapesti Közlöny*, 2, Arcanum,

[119] KOSSUTH (1882): *Irataim az emigrációból. 1860-62*, szerk.Ignác Helfy, köt. III. (Budapest: Atheneum, 1882), 15,

A következő szervezeti jellegű említés (*titkos szolgálat* formában) 1898-ből való. A *Magyar Újság* szeptember 19-i számában rövid bemutatót ír a *Magyar Színház*ban ekkor bemutatott *Az áruló* című színdarabról. Az amerikai polgárháborúban játszódó darab leírásban megjelenik a déliek *titkos szolgálata*, amely tudomást szerez arról, hogy egy északi kém érkezett a déliek fővárosába Richmondba, ahol a darab játszódik.[120]

A 20. század elején megjelenik az első titkosszolgálat Nagy-Britanniában (*Secret Service Bureau*), amelynek nevében szerepel a *secret service* kifejezés.[121] E szervezet egyik jogutódját mai napig úgy nevezik, hogy *Secret Intelligence Service*.

Az egyik első titkosszolgálatokról szóló s átfogó igényű monografikus mű (*War of wits – Elmék háborúja*) a magyar származású hadtörténész *Ladislaus Farago* nevéhez köthető. Az 1962.ben megjelent, 292 oldalas művében a szerző összesen 69 alkalommal alkalmazta a *secret service* kifejezést, ami jól mutatja alkalmazhatóságát.[122]

A fentiek alapján elmondható, hogy a *titkos szolgálat* kifejezés, mint jelzős szerkezet már a 17. századi Angliában megjelenik. Szervezeti jelentéstartalommal mind angol nyelvterületen, mind Magyarországon a 19. század második felében jelenik meg először a kifejezés. Ezt követően egy ideig mindkét kifejezés használatban van, majd az előbbi fokozatosan a 20. század közepére kikopik a közbeszédből, míg utóbbi, feltételezhetően a titkosszolgálatok intézményesülése okán egyre inkább használatossá válik.

3.1.2 A titkosszolgálat fogalom tudományos alkalmazhatósága

Fontosnak tartottam megvizsgálni, hogy a titkosszolgálat *kifejezés* tudományosan alkalmazható-e az angol és a magyar nyelvű szakirodalomban, és így ezen kutatásban. Ennek érdekében olyan adatbázisokhoz fordultam, amelyek az adott nyelven – első sorban a teljességre törekvésük miatt – reprezentatívnak[123] számítanak a tudományos közlemények

[120] "Öröme azonban még korai, mert a richmondi «titkosszolgálat» embereinek is tudomására jutott, hogy kémek vannak a városban A »titkos szolgálat« vezetője Arrelsford mindent elkövetett, hogy az árulót elfogja." (1898): „Irodalom. Színház. Művészet", *Magyar Újság*, 3.

[121] ANDREW (2018): *The secret world: a history of intelligence*, The Henry L. Stimson Lectures series (New Haven: Yale University Press, 2018), 476.

[122] FARAGO (1976): *War of wits: the anatomy of espionage and intelligence* (Westport, Conn: Greenwood Press, 1976).

[123] DÁNIEL KEHL (2021), *Valószínűségszámítás és statisztika* (Pécs: Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar), 113. alapján a reprezentativitás azt jelenti, hogy *"a mintavételi módszerünk biztosítja, hogy a minta jól leírja a sokaságotegy adott vizsgálat céljainak szempontjából. Kiemelendő tehát, hogy önmagábannem beszélhetünk reprezentativitásról, az mindig valamilyen változó, vagy változókszempontjából*

sokaságát illetően. A magyar nyelvű szakirodalom vizsgálatához első sorban a *Magyar Tudományos Művek Tára* (MTMT) adatbázisát vettem alapul. A nemzetközi szakirodalom vizsgálatakor a *Google Scholar* felületet vizsgáltam, mivel kellően nagy mennyiségű, százmilliós nagyságrendű, tudományos közlemény adatait tárolja. Mindkét felület esetében a címekre szűkítettem a keresést, elősegítve ezzel a kapott eredmények körének kezelhető mértékűre szűkítését és a valóban releváns elemekből álló minta kialakítását. A mintába így azon tanulmányok kerültek bele, amelyeknek a címében szerepeltek az alábbi releváns kifejezések.

A mintába mindkét adatbázis esetében azon találatokat vettem bele, amelyben szerepelnek a *titkosszolgálat*, a *hírszerző szolgálat*, illetve a *nemzetbiztonsági szolgálat* kifejezések illetve azok angol megfelelői, a *secret service*, az *intelligence service* és a *national security service*. Mivel az MTMT nem különbözet meg az adott kifejezés ragozott és nem ragozott formáit, így a kereséskor kapott érték az eredmények teljes körét jelenti. Ezzel szemben a *Google Scholar* esetében a keresés pontosítása érdekében célszerűnek látszott a keresést pontosan a szükséges kifejezésre rögzíteni, mivel az *intelligence* és a *service* kifejezések az angolban többes jelentésűek, így olyan címek is bekerülhettek a lekérdezés eredményébe, amelyeknek semmi közük nincs az adott témához, hanem például a mesterséges intelligencia szolgáltatások kérdéséről szólnak. Így példának okáért ezen esetben meg kellett különböztetni az *service* és a *services* kifejezéseket és a kettő kifejezésre kapott eredményeket összeadva kaptam meg a vizsgált előfordulási gyakoriságot. Emellett szűkítő kifejezéseket kellett alkalmaznom más, az *intelligence* kifejezéshez kapcsolódó, de nem releváns találatok kiszelektálása érdekében. Ezt úgy oldottam meg, hogy a keresés során kizártam minden címet, amely tartalmazta az *artificial* (magyarul mesterséges) és az *epidemic* (magyarul járványügyi) kifejezést, mivel ezek nagy arányú irreleváns találatot generáltak. A fenti módszerekkel kapott eredményeket, a címek egyenkénti átnézésével ellenőriztem és megállapítottam, hogy a nem titkosszolgálati témába vágó írások aránya elhanyagolható volt.

Mivel a két adatbázis méreteiben jelentősen eltér, így azt vizsgáltam, hogy ezekben külön-külön milyen gyakorisággal jelennek meg az adott kifejezések. Az eredményeket az alábbiakban lehet összefoglalni. A *Magyar Tudományos Művek Tára* rendszerében összesen 295 olyan cikket találtam, amelyek címében szerepelt a fenti három kifejezés egyike. A

értelmezhető. A minta mérete és reprezentativitása nem keverendőössze". Mivel mind az MTMT, mind a Google Scholar felület fontos törekvése, hogy tudományos cikkek minél nagyobb, sőt lehetőleg közel teljes körét lefedjék (előbbi magyar, utóbbi nemzetközi viszonylatban), így a reprezentativitásuk alappal feltételezhető.

titkosszolgálat kifejezés 165 találatot[124], a nemzetbiztonsági szolgálat kifejezésre történő keresés 116 találatot, míg a hírszerző szolgálat 17 találatot eredményezett[125]. Ezen számokból úgy tűnik, hogy a magyarul publikáló kutatók összességében előnyben részesítik a *titkosszolgálat* kifejezést a *nemzetbiztonsági szolgálat* kifejezéssel szemben. Ennek az lehet az oka, hogy a nemzetbiztonsági szolgálat speciálisan magyar terminológia, külföldi szolgálatokat illetően kevéssé használatos, így az utóbbiak esetében inkább a titkosszolgálat elnevezés a gyakrabban használt.

Magyarországon a titkosszolgálat elnevezés általánosan használatos nemcsak a közbeszédben, hanem a tudományos irodalomban is. A *Google Scholar* platform 23 olyan tudományos cikket talált, amelynek a címében szerepelt a titkosszolgálat kifejezés.

A *secret service*, az *intelligence service* és a *national security service* kifejezések tudományos gyakoriságának vizsgálatakor a következőket találtuk. A Google Scholar felületén a *secret service* kifejezés a címeket vizsgálva 570 találatot mutatott[126]. Ezek áttekintése alapján kb. 20% az amerikai *Secret Service* nevű nem titkosszolgálati szervezetre vonatkozik vagy más okból nem kötődik a témához, így 465 darabbal számoltam tovább. A *secret services* kifejezésre összesen 134 találatot eredményezett[127]. Ez így összesen 599 tudományos cikket és könyvet jelent ezen kifejezést tartalmazó címmel. Ugyanezt vizsgálva az *intelligence service* kifejezés esetében 567 találatot eredményezett.[128] Többes számban vizsgálva a kifejezést további 566 találatot kaptam.[129] Az *intelligence service(s)* kifejezéseket így összesen 1133 cikk és könyv címében lehetett azonosítani. A *national security service* kifejezésre 13 találatot talált ennek a felületnek a keresője[130], többes számban 10 találatot, azaz összesen 23 találatot.

A kis szám miatt kevéssé releváns, de az MTMT rendszerében szintén több (22 db) szakcikk található *secret service* kifejezést vizsgálva a címben, mint az *intelligence service*

[124] https://m2.mtmt.hu/gui2/?mode=search&query=publication;title;any;titkosszolg%C3%A1lat

[125]m2.mtmt.hu/gui2/?mode=search&query=publication;title;any;nemzetbiztons%C3%A1gi%20szolg%C3%A1lat

[126]https://scholar.google.com/scholar?start=130&q=allintitle:+%22secret+service%22+&hl=hu&as_sdt=0,5&as_vis=1

[127]https://scholar.google.com/scholar?hl=hu&as_sdt=0%2C5&as_vis=1&q=allintitle%3A+%22secret+services%22+&btnG=

[128]https://scholar.google.com/scholar?as_q=&as_epq=%22intelligence+service%22&as_oq=&as_eq=artificial+epidemic&as_occt=title&as_sauthors=&as_publication=&as_ylo=&as_yhi=&hl=hu&as_sdt=0%2C5&as_vis=1

[129]https://scholar.google.com/scholar?hl=hu&as_sdt=0%2C5&as_vis=1&q=allintitle%3A+%22intelligence+services%22+-artificial+-epidemic&btnG=

[130]

kifejezésre (11 db). A *national security service* kifejezésre mindösszesen négy cikket talált a kereső.

A fenti adatok statisztikai elemzése alapján Magyarországon az MTMT 42 százalékkal nagyobb arányban tartalmazza *titkosszolgálat*, mint a *nemzetbiztonsági szolgálat* kifejezést. Az összes említés 55%-a előbbi kifejezés, míg 39%-a utóbbi, a maradék 6% a hírszerző szolgálat. Ebből az következik, hogy Magyarországon sokkal inkább használt a *titkosszolgálat* kifejezés, a *nemzetbiztonsági szolgálat* kifejezéshez képest, de utóbbi is releváns.

Az angol nyelvű gyakoriságot vizsgálva megállapítható, hogy leggyakrabban az *intelligence service* kifejezést alkalmazzák, ez az összes említés 65%-a. A *secret service* kifejezés az esetek 34%-ban alkalmazott, míg a *national security service* mindössze 1%-ban. Ez alapján a *secret service* kifejezés az *intelligence service* kifejezésnél kisebb arányban alkalmazott, de általánosan ismert és használható kifejezés. A fenti eredményeket az alábbi 1. számú táblázat foglalja össze.

Nyelv	**Titkosszolgálatok / Secret service(s)**	**Hírszerző szolgálatok / Intelligence service(s)**	**Nemzetbiztonsági szolgálatok / National security service(s)**
Magyar (MTMT)	34%	65%	1%
Angol (Google Scholar)	55%	6%	39%

1. táblázat A különböző kifejezések előfordulásainak aránya a magyar és az angol nyelvű szakirodalom esetében az MTMT és a Google Scholar adatbázisokban Forrás: saját szerkesztés

Összességében a fentiekből levonható az a következtetés, hogy a kutatásom központi fogalmaként alkalmazott *titkosszolgálat* kifejezés, mind a magyar mind a nemzetközi tudományos szakirodalomban ismert és alkalmazott, illetve alkalmazható kifejezés.

3.1.3 A titkosszolgálat kifejezés magyarországi alkalmazhatósága

Az előző fejezetben kimutattam, hogy a *titkosszolgálat* kifejezés a tudományos szakirodalomban ismert és széles körben alkalmazott. A kifejezés magyarországi jogi és szakmai alkalmazhatóságának vizsgálatához a jogszabályok tartalmi elemzésének módszerét választottam. Ennek keretében megvizsgáltam azt a két, a rendszerváltás után keletkezett

jogszabályt, amelyek a *nemzetbiztonsági szolgálatok* működését szabályozták, illetve szabályozzák értekezésem megírásának idején is.

Ezen jogi normák közül az első az 1990. évi X. törvény a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról. A második pedig az 1995. évi CXXV. törvény a *nemzetbiztonsági szolgálatokról*.

Az 1990. évi X. törvény 1. § (1) bekezdése szerint: *„A Magyar Köztársaság szuverenitásának és alkotmányos rendjének védelme érdekében létrehozott titkosszolgálatok e törvényben meghatározottak szerint különleges titkosszolgálati eszközöket és módszereket (a továbbiakban: különleges eszközök) alkalmazhatnak."* Fontos megjegyezni, hogy a jogalkotó külön nem tartotta szükségesnek a *titkosszolgálat* fogalmának meghatározását, feltehetően azért, mert a kifejezés jelentését egyértelműnek tekintette. Már a törvény első mondata is jól mutatja, hogy a jogalkotó *titkosszolgálatokat* hozott létre, a *nemzetbiztonsági szolgálatokat* pedig a *titkosszolgálatok* magyar megfelelőiként értelmezte.

A törvény 4. § (2) bekezdése alapján a különleges eszközök alkalmazásáról szóló kérelmet a *„titkosszolgálatok vezetői terjeszthetik elő"*. Ez a rész is jól mutatja, hogy az érintett szervezetek *titkosszolgálatoknak* minősültek.

A 7. § (2) pontja szerint az állam- és közbiztonságról szóló 1974. évi 17. törvényerejű rendelet 11. §-a kiegészült azzal, hogy a 4. pontban meghatározott feladatokat a Minisztertanács elnökének felügyelete alatt álló *nemzetbiztonsági szolgálatok* végzik. E feladatok korábban az állambiztonsági szolgálathoz tartoztak.

Az 1990. évi X. törvényt felváltó, és a disszertáció írásának időpontjában is hatályos 1995. évi CXXV. törvény a *nemzetbiztonsági szolgálatokról* a következőket tartalmazza a kérdésben. A 4. § (b), az 5. § (a), valamint a 6. § (b) pontjai szerint a *nemzetbiztonsági szolgálatok* felderítik a külföldi *titkosszolgálatok* Magyarország szuverenitását és érdekeit sértő tevékenységét.

A 28. § kimondja: *„A nemzetbiztonsági szolgálatok nemzetközi megállapodások és kötelezettségvállalások alapján együttműködhetnek külföldi titkosszolgálatokkal."* A 45/A. § (1) bekezdése alapján: *„A nemzetbiztonsági szolgálat – amennyiben nemzetközi megállapodás vagy kötelezettségvállalás másként nem rendelkezik – más EGT-állam titkosszolgálatától érkezett megkeresés alapján közreműködik az e törvény szerinti nemzetbiztonsági ellenőrzéssel azonos megítélés alá eső eljárások (biztonsági ellenőrzés) során felmerülő adattári*

ellenőrzések végrehajtásában." Ugyanezen § (2) bekezdése szerint: *„A nemzetbiztonsági szolgálat az eljárása során keletkezett adatokat továbbítja az EGT-állam titkosszolgálata részére, amennyiben az adattovábbítás nemzetbiztonsági érdeket nem sért."* Ezek alapján egyértelmű, hogy a magyar *nemzetbiztonsági szolgálatok* külföldi természetes együttműködő partnerei a *titkosszolgálatok*.

A 63–66. §-okat tartalmazó „*A titkosszolgálati tevékenységgel kapcsolatos sajátos gazdálkodási szabályok*" című fejezetben a *„nemzetbiztonsági szolgálatok titkosszolgálati tevékenységéhez"* kifejezés három alkalommal is szerepel. Mindez arra utal, hogy a *nemzetbiztonsági szolgálatok titkosszolgálati tevékenységet* (is) végző szervezeteknek minősülnek.

A fenti tartalmi elemeket elemezve az alábbi következtetéseket rögzíthetjük.:

1. A nemzetbiztonsági szolgálatokat a jogalkotó egyértelműen titkosszolgálatként hozta létre.
2. A nemzetbiztonsági szolgálatok egyik fő feladata az idegen titkosszolgálatok ellenérdekelt tevékenységének figyelemmel kísérése, akadályozása.
3. A nemzetbiztonsági szolgálatok természetes együttműködő partnerei a külföldi titkosszolgálatok.
4. A nemzetbiztonsági szolgálatok közreműködnek EGT országok[131] titkosszolgálatainak biztonsági vizsgálataiban, számukra – kérésre – adatot továbbíthat.
5. A nemzetbiztonsági szolgálatok fő tevékenysége az ún. külső és belső engedélyezésű eszközök titkos alkalmazása.
6. A nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységét a jogszabály titkosszolgálati tevékenység elnevezéssel illeti.

A fentiek alapján egyértelműen leszögezhető, hogy Magyarországon a titkosszolgálatok szerepét – azaz a titkosszolgálati funkciót – a *nemzetbiztonsági szolgálatok* elnevezéssel működő szervezetek látják el. Ebből következően a nemzetbiztonsági szolgálatok Magyarország titkosszolgálatai, velük kapcsolatosan a *titkosszolgálat* terminológia alkalmazása megfelelő.

[131] EGT- Európai Gazdasági Térség. Az Európai Unió és az Európai Szabadkereskedelmi Társulás tagjai (Izland, Lichtenstein, Norvégia Svájc) által létrehozott intézmény, az Európai Unió Egységes Piacának kiterjesztése.

Ugyanakkor felmerül a kérdés, hogy miért pont nemzetbiztonsági szolgálatként nevezték el a magyar titkosszolgálatokat, illetve, hogy ez helyes döntésnek bizonyult-e, azaz okozott e valamilyen problémát. Véleményem szerint a válasz igen, a 7. fejezetben részletesebben bemutatom e terminológiai zavar hatásait kialakulásának okait és megoldási lehetőségeit is részletesen elemezni fogom.

3.2 Az intelligence kifejezés

Az állami *titkosszolgálati tevékenység* vagy *funkció* kifejezésére külföldön leggyakrabban az *intelligence* szót használják. Ennek a kifejezésnek a magyar fordításaként leginkább a *hírszerzés* terjedt el. Például az ezt végző szervezeteket az Egyesült Államokban *intelligence service*-nek (hírszerző szolgálat), míg az összességüket *intelligence community*-nek (hírszerző közösség) nevezik.[132] Az *intelligence* kifejezést azonban az angol nyelvű kommunikációban akkor is használják, ha az adott ország saját nyelvén a szolgálatok elnevezése nem kapcsolódik közvetlenül ehhez a szóhoz.

Természetesen a szakemberek a különböző értelmezéseket a szövegösszefüggések alapján el tudják különíteni. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az *intelligence* fogalmához ne társulna terminológiai probléma. E tekintetben két fő kihívás azonosítható. Egyrészt, hogy az *intelligence* szó angolul is többféle jelentéssel bír, ami zavart okozhat a használatában. Másrészt az *intelligence* magyarra fordítása sem mentes a nehézségektől, és önmagában is terminológiai kérdéseket vet fel. Ebben a fejezetben e két problémakört tekintem át röviden: bemutatom a felmerülő kérdéseket, az egyes álláspontokat, a kutatásomra gyakorolt hatásukat, valamint az esetleges megoldási lehetőségeket.

Ez utóbbival kezdve: kézenfekvőnek tűnne az általam vizsgált tevékenységet végző szervezeteket az *intelligence* kifejezés magyar fordításával megnevezni, amelyet leggyakrabban *hírszerzésnek* fordítanak. Ez azonban újabb magyar terminológiai problémát vet fel. A *hírszerzés* szónak ugyanis többes jelentése van: így nevezik a külföld felé irányuló titkos információgyűjtést folytató szervezeteket – vagyis a titkosszolgálatok egyik típusát, például Magyarországon az *Információs Hivatalt* –, ugyanakkor magát a tevékenységet is. Ebből

[132] BODA (2016): *„Szigorúan titkos!"? nemzetbiztonsági almanach: a felderítés és hírszerzés, valamint a titkos információgyűjtés elméleti és gyakorlati kérdései* (Budapest: Zrínyi Kiadó, 2016).

fakadóan a *hírszerzés* kifejezés szintén nem alkalmas arra, hogy egyértelműen és problémamentesen megjelölje a vizsgált tevékenységet.

Az *intelligence* kifejezés problematikája tehát két részre bontható. Az egyik az angol nyelvű kérdés: mennyiben alkalmas maga a szó annak a tevékenységnek a kifejezésére, amelyre alkalmazzák. A másik pedig az, hogy pontosan mit jelent az *intelligence* a titkosszolgálati működés kontextusában. A továbbiakban e két dimenziót vizsgálom részletesebben..

3.2.1 Az intelligence kifejezés etimológiája

Az intelligence fogalom vizsgálatához érdemes röviden áttekinteni a fogalom jelentéstartalmait. Az Oxford English Dictionary szerint az *intelligence* szónak nyolc különböző jelentése különböztethető meg, amely jelentésekhez egyenként további árnyalatokat társítanak.

1. A megértés képessége, intellektus. Jelenthet egy olyan számolható főnevet is, amely a megértés képességének mértékét fejezi ki.
2. A tudás egy típusa (régies, ritkán alkalmazott).
3. A felfogás, mint mentális cselekvés vagy annak ténye, tudás felfogásának a képessége.
4. A megértés. mint fokozatokba osztható tulajdonság, különösen a gyorsasága vagy fölényessége, éleslátás.
5.

a) Értelmes vagy racionális lény, különösen egy spirituális lény, vagy olyan amely idegen az emberiségtől.
b) Az értelem vagy megértés megtestesülése; egy rendkívül intelligens személy.

6.

a) Tudás eseményekről, amelyeket mások közöltek vagy szereztek meg; információ, hírek; különösen katonai értékű információ.
b) Egy darab információ vagy hír. Gyakran többes számban alkalmazva (*intelligences*). Elavult.
c) Információ megszerzése, különösen katonai vagy politikai értékű; kémkedés. Szintén (különösen későbbi használatban): az információ megszerzésére szolgáló ügynökség; az ilyen ügynökségben dolgozó emberek, titkosszolgálat.

7.

a) Tudás, információ, vélemény stb. cseréje; információk kölcsönös közvetítése; kommunikáció, különösen bizalmas információk közlése. Most főként (ellenséggel stb.) kapcsolatban. Szintén átvitt értelemben.
b) Különösen bizalmas információk közlése titkos ügynök, nagykövet stb. által; ennek egy példája. (Elavult.)

8. A kommunikáció alapja vagy kapcsolat emberek vagy felek között; megértés közöttük vagy velük. Gyakran módosító szóval, mint például jó, rossz stb. Szintén kiterjesztett használatban. (Ritkán használt).

A fentiekből látható, hogy az *intelligence* kifejezés minden jelentése az emberi kognitív folyamatokhoz kötődik, annak különböző elemeit, folyamatait, cselekvéseit, eredményeit, tulajdonságait jelenti.

A nyolc jelentés közül a témám szempontjából leginkább hatos számú jelentés releváns, amelyen belül három további jelentés különböztethető meg. Mindhárom jelentés az értesülés fogalmához kötődik, az első kettő ennek bizonyos fajtája, míg a harmadik annak megszerzéséhez kapcsolódik. E háromból, azonban csak az első és harmadik releváns. Az a) jelű jelentés szerint a szó magát az ismeretek egy speciális fajtáját jelenti. Első ismert alkalmazás 1475-ben történt.[133] A c) jelű értelmezés egyfajta tevékenységet jelöl, illetve az azt végző szervezeteket, illetve ezen szervezetek munkatársait, mint csoportot. Első ismert megjelenése egyebekben 1602-re datálható, *John Marston* egy színdarabjában.[134]

Jól látható, hogy a titkosszolgálatok tekintetében mindkét jelentéstartalom releváns lehet. Mind az információszerzés tevékenysége (módszer), a tevékenységet végzők (intézmény) és a megszerzett különleges ismeret (eredmény) is lehet. Így ismételten előállt az a helyzet, hogy a szövegösszefüggésből kell értelmezni, hogy éppen melyik jelentést gondolta a használó kifejezni. Feltehetőn ez a körülmény vezetett oda, hogy *Sherman Kent*, az *intelligence* fogalmát tudományos igénnyel először ugyanezzel a három jelentéstartalommal definiálta.[135]

[133] Oxford English Dictionary: Knowledge concerning events communicated by or obtained from another; information, news; *spec.* information of military value. https://www.oed.com/dictionary/intelligence_n?tab=meaning_and_use#214912

[134] MARSTON (1602): *Antonios reuenge*, köt. 1 1350. szakasz.

[135] Intelligence is knowledge, intelligence is organization, intelligence is activity. KENT (1965):*Strategic Intelligence for American World Policy*.

3.2.2 Az intelligence fogalommal kapcsolatos vita

Az *intelligence* fogalom meghatározásáról bő ötven éve folyik vita az *intelligence studies*, más néven titkosszolgálati/hírszerzési tanulmányok tudományterületének keretein belül. [136]. A vita elsősorban a fogalom tartalmi összetevőire fókuszál: arra, hogy mi tartozik szorosan a fogalomba, és mi az, ami nem feltétlenül szükséges eleme. A diskurzus során felmerült az is, hogy a fogalom egyáltalán meghatározható-e, van-e értelme a meghatározásának, kellően objektívek-e az ezzel foglalkozó egykori és jelenlegi szakemberek, illetve hogy akik kísérletet tettek erre, megfelelő tudományos módszertant alkalmaztak-e. [137]

Az *objektivitás* kérdése kiemelkedő jelentőségű, mivel többek szerint az ezzel foglalkozó szakemberek nem tudnak teljes mértékben elvonatkoztatni saját szakmai gyakorlatuktól, amelyet erősen meghatároz a szervezeti kontextus. Másképpen fogalmazva: különböző szervezetek különböző tevékenységeiben ugyanaz a kifejezés más jelentéssel bírhat. [138] Emellett létezik olyan érvelés is, amely szerint a fogalom vizsgálata azért nehéz, mert a titkosszolgálati rendszer eleve nem teszi lehetővé az empirikus vizsgálatot.[139] Véleményem szerint ez az utóbbi érv a definíciós kérdésben kevéssé releváns, mivel a titkosszolgálatok egykori tagjai közül kikerülő kutatók az ilyen meghatározásokat gond nélkül a nyilvánosság elé tudják tárni, és ezek ritkán jelentenek valóban szigorúan védett ismeretet.

Az, hogy a vitába számos titkosszolgálati szakember is bekapcsolódott, azt mutatja, hogy a cél elsősorban a *titkosszolgálati (intelligence) tevékenység* jobb megértése és annak a nagyközönség számára történő bemutatása. Egyes kutatók ugyanakkor arra hívják fel a figyelmet, hogy az *intelligence* fogalom máig nem rendelkezik egységesen elfogadott definícióval, ami szerintük azt jelenti, hogy az Egyesült Államok titkosszolgálati közössége valójában önmaga sincs teljesen tisztában azzal, hogy mit is csinál pontosan.[140]

A vita magvát véleményem szerint *Sherman Kent* professzor, az *intelligence studies* egyik megalapozója vetette el, aki, ahogy azt fentebb már jeleztem, az *intelligence* fogalmat titkosszolgálati értelemben is háromféleképpen definiálta. Szerinte ez egyszerre jelent

[136] DOKMAN (2019): „Defining the term"intelligence" - insight into existing intelligence knowledge", *Informatologia* 52, sz. 3–4: 194, https://doi.org/10.32914/i.52.3-4.7.

[137] DOKMAN (2019): 195.

[138] BIMFORT (1958):„A definition of intelligence"75.

[139] WARNER (2006):„Sources and methods for the study of intelligence"17.

[140] WHEATON ÉS BEERBOWER (2006): „Towards a New Definition of Intelligence", *Stanford Law and Policy Review* 17: 319–20.

tevékenységet, szervezetet és tudást. Ez a többboldalúság aztán tulajdonképpen állandó viták forrást jelentette azzal kapcsolatosan, hogy mi is az intelligence valójában.

Például, ha egyfajta tudásként tekintünk az *intelligence*-re[141], akkor további zavarokat okoz, hogy e tudás alatt nem ugyanazt értik például az USA-ban és az Egyesült Királyságban. Utóbbiban inkább jelenti a nyers még nem vagy nem részletesen elemzett információk körét, előbbiben kifejezetten az elemzési tevékenység eredményeként létrejövő tudást jelenti.[142]

Tomislav Dokman horvát kutató 35 intelligence fogalom elemzése révén a fogalom összetevőinek gyakoriságával kapcsolatosan az alábbi eredményekre jutott (2. táblázat).

No.	Elements	Frequency	%
1.	Information	23	65.71
2.	End user/Decision maker	17	48.57
3.	Actionability feature	16	45.71
4.	Foreign countries	11	31.42
5.	Knowledge	10	28.57
6.	National security	10	28.57
7.	Collecting	9	25.71
8.	Request	9	25.71
9.	Dissemination	7	20
10.	Confidentiality	7	20
11.	Processing	5	14.28
12.	Enemy	5	14.28
13.	Analysis	4	11.42
14.	Threat	4	11.42
15.	Objectives	4	11.42

2. táblázat A szakirodalmi intelligence fogalmak tartalmi és gyakorisági elemzésének eredményei. Forrás: Dokman (2019), 201.)

A fenti táblázat szerint a kutatók jelentős része információként tekint az *intelligence*-re. Ezen információ legfontosabb jellemzője, hogy nem általánosságban, hanem végfelhasználók bizonyos csoportja, leginkább döntéshozók számára készül. További fontos tulajdonsága, hogy alkalmas cselekvések megalapozására. Szintén viszonylag nagy arányban gondolják fontos

[141] KENT (1965):*Strategic Intelligence for American World Policy*3–39.

[142] DAVIES (2020): „Ideas of Intelligence: Divergent Concepts and National Institutions", in *Secret Intelligence: a reader*, szerk.Christopher Andrew, Richard J. Aldrich, és Wesley K. Wark (Routledge), 16.

jellemzőnek, hogy ezen információk külföldi országokra vonatkoznak, azt, hogy ezek valamiféle tudást/ismeretet reprezentálnak, végül pedig azt, hogy ezen információk a nemzeti biztonságra vonatkoznak vagy azzal összefüggésben állnak. Érdekes módon például a titkosságot, a fenyegetésekkel vagy célokkal való összefüggést a kutatók jelentős része nem tartja fontos jellemzőnek.

Ezek alapján *Dokman* új javaslatot tesz az intelligence fogalmára: „*Az intelligence olyan cselekvésre alkalmas tudásként jellemezhető, amely külföldi/más országokra vonatkozik, és információ formájában kerül továbbításra a végfelhasználók, azaz a döntéshozók felé”.*[143]

A fenti megközelítés egyik jelentős problémája, hogy az alkalmazott fogalmak – például az *információ* vagy a *titkosság* – önmagukban is további magyarázatot igényelnének, többféle értelmezési lehetőségük miatt. Bizonyos részeket Dokman sem tartott kielégítőnek, annak ellenére, hogy beépítette őket saját meghatározásába. Megítélése szerint például az, hogy az *intelligence* tevékenység külföldi országokra irányul, elsősorban annak a következménye, hogy a definíciók nagy része még a 2000-es évek előtt született, amikor a titkosszolgálati tevékenység legfontosabb feladatát a külföldi államok elleni kémkedés és annak elhárítása jelentette.

További kritikai észrevételek is megfogalmazhatók. Az *információs forma* és a *döntéshozók számára történő továbbítás* alapvetően még elfogadható jellemzők. Problémásabb azonban az a szempont, amely az információ cselekvések megalapozására való alkalmasságát hangsúlyozza. Egy adott adat vagy információ ugyanis a gyűjtés pillanatában nem mindig sorolható be aszerint, hogy később mire lesz felhasználható. Ha viszont az információtól azonnali cselekvésképességet várunk el, az információs veszteséghez vezethet. Éppen ennek felismerése miatt működtetnek a különböző szolgálatok kiterjedt adattárakat.

Az *információ* és a *tudás* fogalmai szintén problémásak lehetnek. Ez részben fakadhat az *információ* fogalmának eltérő tartalmi meghatározásaiból, de kutatásom szempontjából még fontosabb kérdés, hogy miként viszonyul egymáshoz e két fogalom. Dokman az *információ formájában terjesztett tudásról* beszélt, ugyanakkor logikus következtetés lenne inkább úgy értelmezni a kapcsolatot, hogy az információkból szintetizált tudás jön létre.

Fontos kérdés a *titkosság*, mint tulajdonság vizsgálata. A titkosság ugyanis többféleképpen értelmezhető. Megközelíthetjük úgy, hogy az információk titkosságára helyezzük a hangsúlyt,

[143] „Intelligence is characterized by actionable knowledge of foreign/other countries that is disseminated in the form of information towards end users, i.e. decision makers.” DOKMAN (2019):„Defining the term"intelligence" - insight into existing intelligence knowledge”202.

vagyis az *intelligence*-t az eltitkolni szándékozott adatok megszerzésének eszközeként értelmezzük. Ugyanakkor tekinthetünk a titkosságra az adatgyűjtési folyamat egyik jellemzőjeként is. Ez utóbbi esetben a megszerzett információk bizalmas vagy nyílt jellege lényegtelen, hiszen a szolgálat szempontjából nem az a döntő, hogy maga az információ titkos-e, hanem az, hogy a gyűjtés célpontja és a vele szemben folytatott tevékenység rejtve maradjon.

Véleményem szerint a titkosság mindkét megközelítésből elengedhetetlen. Egyrészt bizonyos titkos információk megszerzése kizárólag ezen a módon lehetséges. Másrészt legalább ilyen fontos, hogy maga a titkosszolgálati *„érdeklődés"* ténye is titokban maradjon – még akkor is, ha a megszerzett információ nyílt forrásból származik.

A terminológiai problémát jól mutatja, hogy az *intelligence* kifejezést nem csak a titkosszolgálati szervezetek esetében szokták alkalmazni. Az etimológiai résznél bemutatott jelentéstartalmak megengedik az általánosabb információgyűjtés, információszerzés értelmezést. Ennek egyik legjobb példája az *epidemic intelligence* (járványügyi hírszerzés). Ennek fogalmát az *Európai Betegségmegelőzési és Járványvédelmi Központ* így definiálta: „*Az epidemiológiai hírszerzés olyan módszer, amelynek célja a különböző forrásokból származó, az EU számára aggodalomra okot adó fertőző betegségekkel kapcsolatos információk rendszerezett gyűjtése és összeállítása. A cél egy megfelelő kockázatértékelésen alapuló, időben történő reagálás biztosítása, valamint javaslatok kidolgozása a megfelelő közegészségügyi intézkedésekre"*[144] Jól látható, hogy itt az *intelligence* tevékenység az adatok szisztematikus gyűjtését és feldolgozását jelenti egy konkrét céllal kapcsolatos döntéshozatal érdekében. Ez a fajta definíció jól láthatóan összhangban van a *Dokman* kutatásainak eredményével. Ez megerősíti azt a kutatói vélekedést is, hogy az *intelligence* fogalomnak önmagában nem kell, hogy feltétlenül része legyen a titkosság. Az is látható azonban, hogy ez ugyan hasonlít a titkosszolgálati tevékenységre, de jelentős különbséget is mutat. A legmarkánsabb eltérés, hogy a járványügyi vonatkozásban a felderítésben semmi titkos nincs. Ennek leginkább az lehet az oka, hogy nem azonosítható ellenérdekelt fél, azaz nincs versenyhelyzet. Ennél fogva az

[144] „Epidemic intelligence is a method for systematic collection and collation of information on communicable diseases of concern to the EU from a variety of sources. The aim is to ensure a timely response, based on an adequate risk assessment with recommendations on appropriate public health measures." - „A járványügyi hírszerzés olyan módszer, amelynek célja a közegészségügy szempontjából jelentős, az Európai Uniót érintő fertőző betegségekkel kapcsolatos információk rendszerszintű gyűjtése és összevetése különféle forrásokból. Ennek célja, hogy biztosított legyen az időszerű reagálás, megfelelő kockázatértékelés alapján, a szükséges közegészségügyi intézkedésekre vonatkozó ajánlásokkal együtt."
https://www.ecdc.europa.eu/en/publications-data/online-tutorial-epidemic-intelligence

epidemic intelligence az *epidemic surveillence* (járványügyi felderítés/megfigyelés) egy fejlettebb formája.

Az *intelligence* ilyen – tömeges adatgyűjtést jelölő – formában történő alkalmazása azért lehet megtévesztő, mert az így megnevezett szervezeteket könnyen automatikusan *titkosszolgálatnak* tekintik akkor is, ha működésükben a rejtett aspektus nem, vagy csak másodlagosan van jelen. Véleményem szerint a fentiekből az a következtetés adódik, hogy az *intelligence* fogalom definíciójáról folytatott vita mindaddig meddő marad, amíg nem rögzítjük, hogy a szó melyik jelentését kívánjuk pontosan meghatározni. Amíg ugyanis a titkosszolgálati szakemberek a szolgálatok teljes tevékenységét akarják leírni, más kutatók pedig csupán az információgyűjtés sajátos módszereinek definícióját keresik, addig e kísérletek nem juthatnak közös nevezőre.

A vita feloldásának lehetőségét abban látom, ha az *intelligence* fogalmát általános értelemben határozzuk meg, és azt szükség szerint vonatkoztatjuk különböző szervezetekre, tevékenységekre – így a titkosszolgálatokra is. Javaslatom szerint a titkosszolgálatok esetében a megfelelő terminológia a *secret intelligence* (titkos hírszerzés). Tevékenységként ez a nyílt és titkos információk *titkos módon* történő összegyűjtését jelenti. Információként az így megszerzett ismereteket, szervezetként pedig az ilyen típusú adatgyűjtést végző intézményeket fedi le. Ebben a formában a fogalmi probléma teljes mértékben feloldható, mivel az *intelligence* általános fogalmából „alapesetben” kikerül a titkosság, míg a titkosszolgálati célból és módon történő gyűjtést egy jelző segítségével különíthetjük el az alapfogalomtól.

3.3 Részösszegzés

Az előző fejezetekből levonható következtetések az alábbiak. A titkosszolgálatok kutatásának egyik legnagyobb nehézsége az egységes terminológia hiánya. Ez a körülmény több okra vezethető vissza. Elsődlegesen arra, hogy a titkosszolgálatok viszonylag új intézmények a társadalmi és állami rendszerekben, amelyeknek még nem alakult ki egységes, nemzetközileg is elfogadott terminológiai háttere.

Ugyanez a probléma hatványozottan jelentkezik a titkosszolgálatok kutatásának tudományterületén, az úgynevezett *intelligence studies* esetében is, amely mindössze néhány évtizedes múltra tekint vissza. Ez a rövid időszak csak korlátozott mértékben volt elegendő olyan tudományos fogalmak „kitermelésére”, amelyek széles körben elfogadottak, és

alkalmasak a titkosszolgálati működés általános leírására. Komoly nehézséget jelent az is, hogy az egyes országok titkosszolgálati rendszerei megnevezésükben is jelentősen eltérnek egymástól. E különbségek oka részben az adott szervezetek álcázására irányuló törekvés, részben pedig a kémkedéshez kapcsolódó negatív konnotációk „szelídítésének” igénye.

Fontos eredmény, hogy igazolást nyert: a magyar titkosszolgálat kifejezés, valamint az angol *secret service* mind a hazai, mind a nemzetközi szakirodalomban ismert és használt fogalmak. A jogi és szakmai vizsgálatok alapján kijelenthető továbbá, hogy a *nemzetbiztonsági szolgálatok* megnevezés a titkosszolgálatok magyar megfelelője.

Az intelligence kifejezés ugyanakkor számos terminológiai kihívást okoz. Egyrészt maga az angol szó többjelentésű, ami a tudományos alkalmazásra is rányomta a bélyegét, és hozzájárult a fogalmi viták állandósulásához. E viták egyik központi eleme, hogy a titkosság alapvető tartozéka-e az i*ntelligence* fogalmának. Vizsgálataim alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a titkosság nem az *intelligence* fogalmának elválaszthatatlan része; ennek kifejezésére inkább a *secret intelligence* fogalom lenne a legalkalmasabb.

Mindezek alapján kijelenthető, hogy a terminológiai bizonytalanság nem pusztán nyelvi kérdés, hanem a tudományos diskurzus egyik jelentős akadálya is. Amíg nincs egységes, széles körben elfogadott terminológia, addig a titkosszolgálatok tudományos vizsgálata sok esetben nehézkes, és az egyes kutatók eltérő fogalmi keretek között dolgoznak. A magyar titkosszolgálat kifejezés azonban mind a jogban, mind a tudományban stabilan használható, és a nemzetközi szakirodalomban is megtalálja megfelelő fordításait, ami alapot ad a további összehasonlító elemzésekhez. Ezzel szemben a rendszerváltás időszakában kialakított nemzetbiztonság kifejezés és az ebből alkotott szervezeti megnevezések többértelműsége nemcsak a közbeszédben okoz zavart, hanem a jogi alkalmazás és a tudományos kutatás számára is komoly akadályokat jelent. Ennek a sajátos magyar terminológiai kihívásoknak a részletes bemutatására a dolgozat hetedik fejezétben térek vissza, különös tekintettel a rendszerváltás körülményeire és az ekkor bevezetett megoldások mai napig ható következményeire.

4 A KÉMKEDÉS

Ahhoz, hogy a titkosszolgálatok tevékenységét és annak kialakulását vizsgálni tudjuk, célszerű először a *kémkedést* venni górcső alá. Ezt a megközelítést talán a legismertebb szállóige támasztja alá: a kémkedést gyakran nevezik a *„második legősibb mesterségnek”*. Ez nyilvánvalóan arra utal, hogy olyan tevékenységről van szó, amely már az emberi társadalmak legkorábbi időszakaiban is jelen volt. A fejezetben ennek a gondolatnak az igazságtartalmát vizsgálom meg, és kísérletet teszek a *kémkedés* fogalmának meghatározására, amely a kutatás további részeinek alapjául szolgálhat.

4.1 A kémkedés, mint ősi „mesterség”

Ha alaposabban megvizsgáljuk, a *kémkedés* bizonyosan nem tartozik az első olyan szakmák közé, amelyek a mai értelemben vett speciális szaktudást igényelték. A fentebb említett szállóigében szereplő *„mesterség”* kifejezés e témakörben inkább a tudás, a készség vagy esetleg a kenyérkereset értelmében értelmezhető.[145] A későbbiekben részletesen foglalkozom a kémkedés professzionalizálódásának folyamatával. Kézenfekvőnek tűnik az a széles körben elfogadott tudományos álláspont, amely szerint a titkos állami tevékenységek gyökerei az emberi természetben meglévő kíváncsiságra vezethetők vissza. Ebből következően a kémkedéshez szükséges motiváció és bizonyos fokú „szaktudás” tulajdonképpen minden emberben megvan. Ugyanakkor éppen a titkosszolgálatok későbbi intézményesülése mutatja, hogy a kémkedés valódi szakmává, sőt hivatássá is fejlődhetett.

A *kémkedés*, mint tevékenység az általam vizsgált titkosszolgálati működés alapját képezi, ezért a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetésének feltárásához elengedhetetlen a kémkedés részletesebb vizsgálata. Megítélésem szerint a célzott kémkedés kialakulását alapvetően az erőforrásokért folytatott versengés hívta életre. Ez a versengés megjelenhetett egy adott közösségen belül, de létrejöhetett különböző emberi közösségek között is. Ebben az értelmezésben a *hatalom* is felfogható egyfajta erőforrásként, amely nemcsak önmagában értékes, hanem lehetővé teszi további erőforrások megszerzését és megtartását is.[146]

[145] A mesterség szó jelentései a Magyar Értelmező Szótárban. https://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/kereses.php?kereses=mesters%C3%A9g

[146] RÉVÉSZ (2010):*Források a titkosszolgálatok politológiai tanulmányozásához*244.

A kémkedés vizsgálatának egyik objektív nehézsége, hogy a titkos módon végzett adatgyűjtésre több, egymáshoz hasonló fogalmat is használnak. A *kémkedés* mellett ilyen például a *felderítés* vagy a *hírszerzés*. Ezeket a kifejezéseket gyakran egymásra hivatkozva, illetve egymást helyettesítve alkalmazzák, ami jelentős fogalmi zavarhoz vezet.

Noha számos tudományos munka vizsgálja a kémkedés különféle aspektusait, tapasztalatom szerint viszonylag kevés kutatás foglalkozik magával a kiindulási alapot jelentő emberi tevékenységgel. Ezért az alábbiakban meghatározom a *kémkedés* fogalmát, valamint az ebből fakadó, illetve ehhez szorosan kapcsolódó további alapfogalmakat.

4.2 A kémkedni szó etimológiája

A *kémkedés* kifejezés egyértelműen egy tevékenységet jelöl. Eredete feltehetően a *kémkedni* igére vezethető vissza, amit az is alátámaszt, hogy a legtöbb nyelvben a kémkedésre utaló főnévi alak később jelent meg, mint az igei forma. Ebből következően a szó jelentésének pontosabb megértéséhez érdemes a *kémkedni* kifejezés gyökereit megvizsgálni. Az alábbiakban több nyelvben is áttekintem a *kémkedni* szó etimológiáját.

4.2.1.1 A kémkedni szó etimológiája Indoeurópai nyelvekben

A tevékenységet angolul a *spy* igével jelölik. Ez a fogalom a francia *espier* igéből[147] a 13-14. század folyamán került át az angolba[148]. Első megjelenése feltehetően 1250-körüli, míg első írásos említése 1325-ből való.[149] A francia kifejezés gyökere az *espie* (kém), amely a latin *speculator és explorator* szavakból származik. Mindkét szó használatos kém formában, feltehetően ezek kombinációjaként keletkezett. A speculator gyökere speculari ige, aminek jelentése megfigyelni, kémlelni.[150] Ennek gyökere pedig az indoeurópai alapnyelv *spek* igéje, ami azt jelenti, hogy megfigyelni.[151] Mindez arra utal, hogy valóban korai kifejezésről van szó, amely a római korban kaphatott önálló jelentést.

[147] https://www.cnrtl.fr/etymologie/espion

[148] https://www.oed.com/dictionary/spy_v?tab=etymology#21032779

[149] https://www.oed.com/dictionary/spy_v?tab=meaning_and_use#21031825

[150] LÉTHENET (2021): *Les espions au Moyen âge*, Histoire Gisserot (Quintin: Éditions Jean-Paul Gisserot, 2021), 14–18.

[151]Texas University: Indo-European Lexicon (IELEX): https://lrc.la.utexas.edu/lex/master

Az *Oxford English Dictionary* hét különböző meghatározást adja a spy igének: Az első öt tranzitív, azaz valamilyen tárgyat igényel az alkalmazása, az utolsó kettő intranzitív azaz tárgy nélkül is használható.

1) *A titkos megfigyelés:*
    a. *„Titokban vagy alattomos módon figyelni (valakit, stb.); ellenséges szándékkal megfigyelés alatt tartani; kémként megfigyelni (valakit).”*
    b. *„Titokban megfigyelni (egy országot vagy helyet) ellenséges szándékkal. Gyakran ‘out’ elöljáróval, különösen az ‘ország kikémlelése’ értelemben; gyakran átvitt értelemben is használják.”*
    c. *„Titkos megfigyeléssel (megpróbálni) felfedezni vagy kideríteni valamit. Általában alárendelt mellékmondattal használatos.”*
2) *„Lesni, figyelni valamire, alkalmat keresni szoros vagy titkos módon. Ma már ritka használatban.”*
3) *„Nézni, megvizsgálni vagy szorosan, gondosan megfigyelni; látni vagy szemlélni; modern értelemben különösen távcsővel vagy teleszkóppal vizsgálódni."*
4) *„Megpillantani; észrevenni vagy felfedezni; megfigyelni vagy észlelni.*
5) *„Megállapítani, kideríteni, megkeresni megfigyelés vagy alapos vizsgálat útján"*
6) *„Megfigyeléseket végezni (ma már különösen távcsővel); figyelni; őrködni, lesben állni.”*
7) *„Titokban vagy rejtve megfigyelni; kémként tevékenykedni; kíváncsiskodni.”*

A fenti kifejezések közös pontja, hogy az emberi érzékelés legalapvetőbb formáihoz a látáshoz, illetve halláshoz kötődnek. A bennük leírt tevékenységek tudatos, azaz szándékos magatartást takarnak. Másrészt közös pont, hogy a rendelkezésre álló adatok, tudás, ismeret mennyiségének növelésére, bővítésére irányulnak, vagy azt eredményezik.

4.2.1.2 A kémkedés kifejezés etimológiája az ókori Kínában

Mivel a kínai nyelven kifejezetten korán megjelentek a kémkedéssel kapcsolatos írások, érdemes alaposabban megvizsgálni a fogalom fejlődését. Érdekes, hogy az első *kém, kémkedés* jelentésű írásjel (tie) egy összetett írásjel (1. ábra). Magában foglalja a *szó* vagy *beszéd* írásjelet és a *fa lomb* írásjelét, amelyből kutatók feltételezik, hogy a fán rejtőzve történő megfigyelésre

utal[152]. Mivel a kifejezés jelent megfigyelést is nem kizárt, hogy a fa lombja az ideális megfigyelési helyre utal.

1. ábra A szavak és a lombkorona írásjelek kombinációja. Forrás Sawyer (1998) 30.

Az időben következő kémkedni szót jelölő írásjel az *ajtó* és a *hold* vagy nap írásjelek kombinációjából áll össze (2. és 3. ábra), ami feltehetően a nyitott ajtón beszűrődő hold- vagy napfényre utal[153].

2. ábra az ajtó és a hold írásjelek kombinációja Forrás: Sawyer (1998) 33.

3. ábra Az ajtó és a nap írásjel kombinációja Forrás: Sawyer (1998) 33.

[152] SAWYER (1998): *The Tao of Spycraft: Intelligence Theory and Practice in Traditional China* (Boulder, Colo: Westview Press, 1998), 30.

[153] SAWYER (1998): 33.

A következő összetett írásjel a *szem* és a *tér* jelek kombinációja (4. ábra), amely értelemszerűen egy adott terület megfigyelésére utalhat.[154]

4. ábra A szem és a tér írásjelek kombinációja. Forrás (1998): Sawyer 34.

Hasonlóan módon létrehozott írásjel a jóslás és a látni jelek összetételéből kialakult kifejezés, amely kifejezetten a titkos megfigyelés (chan) jelentéstartalmat takarja.

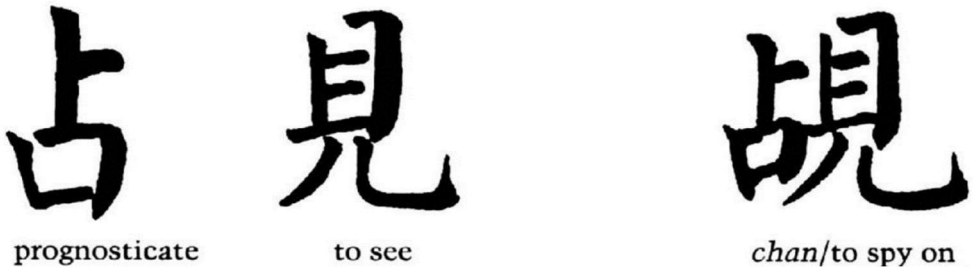

5. ábra A jóslás és látni jelek kombinációja. Forrás: Sawyer (1998): 35.

A fentiek alapján jól látható, hogy a kínai nyelvben a különböző korszakokban különböző módokon jelölték a kémkedés fogalmát. Amit ezzel kapcsolatosan fontosnak tartok megjegyezni, hogy a bemutatott írásjegyek mindegyike összefüggésben van a látás vagy a hallás képességével.

4.2.1.3 A kémkedni kifejezés etimológiája a magyar nyelvben

A magyar *kémkedni* kifejezés etimológiájának megfejtése nem könnyű, a mai tudományos álláspont szerint a szó eredete nem ismert. A magyar nyelvben történő első említése az úgynevezett Jókai-kódexben található. E kódex latin nyelvű vallási szövegek magyar nyelvű fordítását tartalmazza. A tartalma és helyesírása alapján a kódex magyar nyelvű szövegének keletkezését 14. század végére teszik, a felhasznált papír 1440 körülre datálható.[155] A szóban forgó szövegrész eredeti latin szövege szerint *Leo* testvér „*mindazonáltal azonban,*

[154] SAWYER (1998): 34.

[155] P. BALÁZS,SZERK. (1981): *Jókai-kódex, XIV-XV. század: a nyelvemlék betühű olvasata és latin megfelelője*, Codices Hungarici 8 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1981), 10.

amennyire csak lehetett, csendben megfigyelte, mit tesz a szent." Magyar fordításban a megfigyelésre a „*kymeluen*" (kémelvén) szót alkalmazta a fordító. A kifejezést akkori helyesírás szerint *kűmelvén* – ként kellett ejteni.

Az 1420 és 1433 között íródott, de feltehetően valamivel korábbi jegyzék másolatát tartalmazó[156], *Schlägli* magyar szójegyzék a latin *explorator* kifejezés magyarul írt jelentése *kem*. A latin eredetiből ítélve ez az értelmezés a mai felderítőhöz állhat közelebb.[157]

Sylvester János 1541-es Új Testamentum fordítása. Péter első levele 4. részben az alábbi módon használja az igét: „*mikoron az tűznek általa meg kimlelnek titeket*".[158] Ez a rész arról szól, hogy tűz által próbára lesznek téve, tehát tűzpróba során megfigyelik őket, így derítve ki alkalmasságukat.

Tinódi Lantos Sebestyén, 1554-ben írt Krónika c. művében, egy részben mindkét fenti helyesírás, kiejtés szerinti verziót használta.:

Szorgost ot az Raczok egy hűv emberöket
Abdolit Mikolat valasztak ***kimöket****,*
Küldec ***kimlenie*** *az Magyar népeket,*
Ha meg verhetneiec el rabalanac földöket
„Ot gonoz serencse az Racznac adatéc,
Kűmsegben *iarasa mert ki ielentetéc*
Ot haramad magaual hamar megfogatéc
Kőrösben vettetéc, kettei meg nyasoltatéc"[159]

Látható, hogy *Tinódi* versében *kémük, kémlel, kémség* (kémkedés) formában is előfordul a *kém* szótő, ami arra utal, hogy közismert, gyakran használt kifejezésről van szó, mert értelemszerűen minden olvasónak meg kellett értenie a szöveget.

Heltai Gáspár 1575-ös *Krónikájá*ban számos helyen előfordul a *kém* szó és annak különböző főnévi és igei változatai. Érdekes, hogy ugyanazon művön belül a *kém* és *kím*

[156] SZAMOTA (1894): *A Schlägli magyar szójegyzék* (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1894), 4–6.
[157] SZAMOTA (1894): 32.
[158] SYLVESTER (1541): *Új Testamentum* (Újsziget, 1541) II. rész. 122.
[159] TINÓDI (1554): *Cronica*, https://real-eod.mtak.hu/17627/2/500_832_mlk.pdf Második rész, C.

változat egymás mellett – olykor egymást követő mondatokban – keveredve fordul elő.[160] A legtöbb helyen valamilyen hadi eseménnyel kapcsolatban alkalmazza a fogalmat.

A kémkedéssel kapcsolatosan szakmai jellegű rendszerező magyar nyelvű műben először *Zrínyi Miklós Vitéz Hadnagy* című írásában találkozhatunk. Az 5. aforizma címe *explorator*, azaz kém, esetleg felderítő vagy hírszerző. E fejezetben Zrínyi a kém(ek) hasznosságáról és értékéről értekezik. [161] Érdekes, hogy a szerző csak a *kém*(*ek*)ről beszél, ilyen formákban írva, igeként nem használja ezt a kifejezést.

A kémkedés szó első, még régies változata 17. század köznapi említéséről van forrásunk *Bálintffy Ferenc* kémkedéssel megvalósított felségárulási ügye kapcsán. Nevezettnek kötelezni kellett magát többek között arra, hogy: *„imitt-amott nem kémelkedik s nem porkál"*[162]

Az i-vel írt formában megjelenik *Gyöngyösi István* költő, *Charialia* című művében is: *„Azért el is megyek, és addig kimkedem, hogy megtudására annak verekedem, bizontalanságát tovább nem szenevedem, és a' mitfel-tettem meg-is tselekedem."*[163] Látható, hogy a kémkedés itt, mint bizonytalanság csökkentő eszköz jelenik meg.

Az arcanum adatbázisában folytatott kutatásom szerint, legkésőbb az 1780-as évekre megjelenik a ma is alkalmazott *kém, kémkedik* kifejezés, amiből feltételezhető, hogy ez a szó is „átesett" a nyelvújításon. Ezzel párhozamosan a *kimelkedik* lassan kikopik az írásos forrásokból, illetve más értelmet nyer (kiemelkedik).

A nyelvészeti szakirodalom szerint a kém szó eredete ismeretlen, illetve vitatott. Más példák alapján legvalószínűbbnek az látszik, hogy belső szóalkotással keletkezett a szó ún. denominalis képző (-l) hozzáadásával. Így az eredeti szó a *kém, kím vagy a kűm* volt és a *kémel, kűmel* azaz *kémel* kifejezések ennek továbbképzései.[164] Egy gyakorisági képző (szintén -l)

[160] HELTAI ÉS KULCSÁR (1981): *Krónika az magyaroknak dolgairól*, Bibliotheca historica (Budapest: Magyar Helikon, 1981).

[161] PERJÉS,SZERK. (1976): *Zrínyi Miklós hadtudományi munkai*, 2., jav. kiad (Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó, 1976), 148.

[162] Idézi: DÁNÉ (2017): „CUBICULARIUS, KÖVET, ÁRULÓ (?) A marosjárai Bálintffyak a 17. század közepéig", in *Hivatalnok értelmiség a kora újkori erdélyben*, szerk. Zsolt Bogándi és Tamás Fejér, Erdélyi Tudományos Füzetek 287 (Kolozsvár), 39.

[163] GYÖNGYÖSI (1700): *Új életre hozatott Chariclia*, 232.

[164] BENKŐ, KISS ÉS PAPP,SZERK. (1970): *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára II.*, 1. kiad (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1970), 542 felveti, hogy eredete: ősi ugor kori szó. Vö. vogul kāma-, osztják kāma- 'néz, figyel'.

betoldásával alakult ki a kémlel szavunk, amely egy tudatos tevékenységre utal. Erre utalnak más példák is, például íz-ízlel, ész-észlel. Ezen példák alapján a kém eredetileg feltehetően hangutánzó vagy hangulatfestő szó lehetett.[165] Olyan személy például, aki valamit (meg)figyel. Az, hogy finnugor gyökerei nem mutathatók ki arra utal, hogy már az őshaza elhagyása után kialakult kifejezésről van szó, amelynek képzett formái a kém szó korai általánosabb jelentését (megfigyelő) őrzi.[166]

Korai megjelenése, a fenti példák alapján többféle értelemben való használata (megfigyel, kémkedik), valamint a különböző formákban történő gyakori előfordulása arra utal, hogy viszonylag régi, a hétköznapi beszédben is korán megjelenő magyar szóról van szó. A legtöbb kutató a németből eredezteti, bár erre nincs meggyőző bizonyíték. A szó írásbeli alkalmazásában tapasztalható eltérések összefüggnek azzal, hogy a magyar nyelv írott formája folyamatos fejlődésen és változáson ment keresztül, és nem volt ritka ugyanannak a kifejezésnek többféle átírása sem.

A fentiek alapján kiemelendő, hogy minden nyelvben azonosíthatók a *kémkedés* kifejezés olyan gyökerei, amelyek a látásra vagy a hallásra, vagyis az érzékszervi észlelésre vezethetők vissza. Ez megerősíti, hogy viszonylag korai eredetű szavakról van szó, amelyek szoros kapcsolatban állnak az ember alapvető érzékelési folyamataival.[167]

4.3 a titok, mint a kémkedés alapja

A fenti meghatározásokból jól látszik, hogy a *kémkedés* egyik alapvető összetevője a *titkosság*. Érdemes ezért röviden áttekinteni, mit jelent tudományos értelemben a *titok* és a *titkosság* fogalma. Szinte bizonyos, hogy a titok, mint jelenség – a kémkedéshez hasonlóan – egyidős az emberiséggel. Sőt, mivel kezdetleges formáit már a csimpánzok is tudatosan

Ugyanakkor számos kutató elveti ezt az elgondolást. Esetleg vizsgálható lenne, hogy a kémel ige lehet e származék, amelyből később alakult ki a kém főnév.

[165] ZAICZ, TAMÁS ÉS SOMOGYI,SZERK. (2006): *Etimológiai szótár: magyar szavak és toldalékok eredete*, 1. kiad, Magyar nyelv kézikönyvei 12 (Budapest: TINTA, 2006), 361: „Kém" szócikk; BENKŐ, KISS ÉS PAPP,SZERK. (1970):*A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára II.*436: „Kém" szócikk.

[166] GERSTNER (2011): „Kém szó", in *Új magyar etimológiai szótár – online kiadás*, https://uesz.nytud.hu/index.html.

[167] REGÉNYI ÉS DRUSZA (2020): „A HUMINT reneszánsza", in *Közbiztonság : Fenntartható biztonság és társadalmi környezet tanulmányok III.*, szerk.Péter Ruzsonyi (Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó), 1010–11, https://m2.mtmt.hu/gui2/?mode=browse&params=publication;32132585.

alkalmazzák, feltételezhetően még annál is korábbi eredetű.[168] A titok logikusan mindig két fél interakciójához kapcsolódik: ha ez hiányzik, a titok megtartása értelmét veszti, vagyis titok mindig *valakivel (mindenkivel) szemben* értelmezhető. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy ami egy adott személlyel szemben titoknak számít, az egy harmadik féllel vagy két másik fél között már nem feltétlenül minősül annak.

Úgy tűnik, hogy a titokra – vagyis a titkot magában foglaló, becsapásra és megtévesztésre épülő – viselkedésmódokra evolúciós mechanizmusok hatására került sor, mivel ezek az alkalmazójuk számára előnyt biztosíthattak azokkal szemben, akik nem éltek ilyen eszközökkel. Az ebből származó előnyök sokfélék lehetnek: kapcsolódhatnak erőforrások megszerzéséhez, hatalmi pozíció kialakításához, szaporodási lehetőségekhez és egyéb területekhez. Minél kifinomultabban képes valaki alkalmazni ezeket a stratégiákat – vagyis minél kisebb a titok felfedésének, a lebukásnak a veszélye –, annál nagyobb lehet a haszon, miközben csökken a retorzió kockázata. [169] *Bereczkei Tamás* szerint több evolúciós tényező is közrejátszott e viselkedésminták kialakulásában. Az egyik a *„fegyverkezési verseny”*, amely a csalás és az azzal szembeni védekezés mechanizmusainak folyamatos fejlődését eredményezte. A másik a *gyakorisági szelekció*, amely a titok negatív alkalmazásának számtalan, egyre kifinomultabb formáját hívta életre. [170]

Ahhoz, hogy a titok „működését” elemezni lehessen érdemes áttekinteni a titok működési folyamatának lépéseit és szereplőit, amelyeket az alábbiak szerint különítettem el:

1) *A titok létrehozója:* Az a személy, akinél elsőként tesz lépéseket egy adott ismeret elrejtésére.
2) *A titok birtokosa:* Azok a személyek, amelyek tudnak a titokról olyan módon, hogy tisztában vannak annak titok mivoltával és ők maguk is tevékenyen részt vesznek a titok fenntartásában.
3) *A titok szabályozója:* Ha a titok valamilyen társadalmi intézmény keretében jött létre, akkor az intézmény szabályainak alkotását végző személyek, szervezetek.
4) *A titok tárgya:* Amiről vagy akiről a titok szól.
5) *A titok tartalma:* Maga a rejteni kívánt információ.

[168] WAAL (2007):*Chimpanzee Politics*36.
[169] BERECZKEI TAMÁS (2016): *Machiavellizmus a megtévesztés pszichológiája* (Budapest: Typotex, 2016), 227.
[170] BERECZKEI TAMÁS (2016): 230–35.

6) *A titok keresője:* Azon a személy, aki a titok (vagy titkok egy csoportjának) felfedésére törekszik.
7) *A titok felfedője:* Aki egy adott titkot a titok tartóin kívüli kör számára, a titok tartóinak akaratán kívül tudatos tevékenységgel elérhetővé tesz, ellensúlyozva a titok rejtésére tett cselekvéseket.
8) *A titokhoz hozzájutó:* A titokhoz a titok tartóinak szándéka ellenére hozzájutó személy.
9) *A laikus*: Az a személy, akik nem tud a titok létezéséről.
10) *A titok megosztása*: Laikusok vagy hozzájutók titoktartói pozícióba hozása.

A titkosság egy absztrakt tulajdonság, mivel érzékszerveinkkel nem érzékelhető. A titkosság alkalmazása, tehát nem eszköz, hanem módszer, mert fő összetevője a titok fizikailag nem létező. A titok alkalmazása kifejezetten demokratikus módszer, mivel bárkinek van lehetősége az alkalmazására, ami önmagában legtöbbször nem igényel különösen nagy erőforrásokat.

A *titkosság* egy absztrakt tulajdonság, mivel érzékszerveinkkel közvetlenül nem érzékelhető. Alkalmazása ezért nem eszköznek, hanem inkább módszernek tekinthető, hiszen alapvető összetevője a fizikailag nem létező *titok*. A titok használata kifejezetten „demokratikus" jellegű módszer, mivel bárki számára elérhető, és legtöbbször nem igényel különösebben nagy erőforrásokat.

A titok birtokosa (gazdája) lehet természetes személy, vagyis magánszemély, de lehet személyek bármilyen közössége is: a kis informális csoportoktól kezdve egészen a nagyobb méretű, jogi személyiséggel rendelkező szervezetekig. Fontos megjegyezni, hogy minél nagyobb a titok birtokosainak köre, annál nagyobb az esélye annak, hogy a titok napvilágra kerül, hiszen egyre nagyobb valószínűséggel csúszik hiba a titok megtartását biztosító folyamatba. A felfedés azonban mindig relatív: a kiszivárgásból származó kár nagysága nagymértékben függ attól, hogy kik és milyen számban jutnak hozzá az információhoz, illetve a titok mely részei kerülnek illetéktelenek kezébe.

Az, hogy ki mit tart érdemesnek titokká tenni, számos tényezőtől függ. Ez a kérdés legáltalánosabb értelemben kulturális természetű: a különböző kultúrák eltérően értékelhetik a titok mibenlétét.[171] Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a *kultúrát* nem kizárólag nemzeti

[171] RÉVÉSZ (2007):„A titok mint politika. A titkosszolgálatok politológiai kutatásának lehetőségei"7.

értelemben kell vizsgálni, hanem értelmezhető szervezeti vagy csoportkultúra szinten is. Általánosságban elmondható, hogy azokat az információkat igyekeznek titokban tartani, amelyekről a titok birtokosai úgy vélik, hogy nyilvánosságra kerülésük közvetlenül vagy közvetve hátrányos helyzetet teremtene számukra. Ugyanakkor titokká tesznek olyan információkat is, amelyek titokban maradása – közvetlenül vagy közvetve – előnyt biztosíthat a birtokosaik számára.

4.3.1.1 A titok fogalmai és formái

Georg Simmel szerint a *titok* nem más, mint valamely információ tudatos elrejtése. Ezzel összefüggésben a *hazugságot* úgy határozza meg, mint amely tudatosan korlátozza a felek közötti információáramlást, illetve megtéveszti a másik felet azáltal, hogy elrejti: a közlő valójában többet tud annál, mint amit megoszt. Hozzáteszi ugyanakkor, hogy az el nem rejtett dolgok is maradhatnak ismeretlenek. *Simmel* amellett érvel, hogy a titkot nem elsősorban morális kategóriaként kell vizsgálni, hanem mint többfunkciós társadalmi képződményt, amely kifejezetten az emberi közösségek sajátossága.[172]

Hasonlóképpen tudatos rejtési tevékenységként látja a titkos *Jana Costas és Christopher Grey* is, akik emellett arra hívják fel a figyelmet, hogy a titok megtartása folyamatos tevékeny erőfeszítést igényelhet, amely adott esetben komoly társadalmi rituálékat eredményeznek.[173]

Eva Horn szerint a titok – a vele összefüggő különböző latin kifejezések (arcanum, secretum) alapján – többféleképpen értelmezhető:

- *Misztikus vagy vallási titok* (mysterium), amely lényegénél fogva felfoghatatlan vagy megfejthetetlen.
- *Valami elzárt, elrejtett* (arcanum), amely a hatalom működésének alapja, és amelyet szándékosan választanak el a nyilvánosságtól.
- *Társadalmi viszony* (secretum), amelyben a titok nem maga az információ, hanem az a tudat, hogy van valami, amit csak néhányan ismernek, mások pedig nem. Ez az úgynevezett "titokhatás" (effet de secret), amikor a titok puszta feltételezése is hatalmat gyakorol az emberek felett.

[172] SIMMEL (1906): „The sociology of secrecy and of secret Societies", *The American Journal of Sociology* XI, sz. 4: 441–98.

[173] COSTAS ÉS GREY (2014): „Bringing Secrecy into the Open: Towards a Theorization of the Social Processes of Organizational Secrecy.", *Organization Studies* 35, sz. 10: 1423–47.

Horn kiemeli, hogy a titok nem feltétlenül egy konkrét, elrejtett tudás, hanem lehet egy társadalmi szervezőelv, amely a tudás, hatalom, kizárás és beavatás viszonyait rendezi.[174] Esetünkben értelemszerűen az utolsó két meghatározása lehet releváns. Az információ elzárása, illetve a bennfentes informáltság látszata is hatással lehet a társadalmi viszonyokra.

Angyal Pál szerint titok alatt *„…mindaz, a bárki által megismerhető, de tényleg csak egy, vagy korlátolt számú egyén tudatkörében létező és harmadik személyek elől elzárt olyan valóság (tünemény, jelenség, képzet, érzelem, gondolat stb. s mindezek megtestesítői) értendő, melyre vonatkozólag bizonyos méltánylandó érdek azt kívánja, hogy ez mások ismeretkörébe ne kerüljön." Tóth Mihály* megfogalmazása szerint a „*Titok mindaz az elvileg bárki által megismerhető adat, tény, körülmény, vagy gondolat – s mindezek megtestesítői – amelyet azonban csak korlátozott számú egyén ismer, s amelynek titokban maradásához a titok ismerőinek méltányolható érdeke fűződik.*[175] A két meghatározás fontos közös pontja, hogy a titok csak olyan információ lehet, amely elvileg bárki által megismerhető, de a titok létrehozói és tartói számára fontos, hogy rajtuk kívül más ne ismerje meg. A bárki által megismerhetőség véleményem szerint a megismerésre való képességet jelenti. A meghatározás csak azt az entitást tekinti titoknak, amelynek titokban maradásához a titok birtokosának méltányolható érdeke fűződik. Ez a fajta definíció első sorban a titkot, mint védendő jogi tárgyat megjelenítő megközelítésnek ágyaz meg.

Gilles Deleuze és *Félix Guattari* a titoknak mint társadalmi jelenségnek, négy aspektusát emelik ki. Egyrészt közösségi eredetű – nem egyéni, hanem (1) *kollektíven létrehozott* és fenntartott jelenség. Másrészt mindig (2) *formába van csomagolva*, azaz a lényegi tartalma el van rejtve egy külső „konténerben" (pl. szimbólumok, viselkedésformák, diskurzusok). Harmadrészt a titok (3) *folyamatos mozgásban van*, különböző helyzetekben másként észlelik különböző emberek, és végül (4) *szivárog* – még ha rejtve is van, a titok hat: kiszűrődik, érzékelhetővé válik, hatást gyakorol a környezetére (pl. pletykák, gyanú, elhallgatások formájában).[176]

[174] HORN (2011): „Logics of Political Secrecy", *Theory, Culture & Society* 28, sz. 7–8: 6–8, https://doi.org/10.1177/0263276411424583.

[175] TÓTH (2005): „A titokkal átszőtt büntetőjog", *Iustum Aequum Salutare* I, sz. 1: 57.

[176] DELEUZE ÉS GUATTARI (2007): *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*, 12. print (Minneapolis, Minn.: Univ. of Minnesota Press, 2007), 286–87.

Nikolov a titkot tulajdonképpen „nemtudásként" azaz tudás hiányaképpen határozza meg.[177] Az emberek között titkok megismerésellenes álláspontja önmagában konfliktusok forrása, a rejtő szükségképpen ellentétes helyzetbe kerül a megismerésre törekvővel. A titok, amennyiben a létezéséről tudnak, de tartalmát nem ismerik egyfajta bizonytalansági helyzetet is jelent. A titok így tulajdonképp egy anitkommunikáció, ahol a közlő – a hagyományos kommunikációs helyzettől eltérően a helyzet passzív résztvevőjévé válik. Nem közölni akar tehát[178], hanem „nem közölni". Ez persze a kommunikáció teljes blokkolásán túl megvalósulhat annak különböző fokú korlátozásával is.

Ehhez hasonlóan *Révész Béla* is a kommunikáció hiányát emeli ki, hangsúlyozva, hogy a titok tulajdonképpen egy dekommunikáció. A titok létrejötte esetén, amennyiben a titok létezése ismert, de tartalma nem, akkor egy információs vákum jön létre, amely alkalmas arra, hogy egyfajta kognitív disszonanciát vagy társadalmi feszültséget hozzon létre a titok létezéséről tudó, de tartalmát nem ismerők között. [179]

Ez a fajta antikommunikáció többféleképpen megvalósulhat. *Nikolov* szerint a titok speciális formája hazugság, mikor a kommunikáció célja a titok leplezése valótlanság közlésével.[180] Ehhez kapcsolódóan *Popper Péter* megjegyzi, hogy a hazugság leggyakoribb oka a valamitől való félelem.[181] Létezhet még magántitok, amely egy személy magánéletéhez kötődik, orvosi titok, amely az orvos és a beteg között jön létre, ügyvédi titok a jogi képviselő és az ügyfele között, illetve gyónási titok a gyóntató és a gyónó személy között. Értelemszerű a gazdasági titok létezése, amely legtöbb esetben valamilyen anyagi előnyhöz vezet birtoklója számára. Megemlíthető még a politikai titok, amely tulajdonképpen a hatalom megszerzésének és megtartásának folyamatához köthető titok.[182]

A titok megtartása lehet passzív folyamat, amikor a titok az által marad titok, hogy egyszerűen elzárják a hozzáférést vagy hallgatással, vagy valamilyen fizikai módszerrel. A titok fenntartásának aktív eszköze az álcázás, amelynek lényege, hogy a titokban tartani szánt tartalmat, információt, olyan formában jelenítenek meg, amelyről a laikusok nem gondolják, hogy titokkal állnak szemben, illetve, ha mégis akként azonosítják, akkor nem tudják a tartalmát

[177] NIKOLOV (1987): *A titok: a kommunikáció ellentéte*, ford.Csepeli György (Budapest: Tömegkommunikációs Kutatóközpont, 1987), 7.

[178] NIKOLOV (1987): 20–23.

[179] RÉVÉSZ (2007):„A titok mint politika. A titkosszolgálatok politológiai kutatásának lehetőségei"7.

[180] NIKOLOV (1987):*A titok*22.

[181] POPPER (1999): *Hazugság nélkül* (Budapest: Saxum, 1999), 141.

[182] RÉVÉSZ (2007):„A titok mint politika. A titkosszolgálatok politológiai kutatásának lehetőségei"21–22.

megfejteni.[183] A titkosszolgálati tevékenység során értelemszerűen mindkét formát alkalmazzák és igyekeznek kidolgozni és alkalmazni annak professzionális eszközeit.

A titkok külön csoportját alkotják az állami szervezetekhez és tevékenységekhez köthető *államtitkok*, amelyeket az állam szándékosan rejt el a nyilvánosság elől. Jeremy Bentham filozófus szerint a titkosság alapvetően a zsarnoki államok jellemzője. Ugyanakkor elismerte, hogy a nyilvánosság nem lehet abszolút, hiszen előfordulhatnak olyan helyzetek (például az ellenség előnyszerzése vagy ártatlanok védelme), amikor azt ideiglenesen korlátozni kell.

Spinoza úgy fogalmazott: *„jobb, ha az állam becsületes politikája nyilvános még az ellenség előtt is, mint ha a zsarnokok bűnös titkai rejtve maradnak a polgárok elől."* Hobbes a *„hatalom titkai"* fogalmát használta, és úgy vélte, a nyilvánosság elengedhetetlen annak érdekében, hogy az emberek ne legyenek tudatlanok vagy félrevezetettek. John Stuart Mill az ötletek nyílt vitájának fontosságát hangsúlyozta az igazság feltárásának eszközeként. Max Weber pedig *Bürokrácia* című művében kifejtette, hogy a titok ezen formája a bürokrácia sajátos terméke, amelynek lényege az esetek többségében nem az információ tényleges védelme, hanem inkább a bürokrácia védelme a külső ellenőrzéstől.[184]

Kim Lane Scheppele az *államtitok* fogalmát elemezve két típust különböztet meg. Az egyik a *felszínes titok*, amelynek létezéséről mindenki tud, de a tartalmát csak kevesen ismerik. A másik a *mély titok*, amelynek már a puszta létezése is titoknak minősül.[185] E kategorizálás lényege, hogy a *mély titok* széles körű elterjedése hordozza a legnagyobb visszaélési veszélyt, mivel ezek felett gyakorlatilag nem érvényesülhet külső kontroll. *David Pozen* több szempontból is bírálja a *mély titok* létét. *Utilitarista* megközelítésben társadalmi hasznosságveszteségnek tekinti, *demokratikus* szempontból azért tartja problémásnak, mert aláássa a népszuverenitást és az elszámoltathatóságot, míg *alkotmányossági* nézőpontból több ponton is sérti az Egyesült Államok alkotmányának szövegét és szellemét. [186]

[183] V. KIRÁLY (1996): *Határ-Hallgatás-Titok* (Kolozsvár: KOM-PRESS, 1996), 155.

[184] A filozófusokat idézi: LEFEBVRE (2021): „State Secrecy: A Literature Review", *Secrecy and Society* 2, sz. 2: 16, https://doi.org/10.31979/2377-6188.2021.020209.

[185] SCHEPPELE (1988): *Legal Secrets: Equality and Efficiency in the Common Law* (Chicago: University of Chicago Press, 1988), 21–22, 75–79, 84–85.

[186] POZEN (2010): „Deep secrecy", *Stanford Law Review* 62, sz. 2: 257–339.

Stephane Lefebvre hangsúlyozza, hogy további kutatások szükségesek annak feltárására, milyen érvekkel igazolható bizonyos adatok állami titkosítása.[187] Véleménye szerint Pozen következményalapú érvelése eddig a leginkább koherens. E megközelítés szerint az államtitok alkalmazása indokolt lehet a nemzetbiztonság fenntartása, a kormányzati döntéshozatal szabadságának biztosítása, a magánélet védelme (például az adótitok), valamint hatékonysági szempontok miatt is, hiszen a titkosítás rendszerint olcsóbb, mint egy átláthatósági intézményrendszer kiépítése és fenntartása. Ugyanakkor kerülni kell a *mély titkok* kialakulását. *Lefebvre* ennek megelőzésére több javaslatot is tesz. Ilyen a *másodlagos közlési követelmények* bevezetése, amely előírja a titok létezésének, a titkosítás okának és eljárásának közzétételét. Segíthet továbbá a *kongresszusi–végrehajtói konzultáció*, amely során a titok egy szélesebb, de még mindig zárt körben (például kongresszusi bizottság előtt) is ismertté válik. További eszköz lehetnek a *belső ellenőrzési mechanizmusok*, amelyek feltárhatják az indokolatlan titkosítást, valamint egy olyan *szervezeti kultúra*, amely elítéli a mély titkok kialakítását és fenntartását.[188]

Ezen gondolatok jelentősége abban rejlik, hogy rávilágítanak: nem minden titok eredendően negatív jelenség, és ez az *államtitokra* is igaz. Ebből következően az állami kémkedés, vagyis a *titkosszolgálatok* létezése és működése sem szükségszerűen áll szemben a társadalom érdekeivel, különösen akkor, ha működésükhöz megfelelő kontrollmechanizmusok kapcsolódnak.

4.3.1.2 A titok társadalmi funkciói

A *titok* funkciójának vizsgálata tulajdonképpen arra a kérdésre keresi a választ, hogy milyen célokból hozzák létre és tartják fenn a titkokat. A titok lényege ugyanis a *tudatos alkalmazás*: a véletlenül kialakuló rejtettség definíciószerűen nem tekinthető titoknak. Az egyes kutatók álláspontjai alapján a titoknak az alábbi társadalmi funkcióit azonosítottam:

1. *Tudás befolyásoló tényező*: Ez azt jelenti, hogy amíg valami titkos addig mások számára nem megismerhető, így az ezzel kapcsolatos tudásra sem tudnak szert tenni, ami az aszimmetrikus informáltság és így a megtévesztés alapja.[189]

[187] LEFEBVRE (2021):„State Secrecy”.

[188] POZEN (2010):„Deep secrecy”.

[189] NÉMETH (2019): „A büntetőeljárás nyilvánosságának jogszabályi hátterében húzódó alapjogi kollíziók feltárása, különös tekintettel az ágazati titokvédelemre”, *Debreceni Jogi Műhely* 16, sz. 1–2: 63–64, https://doi.org/10.24169/djm/2019/1-2/5; SIMMEL (1906):„The sociology of secrecy and of secret Societies”443–45.

2. *Védelmi „eszköz”*: A titok betölthet például érték-, érdek, jogvédelmi funkciót, de vonatkozhat bármilyen védelmet igénylő tárgyra. A titok megőrzése megvédi azt, akire a titok vonatkozik. A titok segít elkerülni a negatív eseményeket, következményeket. [190]
3. *A hatalmi helyzetet befolyásoló:* A titok kapcsán lehetőség van arra, hogy a titok birtokosai rákényszerítsenek másokat olyan tevékenységekre, amelyet azok egyébként nem tennének meg. Másrészt azonban a titok csökkentheti is a hatalmat, azaz a másik fél kényszerítésre való képességét. [191]
4. *Felelősségcsökkentő:* A titok lehetővé teszi, hogy valakinek ne vagy kevésbé kelljen vállalnia felelősséget tetteiért.[192]
5. *Társadalomszervező erő*: A titokkal való rendelkezés a birtokost más pozícióba emelheti ahhoz képest, aki nem rendelkezik a titokkal. A titokbirtokosság így formális vagy informális társadalmi szervezőerővé válik. [193]
6. *Igényteremtő*: A titok legtöbbször megteremti az igényt az adott vagy esetleg más titok megismerésére.[194]
7. *A jog kivételes állapota:* A titok sok esetben speciális jogi konstrukciók megalkotását igényli, legtöbbször a titok védelme okán. [195]
8. *Társadalmi és egyéni identitásképző erő*[196]: Titokbirtokosok között kialakulhat egyfajta sajátos közös identitás, amely a titok védelmére vagy a titok feltárására irányul. Gondoljunk csak a titkosszolgálatokon belül dolgozók közösségére.
9. *Értékteremtő.:* A titok valami olyat jelent, amelyből kevés áll rendelkezésre, ami önmagában növelheti a titok tárgyának vagy tartalmának értékét.[197]
10. *Elit teremtő*: Bizonyos titkok segítségével a társadalom azon része, aki jogosult ismerni vagy megismerni elkülönül azon résztől, aki ezeket a titkokat nem ismerik, megfelelő titok esetén ez egyfajta privilegizált pozíciót is létrehoz.

---

[190] HORN (2011):„Logics of Political Secrecy”1; NÉMETH (2019):„A büntetőeljárás nyilvánosságának jogszabályi hátterében húzódó alapjogi kollíziók feltárása, különös tekintettel az ágazati titokvédelemre”63.

[191] SIMMEL (1906):„The sociology of secrecy and of secret Societies”.

[192] SIMMEL (1906): 496.

[193] HORN (2011):„Logics of Political Secrecy”7; URBAN (2001): „The Adornment of Silence Secrecy and Symbolic Power in American Freemasonry”, *Journal of Religion & Society* 3; SIMMEL (1906):„The sociology of secrecy and of secret Societies”446.

[194] RÉVÉSZ (2007):„A titok mint politika. A titkosszolgálatok politológiai kutatásának lehetőségei”7.

[195] HORN (2011):„Logics of Political Secrecy”14.

[196] HORN (2011): 10.

[197] SIMMEL (1906):„The sociology of secrecy and of secret Societies”.

11. *Befolyásoló:* A titok segítségével lehet más személyek érzéseit, gondolkodását és viselkedését befolyásolni. Az első esetekben a titok például félelemet válthat ki gondolkodásra ösztönözhet másokat a titokkal kapcsoltban, illetve cselekvésre ösztönözhet a titok kitudódásának megakadályozását, illetve a titok megismerését illetően.
12. *Szabályozó eszköz:* A titok révén olyan szabályokat lehet létrehozni, amelyek szabályozzák a társadalmi működést. Gondoljunk csak például az államtitkok rendszerére.
13. *Valóság megismerésének eszköze:* Vannak esetek, amikor nyílt módon nem lehetséges a valóság megismerése, a titokban végzett megismerés viszont lehetőséget teremt erre. Ez a funkció fontos a titkosszolgálatok rendeltetése kapcsán is.
14. *Érdekessé tevő:* A titok lehetőséget ad arra, hogy az unalmasnak gondolt dolgokat érdekesebbé, izgalmasabbá tegye.[198]
15. *Játék:* A titok segítségével játékos helyzetek hozhatóak létre, akár puszta szórakoztatás, akár tanulás vagy kultúra közvetítés céljából. A titok kitalálása érdekes, szórakoztató tevékenység lehet.

Látható, hogy a titok számos funkciót tölt be a társadalomban. A következő részben azt vizsgálom meg, hogy mely funkciók és milyen módon kapcsolódnak a kémkedéshez, a titkos befolyásoláshoz vagy tágabb értelemben az ezt végző szervezetekhez.

4.4 A kémkedés tudományos meghatározása

Értelemszerű, hogy a kémtevékenység fejlődésével párhuzamosan az ahhoz kapcsolódó terminológia is változott és gazdagodott. Ennek egyik fontos állomása volt a deverbális, azaz cselekvést kifejező *kémkedés* főnév kialakulása. Ez a magyar és az angol nyelvben egyaránt a 18. század végére tehető fejlemény.[199]

[198] SIMMEL (1906): 461.

[199] OXFORD ENGLISH DICTIONARY (2025): „Spy", in *Oxford English Dictionary* (Oxford University Press), https://www.oed.com/dictionary/spy_n?tab=meaning_and_use#21030636 Az Arcanum újságkeresőjében az első találat 1791-es. https://adt.arcanum.com/hu/search/results/?list=eyJmaWx0ZXJzIjogeyJMQU5HIjogWyJIVSJdfSwgInF1ZXJ5IjogIlwia1x1MDBlOW1rZWRcdTAwZTlzXCIiLCAic29ydCI6ICJEQVRFIn0&per_page=20.

A *kémkedés* fogalmi meghatározásának alapvetően két típusát különíthetjük el. Az egyik a *tudományos meghatározás*, amelynek célja a fogalom egyértelmű elkülönítése más, hasonló tevékenységeket jelölő kifejezésektől. Ez a kémkedés esetében különösen fontos, mivel a fogalmat – amint azt később látni fogjuk – számos értelemben használják. A másik a *jogi értelmezés*, hiszen a kémkedés több országban is büntetőjogi tényállásként szerepel. Ezzel a megközelítéssel azonban jelen kutatás keretében nem foglalkozom.

A *kémkedés* gyakran negatív erkölcsi megítélésű, vagy törvénytelen cselekményként kerül meghatározásra[200], ez számos definíciónak része, azaz sok kutató erkölcsi alapon eredendően negatívan ítéli meg a kémkedés tevékenységét. Más szerzők hangsúlyozzák ugyan az erkölcsi dimenzió fontosságát, de csak mint vizsgálandó aspektust emelik ki.[201] Értelemszerű, hogy a *kémkedés* megítélése eltérő attól függően, hogy a tevékenységet végző vagy annak célpontja, áldozata szempontjából vizsgáljuk. Ami a kémkedésből hasznot húzók szemében hazafias tettnek tűnhet, az a célpont számára akár főben járó bűncselekmény lehet. Jelen elemzésben azonban ezt az aspektust figyelmen kívül hagyom, mivel célom elsősorban a tevékenység tartalmi elemeinek feltárása és megértése. Ez a megközelítés azért is helytálló, mert a professzionális kémkedést végzők rendszerint rendelkeznek saját országukban a tevékenységhez szükséges jogi felhatalmazással, és így az csak a célország szempontjából minősül illegálisnak. Több szerző is rámutat arra, hogy bár a kémkedést a legtöbb állam szigorúan bünteti, a gyakorlatban mégis elengedhetetlennek tartják. Nemzeti érdekeik és biztonságuk védelme érdekében az államok – kényszerűen – alkalmazzák ezt az eszközt.[202]

A *kémkedés* tudományos értelemben vett fogalmi meghatározásai számos szempontból eltérnek egymástól. Ennek egyik legfőbb oka, hogy a kémkedés fogalma gyakran összekeveredik – szinonimaként jelenik meg – a *hírszerzéssel*, a *megtévesztéssel*, a *titkos felderítéssel* vagy általánosabban az *információgyűjtéssel*, illetve más hasonló kifejezésekkel. Véleményem szerint a téma megértése szempontjából a *kémkedés* tekinthető annak a „magfogalomnak", amelyre a többi említett kategória felépíthető. A továbbiakban ezért célom a kémkedés fogalmának részletes elemzése és pontos meghatározása.

---

[200] LUKIC (1982): *Savremena špijunaža (Kortárs kémkedés)* (Beograd: Privredna štampa, 1982), 8; ŠAPONJA (1999): *Taktika dela obveščevalnovarnostnih služb.* (Ljubjana: Visoka policijsko-varnostna šola, 1999), 59.

[201] LILLBACKA (2017): „The Social Context as a Predictor of Ideological Motives for Espionage", *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 30, sz. 1: 117–46, https://doi.org/10.1080/08850607.2016.1230704.

[202] LAZIĆ, KULIĆ ÉS BUBALO (2022): „The Criminal Act of Espionage as a Type of Humint Method in Data Collection", *Vojno Delo* 74, sz. 1: 25, https://doi.org/10.5937/vojdelo2201032L.

A titkosszolgálati tanulmányokhoz kapcsolódó fogalmak között a *kémkedés* esetében sokszor úgy tűnik, mintha ennek jelentését mindenki magától értetődőnek tekintené. Ennek ellenére a fogalom meghatározása a különböző kutatók körében jelentős heterogenitást mutat. Van olyan szerző, aki akár öt különböző definíciót is megad, jóllehet ezek többsége nem tekinthető szigorúan tudományos meghatározásnak.[203]

A kém, kémkedés szavakra az etimológiai szótárak a titkos módon történő megfigyelést adják meg.[204] Értelemszerű azonban, hogy a titkos megfigyelés folyamata lényegesen többet jelent annál, minthogy valaki titokban valaki mást megfigyel. E kérdés egyedi aspektusa, hogy a kémkedés tudatos tevékenység-e, a legtöbb kutató ugyanakkor egyetért abban, hogy a kémkedést csak tudatosan lehet elkövetni.[205]

Az első kísérlet a kémkedés tudományos jellegű meghatározására még a fogalom megjelenése előtti. *Hugo Grotius (Huig de Groot)* holland jogász és politikus az 1625-ben a háború és béke jogáról írt nemzetközi jogi könyvében a kémek működését vizsgálta és ennek nélkülözhetetlen elemeként azonosította a titkosságot.[206]

Ezzel összhangban az általam megvizsgált újabb kori 21 meghatározás[207] szinte mindegyike kiemeli az ismeretek titkosan, megtévesztéssel történő megszerzését, van, aki a továbbítás titkosságát is.[208] Számos kutató elgondolása szerint fontos eleme a kémkedésnek a megbízás vagy az információk valaki számára történő továbbítása.[209] Vannak kutatók, akik a kémkedést állam által elrendelt[210] vagy állami szervezetek által végzett tevékenységnek

---

[203] CARL (1996): *The CIA insider's dictionary of US and foreign intelligence, counterintelligence & tradecraft*, Limited 1st ed (Washington, D.C: NIBC Press, 1996), 159, https://archive.org/details/ciainsidersdicti0000carl/mode/2up.

[204] GERSTNER (2011):„Kém szó"; BENKŐ, KISS ÉS PAPP,SZERK. (1970):*A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára II.*

[205] CHARNEY ÉS IRVIN (2016): „The Psychology of Espionage", *Journal of U.S. Intelligence Studies* 22, sz. 1.

[206] GROTIUS (2005): *The Law of War and Peace in three Books (1625)*, ford.Francis W. Kelsey (Lonang Institute, 2005), 431, https://lonang.com/wp-content/download/Grotius-LawOfWarAndPeace.pdf.

[207] A kémkedés 17 fogalma, a kém 3 fogalma (lásd a következő fejezet), amelyek azonban magában foglalja a kémkedés meghatározását is.

[208] BURN (1970): *The Debatable Land: A Study of the Motives of Spies in Two Ages* (London: Hamilton, 1970).

[209] BENTWICH (1910): „Espionage and Scientific Invention", *Journal of the Society of Comparative Legislation* 10, sz. 2: 246; BURN (1970):*The Debatable Land*.

[210] BAKER (2003): „Tolerance of International Espionage: A Functional Approach", *American University International Law Review* 19, sz. 5: 1093; DEMAREST (1996):„Espionage in International Law"325–26; PUN „Rethinking Espionage in the Modern Era", *Chicago Journal of International Law* 18, sz. 1 (é. n.): 357, https://chicagounbound.uchicago.edu/cjil/vol18/iss1/10.

gondolják.[211] Más definíciók azt emelik ki, hogy ki végzi azt, például személyek[212], hírszerző szervezetek[213], néhányan egyáltalán nem fordítanak figyelmet a végrehajtóra.[214] Egyes meghatározásoknak része az is, hogy milyen jellegű (pl. titkos) ismeretek megszerzésére irányuló törekvés jelenti a kémkedést[215], mások úgy fogalmaznak, hogy olyan ismeretekre irányul, amelynek megszerzésére, birtoklására nincs felhatalmazás[216], megint mások ilyen kitételt nem tartanak fontosnak.[217] Végül van, aki kiemeli, hogy a kémkedés a saját ország védelmét és másik országnak való hátrány okozását jelenti.[218] Akad olyan meghatározás, amely kifejezetten feltételezi, hogy a kémkedés ellenséges fél ellen hajtják végre.[219] A legtöbb kutató szerint a kémkedés csak információgyűjtést takar, de vannak, akik szerint a befolyásolás is ide tartozik[220], megint mások az ismeretek elemzését, terjesztését (felhasználóknak történő továbbadását) is ide sorolják.[221] Egyes megfogalmazások konkrét eszközöket is felsorolnak[222], mások ezt nem tekintik fogalmi kelléknek. Van olyan definíció, amely külön megemlíti, hogy békében és háborúban egyaránt végzett tevékenységről van szó, amelynek értelmét az adja, hogy így elkülöníthető a katonai tevékenységtől.

Véleményem szerint számos definíció egyik komoly problémája, hogy olyan fogalmakat alkalmaznak, amelyek maguk is további meghatározásra szorulnának. Emellett sok

---

[211] LUKIC (1982):*Savremena špijunaža (Kortárs kémkedés)*8; DEEKS (2015):„An International Legal Framework for Surveillance”298–99.

[212] GARCIA-MORA (1964):„Treason, Sedition and Espionage as Political Offenses under the Law of Extradition”79; KRAJNC ÉS MTSAI.,SZERK. (2019): *Hadtudományi lexikon, új kötet* (Budapest: Dialóg Campus, 2019), 587; HASTEDT,SZERK. (2011): *Spies, Wiretaps, and Secret Operations: An Encyclopedia of American Espionage* (Santa Barbara, Calif: ABC-CLIO, 2011), 843.

[213] MILLER (2024): „Espionage. Ends and Means.”, in *The Ethics of National Security Intelligence Institutions* (Routledge), 89.

[214] LERNER ÉS LERNER (2004):*Encyclopedia of Espionage, Intelligence and Security*413.

[215] MILLER (2024):„Espionage. Ends and Means.”89; ŠAPONJA (1999):*Taktika dela obveščevalnovarnostnih služb.*59; GARCIA-MORA (1964):„Treason, Sedition and Espionage as Political Offenses under the Law of Extradition”79; GILBRIDE (2020): „Espionage—A Primer”, in *The Professional Protection Officer* (Elsevier), 321, https://doi.org/10.1016/b978-0-12-817748-8.00028-6; BURN (1970):*The Debatable Land*; FARAGO (1976):*War of wits*118.

[216] BAKER (2003):„Tolerance of International Espionage: A Functional Approach”1093; PUN„Rethinking Espionage in the Modern Era”354.

[217] KRAJNC ÉS MTSAI.,SZERK. (2019):*Hadtudományi lexikon, új kötet*587.

[218] LUKIC (1982):*Savremena špijunaža (Kortárs kémkedés)*8.

[219] DEMAREST (1996):„Espionage in International Law”325–26.

[220] ORMOSY (2003): „Üzleti információszerzés és -védelem az európai unióban”, *EU Working Papers* 3/2003: 109.

[221] LAHODYNSKYI, MAMCHUR ÉS SKAB (2018):„English spycraft professionalisms as a linguistic phenomenon”178.

[222] DEEKS (2015):„An International Legal Framework for Surveillance”298–99; HASTEDT,SZERK. (2011):*Spies, Wiretaps, and Secret Operations*843; (2025): „Espionage (Kémkedés)”, in *Encyclopaedia Britannica*, https://www.britannica.com/topic/espionage.

meghatározás túlságosan szűkítő jellegű, és olyan helyzeteket vagy tevékenységeket zár ki a *kémkedés* köréből, amelyek logikusan odasorolhatók lennének.

A fentiek alapján a *kémkedés* legáltalánosabb értelemben titkos módon történő adatszerzésként határozható meg. A *titkos mód* alatt azt értem, hogy a kémkedés folyamatán kívül állók számára nem tudatosul sem az ismeretszerzés ténye, sem annak motivációja – még akkor sem, ha érzékelnek valamilyen másnak látszó emberi tevékenységet, amelynek eredménye az adatszerzés. *Adat* alatt a valóság olyan jellemzőjét értem, amely érzékszervekkel vagy érzékelő eszközökkel felfogható, megfigyelhető és rögzíthető.

Kémkedés alatt tehát ezen jellemzők érzékelését és emberi memóriába vagy valamely fizikai tárolóeszközre történő rögzítését értem. Ebből következően egy eredeti adathordozó eltulajdonítása tudományos értelemben alapesetben nem tekinthető kémkedésnek, mert az adathordozó eltűnése a kívülállók számára is nyilvánvalóvá válik. Ha azonban az adathordozó csupán lemásolásra kerül, vagy olyan módon sikerül eljárni, hogy eltűnése ne tudatosuljon a használókban, akkor már beszélhetünk kémkedésről.

4.4.1 A kémkedés fogalmi összetevői

A fenti tág értelmű meghatározás azonban túl széles körű, témánk szempontjából nem elégíti ki, sem a köznapi, sem a tudományos igényeket, ezért pontosabb meghatározásokra van szükség.[223] Ehhez szükséges megvizsgálni a kémkedés, mint tevékenység elemeit. Logikai alapon a kémkedéssel, mint összetett tevékenységgel kapcsolatosan a következő aspektusokat lehet megkülönböztetni:

1) A végrehajtó (kivitelező)
2) A motiváció (az ok)
3) A végrehajtás módja (módszerek, eszközök)
4) A célpont

A továbbiakban ezen aspektusok elemzésével mutatom be az egyes tudományos álláspontokat, majd ezek mentén határozom meg az általam a továbbiakban alkalmazott fogalmakat.

[223] LUKIC (1982):*Savremena špijunaža (Kortárs kémkedés)*7–8.

4.4.1.1 A kémkedés végrehajtója

*Kém*nek nevezzük azt a személyt, aki végrehajtja a titkos adatszerzést, minden esetben és szükségszerűen részese a kémkedés cselekményének. Az új magyar etimológiai szótár szerint olyan személy, „*aki (titokban) valakit megfigyel, valamit kifürkész, kipuhatol; őrszem; 'olyan személy, aki állami, katonai titkokat kifürkész és más államnak kiad."*[224]

A kifejezetten szakmai forrásnak tekinthető Állambiztonsági Értelmező Kéziszótárban (ÁÉK) a kém *„idegen állam (tényleges vagy potenciális ellenség), illetve idegen érdekeltség szolgálatában álló, részére meghatározott és igényelt adatokat gyűjtő, kiszolgáltató személy. Részfeladatokat lát el a felderítésben, a hírszerzésben. Az együttműködés alapja: anyagi vagy egyéb érdekeltség, illetve terhelő vagy kompromittáló adatok"*[225]. Látható, hogy itt a *kém* csak ténylegesen vagy potenciálisan ellenséges állam, illetve idegen érdekeltség szolgálatában álló személy lehet. Ezzel összecseng Rendészettudományi Szaklexikon (RSZ) meghatározása, mely szerint *„a kém az ellenérdekelt, idegen hírszerző szervezetekkel titkos kapcsolatban álló személy, aki e szervezet megbízásából és irányításával, lehetőleg észrevétlenül, környezetét félrevezetve végzi a meghatározott, megbízói számára fontos ismeretek megszerzését és továbbítását. A kém tevékenysége a titkok megszerzése mellett kiterjedhet más leplezett tevékenységre (befolyásolásra) is*."[226] A meghatározás fontos eleme az idegen vagy ellenérdekelt hírszerző szolgálattal kapcsolatban állás. Az Oxford English Dictionary szerint: „*Olyan személy, aki titokban kémkedik vagy figyel meg egy vagy több személyt; egy titkos ügynök, akinek az a feladata, hogy egy személyt, helyet stb. szoros megfigyelés alatt tartson; különösen olyan személy, akit egy kormány alkalmaz, hogy információkat szerezzen más országok katonai vagy haditengerészeti ügyeiről, vagy bármilyen típusú hírszerzési adatokat gyűjtsön".*[227] e megfogalmazásokban megjelenik a szervezethez való tartozás vagy annak alkalmazásában állás fontossága.

Látható, hogy számos definíció nem tesz különbséget a kém személyének hovatartozása alapján. Akik mégis, azok szerint a kém leginkább egy adott ország polgáraként vagy szervezet tagjaként végzi a kémkedést. Az előbbi kategóriába tartoznak az adott ország kémei, hírszerző szolgálatának tagjai. Az utóbbiba tartozhatnak a terrorista szervezetek tagjai vagy az ipari kémkedés során egy üzleti alapon működő szervezet javára elkövető személyek. Ehhez

[224] GERSTNER (2011):„Kém szó".
[225] GERGELY (1980): *Állambiztonsági Értelmező Kéziszótár* (Budapest: BM Könyvkiadó, 1980), 102.
[226] BODA,SZERK. (2019): *Rendészettudományi szaklexikon* (Budapesta: Dialóg Campus, 2019), 308.
[227] OXFORD ENGLISH DICTIONARY (2025):„Spy".

kapcsolódóan bizonyos kutatók a kémkedést külön szakmának tekintik[228], ezzel a kérdéssel a későbbiekben én is részletesen foglalkozom.

A *kém* személye nagy valószínűséggel függ a célponttól: olyan személyről van szó, akiről valamilyen jellemzője révén feltételezhető, hogy adott célponttal szemben képes az ismeretek titkos módon történő megszerzésére. A *kém* alapvetően három személy lehet:

a) Magánszemély, aki személyes indíttatásból végez titkos ismeretszerzést. A kémkedés ilyen indíttatásból történő vizsgálata kívül esik a kutatás témáján, így ezzel a továbbiakban nem foglalkozom.
b) Magánszemély, aki valakinek a titkos megbízásából vagy a megbízás esetleges későbbi elnyerése céljából gyűjt titkosan ismereteket. Ebből következően, aki nem titkos módon jut az ismeret birtokába, az nem lehet kém, annak ellenére, hogy a büntetőjogi normák legtöbbször ezt az esetet is a kémkedés körébe sorolják. Ezeket a személyeket legtöbbször titkos együttműködőknek, titkos kapcsolatnak, ügynöknek vagy informátornak nevezik.[229]
c) Egy szervezet olyan alkalmazottja, akinek elsődleges munkaköri feladata a titkos ismeretszerzés, annak szervezése, irányítása. Ez a munkakör betölthető állami vagy ritka esetekben magán szervezetnél is. E tevékenység motivációja a munkaköri leírásban rögzített feladat, és a kapott utasítás, mert a kém nem saját indíttatásból saját maga számára szerez titkos módon ismereteket. Így ez a helyzet is tekinthető megbízás egyfajta formájának.

Mivel az egyéni célú kémkedés témánk szempontjából kevéssé értelmezhető, a fentiek alapján az adatok titkos megszerzésének folyamatában két alapvető alany, vagyis cselekvő azonosítható: a kém és a kém megbízója. Egyetértek azokkal a kutatókkal, akik a megbízó személyét a kémkedés szükségszerű fogalmi részének tekintik. A megbízó az az entitás (személy vagy szervezet), amelynek szüksége van az adatra és annak titokban történő megszerzésére, ám ezt maga nem tudja vagy nem kívánja közvetlenül elvégezni. Ez a reláció ugyanakkor nem feltétlenül csak két személyt jelent, sokkal inkább egy viszonyt két szereplő között. A kém ugyanis maga is lehet egy másik kém megbízója: gondoljunk a kémhálózatok és rezidensek működésére, ahol a végső megbízót és a végső kémet számos közbülső szint

[228] BOŽIČ ÉS KESTON-SIEBERT (2024): „The Profession That Came in from the Cold: Trust and Distrust in Espionage", *Journal of Professions and Organization* 11, sz. 3: 1, https://doi.org/10.1093/jpo/joae009.
[229] KÁROLY ÉS MTSAI. (2019): *Információszerzés kapcsolati forrásai* (Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2019), 22–23.

választja el egymástól. Ugyanakkor az a személy, akinél sem a motiváció (a megbízás), sem az ismeretszerzés nem titkos, nem tekinthető kémnek, és így tevékenysége sem minősül kémkedésnek.

Amennyiben az ismeretek titkos megszerzését állami szervezet alkalmazottja munkaköri feladatként hajtja végre, a megbízó értelemszerűen maga az állam. Ha azonban a titkos adatgyűjtést nem állami alkalmazott végzi, akkor a megbízó az a személy vagy szervezet, aki vagy amely őt e tevékenységre felkérte, rávette. Ez azért fontos, mert előfordulhat, hogy a kém nem önszántából cselekszik, vagy olyan módon hajt végre egy feladatot, hogy nincs tudatában annak: tevékenysége kémkedésnek minősül. A megbízó lehet maga egy másik kém is, ha ez a foglalkozása, és egy magasabb szinten álló szereplő őt bízta meg. Bár a definíciók gyakran államokat, illetve ellenséges vagy ellenérdekelt feleket említenek a titkos adatszerzés megbízójaként, a kémkedés nem kizárólag államok közötti tevékenység. Ezért a fogalom egyszerűsítése érdekében nem indokolt ezt a szempontot a meghatározásban rögzíteni.

A megbízás mindig egy szervezett folyamat eredménye, hiszen a megbízónak először meg kell határoznia, milyen ismeretekre van szüksége, majd ki kell választania a feladat végrehajtására alkalmas személyt, és ki kell dolgoznia a megbízás végrehajtásának folyamatát. Mindezekből következően a kémkedés szükségszerűen szervezett folyamatként értelmezhető.

A fentiek alapján a kém, és ezen keresztül a kémkedés fogalmának elengedhetetlen tartozékának tekintem, hogy az adott személy valamilyen szervezet tagja, vagy egy szervezet tagjának megbízásából végzi tevékenységét.

4.4.1.2 A kémkedés motivációja

Annak, hogy egy célpontot egy *kém* milyen okból figyel meg titkos módon felsorolhatatlan mennyiségű oka lehet. A *kém*, kémkedés fenti szakirodalmi meghatározásainak jelentős részében nem szerepel a kémkedés célja. Vannak kutatók, akik e célt a kémkedést szervező állam céljainak elérése, érdekeinek, biztonságának védelme, ezzel együtt más országok érdekeinek, politikájának, biztonságának károsítása jelenti.[230] Ehhez hasonló, de mégis más, amikor egy másik ország védelméről szóló információk megszerzése jelenti a kémkedés célját.[231] Van olyan – első sorban katonai jellegű megfogalmazás – amely a kémkedés célját a felderítés, mint tágabb fogalom, támogatásában látja, konkrétabb megfogalmazás

[230] LUKIC (1982):*Savremena špijunaža (Kortárs kémkedés)*8.

[231] GARCIA-MORA (1964):„Treason, Sedition and Espionage as Political Offenses under the Law of Extradition”79.

nélkül.[232] Más kutatók a döntéshozatalhoz szükséges kritikus információk összegyűjtését, elemzését, terjesztését tekintik célnak.[233] Egy-egy meghatározás konkrét célokat is nevesít, úgy mint, kormányokat érdeklő ismeretek megszerzése, terroristák vagy más országok tevékenységének, objektumainak megfigyelése, más országok katonai képességeinek felmérése.[234]

Bizonyos értelemben a kutatás végső célja is annak vizsgálata, hogy a kémkedés célja általánosságban megfogalmazható-e, és ha igen, akkor milyen tartalommal. Jelen ponton elegendő annyit rögzíteni, hogy a kémkedés fő motivációja az, hogy a megszerzendő ismeretről a kém és/vagy a megbízója úgy véli, az számukra hasznos lehet. A kémkedés motivációjának vizsgálatakor alapvetően két tényezőt kell figyelembe venni: egyrészt azt, hogy a megbízó milyen célból ad megbízást a titkos információszerzésre, másrészt pedig azt, hogy a kém milyen okból hajtja végre a feladatot.

Mindezekből az a következtetés vonható le, hogy kémkedésre számos konkrét okból sor kerülhet. Bár e motivációk gyakran nemzeti biztonsági érdekekhez kapcsolódnak, előfordulnak olyan esetek is, amikor a kémkedés politikai, diplomáciai vagy gazdasági célokhoz kötődik. Véleményem szerint ebből következően a kémkedés fogalmának nem szükséges tartalmaznia egy konkrét célt, mert ez indokolatlanul szűkítené annak értelmezhetőségét. Ugyanakkor a kémkedés összetettsége és költségessége miatt mindig állnia kell mögötte valamiféle *célzatnak*, amelyet a titkos ismeretszerzés révén könnyebben elérhetőnek vélnek. A megszerzett ismeretek birtokában jobb döntések meghozatalát, hatékonyabb vagy eredményesebb cselekvések végrehajtását remélik – vagy akár azt, hogy az ismereteket mások számára továbbítják. Összefoglalva: a kémkedés fogalmában nem a konkrét cél, hanem a célzatosság általános meglétének rögzítése indokolt.

A fentiek mellett érdemes azt is megvizsgálni, hogy a kémeket mi motiválja a kémkedés elkövetésére. A vizsgált definíciók közül mindössze egyetlen olyan van, amely az anyagi vagy kompromittáláson alapuló ösztönzőt fogalmi tartozékként említi. A motiváció kérdéskörében alapvetően három tényezőt azonosíthatunk. Az első az anyagi vagy egzisztenciális kompenzáció, amely különösen alkalmazottak esetében a motiváció szerves része. A második tényező az érzelmi azonosulás, amely megnyilvánulhat hazafias érzésben, vagy egyszerűen a

[232] KRAJNC ÉS MTSAI.,SZERK. (2019):*Hadtudományi lexikon, új kötet*587.

[233] LAHODYNSKYI, MAMCHUR ÉS SKAB (2018):„English spycraft professionalisms as a linguistic phenomenon”178.

[234] DEEKS (2015):„An International Legal Framework for Surveillance”298–99.

kémkedéshez kapcsolódó pozitív attitűdben. A harmadik tényező a kényszer: mivel a kémkedés olyan tevékenység, amelyben a megbízó és a kém rendszerint fizikailag távol van egymástól, elsősorban pszichés nyomásgyakorlás (például kompromittáló adatok vagy terhelő bizonyítékok felhasználása) játszik szerepet. [235] Úgy vélem azonban, hogy a kémek működési motivációja önmagában nem segíti a kémkedés tudományos meghatározását, ezért a fogalom kialakításánál nem veszem figyelembe.

4.4.1.3 A kémkedés módszerei

Fontos szempont, hogy milyen módon és eszközökkel zajlik a titkos adatszerzés, milyen módon kerülnek rögzítésre az adatok és ezeket az adatokat a kém hogyan adja át a megbízónak.

Az egyik tudományos megközelítés szerint az adatok titkos gyűjtése a kém személyes jelenléte, vagyis *emberi erőforrás* alkalmazása révén valósul meg. Ebben az esetben a titkos adatszerzés az adott személy érzékszervei vagy személyes kompetenciái által történik. *Lowenthal* és a CIA például kizárólag az emberi erőforrás révén folytatott információszerzést tekinti kémkedésnek. [236] Egy másik lehetőség, hogy a kémkedés *technikai eszközök* segítségével zajlik, vagyis a kém fizikailag távol van a célponttól, és valamilyen érzékelő berendezés révén gyűjt adatokat.[237] Ezek az eszközök számtalan formában léteznek, a legtöbb meghatározás azonban csupán általánosságban hivatkozik rájuk. Előfordulhat továbbá, hogy a kém saját képességeit és technikai eszközöket egyaránt beveti. Azok az elgondolások, amelyek a titkos ismeretszerzés módszereit is tartalmazzák, jellemzően ezt a két fő formát – az emberi és a technikai kémkedést – különböztetik meg. Megítélésem szerint azonban a módszer részletezése – a félreértések elkerülése érdekében – nem szükséges része a kémkedés általános fogalmi meghatározásának.

A titkos ismeretszerzés révén megszerzett adatokat valamilyen módon tárolni szükséges. Ez történhet a kém memóriájában, amelyet később szóban ad tovább, de lehetőség van az információk adathordozón való rögzítésére is – ennek legegyszerűbb formája az írásos

---

[235] GERGELY (1980):*Állambiztonsági Értelmező Kéziszótár*102; KÁROLY ÉS MTSAI. (2019):*Információszerzés kapcsolati forrásai*26.

[236] LOWNTHAL (2017): *Hírszerzés - A titkoktól a politikai döntésekig*, ford.Marcell Kiss, Könyvműhely Tankönyvsorozat (Budapest: Antall József Tudásközpont, 2017), 47; CARL (1996):*The CIA insider's dictionary of US and foreign intelligence, counterintelligence & tradecraft*159; KIS-BENEDEK (2014): „Az emberi erőkkel folytatott hírszerzés", in *A nemzetbiztonság általános elmélete*, szerk.Imre Dobák (Budapet: Nemzeti Közszolgálati Egyetem), 157.

[237] HASTEDT,SZERK. (2011):*Spies, Wiretaps, and Secret Operations*843; HASTEDT (2011): 843.

feljegyzés. Néhány kivételtől eltekintve a legtöbb kutató ezt a mozzanatot nem emeli be a kémkedés meghatározásába, és ezzel az állásponttal magam is egyetértek. [238]

Felmerül a kérdés, hogy a megszerzett ismereten a kém végez-e valamilyen műveletet, például aláveti-e e válogatásnak, rendezésnek, elemzésnek. Néhány kutató ezeket a műveleteket is a kémkedés részének tekinti.[239] Megítélésem szerint az is elképzelhető, hogy a kém elvégzi ezen műveleteket és az is, hogy nem, ez attól függ, hogy milyen célból és milyen ismereteket gyűjt. Lehet olyan helyzet, amikor csak a gyűjtés a feladata, de az is előfordulhat, hogy a gyűjtő speciális tudása miatt elemezni vagy értékelni tudja a kapott ismereteket.[240] Megítélésem szerint az indokolatlan szűkítés érdekében ezen aspektus sem kell része legyen egy meghatározásnak.

További részkérdés lehet, hogy a kém hogyan és mi módon továbbítja az ismereteit a megbízónak. Ennek kapcsán a fenti tudományos meghatározások közül kettő említi a továbbítást, mint a definíció tartozékát.[241] Mivel értelemszerű, hogy a megbízó számára továbbítani kell az ismereteket, ezért ezt külön nem célszerű megjeleníteni.

A kémkedésnek van olyan aspektusa is, mikor belsős személy (insider) adja el az információit külsős félnek.[242] Ezen eset különlegessége, hogy ebben az esetben lehetséges, hogy a kémkedést csupán az információ átadása valósítja meg, annak megszerzése az adott személy hétköznapi, nem titkos és nem titkolni való tevékenysége. Ebben az esetben a kémkedés fogalmát akkor meríti ki, ha a megbízás, illetve a megbízóval való kapcsolat is titkos, azaz a továbbadás szándékosan megtévesztő vagy titkos módon történik. Ezt az aspektust külön nem célszerű megjeleníteni. Mindezek alapján úgy vélem, hogy a kémkedés módszerének nem szükséges külön megjelennie a kémkedés fogalmi meghatározásában.

4.4.1.4 A kémkedés célpontja

Az ismeretszerzés célpontja a valóság valamely eleme. A gyakorlatban ez lehet élőlény – leggyakrabban, bár nem kizárólagosan személy –, tárgy, fizikai vagy digitális tér, illetve valamilyen jelenség. A kémkedés fentebb bemutatott meghatározásai közül kilenc megjelöl valamilyen közvetlen vagy közvetett célpontot. Egyes kutatók különbséget tesznek *stratégiai*

---

[238] DEMAREST (1996):„Espionage in International Law”325–26; BURN (1970):*The Debatable Land*.

[239] LAHODYNSKYI, MAMCHUR ÉS SKAB (2018):„English spycraft professionalisms as a linguistic phenomenon”178.

[240] KÁROLY ÉS MTSAI. (2019):*Információszerzés kapcsolati forrásai*12.

[241] BURN (1970):*The Debatable Land*.

[242] KRAMER ÉS HEUER (2007): „America’s Increased Vulnerability to Insider Espionage”, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 20, sz. 1: 50–64, https://doi.org/10.1080/08850600600888698; CHARNEY ÉS IRVIN (2016):„The Psychology of Espionage”2.

kémkedés – amely fontos célpontok ellen irányul – és *taktikai kémkedés* – amely korlátozott vagy helyi jelentőségű célpontokra összpontosít – között.[243] Nem nehéz belátni azonban, hogy ez a megkülönböztetés meglehetősen esetleges, mivel a „fontos" és a „korlátozottan fontos" dolgok és adatok közötti különbséget előzetesen meghatározni rendkívül nehéz.

Bizonyos kutatók szerint a kémkedés célpontjaként eleve ellenséges államok jöhetnek számba[244], mások ezt nem tartják feltételnek vagy csak általánosságban az *ellenség* esetleg *versenytárs* fogalmakat alkalmazzák.[245] Ez utóbbi már utal az érdekek szerepére, ami szintén része néhány meghatározásnak.[246] E szerint a *kém* és / vagy *megbízó*ja ellenérdekelt a kémkedés célpontjával. Véleményem szerint ez nem feltétlenül igaz, mivel adott esetben még érdekazonosság vagy semleges helyzet esetén is helye van kémkedésnek, például elővigyázatosságból. Ebből fakadóan ezt az aspektust semmiképpen látom célszerűnek szerepeltetni a fogalomban.

Ettől függetlenül természetesen a kémkedés leggyakoribb célpontjai a megbízóval konfliktusban állók és az azokhoz kapcsolódó egyéb dolgok. A fentiek meghatározások alapján a megbízó és a célpont státusza alapján megkülönböztethetünk:

1) Államok közötti kémkedést, mikor a kémkedés megbízója és célpontja is állami szereplő. Ekkor a titkos adatszerzés egy másik ország politikai szereplőire, hadseregére, gazdasági rendszerére irányul.
2) Államok és nem állami szervezetek közötti kémkedést. Ebben további két esetet lehet megkülönböztetni:
    a. Az állami szervezetek által nem állami szervezetek irányába folytatott kémkedést. Ezek tipikusan a belső biztonsági, illetve terrorszervezetek irányába folytatott kémkedésről van szó.

[243] FARAGO (1976):*War of wits*118.

[244] LAZIĆ, KULIĆ ÉS BUBALO (2022):„The Criminal Act of Espionage as a Type of Humint Method in Data Collection"18; LUKIC (1982):*Savremena špijunaža (Kortárs kémkedés)*8; GARCIA-MORA (1964):„Treason, Sedition and Espionage as Political Offenses under the Law of Extradition"79; GILBRIDE (2020):„Espionage—A Primer"321; MILLER (2024):„Espionage. Ends and Means."89; „Espionage", in *Oxford English Dictionary* (Oxford University Press, é. n.), https://www.oed.com/dictionary/espionage_n?tab=meaning_and_use; (2025):„Espionage (Kémkedés)"; DEMAREST (1996):„Espionage in International Law"325–26.

[245] LERNER ÉS LERNER (2004):*Encyclopedia of Espionage, Intelligence and Security*413.

[246] GERGELY (1980):*Állambiztonsági Értelmező Kéziszótár*102; BODA,SZERK. (2019):*Rendészettudományi szaklexikon*308; LUKIC (1982):*Savremena špijunaža (Kortárs kémkedés)*8; DEMAREST (1996):„Espionage in International Law"325–26; DEEKS (2015):„An International Legal Framework for Surveillance"298–99.

b. A második esetben a nem állami szereplők hajtanak végre kémkedést állami szervezetek irányába. Ezen esetekben a nem állami szereplők az állam birtokában lévő – titkos vagy nem titkos – ismeretek megszerzésére törekszenek, amelyeket hasznosítani tudnak az adott vagy más állam szervezetei vagy polgárai, valamint más szervezetek elleni fellépés során. Ezen pontba tartoznak azon esetek, amelyek során pl. ideológiai alapon működő vagy bűnszervezetek megkísérelnek beépülni egy adott ország államigazgatási, rendvédelmi, katonai vagy titkosszolgálati szerveibe.

3) Nem állami szervezetek közötti kémkedést. Ebben az esetben a kémkedés célpontja és kivitelezője is nem állami szereplő. Ezen esetek tipkusan a különböző ideológiát képviselő szervezetek egymás közötti kémkedési esetei, illetve a magánszektori szereplők (pl. konkurens vállalkozások) kereskedelmi, technológiai, vagy más speciális tudás titkos megszerzésére irányuló törekvései, amit az ipari kémkedés fogalmával is szoktak illetni.

Összességében úgy vélem, hogy a titkos módon történő ismeretszerzés célpontjai olyan sokfélék lehetnek, hogy egy fogalmi meghatározás során ezen aspektust nem érdemes külön megjeleníteni.

4.4.2 A kémkedés fogalmának meghatározása

A fentiek alapján a kémkedés fogalmát az alábbiak szerint határozhatjuk meg: Legtágabb értelemben *a kémkedés a szándékoltan titkos módon történő adatszerzés egy adott cél elérése érdekében*. Azonban a fentiek alapján a továbbiakban a szervezett módon történő titkos adattszerzést tekintem kémkedésnek, az alábbi meghatározással:

Kémkedés: megbízásból, tudatosan és konkrét célból végzett adatgyűjtő tevékenység, amelynek minden eleme titkos, vagyis a kém és a megbízó kivételével más számára nem válik felismerhetővé sem a megbízás ténye, sem a tevékenység célja és folyamata, sem a végrehajtó személyének kapcsolata a tevékenységgel.

4.5 Titkos tevékenység a kémkedésen túl: a titkos befolyásolás

Szun-ce szerint minden háború megnyerésének az alapja a csalás, megtévesztés. [247] A fentiekben láttuk, hogy néhány meghatározás nemcsak ismeretek megszerzését tekinti kémkedésnek, hanem e fogalom alá sorolja a körülmények titkos vagy törvénytelen befolyásolását is. Ennek elsősorban az lehet az oka, hogy a kémkedéssel megszerzett ismereteket értelemszerűen nem önmagukért valók, hanem cselekvéseket alapoznak meg. Ezen cselekvések lehetnek nyíltak és lehetnek titkosak, amelyek titkos módon igyekeznek a körülményeket a cselekvő számára hasznos módon befolyásolni. Ezen műveleteket a szovjet/orosz terminológiában aktív intézkedésnek (aktivnyije meroprijatyija – активные мероприятия, jelentése: „aktív intézkedések"), az angolszász terminológiában jellemzően fedett műveletnek (covert operations, azaz „titkos műveletek"), esetleg aktív intézkedésnek (active measures, „aktív intézkedések") aposztrofálják. A magyar szakirodalomban alig jelent meg ezzel kapcsolatos tudományos írás, a megjelent írásokban a fenti kifejezéseken túl alkalmazzák a titkos befolyásolás kifejezést is. [248]

Talán az első rendszerező leírás a befolyásoló műveletekről *Ladislaus Farago* amerikai kutatótól származik. 1954-ben megjelent könyvében részletesen elemezte az általa megkülönböztetett két alapvető típust: a szabotázst és a politikai hadviselést (political warfare). A szabotázs alatt az ellenség irányítási rendszereinek, ipari és élelmiszer-termelő kapacitásainak, kommunikációs vonalainak és katonai eszközeinek rombolását érti, de ide sorolja a morál aláásását is, például pszichológiai eszközökkel.[249] A politikai hadviselést katonai támadáson kívüli támadásként határozza meg, pontosabban olyan gondolatok terjesztéseként, amelyek képesek befolyásolni a politikát. [250] E részben leginkább a propaganda és annak terjesztése áll vizsgálatának középpontjában. *Farago* értelmezésében tehát a szabotázs azon műveletek összessége, amelyek közvetlenül és negatívan hatnak egy adott ország működésére és ellenálló képességére, míg a politikai hadviselés a társadalmi és politikai folyamatok befolyásolását jelenti a társadalmi ellenállóképesség gyengítése céljából.

[247] SZUN-CE (2018): *A háború művészete* (Budapest: Helikon, 2018), 3.

[248] Például UNGVÁRY (2019): „Aktív intézkedések a magyar hírszerzés történetében 1964-1980", in *„Hetvenes évek" : Magyarország a jelenkorban*, szerk.Rainer M. János (Budapest: 1956-os Intézet Alapítvány); ELEVEN (2021): „Esetek az Oroszországi Föderáció nemzetbiztonsági szolgálatainak közelmúltban végrehajtott fedett műveletek során történt kriptovaluta-felhasználásáról", *Felderítő Szemle* 20: 183–209.

[249] FARAGO (1976):*War of wits*181.

[250] FARAGO (1976): 241.

Vaszilij Mitrohin, a KGB külföldi hírszerzésének egykori irattárosa az alábbi meghatározást adja a befolyásoló műveletekre: *„Az ügynöki-operatív intézkedések célja a befolyásgyakorlás a célországok külpolitikájára és belső politikai helyzetére a Szovjetunió, valamint a szocialista közösség más országainak, a Világkommunista és Nemzeti Felszabadítási Mozgalom érdekeinek megfelelően, a kapitalizmus politikai, katonai, gazdasági és ideológiai pozícióinak gyengítése, agresszív terveinek aláásása érdekében, hogy kedvező feltételeket teremtsenek a Szovjetunió külpolitikájának sikeres megvalósításához, és biztosítsák a békét és a társadalmi haladást."* Megfigyelhető, hogy a definíció kifejezetten részletes. Megjelenik a funkció és a célpont – egy konkrét ország, vagy állam – viszonylag részletes meghatározása.[251]

Bizonyos kutatók az aktív intézkedések fogalmába nyílt módon történő befolyásolást is beleértenek. *Shultz* and *Godson* meghatározása szerint az aktív műveletek *„nyílt és rejtett technikák összessége külföldi országok eseményeinek, viselkedésének és cselekedeteinek befolyásolására."*. Megfigyelhető, hogy e definíció a célpont esetében hasonló *Mitrohén*hoz, de annál sokkal kevésbé szűkítő.[252] A szerzők szerint a nyílt eszközöket azért tartalmazza meghatározásuk, mert a szovjetek a titkos cselekvést mindig kiegészítik nyílt eszközökkel, ezzel növelve az eredményességüket. A nyílt intézkedések ugyanakkor nem a titkosszolgálatok, hanem a diplomácia vagy más állami funkciók hatáskörébe tartozik.[253] Ez a kérdés rávilágít a titkosszolgálatok és más állami funkciók közötti kapcsolat vizsgálatának szükségességére.

Az orosz értelmezéssel szemben – amely békeidőben is alkalmazandónak tartja ezen eszközöket [254]- a nyugati (angolszász kutatók) az ilyen tevékenységben inkább a háborús vagy válságkezelés eszközeit látják és ennek megfelelően határozzák meg őket.[255] *A fedett művelet biztonságpolitikai eszköz egy összetett nemzetközi környezetben, amely hatékony lehet állami és nem állami szereplők ellen, és válságkezelési lehetőségként szolgál.*[256] *„A fegyveres konfliktus egy formája, amelyet titokban, a háború és a béke határmezsgyéjén vívnak, és*

[251] MITROHIN ÉS ANDREW (2000): *A Mitrohin-archívum: a KGB otthon és külföldön* (Budapest: Talentum, 2000).

[252] SHULTZ ÉS GODSON (1984): *Dezinformatsia: active measures in Soviet strategy* (Washington: Pergamon-Brassey's, 1984), 2.

[253] SHULTZ ÉS GODSON (1984): 4.

[254] ARO (2021): *Putyin trolljai: igaz történetek az orosz infoháború frontvonalából* (Budapest: Corvina, 2021).

[255] BOWDEN (2020): „Evaluating covert action – a case study of iran 1953-2020" (M. A. Diplomamunka, Baltimore, Maryland, Johns Hopkins University), 22, https://jscholarship.library.jhu.edu/server/api/core/bitstreams/d0674858-0ca3-44f7-a5a6-dc040a12bf63/content.

[256] LE GALLO (2005):„Covert Action"359.

amelyben különböző szereplők eltérő eszközöket alkalmaznak céljaik elérésére."[257] Jól látható, hogy ez utóbbi meghatározások sokkal kevésbé konkrétak és inkább fókuszálnak az aktív vagy fedett műveletek funkciójára, mint magának az eszköznek vagy a végrehajtók személyére. Ez a fajta eufemisztikus hozzáállás a demokrácia mintaképének tekintett USA-ban a tevékenység kapcsán felmerülő titkosság és a fenyegető mivoltával kapcsolatos negatív konnotáció enyhítésére szolgál, hasonlóan, mint ahogy a titkosszolgálatokat *intelligence services*-nek nevezik.

A fenti értelmezéseken túl vannak olyan kutatók is, akik a fedett műveleteket első sorban katonai vagy terrorellenes[258] tevékenységeknek tekintik, sőt olyan vélemény is, amely az országon belüli érdekcsoportok nyomására végzett igazságtalan beavatkozás mások kollektív önrendelkezési jogaiba.[259]

A *titkos befolyásolás* esetében a titkosság – eltérően a kémkedéstől – nem az eredményre vonatkozik, hiszen a befolyásolás célja éppen az, hogy a körülményekben változás álljon be, amelyet értelemszerűen a külvilág is érzékelhet. A titkosság ezúttal a megbízó és a végrehajtó személyére, motivációjukra, a köztük fennálló kapcsolatra, illetve adott esetben a végrehajtás módszertanára irányul. Ebben az összefüggésben a titkosság jelentősége talán még a kémkedésnél is meghatározóbb, hiszen alapvető fontosságú, hogy mindezek az előzetes fázisban rejtve maradjanak.

A *titkos módon történő befolyásolást* rendszerint ugyanazon szervezetekre vagy személyekre bízzák, amelyek a kémkedési tevékenységet is szervezik és végrehajtják, nevezetesen a titkosszolgálatokra. A fentiekben használt terminológia alapján a megbízó nem csupán adatszerzésre, hanem befolyásolásra is adhat megbízást, s ennek megfelelően a kém nem kizárólag információt gyűjthet, hanem aktív befolyásolást is gyakorolhat. Ennek két fő indoka azonosítható. Egyfelől a titkos befolyásolás több vonatkozásban is szoros hasonlóságot mutat a titkos információszerzéssel, és az ehhez szükséges szaktudással éppen a professzionális kémtevékenységet folytató személyek és szervezetek rendelkeznek. Másfelől egy adott ügyön

[257] LYCKMAN ÉS WEISSMANN (2015): „Global Shadow War: A Conceptual Analysis", *Dynamics of Asymmetric Conflict* 8, sz. 3: 252, https://doi.org/10.1080/17467586.2015.1104419.

[258] SVETE (2012): „Are Covert Operations the Only Effective (Military) Answer to Asymmetric Warriors?", in *Contributions to Conflict Management, Peace Economics and Development*, szerk.Gerhard Kümmel és Joseph Soeters, köt. 19 (Emerald Group Publishing Limited), 51–68, https://doi.org/10.1108/S1572-8323(2012)0000019008.

[259] SANYAL (2009): „US Military and Covert Action and Global Justice":, *International Journal of Applied Philosophy* 23, sz. 2: 213–34, https://doi.org/10.5840/ijap200923217.

dolgozó kémek birtokában vannak azon helyzetismeretek, amelyek a leghatékonyabban hasznosíthatók egy befolyásolási művelet során. Mindezekből következik, hogy a szervezett formában zajló *titkos befolyásolás* legcélszerűbben a kémkedéssel megbízott szervezetekre és személyekre bízható. Ez lényegében azt jelenti, hogy a kémkedésre rendelt állami szervezetek a hagyományos feladatkörük mellé egy további tevékenységi területet is kapnak.

Ez a *tevékenységi kör* minden olyan cselekményt magában foglal, amelynek során titkos módon, illetve rejtett motivációból fakadóan módosítják a fennálló körülményeket. Egyes meghatározásokkal ellentétben, amelyek a károkozást tekintik elsődlegesnek, megjegyzendő, hogy bizonyos esetekben a befolyásolás kedvező hatást is gyakorolhat a célpontra, amennyiben ez esik egybe a megbízó érdekeivel. Ilyen lehet például a demokrácia intézményrendszerének erősítése egy frissen demokratizálódott, illetve instabilitással küzdő államban, vagy egy szövetséges ország rejtett támogatása.

A kérdéskör elemzése során két lényegi problémát indokolt megvizsgálni. Az egyik, hogy a *titkos cselekvések* körébe pontosan mely tevékenységek és eszközök sorolandók. A másik, hogy a *titkos befolyásolás* vajon a kémkedés fogalmán belül értelmezendő-e, vagy pedig attól elkülönülő kategóriaként kell rá tekinteni.

A titkos befolyásolási műveletekhez minden olyan tevékenység hozzátartozhat, amit titkos módon végre lehet hajtani és amely alkalmas a körülmények megváltoztatására. Leggyakrabban ez alábbi formákat alkalmazzák:

- *Álhírek, dezinformáció terjesztése:* Hamis vagy félrevezető információk terjesztése.[260]
- *Társadalmi szervezetek működtetése:* Olyan szervezetek működtetése, amelyek politikai, társadalmi vagy jótékonysági tevékenységet színlelnek, miközben más célra működnek.[261] Adott esetben a működés valóban pozitív és a titkosság csak a valódi működtető kilétére vonatkozik.
- *Beépített befolyásoló ügynökök:* Olyan személyek titkos toborzása, akik titkos vagy módon közvetlenül vagy közvetetten képesek befolyásolni politikai vagy társadalmi folyamatokat.[262]

[260] SHULTZ ÉS GODSON (1984):*Dezinformatsia*17.

[261] DARCZEWSKA (2018): „Active measures as the Russian hybrid aggression in a retrospect. Chosen aspects", *Internal securIty revIew* 18: 262–63, https://bibliotekanauki.pl/articles/501719.

[262] SHULTZ ÉS GODSON (1984):*Dezinformatsia*132–33.

- *Hamisítás:* Hivatalos dokumentumok hamisítása vagy manipulálása, hogy dezinformációs kampányok alátámasztása vagy kompromittáló anyagokat előállítása érdekében.[263]
- *Médiatartalmak befolyásolása:* Titokban befolyásolt médiafelületek propaganda célokra és az ellenséges országok megosztására vagy hiteltelenítésére. [264]
- *Titkos politikai beavatkozás:* Politikai pártok, politikusok vagy társadalmi csoportok támogatása anyagilag vagy politikailag, akár titkos csatornákon keresztül is.[265]
- *Erőszakos és paramilitáris műveletek:* Titkos akciók, amelyek során gyilkosságokat, merényleteket, puccskísérleteket vagy más erőszakos tevékenységeket hajtanak végre.[266]
- *Kiber- és információs hadviselés*: Kiber-támadások, hamis személyiségek létrehozása és alkalmazása a közösségi médiában, a közvélemény és politikai folyamatok befolyásolása érdekében.[267]

A fentiek nyomán jogosan vetődik fel a kérdés, hogy a kémkedés definíciójához szorosan hozzátartozónak tekinthetők-e azok a tevékenységek, amelyek a kémkedés célpontjának körülményeit kívánják befolyásolni (például szabotázs, manipuláció, emberrablás, gyilkosság). Megítélésem szerint e cselekmények már lényegesen túlmutatnak a kémkedés szűken értelmezett, eredendően az érzékelésből kiinduló jelentéstartalmán. Az, hogy mégis felmerül a két tevékenység összekapcsolásának gondolata, elsősorban annak tudható be, hogy mindkettő rejtetten zajlik, továbbá, hogy végrehajtásukra leginkább a titkos műveletekben jártas kémek alkalmasak.

A két tevékenység közötti legfontosabb különbség abban ragadható meg, hogy míg a titkos adatszerzés során kifejezetten cél a fennálló körülmények változatlanul hagyása, addig a

[263] DARCZEWSKA (2018):„Active measures as the Russian hybrid aggression in a retrospect. Chosen aspects”262–63; BOWDEN (2020):„Evaluating covert action – a case study of iran 1953-2020”26–27.

[264] VIDA (2022):„A nemzetbiztonsági elméletek alapjai”89.

[265] BOWDEN (2020):„Evaluating covert action – a case study of iran 1953-2020”3; PERKINS (2018): „Soviet active measures reborn for the 21st Century: what is to be done?” (Postgradual Thesis, Monterey, CA., Naval Postgraduate School), 90–91; PUTTER, BACHMANN ÉS COOK (2023): „Covert Action as Hybrid Warfare—Clarifying the Semantics”, *Journal of Information Warfare* 22, sz. 3: 69, https://www.jstor.org/stable/10.2307/27311023.

[266] PUTTER, BACHMANN ÉS COOK (2023):„Covert Action as Hybrid Warfare—Clarifying the Semantics”70; SHULTZ ÉS GODSON (1984):*Dezinformatsia*16–17.

[267] PUTTER, BACHMANN ÉS COOK (2023):„Covert Action as Hybrid Warfare—Clarifying the Semantics”70; DARCZEWSKA (2018):„Active measures as the Russian hybrid aggression in a retrospect. Chosen aspects”262–63.

befolyásolás elsődleges célja éppen azok megváltoztatása. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy a titkos befolyásolási műveletek előkészítése szükségszerűen magában foglal egy titkos adatgyűjtési szakaszt is, amely a megfelelő ismeretek megszerzését szolgálja. Mindezek alapján indokoltnak tartom a két tevékenység fogalmi elhatárolását, még akkor is, ha végrehajtásukhoz részben azonos szervezeti és személyi feltételek szükségesek.

Véleményem szerint a titkos befolyásolása fogalma az alábbiak szerint határozható meg: *Titkos befolyásolás: olyan célirányosan és szervezetten végzett tevékenység, amelynek eredményeként egy adott célpont körülményei, döntései vagy viselkedése mások számára is érzékelhető módon megváltozik, miközben a beavatkozás indítékai, szándékai, és legtöbb esetben az alkalmazott eszközök is rejtve maradnak.*

4.6 A titok értelmezése a titkos állami tevékenységek kapcsán

A kémkedéshez a titok fentebb bemutatott funkciói közül szinte valamennyi kapcsolódik. Kétségkívül a leglényegesebb a valóság megismerési funkciója, amely a kémkedés egyik központi elemeként értelmezhető. A kémkedés során ugyanis a titok alkalmazásával válik lehetővé rejtett vagy nehezen hozzáférhető információk megszerzése. Amennyiben maga az információ is titkos, a kémkedés jelentős mértékben növeli annak megszerzési esélyeit, mivel egyúttal csökkenti a lebukás kockázatát. Továbbá, a titkos feltárási folyamat során akár olyan helyzet is előállhat, hogy a titok birtokosai érdekeltté válnak titkuk elárulásában, mivel biztosítva látják, hogy az továbbra sem válik nyilvánossá. Ebben az esetben a titkosság kulcsfontosságú, hiszen, ha egy titok nyílt módon tárul fel, azzal megszűnik titokként funkcionálni. Bár titkos információkhoz nyílt eszközökkel is hozzá lehet jutni, azok hasznossága ily módon rendszerint jelentősen csökken.

Amennyiben nem titkos információ megszerzése képezi a célt, a titkosság fenntartása akkor válik indokolttá, ha az a kereső fél számára kedvezőbb pozíciót eredményez. Ide sorolhatók például a titkosszolgálati tevékenység keretében végzett nyílt forrású információgyűjtések. Ugyancsak ide kapcsolódhatnak olyan szándékos károkozó cselekmények is – például merényletek vagy a hibrid hadviselés egyes formái –, amelyeknek célja kifejezetten nyílt civil célpontok támadása.[268]

[268] HÓDOS (2020): „A hibrid konfliktusok felívelési szakasza, avagy a fenyegetés észlelésének, megelőzésének és kezelésének nemzetbiztonsági aspektusai”, *Honvédségi Szemle* 148, sz. 4: 49–64, https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.4.4.

A titok védelmi funkciója a kémkedés kontextusában két szinten értelmezhető. Makroszinten a támadó szándékok titkos feltárása lehetőséget teremt a védekezésre, például a meglepetésszerű támadás elhárítására, illetve a meglepetés fegyverként való alkalmazására. Ez a funkció független attól, hogy adott helyzetben ki tekinthető támadónak, illetve ki védekező félnek. Mikroszinten a védelmi funkció a résztvevő személyek biztonságában ölt testet: a titok védelmet nyújt a kémek és megbízóik számára a lelepleződéssel szemben.

A titok hatalmi funkciója a kémkedés keretében ugyancsak kettős módon jelentkezik. Makroszinten a titkok birtokosai rákényszeríthetik a titokhoz nem férő személyeket olyan cselekvésekre, amelyeket azok önként nem hajtanának végre. Ilyen mechanizmus figyelhető meg például az elnyomó rezsimek által fenntartott besúgói hálózatok esetében. Mivel nem ismert, hogy kik tartoznak a besúgók közé, mindenki igyekszik részben alkalmazkodni a hatalom elvárásaihoz. Emellett a titkot ismerők közötti erőviszonyokat is módosíthatja a felfedéssel való fenyegetés. Erre példa lehet a kémkedésben való részvétel titokban tartása, különösen akkor, ha valaki anyagi ellenszolgáltatás fejében vállalta e tevékenységet.

A befolyásoló funkció kapcsolata annyiban különbözik a hatalmi pozícióra épülő funkciótól, hogy a cselekvésre ösztönzés nem minden esetben a titokból fakadó kényszerhelyzeten alapul. E funkcióra jó példát szolgáltat az ipari kémkedés, ahol a titok puszta létezése motiválhatja a szereplőket arra, hogy azt megszerezzék.

A modern titkosszolgálatok esetében a titoknak van *elit teremtő*, *társadalomszervező*, *identitásképző, közösségteremtő* ereje is. A titkok megőrzésének és megismerésének folyamata nem könnyű az speciális személyiséget, magas szintű kompetenciákat igényel[269], ami így erős társadalmi megbecsültségre tarthat számot.[270] Társadalomszervező ereje is lehet, amint azt például az ötvenes évek magyarországi titkosszolgálatai megmutatták. Az identitásképző funkció megfigyelhető a titkosszolgálatok állományán belül, de akár az állomány tagjai és a titkos együttműködők között is kialakulhat a titok tudóinak közös identitása. Az egész társadalmon belül mindez úgy mutatkozhat meg, ha egy-egy híres titkosszolgálat működése formálni tudja a nemzettudatot. Ennek talán legjobb példája az izraeli hírszerzést (MOSZAD -

[269] ZALAI (2013):„A humánerőforrás-gazdálkodás kérdéseinek vizsgálata a nemzetbiztonsági szolgálatoknál".

[270] DRUSZA (2023):„Bizonyosság egy bizonytalan világban: Az emberierőforrás-stratégia nemzetbiztonsági szemmel".

Hírszerzés és Különleges Műveletek Intézete) külföldön ellenszolgáltatás nélkül is segítő zsidó származású személyekből álló *Sayanim* hálózat.[271]

A kémkedéssel – és így a titkosszolgálatokkal összefüggő jogszabályok – hatással vannak a társadalom egészének működésére. Itt gondolhatunk például az ügynöktörvénnyel kapcsolatos szabályozásra, amely komoly hatással van a magyar társadalomra 35 évvel a rendszerváltás után is.[272]

A titkos befolyásolás esetében elsősorban azok a funkciók relevánsak, amelyek közvetlen módon hatnak az emberi cselekvésekre. E tevékenységben kiemelt szerepet kap a tudáscsökkentő funkció, amely valamennyi manipulációs helyzet alapját képezi. Emellett meghatározóak a befolyásoló és hatalmi funkciók is, hiszen ezek képezik alapját mindazon mechanizmusoknak, amelyek közvetlenül az emberi tevékenységek megváltoztatására irányulnak. Nem elhanyagolható továbbá a felelősségcsökkentő funkció, mivel a titkos befolyásolás lényegi sajátossága éppen az, hogy a titok lehetőséget biztosít a felelősség elhárítására vagy másokra történő áthárítására. Ennek szemléletes példái a választási folyamatokba történő rejtett beavatkozások. Az elitképző, társadalomszervező, identitásképző és közösségteremtő funkciók a titkos befolyásolás esetében hasonlóképpen érvényesülnek, mint a kémkedésnél, különösen tekintettel arra, hogy e tevékenységeket rendszerint ugyanazon titkosszolgálatok hajtják végre.

A fentiek alapján világosan kirajzolódik, hogy a titok olyan eszköz, amely alkalmazási módjától függően egyaránt képes pozitív és negatív társadalmi hatásokat kiváltani, akár ugyanazon jelenség kapcsán is. Társadalmi szinten ennek szemléletes példája a szabadkőműves mozgalom, amely eredendően a társadalom fejlesztését és jobbítását tűzte ki célul, s e feladat megvalósítására a titkos működést választotta eszközként. Mindezek ellenére titkos társaságként a közvéleményben erőteljesen negatív megítélés alakult ki róla. A mozgalom jelentős mértékben hozzájárult a társadalmi és kulturális fejlődéshez, ugyanakkor a tagságra vonatkozó szelekciós mechanizmusai révén működése során sokszor inkább erősítette, semmint mérsékelte a társadalmi egyenlőtlenségeket.[273]

---

[271] OSTROVSKY ÉS HOY (1990): *By way of deception*, 1st U.S. ed (New York: St. Martin's Press, 1990).

[272] UNGVÁRY (2017): *A szembenézés hiánya: felelősségre vonás, iratnyilvánosság és átvilágítás Magyarországon 1990-2017* (Budapest: Jaffa, 2017).

[273] URBAN (2001):„The Adornment of Silence Secrecy and Symbolic Power in American Freemasonry".

Amint láthattuk, a titok számos pozitív, építő jellegű funkcióval bír, ugyanakkor a társadalmi megítélésben gyakran a negatív konnotáció kerül előtérbe. Ennek hátterében feltehetően két fő tényező áll. Egyrészt az ember alapvető hajlama arra, hogy félelemmel tekintsen arra, amit nem ismer; másrészt az, hogy a titok fent ismertetett funkciói közül több olyan is létezik, amely egyéneknek vagy akár teljes társadalmi csoportoknak is jelentős károkat képes okozni. Az emberi történelem bővelkedik e jelenségre vonatkozó példákban.

A *Révész Béla* által leírt kognitív disszonancia jelensége különösen érzékletesen ragadható meg a titkos állami tevékenységekhez és a titkosszolgálatokhoz való társadalmi viszonyulásban. Egyfelől félelmet kelt bennünk a titkos szervezetek léte és működése, másfelől azonban igényeljük az általuk biztosított biztonságot, sőt, vágyunk is rá.[274] Megítélésem szerint e kettősség a titok sajátos, ambivalens természetét tükrözi vissza.

A *negatív társadalmi hatásoknak* alapvetően két formája különíthető el. Az első az *erkölcstelen vagy etikátlan alkalmazás*, amely elsősorban az elnyomó jellegű tevékenységeket foglalja magában. Ilyen esetekben a titkosszolgálatok a titok révén megszerzett hatalmi pozíciójukat a polgárok tömeges megfigyelésére, szélsőséges esetben pedig kínzásra vagy akár emberi életek titkos kioltására használják fel, legtöbbször a fennálló politikai hatalom megőrzése érdekében. Az ilyen tevékenységek nyilvánvalóan ellentmondanak például az Egyesült Nemzetek *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában* megfogalmazott alapelveknek, amelyek globális erkölcsi iránytűként szolgálnak. Ugyanakkor felmerül a kérdés, hogy mi tekinthető pontosan etikátlannak, hiszen a legtöbb emberi tevékenységnek legalább két, egymással szembenálló morális értelmezése létezik. Erre jó példa a titkos módon végrehajtott likvidálások megítélése.[275] Az ilyen cselekmények megítélése ugyanis korántsem egyértelmű: gondoljunk az Ukrajna ellen elkövetett orosz agresszióra vagy a közel-keleti, vallási alapon szerveződő terrorizmusra. Ami az egyik fél szemszögéből agressziónak minősül, az a másik oldalról védekezésként értelmezhető; ami az egyik számára megszállás, az a másik fél számára önvédelem.

Ez a kettősség szemléletesen mutatja be a *kulturális relativizmus* jelenségét, amely arra utal, hogy a világban fennálló konfliktusok és problémák nem értelmezhetők és nem is oldhatók meg kizárólag erkölcsi kategóriák mentén. Figyelembe kell venni továbbá azt is, hogy maga az

[274] RÉVÉSZ (2007):„A titok mint politika. A titkosszolgálatok politológiai kutatásának lehetőségei”7.

[275] RÉMAI (2024): „Izrael titkosszolgálatainak leghíresebb műveletei”, *Nemzetbiztonsági Szemle* 12, sz. 4: 83–107, https://doi.org/10.32561/nsz.2024.4.6.

erkölcs sokszor része a társadalmi csoportok és államok közötti – gyakran titkok révén is megnyilvánuló – versengésnek. Ebből következően az erkölcs önmagában nem alkalmas e versengés megszüntetésére. Mindebből logikusan az a következtetés adódik, hogy a titokban működő állami szervezeteket pusztán erkölcsi alapon nem célszerű megítélni.[276]

Másodsorban – *utilitarista megközelítésből* – a titkos cselekvések, illetve az azokat végrehajtó szervezetek társadalmi hasznosság szempontjából *negatív irányú* tevékenységekre is felhasználhatók. Ezek elsősorban olyan jelenségekre utalnak, amelyek aláássák a társadalom állammal szembeni bizalmát. Ez történhet például a titkosítás körének indokolatlan kiterjesztésével, illetve a titkosítás mértékének aránytalan növelésével, amely gátolja a tudás szabad társadalmi áramlását. A túlzottan elnyújtott biztonsági ellenőrzések vagy a szélsőséges mértékű paranoia elrettentő hatással lehetnek arra, hogy egyes személyek fontos közfeladatokat vagy pozíciókat vállaljanak el. Amennyiben pedig egy titkosszolgálat nem a társadalom egészének, hanem csupán egy szűk hatalmi csoport érdekeit szolgálja – vagy éppen a társadalommal szemben tevékenykedik –, az tovább rombolhatja a közbizalmat, sőt, növelheti a társadalmi csoportok közötti feszültségeket is. Összességében mindezek jelentős mértékben rontják a társadalom működésének hatékonyságát. Ebből következően elengedhetetlen a titkok megfelelő szabályozása, amely megakadályozhatja azokat a társadalmi veszteségeket, amelyek a titok alkalmazásából fakadó potenciális előnyöket csökkentenék.

Ugyanakkor sokkal inkább *indokolja és magyarázza* a titkos cselekvések és az azokat végző szervezetek létét maga a *titok, mint társadalmi jelenség*. Amint korábban is utaltam rá, a titok alkalmazása jelentős előnyökhöz juttathatja annak birtokosát. Következésképpen azok, akik nem élnek a titok, illetve a titok megismerésének eszközeivel, szükségszerűen hátrányba kerülnek azokkal szemben, akik alkalmazzák ezeket. Nem véletlen tehát, hogy néhány, teljes szuverenitással alig rendelkező miniállamot leszámítva a világ valamennyi országában léteznek titkosszolgálatok, vagy legalább olyan szervezetek, amelyek – más formában, például rendőrségi egységekként – ellátják a titkosszolgálatok feladatait. Ez azonban azt is jelenti, hogy pusztán a titkosszolgálat létezése önmagában nem biztosít versenyelőnyt egyetlen ország számára sem. Az eredményességet sokkal inkább olyan tényezők határozzák meg, mint a szakmai kompetencia, az anyagi erőforrások rendelkezésre állása, valamint a működés

[276] SIMPSON (1973): *Melville J. Herskovits*, Leaders of Modern Anthropology Series (New York London: Columbia University Press, 1973), 97–98.

hatékonysága. Ezek azok a tényezők, amelyek befolyásolják az országok relatív pozícióját más államokhoz képest.

Mindemellett a második világháború után egy országban sem fordult elő, hogy teljesen megszüntessék a titkosszolgálatokat. Egyedül Dél-Afrikában fordult elő egy viszonylag hosszabb átmeneti időszak, amíg az apartheid rendszer szolgálatait teljes képességgel fel tudták váltani a demokratikus szolgálatok. Ezen időszak alatt az ún. third force (a régi rendszerhez hű egykori és korábbi biztonsági apparátus) titkos műveletekkel megkísérelte polgárháborúba taszítani az országot[277], ami jól példázta a titkos tevékenységek hiányának következményeit. A titok jellegének fentebb bemutatott sokfélesége egyben magyarázat arra, hogy a kémkedést (titkosszolgálatokat) miért alkalmaznak az élet számtalan területén.

A *titok* azonban nem csupán az állam titkos tevékenységét magyarázza, hanem annak intézményesülését is. A titok megszerzésével ugyanis egy újabb titok keletkezik, amelyet – az imént kifejtett okokból – védeni szükséges. Másrészt, mivel a titok létezése önmagában is előnyt biztosíthat birtokosa számára, az információk megszerzését olyan szervezetekre kell bízni, amelyeknél a titkok megőrzése – legyen szó akár a megszerzés szándékáról, akár a megszerzett információról – a leginkább garantálható. Mint azt korábban láthattuk, számos kutató a titkosszolgálatok elsődleges, sőt egyetlen funkcióját a titkos adatok megszerzésében látja. Megítélésem szerint azonban a titkosság nem elsősorban a megszerzendő információk jellegéből adódik. Hiszen a nem titkos információk megszerzésére nemcsak a titkosszolgálatok képesek, hanem más intézmények is; a titkos információkhoz pedig nem kizárólag titkosszolgálatok révén lehet hozzáférni. Diplomáciai csatornákon vagy tudományos kapcsolatokon keresztül is előfordulhat, hogy egy titkosnak szánt információ – a titok birtokosának szándéka ellenére – más félhez jut.

Mindezek mellett kétségtelen, hogy nagyfokú megbízhatósággal, valamint a megfelelő időtartamú titoktartással elsősorban a *titkosszolgálatok* rendelkeznek. A titkosság szempontjából azonban fontosabbnak tartom nem az információ természetét – vagyis, hogy az nyílt vagy titkos –, hanem magának a titkosszolgálati tevékenységnek a titkos jellegét. Lényeges tehát, hogy bármit is végezzenek, azt rejtett módon hajtsák végre. Ez a két tényező – a titok megszerzésével keletkező újabb titok védelmének szükségessége, valamint a

[277] DOMBROSKI (2006): „Reforming Intelligence: South Africa after Apartheid", *Journal of Democracy* 17, sz. 3: 43–57.

tevékenység titkos jellege – alapvető okai a titkosszolgálatok létezésének és működésük titkosságának.

Adódik a kérdés, hogy a fentiek alapján vajon lehetséges-e a *titkos tevékenységek* demokratikus körülmények között történő szabályozása. Autoriter rendszerekben ez a kérdés érdemben nem releváns, legfeljebb abban az értelemben, hogy a titkos tevékenységet végzők ne fordulhassanak a vezető és rezsimje ellen. Ebből fakad, hogy a történelem során számos titkosszolgálati vezető váratlanul fiatalon hunyt el, illetve hogy gyakran kialakultak egymással rivalizáló titkosszolgálati modellek. Demokratikus berendezkedésű államokban ezzel szemben alapvető követelmény, hogy a titkos tevékenységek a *jog uralma* és a *demokratikus kontroll* alá tartozzanak. Megítélésem szerint azonban a szabályozás elsődleges célja nem a titkos tevékenységek puszta korlátozásában keresendő. Sokkal problematikusabbnak tartom azt a gyakorlatot, amikor a titkosszolgálatok működését eufemisztikus módon mutatják be, ami a mély titkok létrejöttéhez vezethet. Amennyiben ezek napvilágra kerülnek, súlyos erkölcsi dilemmákat idéznek elő, amelyek káros hatást gyakorolhatnak a titkosszolgálatokra és rajtuk keresztül az egész társadalomra. Erre jó példát kínál a CIA titkos börtöneinek esete, amelynek létezését sokáig éppen azért kérdőjelezték meg, mert a CIA-t sokan kizárólag információgyűjtő szervként azonosították.

Demokratikus körülmények között a titkos tevékenységek és a titkosszolgálatok szabályozásának alapvető kiindulópontja a *titkosszolgálatok létezésének elismerése* és *rendeltetésük pontos megfogalmazása*. Ennek keretében hangsúlyozni kell nem csupán szükségességüket, hanem nélkülözhetetlenségüket is. A titkosszolgálatok rendeltetésének precíz meghatározása azért kulcsfontosságú, mert ez nyújthat szilárd alapot egy hatékony szabályozási rendszer megalkotásához. Ha például a titkosszolgálatokat kizárólag biztonsági szervekként aposztrofálják, akkor minden tevékenységük biztonsági narratívába kényszerül, amely a hétköznapi állampolgárok számára nehezen érthető, vagy akár zavaró lehet. Célszerűbb ezért a rendeltetést és a funkciókat pontosan és teljeskörűen meghatározni, majd ezekre építeni a jogi kereteket. E szabályozás alapját az az elv kell, hogy képezze, amely szerint az állami működésben – és így a titkosszolgálatok működésében sem – létezhetnek *mély titkok*. E szervezetek működését úgynevezett *sekély titkok* révén kell biztosítani, amelyek esetében a titok létezése ismert, csupán a tartalma rejtett. Ez a megközelítés lehetővé teszi olyan kontrollmechanizmusok kialakítását, amelyek hosszú távon biztosítják a társadalmi bizalom fennmaradását és a titkosszolgálatok legitim működését.

4.7 részösszegzés

A fejezetben bemutattam, hogy a kémkedés fogalma a legtöbb kultúrkörben az érzékszervekhez kapcsolódó kifejezésekből alakult ki, ami arra utal, hogy egy, az emberi fejlődés korai szakaszához köthető tevékenységről van szó. Részletesen elemeztem a titok fogalmát mint a titkos tevékenységek alapját, kitérve a titok keletkezésének, fennmaradásának és megszűnésének folyamatára, valamint az ezekhez kapcsolódó szereplők szerepére. Feltártam továbbá a titok társadalmi funkcióit, és bemutattam, miként kapcsolódnak ezek a titkosszolgálati működéshez.

A kémkedés szakirodalmi definícióinak vizsgálata során rámutattam a különböző megközelítések hasonlóságaira és eltéréseire, majd ezek alapján meghatároztam a kémkedés és az erre épülő titkos befolyásolás fogalmát. Elemeztem e tevékenységek logikai összetevőit és sajátosságait, valamint rávilágítottam arra, hogy milyen tényezők mentén különíthetők el egymástól.

A titok és a kémkedés összefüggéseinek vizsgálatakor hangsúlyoztam, hogy a kémkedést nem elsősorban etikai kérdésként célszerű kezelni, hanem sokkal inkább a titok társadalmi konstrukciójához és a társadalmi működés mechanizmusaihoz kapcsolódó jelenségként. Kritikai éllel cáfoltam azt az álláspontot, amely szerint a titkosszolgálatok puszta léte önmagában versenyelőnyt jelentene egy állam számára. Rámutattam arra is, hogy a titok társadalmi funkcióinak elemzése fontos alapot kínálhat a titkos tevékenységet végző szervezetek demokratikus szabályozásának elvi kereteihez.

A fejezet legfontosabb következtetése, hogy a kémkedés egyik alapvető funkciója annak biztosítása, hogy egy társadalom ne kerüljön hátrányos helyzetbe azokkal a versenytársakkal szemben, amelyek képesek ellene titkos tevékenységet folytatni. A titkosszolgálati működés ennek megfelelően a titok jelenségének intézményesült társadalmi leképeződése. A titkosszolgálatok létezésének alapvető oka maga a titok, mint társadalmi jelenség. Míg más állami funkciók a titkot csupán kiegészítő eszközként alkalmazzák feladataik hatékonyabb ellátásához, addig a titkosszolgálatok működése teljes egészében a titokra épül. A kémkedés tehát egy ősi, az emberi fejlődés kezdeti szakaszához kapcsolódó társadalmi gyakorlat, amelynek a titkosszolgálatok a modern kor intézményesült letéteményesei.

5 A KÉMKEDÉS PROFESSZIONALIZÁLÓDÁSA

Ahogyan azt korábban is jeleztem, a mai értelemben vett titkosszolgálatok kialakulása a 19. század második felére tehető. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az államok és vezetőik a korábbi korszakokban ne folytattak volna szervezett kémtevékenységet. Amint a későbbiekben bemutatom, már évezredekkel időszámításunk előtt is találunk írott forrásokat arra vonatkozóan, hogy a kémkedést tudatosan szervezték, sőt, e tevékenység viszonylag korán kezdetleges szervezeti formákat is ölthetett. Nyilvánvaló, hogy minden állam alkalmazott olyan személyeket, akik kémkedés révén igyekeztek információkat szerezni. Ugyanakkor ezek a tevékenységek sok esetben ad hoc jellegűek voltak, szorosan kapcsolódtak konkrét eseményekhez vagy hadjáratokhoz, és nem állandó jelleggel működtek.

A titkosszolgálatok kialakulása tulajdonképpen nem más, mint a kémkedés professzionalizálódása, azaz hivatássá válása. E fejezet célja a kémkedés professzionalizálódási folyamatának felvázolása, amely révén az ad hoc kémkedéstől eljutott a manapság működő professzionális titkosszolgálatokig. Ezt *Harold L. Wilensky* elméletének alapján fogom elvégezni. *Wilensky* az alábbi hat elemet tartja a professzionalizálódás feltételének.[278] Amennyiben egy tevékenység esetében ezek teljesülnek, akkor tekinthető az adott tevékenység professziónak.

1) A társadalmi szükséglet.
2) A tevékenység részlegessé, majd „főállásúvá" válása.
3) Elméleti háttér, terminológia, képzés kialakulása.
4) Állandó szervezetek létrejötte.
5) Jogi szabályozás.
6) Társadalmi elismerés kivívása.

5.1 A társadalmi igény

5.1.1 Evolúciós előnyök

Ahogyan azt már korábban is említettem, a titkos tevékenységek iránti társadalmi igény az emberi történelem nagyon korai fázisaiban megjelenhetett. Fentebb megfogalmaztam azt is,

[278] WILENSKY (1964): „The Professionalization of Everyone?", *American Journal of Sociology* 70, sz. 2: 137–58.

hogy a titkosszolgálati tevékenység, különösen a kémkedés, a titok mint társadalmi intézmény következménye. Ebből logikusan következik, hogy a titok kialakulása magával hozta a titkot „alkalmazó" viselkedésformákat, amelyek az emberiség fejlődésével maguk is fejlődtek.

Darwin szerint a kipusztulás leginkább törzs és törzs, fajta és fajta közötti versengés következménye.[279] Etológiai szempontból vizsgálva úgy látszik, hogy a titok alkalmazása leginkább a túlélésért folytatott versenyből fakadt, amely tulajdonképpen minden élőlény egyik, ha nem legerősebb mozgatórugója. Ez az ösztön már elég korán, feltehetően már emberré válásuk előtt két irányban motiválta az emberszabásúakat. Egyrészt minél több erőforrás megszerzésére, másrészt a barátok és ellenfelek elkülönítésére. Mindkét tényező lehetővé tette, hogy egy adott egyed előnyre tehessen szert más állatokkal vagy egyedtársaival szemben.

A titkot valamilyen mértékig és formában „alkalmazó" rejtett, álcázott tevékenység már az állatoknál megfigyelhetők ilyen viselkedésformák.[280] Ezek evolúciós háttere egy kezdetleges költség-haszon elemzés. Ha a nyílt konfrontáció túl költséges vagy veszélyes volt, akkor az egyedek valamilyen rejtett tevékenységet alkalmaztak, amely evolúciós előnyt biztosítva tette lehetővé fennmaradásukat.[281] Az ember viszonylag közeli rokonainál a csimpánzoknál kifejezetten azonosíthatók a megfigyelésre és a megtévesztésre irányuló viselkedésformák például abból a célból, hogy több élelemhez vagy párzási lehetőséghez jussanak.[282]

Ezen viselkedésformák később az embereknél is értelemszerűen megmaradtak. Az emberi viselkedésben az erőforrásokhoz hozzájutás első lépése az élelem és más életfeltételek biztosításában nyilvánult meg. Például az embernek meg kellett találnia, hogy ezen lehetőségek hol kecsegtetik leginkább. Ezzel összefüggésben már egészen korán meg kellett figyelnie a zsákmányként kiszemelt állatok viselkedését, be kellett tudnia cserkészni azokat. Ez nagyobb állatok esetén vagy csapdaállítását vagy összehangolt álcázott csoporttevékenységet igényelt. Ez utóbbiban nagy szükség volt álcázott megfigyelésre és kommunikációra. A vadászat rejtett voltának fokozását jelentette, mikor nem csak a zsákmány, de más riválisembercsoportok előtt is titkolni kellett azt. A legmagasabb szintet az jelentette, mikor az embercsoportok egymással

[279] HESSEN (2018): *A versengés paradoxonjai evolúciós folyamatok a mindennapokban* (Budapest: Typotex, 2018), 196.

[280] WOJAS, PODKOWA ÉS OSIEJUK (2018): „A Nocturnal Rail with a Simple Territorial Call Eavesdrops on Interactions between Rivals", szerk.David Neil Bonter, *PLOS ONE* 13, sz. 5, https://doi.org/10.1371/journal.pone.0197368.

[281] SMITH (2004): *Why we lie: the evolutionary roots of deception and the unconscious mind*, 1st ed (New York: St. Martin's Press, 2004), 30–31.

[282] WAAL (2007):*Chimpanzee Politics*30–32, 35, 38.

szemben folytattak rejtett tevékenységeket annak érdekében, hogy a másik csoport rovására vagy ellenére több erőforráshoz juthassanak.

A barát-ellenség felismerése fejlett szociális készségeket igényelt, amely körülbelül 40 ezer évvel ezelőttre már bizonyosan kialakult a cro-magnon-i emberben, ami kiszorította a kevésbé fejlett aggyal rendelkező neandervölgyieket[283]. Ennek feltétele volt a beszéd kifejlődése volt.[284] A közösségen belül alkalmazott titkos kommunikáció egyrészt lehetővé tette például a potyautas magatartást, de egyben annak kiszűrését is.[285] Lehetővé tette továbbá a kooperációt, amely mindkét fél számára előnyöket hordozott másokkal szemben. Minél összetettebbé vált a közösség és a társadalom, annál nagyobb lett ezen titkolt tevékenységek szerepe és haszna. [286].

5.1.2 Társadalmi előnyök

Az előző részben bemutattam, hogy a titkos tevékenységek már az állatoknál evolúciós előnnyel bírtak így alappal feltételezhető, hogy az emberiség kezdetektől fogva tudatosan alkalmazta őket. Logikusan feltételezhető továbbá, hogy a társadalmak fejlődésével ezen tevékenységek is együtt fejlődtek. Az előző részben vázolt, zömében egyéni evolúciós előnyök mellé olyan közösségi hasznok társultak, amelyek már kifejezetten az emberiség sajátjai.

Az erőforrások megszerzése ugyanis nem csak erőszak, például vadászat útján volt lehetséges, de csere révén is. Ebből fakadóan kialakultak a kereskedelem korai formái, amelyekben a titkos tevékenység szintén előnyöket kínált. Ilyen lehetett bizonyos erőforrások vagy tudás monopolizálása. A titkos megfigyelés útján szerzett ismeretek lehetővé tette ezek fenntartását vagy éppen megkerülését.[287] Vannak olyan adatok továbbá, amelyek különböző embercsoportok közötti rejtett cserekereskedelem működésére utalnak, amelynek célja a bizalmatlanság kezelése vagy a kapcsolat mások előtt biztonsági okokból történő eltitkolása.[288]

---

[283] TATTERSALL (1998): *Becoming Human: Evolution and Human Uniqueness*, 1. ed (New York, NY: Harcourt Brace, 1998), 5–6.

[284] BERWICK ÉS CHOMSKY (2016): *Why only us: language and evolution* (Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 2016), 54.

[285] SMALDINO, FLAMSON ÉS MCELREATH (2015): „Evolution of Cooperation Via Covert Signaling" (arXiv), https://doi.org/10.48550/ARXIV.1511.04788.

[286] SMALDINO, FLAMSON, ÉS MCELREATH (2015).

[287] SHIRLEY ANN (2001): „Prehistoric Secret Societies: An Ethnoarchaeological Model of Origin and Identification" (M. A. Diplomamunka, Simon Fraser University), 114.

[288] FAURE (2011): „Dumb Barter: A Seminal Form of Negotiation", *Negotiation Journal* 27, sz. 4: 403–18, https://doi.org/10.1111/j.1571-9979.2011.00316.x.

Így a kereskedelemmel összefüggésben a diplomácia előfutáraként kialakulhattak az embercsoportok közötti szervezett kapcsolattartás formái is. Ennek számos társadalmi előnye lehetett. Biztosíthatta a hozzáférést mások erőforrásaihoz, javította a hatalmi pozíciót, illetve a csökkenthette a konfliktusok és a veszteségek mértékét.[289] A titkosság pedig egyrészt elősegíthette ezek érvényesülését, másrészt a hatásokat tovább fokozhatta. Ezen túlmenően a kereskedelmi és diplomáciai tevékenység ideális lehetőséget biztosított a titkos tevékenységeknek, mivel lehetővé tette a megfigyelő tevékenység álcázását, illetve a kapcsolatteremtést más formában nehezen elérhető személyekkel.

Az emberiség fejlődésével feltehetően az embercsoportok közötti erőszak is kezdett szervezettebb formát ölteni és a konfliktusok már túl mutattak a kisebb csoportok közötti ad hoc összecsapásokon.[290] Az erőforrások szűkössége szükségszerűen versenyt generált különböző csoportok között, ami már egész korai államok kapcsolataiban is tetten érhető és dokumentálható.[291] E versenyben, mint a természetben alapesetben, a fizikai erő döntő szerephez jutott. Az a csoport például, amelyik több harcost tudott kiállítani szükségszerűen előnybe került. Aki viszont kevesebb harcost tud kiállítani az értelemszerűen valamilyen módon megpróbálhatta kompenzálni a hátrányát. Ez lehetett az ellenséges csoport szándékának terveinek megismerése, vezetőinek megölése stb., amelyek mind feltételezik valamilyen titkos tevékenység folytatását. De egyenlő erők esetében sem volt hátrány például, ha valamelyik fél előre értesül az ellenség támadó szándékáról, mert így elkerülhette a meglepetést. Előnyt jelenthetett továbbá az is, ha az egyik fél ismerte az ellenfél gyenge pontjait, készültségi szintjét így meglephette őt.

Jól látható, hogy az emberi csoportok közötti kapcsolatok számos korai területén hasznot jelentettek a titkos cselekvések. Ezt jól alátámasztják a kémkedés 3-4000 éves történetéről rendelkezésre álló ismeretek[292], valamint azon korai írott források, amelyek számos esetben rendkívül részletesen foglalkoznak a kémkedés és a titkos befolyásolás fontosságával és hasznosságával.[293]. Alappal feltételezhető tehát, hogy amennyiben szükség és vagy lehetőség kínálkozott a titkos cselekvésre értelemszerűen igyekeztek minélt többször alkalmazni.

---

[289] HESSEN (2018):*A versengés paradoxonjai evolúciós folyamatok a mindennapokban*170–76.

[290] LAHR ÉS MTSAI. (2016): „Inter-Group Violence among Early Holocene Hunter-Gatherers of West Turkana, Kenya", *Nature* 529, sz. 7586: 394–98, https://doi.org/10.1038/nature16477.

[291] VAN DE MIEROOP (2007): *A history of the ancient Near East, ca. 3000-323 B.C*, 2nd ed, Blackwell history of the ancient world (Malden, MA: Blackwell Pub, 2007), 41–47.

[292] PIEKAŁKIEWICZ (1997):*A kémkedés világtörtenete*10.

[293] SZUN-CE (2018):*A háború művészete*58.

Természetesen az információ iránti igény az emberi társadalmak fejlődésével nem csökkent, hanem éppen ellenkezőleg: a társadalmak fokozatos összekapcsolódása, a *globalizáció*, valamint a *technikai fejlődés* által kínált új eszközök megjelenése révén tovább erősödött. Ezt a tendenciát felerősíti a természeti erőforrások abszolút és relatív csökkenése is, amely még inkább kiélezi az államok közötti versengést. Napjainkban a kémkedés már sokkal célzottabb vagy éppen tömegesebb formákat ölthet, mint korábban. A kihívást nem ritkán nem a *titkos információk megszerzése*, hanem az exponenciálisan növekvő adatmennyiség hatékony feldolgozása és értelmezése jelenti.

5.2 A tevékenység kezdetei

A titkos tevékenységek fejlődése az emberi társadalmak fejlődésével együtt zajló folyamat. Ez a titkos tevékenységek egyre tudatosabb és egyre szofisztikált módszereinek kialakulását jelentette. A korai, érzékszervekkel való megfigyelő tevékenységet támogatandó feltételezhető, hogy hamar megjelentek a célzatos álcázási módszerek, majd az írás megszületésével adatrögzítő és továbbító eszközök és módszerek is.

Minden fontosabb ókori birodalom történetéből rendelkezésünkre állnak olyan források, amelyek a titkos tevékenységek végzéséről, eredményéről, végrehajtásának mikéntjéről, végrehajtóinak személyéről szólnak.[294] Ezen adatok jelentős része diplomáciai és katonai eseményekhez kapcsolódik, ahogy az az előző fejezetben leírtak alapján várható volt. Mindkettőnek a legkorábbi ismert példái a mezopotámiai városállamok ilyen jellegű interakciói.[295]

Számos korai kémkedéssel kapcsolatos információ a hadtudományi munkákhoz köthető, úgy tűnik a hadviselésben kiemelt szerepe volt a titkos tevékenységeknek.[296]. Ennek az lehetett az oka, hogy az emberi csoportok között ez volt az egyik nagy hatású kapcsolat. Ugyanakkor feltételezhető az is, hogy a hadi eseményeket, mint büszkeségre okot adó és a közösséget mozgósító, inspiráló eseményeket nagyobb eséllyel örökítették meg írásos formában. Egy vesztes háború akár egy egész csoport megszűnéséhez vezethetett, így ezen esetekben a kémek alkalmazása létfontosságú volt. A korai időkben a hadviselés sem volt

[294] PIEKAŁKIEWICZ (1997):*A kémkedés világtörtenete*.
[295] VAN DE MIEROOP (2007):*A history of the ancient Near East, ca. 3000-323 B.C*45–47.
[296] Lásd pl. SZUN-CE (2018):*A háború művészete*.

állandó tevékenység[297], így feltehetően a kémkedés sem volt ilyennek mondható. Mind a motiváció, mind az anyagi erőforrások hiányozhattak ehhez.

Az időszámításunk előtti 3. évezredtől kezdve már rendelkezünk olyan adatokkal, amelyek titkos megfigyelő tevékenységekre utalnak[298]. Kémkedésre történő első konkrét utalás i.e. 18. századból *Mari* városából származik.[299] A belső biztonsági jellegű kémkedés első említése II. Amenhotep idejéből származik, i.e. 1400 körülről.[300] Ez egyben az első említése egy szervezett rendszernek, amelynek elsődleges feladata a kémkedés. A kémkedési tevékenységről első részletes leírásoknak tekinthető egyiptomi *Amarna levelek* is említenek kémkedést belső biztonsági, politikai, gazdasági kontextusban is.[301]

Az ókori Kínában tavasz és ősz korszakból (i.e. 770-481), illetve a hadakozó fejedelemségek korából (i.e. 475-225) rendelkezésre álló adatok szerint már rendszeresen alkalmazzák a kémkedést és a titkos befolyásolást a diplomácia és a katonai tevékenységek részeként.[302] Feltehetően e két korszakban kialakult tudásanyag összefoglalásaként íródott Szun-ce híres műve, összegezve e katonai konfliktusokban gazdag időszakok tapasztalatait, kémkedési szempontból is. Mindez feltehetően nem független attól, hogy – amint a korszak megnevezése is mutatja – az állandó hadakozás évtizedeken át folyamatosan szükségessé tette a kémkedés folytatását. *Szun-ce* kémekről szóló leírása már arra utal, hogy nem csak a kémek maguk, de feltehetően az azt szervezők is specializálódtak a kémkedésre és azt többé kevésbé rendszeresen végezték.

Az európai kultúrkörben feltehetően az i.e. 750-ben íródott *Homérosz* Iliászában jelenik meg először a kémkedés kifejezés, de ez a kontextus alapján inkább katonai felderítő tevékenységet jelent.[303] *Hérodotosznál jelenik meg* – Krónika című művében jelennek meg

---

[297] VAN DE MIEROOP (2007):*A history of the ancient Near East, ca. 3000-323 B.C*47.

[298] Például Sinuhe története. PARKINSON,FORD. (2009): *The Tale of Sinuhe and Other Ancient Egyptian Poems, 1940-1640 BC* (Oxford: Oxford University Press, 2009).

[299] A mezopotámiai Mari város iratai. SASSON (2015): *From the Mari archives: an anthology of old Babylonian letters* (Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns, 2015), 129.

[300] II. Amenhotep Qenamun nevű főhivatalnoka valójában egy olyan pozíciót is jelentett, amelyben titkos módon kellett híreket gyűjtenie a birodalombana fáraó hatalmát veszélyezetető törekvésekről. WILKINSON (2011): *The Rise and Fall of Ancient Egypt* (Westminster: Random House Publishing Group, 2011), 222.

[301] COHEN ÉS WESTBROOK,SZERK. (2002): *Amarna Diplomacy: The Beginnings of International Relations*, Paperbacks ed (Baltimore: Johns Hopkins Univ. Press, 2002); ANDREW (2018):*The secret world*19.

[302] SAWYER (1998):*The Tao of Spycraft*36, 120, 165.

[303] HOMÉROSZ (750): *Iliász 10. ének*, http://mek.niif.hu/00400/00406/html/01.htm#10.

azon adatok, amelyek tágabb értelemben kémkedésről szólnak, túlmutatva a katonai felderítésen.[304]

A középkor korai részében a titkos tevékenység még inkább ad-hoc jellegű volt.[305] A középkor második felében azonban már megjelennek források, amelyek főállású kémtevékenységet szervező személyekről szólnak[306]. Ilyenek voltak például a velencei Tízek Tanácsának tagjai.[307]

Az újkorban már számos forrásunk van a kémkedést vagy annak szervezését „főállásban" végző személyekről. Ekkor már megjelentek azon szervezetek, amelyek akár évtizedekig fennálltak és magukon hordozták a későbbi modern szolgálatok bizonyos jegyeit. Gondoljunk csak *Welsingham* vagy *Richelieu* kémszolgálataira[308], ahol kisebb nagyobb számban szolgáltak olyan személyek, akik a kémkedés vagy annak szervezése akár évtizedekig a munkaköri feladatuk volt.

Ennek a folyamatnak az utolsó lépése az állandó titkosszolgálatok 19. század közepén kezdődő létrejötte. Ahogy később majd bemutatom ebben az időszakban kezdődik az állandó titkosszolgálati szervezetek kialakulása.

E részfejezet alapján az látszik, hogy a középkorig a titkos tevékenységek inkább számítanak ad-hoc tevékenységnek, de már az ókortól kezdve egyre gyakrabban felbukkannak az említések többé kevésbé állandó tevékenységi keretekről, míg ki nem alakulnak az állandó szervezeti keretek.

5.3 A szakismeret és a képzés

Minden szakma professzionalizálódásának egyik meghatározó lépése a más tevékenységektől való elkülönülést erősítő specifikus szaktudás és az ahhoz kapcsolódó szaknyelv kialakulása. A titkos tevékenységek esetében ez a folyamat viszonylag korán

[304] GERÉB,FORD. (1892): *Herodotos történeti könyvei*.

[305] LÉTHENET (2021):*Les espions au Moyen âge*13.

[306] KOMJÁTHY (2016): „A hadi kémektől a hírszerző szolgálatokig", *Hadtudományi Szemle* 9, sz. 2: 51; LÉTHENET (2021):*Les espions au Moyen âge*17.

[307] IORDANOU (2018): „The Spy Chiefs or Renaissance Venice: Intelligence Leadership in the Early Modern World", in *Intelligence Leaders in Europe, the Middle East,and Asia*, szerk.Paul Maddrell és mtsai., Spy chiefs 2 (Washington DC: Georgetown University Press), 8.

[308] TU (2012): „The pursuit of god's glory: francis walsingham's espionage in elizabethan politics, 1568-1588" (PhD. értekezés, University of York).

megindult. Az első ilyen tárgyú írásos művek már néhány évszázaddal időszámításunk kezdete előtt megjelentek. E források kidolgozottságának magas szintje valószínűvé teszi, hogy legalább részben korábbi írott anyagokra támaszkodva, azok felhasználásával készültek.

Érdekes módon – a 20. századi modern szakanyagokat leszámítva – éppen ezek az ókori művek nyújtják a kémkedés legalaposabb és legrészletesebb leírását. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy az ókori szövegek nem a széles közvélemény számára készültek, hanem elsősorban uralkodók és hadvezérek voltak a „címzettjeik".

Az *európai* és az *arab kultúrkörben* a titkos tevékenységeket – elsősorban a *kémkedést* – szintén fontosnak tekintették, azonban ezek említése leginkább a *katonai műveletek* összefüggésében történt. A kapcsolódó szaktudás rögzítése e kultúrkörökben hiányos maradt: vagy egyáltalán nem történt meg, vagy csupán nagyon felületes, rendszertelen formában valósult meg.

5.3.1 Szakismeret

5.3.1.1 Az ókori Kína: Szun-Ce

Az első ilyen, szakismeretet rögzítő szövegnek mindenképpen az ókori Kínában i.e. 5-6 században keletkezett, *A hadviselés művészete* című írás kémekről szóló fejezetét tarthatjuk. Az, hogy a könyvet valóban maga Szun-ce írta-e, illetve hogy a kémekről szóló rész már az eredeti műnek a része volt vitatott.[309] Az azonban bizonyosnak látszik, hogy a szöveg kifejezetten abból a célból íródott, hogy útmutatásul szolgáljon más hadvezérek számára. Nem csak a hadvezetés, de a titkos tevékenységek kapcsán is olyan aprólékos, a gyakorlatban kiérlelt és alkalmazható tudásról tesz tanúbizonyságot, amely hosszú távú fejlődésről árulkodik. Ezen leírás az első, amely rendszerezve elkülönítette egymástól a kémek típusait, feladatait. Megkülönböztetett helybéli kémet, belső kémet, átállt kémet, a feláldozható kémet és az élő kémet.

Szun-ce a kémkedés alábbi feladatait különböztette meg.

1) A harc sikeres megvívását: Ennek érdekében a céljuk azon információk beszerzése, amelyek hadsereg működését segítik, illetve lehetővé teszik a csaták sikeres megvívását.

[309] SAWYER (1998):*The Tao of Spycraft*560.

2) A hadvezér likvidálását: *Szun-ce* nagy hangsúlyt helyez az emberi tehetségre, úgy véli, hogy a győzelem jelentős részben a tehetséges vezetőn múlik. Az ellenfél hadseregének legyőzésében ezért nagy szerep juthat a tehetséges hadvezér kiiktatásának. Az ehhez szükséges feltételek megteremtése és a tett végrehajtása értelemszerűn titkos módon hajtható végre.

3) Az ellenség kémeinek felismerését, visszafordítását: Figyelemre méltó, hogy hogy nagy jelentőséget tulajdonít a kémek visszafordításának, azaz annak, hogy ez ellenség helyett minket szolgáljanak. Ez feltételezi az ellenkémkedés, azaz a kémelhárítás, mint funkció felismerését és alkalmazását.

4) A kémek ellenőrzése: ezek szerint már az ókorban megjelenik a tevékenység hatékonyságáról és védelméről való gondolkodás.

Megfigyelhető, hogy *Szun-ce* kifejezetten fontosnak tartja a professzionális kémhálózat működését. Láthatóan nem ad-hoc műveletekre vagy átállókra épít, hanem egy rendszer működése, működtetése révén kívánja győzelmet kivívni. Ezen kívül nem jelenik meg az állam belső biztonságát szolgáló kémkedés. Ennek feltehetően az az oka, hogy ez kifejezetten katonai témájú írásnak szánta a szerzője.

Jól látszik *Szun-ce* rendszerében az elemek egymásra épülése: a fejedelem győzelmét tekinti végső célnak, amelyet a hadsereg segítségével valósul meg, amit pedig kémek jól felépített titkos és védett rendszere segít. A kémek között vannak olyanok, akik információt szerzenek és vannak olyanok, akik kifejezetten befolyásolásai céllal küldenek ki úgy, mint az *átállt kémek* és a *halálra ítélt* kémek. Mindenestere az jól látható, hogy már az ókorban is kéz a kézben járónak tekintették a kémkedést és a titkos befolyásolást.

5.3.1.2 Az Arthashastra

A következő mű, amely a kémkedéssel részletesen foglalkozik, röviddel *Szun-ce* könyve után, a *Kautilja*[310] által *az* i.e. 4. században *Arthashastra* címmel írt, a hatalom gyakorlásáról szóló kézikönyv, illetve annak bizonyos részei. Ez egy átfogó kézikönyv a királyi hatalom megszerzéséről és fenntartásáról, a kormányzásról, a háborúról, a kémkedésről, valamint az

[310] Kautilja (más néven Chanakya vagy Vishnugupta) egy Kr.e. 4. századi indiai tudós, politikai tanácsadó és filozófus volt. Az ő nevéhez fűződik az Arthashastra, az ókori India egyik legfontosabb államigazgatási és katonai kézikönyve. Kautilja volt a fő stratégája a Maurja Birodalom megalapításának, és kulcsszerepet játszott Csandragupta Maurja trónra juttatásában.Tanulmányait a híres Taksashila Egyetemen végezte, ahol maga is tanított politikatudományt és gazdaságtant. Őt tartják az egyik legelső reálpolitikai gondolkodónak a történelemben, aki a hatalomgyakorlást gyakorlati, pragmatikus szempontból közelítette meg.

államszervezet különböző aspektusairól. Maga a könyv 15 könyvből és 150 fejezetből áll, amelyek részletesen tárgyalják a királyi életet, a kormányzás feladatait, a törvényeket, a titkos eszközöket, valamint a hadviselést és a diplomáciát.

A könyv a kémeket sokkal több típusba sorolja, mint *Szun-ce*. Ez feltehetően annak köszönhető, hogy a kémek alkalmazását nem csak a katonai szempontból, de az élet számos területén fontosnak tartja. Az általa megadott kém típusok az alábbiak:[311]

- *1. Álcázott kémek – társadalmi szerep szerint:*
    - *Hamis tanítvány*: mások gondolatainak kifürkészésére alkalmas, megbízható személy.
    - *Remete*: mezőgazdasági, állattartási tevékenység ürügyén gyűjt információt.
    - *Háznép tagja*: földművelést folytatva, a parasztságból meríti információit.
    - *Kereskedő*: kereskedelmi tevékenység ürügyén folytat kémkedést.
    - *Aszkéta*: álszent remeteként, spirituális mesterként szerzi meg az emberek bizalmát és titkaikat.
- *2. Speciális szerepkörű kémek:*
    - *Társasági kém*: tanulás vagy társalgás közben szerzett információk alapján jelent.
    - *Tűzkém*: Kiemelkedő harcosok, akiket titkos küldetésre lehet küldeni, például orgyilkosságok végrehajtására. A király személye körül szolgálónak álcázva védik a királyt, figyelik a hivatalnokok nyilvános viselkedését, azaz egyfajta testőrök is.
    - *Mérgező kém*: Ételek, italok mérgezésére szakosodott személy.
    - *Koldusasszony*: főleg nők, akik kolduskénti vagy szolgálóként férkőznek be a fontos helyekre.
- *3. Vándor kémek (Sanchárah):*
    - Árvákból képzett fiatalok (jóslás, mágia, társadalmi ismeretek specialistái).
    - Özvegy bráhmana nők vagy sudrák, szerzetesi vagy egyéb fedőszerepekkel.
    - Nők és férfiak álruhában: púposok, törpék, siketek, vakok, némák (diszkrét hírszerzésre).
- *4. Belső kémek (királyi udvarban):* Szolgák, zenészek, táncosok, szakácsok, borbélyok, masszőrök, énekmondók, szórakoztatók, kurtizánok – ők figyelik a magasrangú tisztségviselők privát életét.

[311] SHAMASASTRY (1996): *Kautilya's Arthasastra* (S.l.: Low Price Publications, 1996), 28–31.

Fontos, hogy a „kézikönyv” szerint egy értesülés akkor számít megerősítettnek, ha legalább három forrás egybehangzóan közli[312]. A műben fontos szerep jut a konspirációnak is. A kémeknek nem szabad ismerniük egymást, és az őket irányítókkal pedig titkosírás vagy egyéb kódokkal kell tartsák a kapcsolatot.[313] A kémeket tisztségekkel, kitüntetésekkel, pénzzel, szerelmi csábítással, esetlegesen fenyegetéssel lehet kémkedésre ösztönözni.[314]

A mű kapcsán megállapítható, hogy a *titkos tevékenységek* szerepét nem korlátozza kizárólag a *hadviselésre*; ellenkezőleg, inkább az *állam működésének* más aspektusait helyezi előtérbe. Jól érzékelhető, hogy számos olyan elemről is említést tesz – például a *konspiráció* vagy az *információk értékelése* –, amelyek napjainkban is a titkos tevékenységek alapvető és releváns elemeinek tekinthetők.

5.3.1.3 A modern kor

Érdekes módon az ókor és a 18. század között nem maradt fenn olyan munka, amely részleteiben tárgyalná a kémkedés szakmai módszertanát. Bár több forrás kiemeli a kémkedés jelentőségét, azok nem adnak eligazítást a gyakorlati kivitelezésre vonatkozóan. Ennek oka lehetett egyrészt az, hogy a szaktudás nem került rendszerezett formában rögzítésre, másrészt a titoktartási kötelezettség és a publikálás tilalma is meghatározó lehetett. Ha valaki mégis rendelkezett részletes ismeretekkel, azok írásba foglalását vagy engedély hiányában nem tehette meg, vagy tudatosan kerülte el. Velencében például halálbüntetés járt azért, ha valaki a rejtjelfejtéssel kapcsolatos tudást illetékteleneknek továbbadta.[315] A középkori Európában, ahol számos kisebb és nagyobb állam rivalizált egymással, különösen fontos volt, hogy a stratégiai előnyt jelentő eszközöket és módszereket ne tehessék elérhetővé a potenciális ellenfelek számára.

Vannak ugyanakkor olyan művek is, amelyek szorosan kapcsolódnak a *kémkedés* tevékenységéhez, nevezetesen a *titkosírással* foglalkozó írások. A 15. század közepétől kezdődően folyamatosan készültek és jelentek meg olyan munkák, amelyek a titkosírás különböző formáit mutatták be.[316] Mindez nemcsak a kémkedés, hanem a *diplomácia*

[312] SHAMASASTRY (1996): 29.

[313] SHAMASASTRY (1996): 28–29.

[314] SHAMASASTRY (1996): 23–24.

[315] IORDANOU (2018): „The Professionalization of Cryptology in Sixteenth-Century Venice”, *Enterprise & Society* 19, sz. 4: 994, https://doi.org/10.1017/eso.2018.10.

[316] GIAMBATTISTA DELLA PORTA (1563): *De Furtivis Literarum notis, vulgo de Ziferis libri IIII* (Apud Ioa. Mariam Scotum, 1563), http://archive.org/details/bub_gb_sc-Zaq8_jFIC; VIGENÈRE (1586): *Traicté des chiffres, ou Secrètes manières d’escrire , par Blaise de Vigenère,...*, https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k73371g; ALBERTI

gyakorlatát is jelentősen elősegítette. Az ilyen jellegű művek nagy száma jól érzékelteti, hogy a korszakban komoly igény mutatkozott az efféle tudás iránt, ami egyúttal arra is utal, hogy a kémkedés ebben az időszakban is aktívan jelen volt.

Mivel a kémkedéssel kapcsolatos szakmai tudással (pl. kémek beszervezése irányítása, stb.) kapcsolatosan nyilvános művek a 20. század közepéig nem nagyon jelentek meg, ezt a fajta tudást így leginkább nem nyilvánosságnak szánt írásokból lehet rekonstruálni, ugyanakkor ezeket nem kifejezetten szakmai tudás összegyűjtése céljából írták, így ritkán tartalmaznak szisztematikusan rendszerezett tudást. A kémkedési módszereinek megismerésére így leginkább alkalmasak a visszaemlékezések, a napvilágra került bizalmas iratok[317], illetve a más témákban írt művek[318], amelyek tartalmaztak részleteket a kémkedés gyakorlati működését illetően. Egy ilyen műben *Mirabeau grófja* a porosz udvarban folytatott kémkedési tevékenységét mutatja be. [319] Egy hasonló példa *Francois Vidocq*, a *Surete*[320] vezetőjének 1827-ben megjelent emlékirata.[321]

A kémkedési ismeretek nyilvánosságra hozatala a 20. században sem vált általánossá, sőt a kémtevékenység erősödésével ezek a tudások inkább egyre titkosabbá váltak. A század végéig komoly hullámokat keltett, ha egykori hírszerzők nyilvánosan beszámoltak tapasztalataikról. Walter Schellenberg, a náci hírszerzés egyik vezetője, a második világháború után megjelent könyvében egy már régen megszűnt szervezet módszereit ismertette. Alan Dulles 1963-ban megjelent visszaemlékezései[322] nem tartalmaztak érzékeny, aktuális információkat, ugyanakkor fontos forrásként szolgáltak a kémkedés alapvetéseihez.[323] Fordulópontot az 1987-es *Spycatcher* című mű jelentett, amelynek brit betiltási kísérletei

(1908): „De Componendis Cifris (1466 körül)", in *Pagine scelte di Leon Battista Alberti*, szerk.Piero Operti (Unione Tipografico-Editrice Torinese); LÉON (1630): „Traicté des chiffres"; YARDLEY (1931): *The American Black Chamber* (Indianapolis: Bobbs-Merrill Company, 1931), https://catalog.hathitrust.org/Record/001168582.

[317] SAYLE (1986): „The Historical Underpinnings of the U.S. Intelligence Community", *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 1, sz. 1: 6, https://doi.org/10.1080/08850608608434996.

[318] RENNELL (1792): *The Marches of the British Armies in the Peninsula of India, During the Campaigns of 1790 and 1791: Illustrated and Explained by Reference to a Map, Compiled from Authentic Documents, Transmitted by Earl Cornwallis from India* (W. Bulmer and Company, 1792).

[319] MIRABEAU (1789): *The secret history of the court of berlin*.

[320] A Sûreté Nationale („Nemzeti Biztonsági Szolgálat") a francia rendőrség központi nyomozó szerve volt a 19. század elején

[321] VIDOCQ (1827): *Mémoires de Vidocq, chef de la police de Sûreté, jusqu'en 1827*.

[322] DULLES (1963): *The Craft of Intelligence* (New York: Harper & Row, 1963).

[323] WISNER (1993): „On the Craft of Intelligence" (Center for the Study of Intelligence, Central Intelligence Agency), https://www.cia.gov/resources/csi/static/The-Craft-of-Intelligence.pdf.

ellenére külföldön mégis megjelent;[324] ettől kezdve számítható az az időszak, amikor a hírszerzésben jártas egykori munkatársak nagyobb számban osztották meg tapasztalataikat a nyilvánossággal. Mindez feltehetően összefüggött a hidegháború végével is, amely csökkentette a titkok feltárásának stratégiai kockázatait. Számos kutató szerint e nyilvánosság hozzájárult a demokratikus titkosszolgálatok átláthatóságának és elszámoltathatóságának erősödéséhez. [325]

E folyamat utolsó szakaszát azok a művek jelentik, amelyek részben vagy egészében a titkosszolgálati tevékenység szakmai fogásait mutatják be. Ezek egyrészt a titkosszolgálati vagy akadémiai képzéshez készült tankönyvek, másrészt olyan ismeretterjesztő munkák, amelyek alaposságuk révén szakkönyvnek vagy akár oktatási segédanyagnak is tekinthetők. A szaktudás történeti alakulásáról elmondható, hogy az ókorból több, rendszerezett formában fennmaradt elméleti munka bizonyítja létezését, a középkorból ugyanakkor kevés ilyen írásos emlék maradt ránk. Ez magyarázható a tudás írásba foglalásának tiltásával, a rendszerezés hiányával vagy az anyagok elvesztésével is, ám a kémek és a titkosírás széles körű alkalmazása egyértelműen jelzi a gyakorlatban meglévő szaktudást. A 20. században a szervezett titkosszolgálati képzés kialakulásával a módszertan szisztematikus összegyűjtése megkezdődött, noha ezek a források hosszú időn át nem voltak nyilvánosan hozzáférhetők. A század vége azonban fordulatot hozott: visszaemlékezések, leleplező művek és szakkönyvek révén a titkosszolgálati módszertan egyre nagyobb nyilvánosságot kapott. Összességében elmondható, hogy a kémkedéssel kapcsolatos szakmai tudás évezredek óta folyamatosan létezik és fejlődik, napjainkra pedig széles körben hozzáférhetővé vált.

5.3.2 A képzés

A kémek képzésére vonatkozó első ismert írásos utalás az *Arthashastra*-ban található, amely részletesen leírja, miként kell az árvákat különféle ismeretekre kiképezni ahhoz, hogy alkalmas kémekké váljanak.[326] Az útmutatás nem elsősorban a szűken vett kémkedési technikákat tartalmazza, hanem inkább azokat a praktikus, mindennapi tudásformákat (például mesterségek, vallási szertartások, kulturális ismeretek), amelyek elősegíthetik a hírszerző

[324] WRIGHT ÉS GREENGRASS (1988): *Spycatcher : The Candid Autobiography of a Senior Intelligence Officer* (New York, NY : Dell, 1988), http://archive.org/details/spycatchercandid1988wrig.

[325] LASHMAR (2022): *Spies, Spin and the Fourth Estate: British Intelligence and the Media* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2022), 8; Preface XI.

[326] SHAMASASTRY (1996):*Kautilya's Arthasastra*27.

tevékenységet és egyben elfedhetik a valódi célt. Ez arra utal, hogy a korai kémképzésben a szakmai ismeretek mellett kiemelt szerepet kapott az a „fedőtudás", amely lehetővé tette a kémek számára a társadalomba való észrevétlen beilleszkedést és a hiteles álcázást.

A korai források többsége nem utal a kémkedést végzők szervezett képzésére, ami a titkosság és a kémkedést folytatók alacsony száma miatt nem is meglepő. Logikai alapon azonban szinte bizonyos, hogy valamiféle felkészítésben mindenkinek részesülnie kellett, különösen akkor, ha különleges eszközöket alkalmazott, például titkosírást vagy a levelek észrevétlen felbontásának módszereit. A hangsúly feltehetően kevésbé a képzésen, inkább a gondos kiválasztáson volt, hiszen a megfelelő háttértudással rendelkező emberek alkalmasabbnak bizonyultak a feladatra. Így tett Francis Walsingham is, aki kifejezetten kereste a művelt, speciális tudással rendelkező személyeket, hogy hírszerzőként alkalmazza őket az Erzsébet-kori Angliában.[327]

Európában az első dokumentált formálisnak tekinthető képzés feltehetően a velencei kódfejtők felkészítése volt. 1505-ben nevezték ki *Giovanni Soro*t Velence hivatalos titkosírási titkárává. Ő volt az első, aki képzést indított a kódfejtőknek, ami eleinte inkább irányított autodidakta képzés volt. Később, a 1570-es években *Zuan Francesco* vált valóban „tanfolyami" jellegűvé az ilyen jellegű oktatás.[328]

A 19. század közepétől intézményesülő titkosszolgálatoknál már megjelent a szervezett képzés igénye, amely három alapvető formában valósult meg. Egyrészt léteztek belső, szervezeti képzések, amelyekről azonban kevés konkrét adat áll rendelkezésre. Másrészt a katonai és rendőri tevékenységhez kapcsolódó szakmai felkészítések is fontos szerepet kaptak, amelyek a hírszerző munka gyakorlati hátterét biztosították. Harmadrészt egyre nagyobb hangsúlyt kapott a nyelvi képzés, amely kizárólag az idegen nyelvek elsajátítására koncentrált, s ez közvetlenül segítette az operatív munkát. Ilyen tanfolyam keretében járt például Alfred Redl ezredes Oroszországban a 19. század utolsó éveiben, ahol nyelvtudása hírszerző karrierjének meghatározó tényezőjévé vált.[329]

[327] TU (2012):„The pursuit of god's glory: francis walsingham's espionage in elizabethan politics, 1568-1588"317–18.

[328] IORDANOU (2018):„The Professionalization of Cryptology in Sixteenth-Century Venice"993–1003.

[329] SCHINDLER (2005): „Redl—Spy of the Century?", *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 18, sz. 3: 486, https://doi.org/10.1080/08850600590911981.

Az általam fellelt adatok alapján első intézményesített titkosszolgálati belső képzés 1918-ben körül indult meg a Szovjetunióban, a CSEKA[330] keretében. Ezt pár év múlva követte a CSEKA akadémia 1921-es megalakítása.[331] Az 1920-as években már külön iskolákat működtettek a távol keleti nemzetiségiek számára, ahol Japánban, Kínában és Koreában folytatott kémkedésre készítettek fel az ezen országokból származó személyeket.[332] A harmincas évektől kezdve már a föld összes komolyabb szolgálata elindította a saját belő képzéseit.

A képzés fejlődésének következő lépése a titkosszolgálati tudásanyag tudományos feldolgozása és oktatása volt, ami már korlátázott módon civilek számára is elérhetővé vált. Ennek gyökerei a második világháború utáni USA-ban találhatóak. Mindez a háborús tapasztalatok feldolgozásával *Sherman Kent* és mások munkássága nyomán indult meg *intelligence studies* (titkosszolgálati tanulmányok) keretében[333]. Ahogy megnevezés is mutatja ez első sorban az USA-hoz köthető, az ottani terminológia alkalmazásával alakult ki a tudományterület ezen megnevezése. *Kent* megállapításai mai napig erősen hatnak a titkosszolgálatokkal kapcsolatos kutatásokra, különösen az angolszász kutatók között. Az 1970-es évek eseményei felkeltették a közérdeklődést a téma iránt és az 1980-es évek titkosszolgálati botrányai nyomán egyre több kutató indított ilyen akadémiai kurzusokat. [334] Napjainkban az USA szolgálatai, már *Intelligence Community Centers of Academic Excellence* (IC-CAE), and the *Officers-in-Residence* programok keretében támogatják az ilyen irányú kutatásokat.[335]

Érdekes különbség az amerikai és a brit megközelítésében, hogy míg az amerikai akadémiai szféra az *intelligence* rendszerének és működésének részletes tanulmányozásra

[330] Vszjerozsijszkaja csrezvicsajnaja komisszija po borjbe sz kontrrevoljucijej i szabotazsem - Összoroszországi Rendkívüli Bizottság az ellenforradalom és a szabotázs elleni harcra. A Szovjetunió első, 1917 decemberében, Feliksz Edmundovics Dzerzsinszkij által alapított titkosszolgálata

[331] DRAGON (2022): „Az orosz állambiztonság rendszere: Az orosz állambiztonsági szervek oktatásának és képzésének fejlődése a történelem és a vezetéselmélet tükrében", *Nemzetbiztonsági Szemle* 10, sz. 2: 81, https://doi.org/10.32561/nsz.2022.2.6.

[332] CHANG (2018): „East Asians in Soviet Intelligence and the Chinese-Lenin School of the Russian Far East" (Slavic-Eurasian Research Center, Hokkaido University), https://doi.org/10.14943/ebr.9.1.45.

[333] Sherman Kent Strategic Intelligence for American World Policy" című könyvét számíthatjuk az ezt megalapozó műnek.

[334] MICHAEL ÉS KORNBLUTH (2019):„The Academization of Intelligence: A Comparative Overview of Intelligence Studies in the West"119–21.

[335] MICHAEL ÉS KORNBLUTH (2019): 137–38.

fókuszál, addig az angol megközelítése inkább történeti jellegű esettanulmányok feldolgozására, a tanulságok levonása révén történő fejlődésre helyezi a hangsúlyt.[336]

Magyarországon már a két világháború között bizonyosan folyt valamiféle szisztematikus képzés, de ezzel kapcsolatosan csak nagyon kevés adat maradt fenn.[337] A második világháborút követően 1950-ben indultak meg az első katonai jellegű belső képzések, rejtett tanfolyamokon, ahol a hallgatók fedőnéven vettek részt.[338] Az első intézményes titkosszolgálati jellegű képzést a BM Rendőrtiszti Akadémiája keretében 1959-ben hozták létre egy Politikai Nyomozó Tanszék formájában[339]. E funkciót 1971-ben átvette a Rendőrtiszti Főiskola Állambiztonsági Tanszéke, amely 1990-ig képezte a szolgálatok munkatársait.[340]

A rendszerváltás után a magyar titkosszolgálatok kizárólag a belső képzésekre támaszkodtak.[341] Magyarországon a titkosszolgálati jellegű felsőfokú képzés intézményesítése viszonylag későn, a 21. században kezdődött meg. A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen 2005-ben indult el a nemzetbiztonsági képzés, amely mérföldkőnek tekinthető a hazai szakember-utánpótlásban. Ezt követte a Nemzeti Közszolgálati Egyetem 2012-es megalakulása, amelynek keretében létrejött egy új ilyen irányú képzés a Nemzetbiztonsági Intézet keretein belül. Bár a képzésen nem kizárólag titkosszolgálati munkatársak vehetnek részt, annak gerincét a titkos információgyűjtéssel összefüggő tárgyak alkotják, amelyekhez csak olyan szervezetek munkatársai férhetnek hozzá, akik ténylegesen ilyen feladatokat látnak el.[342]

---

[336] MICHAEL ÉS KORNBLUTH (2019): 139–40.

[337] SZAKÁLY (2014): „A magyar hírszerzők és elhárítók képzése 1945-ig" (Konferenciaelőadás, „Állambiztonsági Szolgálatok – Nemzetbiztonsági Szolgálatok" Képzéstörténeti Szakmai Tudományos Konferencia, Nemzeti Közszolgálati Egyetem), https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/14300/nemzetbiztonsagi-szemle-2014-kulonszam-kepzestorteneti-konferencia-20140624.original.pdf;jsessionid=07C658AEABB3C0FF8F07AA995BC0F00C?sequence=1.

[338] NAGY (2014): „A magyar katonai képzések helyzete 1945-1990" (Konferenciaelőadás, „Állambiztonsági Szolgálatok – Nemzetbiztonsági Szolgálatok" Képzéstörténeti Szakmai Tudományos Konferencia, Nemzeti Közszolgálati Egyetem), https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/14300/nemzetbiztonsagi-szemle-2014-kulonszam-kepzestorteneti-konferencia-20140624.original.pdf;jsessionid=07C658AEABB3C0FF8F07AA995BC0F00C?sequence=1.

[339] FIALKA, DOBÁK ÉS MEZEI (2020): „Az állambiztonsági felsőoktatás rendszerváltozás előtti kerete és annak lezárása", *Nemzetbiztonsági szemle* 8, sz. 3: 34.

[340] FIALKA (2014): „Az állambiztonsági képzés zárása, a nemzetbiztonsági képzés kezdete 1990-1994-ig", *Nemzetbiztonsági Szemle*, sz. Különszám 1.: 79.

[341] FIALKA, DOBÁK ÉS MEZEI (2020):„Az állambiztonsági felsőoktatás rendszerváltozás előtti kerete és annak lezárása"41.

[342] DOBÁK (2017): „Polgári nemzetbiztonsági képzések a hazai felsőoktatásban(A képzésfejlesztés aktuális kérdései)", *Nemzetbiztonsági Szemle* 5, sz. 4.

A következő fontos állomást a *nyilvános folyóiratok* megjelenése jelenti az *intelligence studies* témakörében. Figyelemre méltó, hogy az 1970-es évek közepéig a titkosszolgálatok működéséről a nyilvánosság előtt egyáltalán nem esett szó. Az első nem nyilvános szakmai orgánum a CIA belső folyóirata volt. Magyarországon az első olyan folyóirat, amely titkosszolgálati témákkal is foglalkozott, az 1963-ban elindult *Belügyi Szemle* volt, amely teljesen nyílt formában csak 1990 után vált hozzáférhetővé.[343] Az első, kifejezetten titkosszolgálati kérdéseket feldolgozó folyóirat pedig a 2002 óta rendszeresen megjelenő *Felderítő Szemle.*[344]

A legújabb fejlemény a tudományos kutatás és oktatás nemzetközi együttműködési felületeinek kialakulása. Ennek keretében jött létre 2019-ben Párizsban az *Intelligence College in Europe* elnevezésű kormányközi kezdeményezés, amelynek végső célja egy európai titkosszolgálati akadémia létrehozása.[345]

Összességében megállapítható, hogy a *kémkedéssel kapcsolatos képzés* a titkosszolgálatok intézményesülését követően mintegy egy lépéssel haladt. A 20. század elején megindult szervezett képzés fokozatosan elérte az *akadémiai szintet*. Emellett nemcsak a képzési formák, hanem – immár mintegy négy évtizede – a tudományos feldolgozáshoz elengedhetetlen *folyóirati keretek* is rendelkezésre állnak a világ számos országában.

Ez az „egy lépésnyi lemaradás" azonban napjainkban is érzékelhető. Fő oka abban keresendő, hogy az *intelligence studies* lassan nyert teret az akadémiai életben. Ezt egyrészt a téma természetéből fakadó *titokzatosság* magyarázza, másrészt a *multidiszciplináris jelleg*, amely megnehezíti a tudományági besorolást. E kérdés mind nemzetközi, mind hazai szinten továbbra is szakmai viták tárgyát képezi.

A titkosszolgálati szakmai fogások oktatására, logikus módon, minden titkosszolgálati szervezet (esetleg adott ország szervezetrendszere) saját belső képzést kell működtessen. Ez logikai szempontból azért szükséges, mert egy részben vagy egészben nyílt képzés a működés lényegét jelentő titkosságot veszélyeztetné.

[343] DEÁK (2017): „A Belügyi Szemle és jogelődei a közpolitika és a rendészettudomány szolgálatában (1953–1990)" (PhD. értekezés, Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem), 41–42, https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/handle/20.500.12944/12393.

[344] https://www.knbsz.gov.hu/felderito-szemle

[345] https://www.intelligence-college-europe.org/

5.4 Az intézményesülés

Megítélésem szerint, bár a *kémkedés* kifejezetten ősi tevékenységnek tekinthető, intézményesülése viszonylag későn ment végbe. Úgy vélem, hogy az intézményesülés folyamatában két fő fázis különíthető el: az úgynevezett *elő-titkosszolgálatok* és a *modern titkosszolgálatok*. Az előbbiek olyan szervezetek voltak, amelyek működésükben már az intézményesülés magas fokát képviselték, ám tevékenységük térben és időben korlátozott maradt. Ezzel szemben a modern titkosszolgálatok a *modern állam* állandó, professzionális szervezeteiként működnek. A fejezetben a fejlődés e két fázisát mutatom be részletesen.

5.4.1 Az elő-titkosszolgálatok

Az alábbiakban a következő szempontok mentén vizsgálom meg a bemutatásra kerülő elő-titkosszolgálatokat.

1) Mikor és milyen okból hozták létre?
2) Mi volt az alapvető rendeltetése?
3) Milyen volt a működésének időbeni és térbeli kiterjedése?
4) Milyen belső folyamatai léteztek, ezek hogyan működtek?

5.4.1.1 A velencei Tízek Tanácsa

A velencei *Tízek Tanácsa* (Consiglio dei Dieci, korabeli rövidítésében C. d. X.) feltehetően az első intézményes, hosszú ideig fennálló, titkos tevékenységet folytató szervezet volt. Ez szervezet volt az első, amelyet kifejezetten titkos tevékenység végzésére hoztak létre, a kormányzat által irányítva, részletesen kidolgozott belső szabályok és belső munkamegosztás mentén végezte titkos tevékenységét.[346] Létrejötte feltehetően nem véletlenül kötődik a Velencei Köztársasághoz, ez volt ugyanis az első európai ország, amely feltehetően a kereskedelmi kitettségének köszönhetően intézményesítette a követségek rendszerét is. A követeknek szigorú szabályok szerint kellett működniük és jelenteniük[347], így a velenceiek már korán rendelkeztek az információk gyűjtéséhez, kezeléséhez szükséges tudással.

Magát a szervezetet 1310. július 10-én hozták létre hozták létre *Piero Gradenigo* dózse[348] kormányzása idején. Ez év elején Velencében polgárháborús helyzet alakult ki, amiben

[346] IORDANOU (2018):„The Spy Chiefs or Renaissance Venice: Intelligence Leadership in the Early Modern World”2.

[347] PIEKAŁKIEWICZ (1997):*A kémkedés világtörtenete*121.

[348] Piero Gradenigo (1251-1311)

a Tiepolo nemesi család és a vezetése alatt álló csoport erőszakkal próbálta magához ragadni a hatalmat, ami azonban kudarcba fulladt. A tanácsot eredetileg azért hozták létre a mert bár a Tiepolo család tagjai száműzetésbe kerültek, mégis úgy ítélték meg, hogy továbbra is fenyegetést jelentenek.[349] Hivatalosan a Tanács fő feladata volt „*megőrizni a köztársaság alattvalóinak szabadságát és békéjét, valamint megvédeni őket a személyes hatalommal való visszaélésektől*".[350] A tanács eredetileg két és fél hónapra tervezett mandátumát többször meghosszabbították ugyanennyi időre, majd hamarosan már öt évente került sor ugyanerre. A Tanács hatalmát jelzi, hogy végül 1335-ben a önmaga megszavazta, hogy a velencei kormányzat állandó részévé váljon.[351]

Annak ellenére, hogy *Tízek Tanácsá*nak nevezték, valójában 17 tagja volt. A tíz választott tagja, a dózse, valamint ennek hatfős tanácsa. Részletesen szabályozott munkarendben dolgoztak, fizetést nem kaptak és nem fogadhattak el ajándékot senkitől. Akivel ez mégis előfordult azt azonnal kivégezhették.[352] A Tanácsban minden velencei családnak csak egy képviselője lehetett, aki a saját családjával kapcsolatos ügyekben nem vehetett részt semmilyen módon. A választott 10 fős csoportban elkülönültek a rotációs rendszerben dolgozó vezetők, akikre további erős kötelmek vonatkoztak: munkába meneten és a hazatérésen kívül semmilyen közösségi érintkezésben nem vehettek részt.[353]

A Tanács számos jogkört birtokolt, bizonyos hatáskörei erősebbek voltak a Nagytanács hatásköreinél, különösen veszély idején.[354] Ezen kívül a Tanács irányította a külső hírszerző munkát, a kémelhárítási feladatokat, és a klasszikus belső biztonsági/államvédelmi feladatokat is. Emellett bizonyos igazságszolgáltatási jogkörei is voltak, amelyek különösen a Tanács alá rendelt inkvizítori testület 1537-es létrehozása után erősödtek meg.[355] Külön fegyveres ereje volt a szent Márk tér és környéke, valamint a dózsepalota védelmére. 1692 után ide tartozott a cenzúra is. Megvolt a jogköre a (politikai) gyilkosságok elrendelésére is, a fenti összeesküvés

[349] WINCHELL (2006): „The CDX : The Council of Ten and Intelligence in the Lion Republic", *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 19, sz. 2: 339, https://doi.org/10.1080/08850600500332516.
[350] NORWICH (1981): *Venice: The Greatness and the Fall* (London: Allen Lane, 1981), 26.
[351] WINCHELL (2006):„*The CDX*"340.
[352] WINCHELL (2006): 340.
[353] WINCHELL (2006): 340–41.
[354] WINCHELL (2006): 346.
[355] WINCHELL (2006): 349.

vezetői is jó eséllyel sem természetes halált haltak, évekkel, évtizedekkel lázadásukat követően.[356]

A tanács felügyelte Velence mai értelemben vett hírszerző hálózatát, amely első sorban humán forrásoktól származó értesülésekre támaszkodott. Ennek a hálózatnak három „lába" volt: A diplomaták és az általuk beszervezett személyek, a kereskedők és az általuk beszervezett személyek, végül pedig az egyéb személyek, akik első sorban a velencei lakosság soraiból kerültek kiválasztásra.[357] Ez utóbbi személyi kör számos motivációból (fenyegetés, előnyök, pénz stb.) dolgozott a Tanácsnak, a pénzbeli juttatást egy titkos keretből fizették ki. [358]

A Tízek Tanácsa esetében számtalan funkció, eszköz és jellemző jelent meg, amelyet a mai értelemben vett titkosszolgálatok is magukénak tudnak. Számos olyan funkciója is volt, ami mai értelemben véve nem vagy ritkán része a titkosszolgálati működésnek, például az igazságszolgáltatási és a rendészeti funkciók. Fontos kiemelni az erős garanciális elemeket, amelyeket azért építhettek a rendszerbe, hogy elejét vegyék az erős hatalommal rendelkező szervezet veszélyt jelentsen Velence politikai berendezkedésére.

5.4.1.2 A Ming-dinasztia elhárítási rendszere

A sun-cei hagyományoktól időben és tartalmilag is némileg eltávolodva, de a középkori Kínában is létrejött egy az állam biztonságára fókuszáló kémrendszer, ami bizonyos szempontból a XX. századi elnyomó állambiztonsági rendszerek előfutáraként is értelmezhető.[359]

A nagy előd nyomán a korai Kínában bizonyosan kellett legyen hagyománya a kémkedésnek. Ez azonban a Ming-dinasztia[360] előtt viszonylag decentralizáltan működött.[361] Egyrészt alkalmilag végezték, másrészt általában más szervezetek tagjai kapták a kémkedés feladatát, eredeti tevékenységük mellett. A mingek azonban, különösen az első Ming császár

[356] WINCHELL (2006): 342.

[357] IORDANOU (2018):„The Spy Chiefs or Renaissance Venice: Intelligence Leadership in the Early Modern World"9–15.

[358] IORDANOU (2018): 5–11; WINCHELL (2006):„*The CDX*"341.

[359] YEOH (2021): „Brave New World Meets Nineteen Eighty-Four in a New Golden Age: On the Passing of Liu Xiaobo, Advent of Big Data, and Resurgence of China as World Power", *Contemporary Chinese Political Economy and Strategic Relations: An International Journal* 4, sz. 2: 593–764.

[360] A Ming-dinasztia 1368–1644 között uralkodott.

[361] HUCKER (1958): „Governmental Organization of The Ming Dynasty", *Harvard Journal of Asiatic Studies* 21: 22; BROOK (2010): *The troubled empire: China in the Yuan and Ming dynasties* (Cambridge, Mass: Belknap Press of Harvard University Press, 2010), 93–97.

Hongwu[362] paranoid és mongol gyűlölő személyisége nyomán[363], a Jüan-dinasztia gyakorlatával ellentétben, igyekeztek az udvarban található hivatalnoki erőközpontokat megszüntetni vagy jobban ellenőrizni, ezzel is erősítve a császári hatalom biztonságát.[364] Ennek egyik módja egy több elemből álló titkosrendőri szervezet létrehozása volt a császár közvetlen alárendeltségében.

Ennek első lépése az úgynevezett *Jinyiwei*[365] létrehozása, 1382-ben. Ez eredetileg testőrségként működött, de hamar új feladatot kapott, nevezetesen a hivatalnokok titkos felügyeletét. Jogában állt letartóztatásokat eszközölni, átlépni a szokásos jogi eljárásokon.[366] 1420-ban emellett létre jött egy második belső kémszolgálat is – *Dongchang* (Keleti Raktár, vagy Keleti Szárny) néven – a császár közvetlen alárendeltségében. Ezt az úgynevezett eunuchok[367] felügyelték, akik a Ming dinasztia időszakban szorították ki a nőket a császári háztartás szervezetéből. A *Dongchang a Jinyiwei* fölött állt a szervezeti hierarchiában, tevékenysége a teljes államra kiterjedt, sőt, az eunuchokhoz való kötődés révén minden olyan témában gyűjtött információt, amely e csoporthoz volt köthető. Így, ha nem is dominánsan, de ezen szervezetnek külföldi hírszerző funkciója is volt.[368] A fenti szervezetek működése szűk 200 évig, a Ming dinasztia bukásáig folyamatos volt.

Maga a szervezet az eunuchokból álló *Belső Udvar*, azon belül is a vezető szerepet betöltő *Udvari Ceremóniák Igazgatósága alá tartozott.* Ezen igazgatóság vezető eunuchjai napi váltásban felügyelték a szolgálat működését, néha pedig közülük a legmegbízhatóbb állandó vezetővé is vált. A *Keleti Raktár* alacsonyabb rangú tisztjei sokszor a *Jinyiwei* megbízható és

[362] Hongwu császár (Zhu Yuanzhang, 1328–1398) szegény parasztcsaládban született Anhui tartományban, és árvasága után kolostorban élt. A Vörös turbános felkelés vezéreként legyőzte a mongol Jüan-dinasztiát, majd 1368-ban megalapította a Ming-dinasztiát. Fővárosát Nanjingban alakította ki, földreformot és adóreformot vezetett be, megerősítette a központi hatalmat, és szigorú törvényekkel küzdött a korrupció ellen. Uralkodása alatt a mezőgazdaság fejlődött, a Nagy Falat megerősítették, és Kína hosszú békés időszakot élt meg.

[363] HUCKER (1978): *The Ming Dynasty: Its Origins and Evolving Institutions*, Michigan Papers in Chinese Studies 34 (Ann Arbor: University of Michigan Center for Chinese studies, 1978), 3.

[364] HUCKER (1958):„Governmental Organization of The Ming Dynasty”28.

[365] A kifejezés körülbelüli jelentése: Hímzett ruhás gárda

[366] DONG (2020): *Historical Background of Wang Yang-Ming's Philosophy of Mind: From the Perspective of His Life Story* (Singapore: Springer Singapore, 2020), 37,44-45, https://doi.org/10.1007/978-981-15-3036-4.

[367] Az eunuchok kasztrált férfiak voltak, akik így nem lehettek a dinasztia versenytársai és védettek voltak a szexuális csábítással szemben is. Így ideálisak voltak a lojális szolgáló szerepére, különösen a titkos tevékenységekre, küldetésekre is. TSAI (1991): „The demand and supply of ming eunuchs”, *Journal of Asian History,* 25, sz. 3: 121–46; LU ÉS HALPERIN (2022): *A Ming Confucian's World: Selections from Miscellaneous Records from the Bean Garden* (Seattle: University of Washington Press, 2022), 13–14.

[368] TSAI (2001): *Perpetual Happiness: The Ming Emperor Yongle* (Seattle: University of Washington press, 2001), 186–92, 210–16.

tehetséges tisztjei közül kerültek ki. a tisztkar összesen nagyságrendileg 100-150 főből állt, akik 12 szervezeti egységbe voltak beosztva. A terepmunkát végző mintegy 100 fő feladata volt az informátorok (*inquisitor*) beszervezése. Velük együtt a szolgálat birodalom szerte több mint 1000 embert mozgatott a lázadások, összeesküvések felderítése érdekében, de az ő feladatuk volt minden olyan információ beszerzése, ami ahhoz kellett, hogy az uralkodó és környezete ismerje a valós helyzetet az országban. Az igazgató a jelentéseket a szervezet egyetlen példányban létező titkos pecsétével zárta le, ezen jelentéseket soron kívül kellett személyesen a császárnak kézbesíteni bárhol is tartózkodott. [369] A szervezet saját börtönnel rendelkezett, ahol rendszerint addig kínozták a rabokat, amíg vagy beismerő vallomást nem tett vagy meg nem halt.[370]

A fentieken túl rövid ideig létezett egy N*yugati raktár / Nyugati szárny* nevű szolgálati is, azonban annak brutalitása olyan erős ellenállással találkozott, hogy néhány év után megszüntették.

A fentiek alapján a ming kori kémszolgálat korához képest viszonylag szervezetten működött. Elsődleges funkciója a császár hatalmának védelme volt, így a modern elnyomó titkosszolgálatok előképének tekinthető. A két fenti szervezet között megjelenik egyfajta munkamegosztás. A *Jinyiwei* egyfajta belső biztonsági szolgálatnak tekinthető, amely első sorban a tisztviselőket ellenőrizte. A *Dongchang* viszont igen széles körű kémszervezet és elnyomó gépezet volt, amely az élet minden területéről begyűjtött adatok segítségével igyekezett minden a dinasztia elleni fellépést ideje korán elfojtani. Ez utóbbi mind a cél (a rezsim védelme), mind a működés (pl. váltott vezetés) tekintetében több párhuzamot mutat a velencei Tízek Tanácsával.

5.4.1.3 Walsingham „házi" kémszolgálata

Sir Francis Walsingham[371] azt vallotta, hogy jobb túlzottan félni, mint hamis biztonságérzetben ringatni magunkat[372]. Az *I. Erzsébet*-kori Angol Királyság pedig nem volt könnyű helyzetben, Erzsébet pozíciója mind otthon, mind külföldön elég ingatagnak bizonyult. Ennek ellensúlyozására építette ki *Walsingham* azt a privát kémszolgálatot, ami aztán néhány

[369] TSAI (1996): *The eunuchs in the Ming dynasty*, SUNY series in Chinese local studies (New York: State University of New York Press, 1996), 98–99.

[370] TSAI (1996): 100.

[371] Sir Francis Walsingham (1532–1590) Anglia szolgálatában állt, és I. Erzsébet királynő titkára és hírszerző főnöke volt, aki jelentős szerepet játszott az angol titkosszolgálat korai megszervezésében.

[372] COATES (2017): „Sir Francis Walsingham and Mid-Elizabethan Political Culture" (PhD. értekezés, University of Leeds), 56.

évtizeden keresztül jelentős mértékben hozzájárult mind Erzsébet túléléséhez, mind Anglia megerősödéséhez. *Walshingam*et erős protestáns ideológia, illetve a királynő iránt érzett személyes hűség motiválta, ezért épített ki egy olyan rendszert, ami hatékonyabb tudott lenni a *William Cecil* első miniszter által vezetett hivatalos kémszolgálatnál. Másrészt ő sokkal aktívabb fellépést szorgalmazott a kontinensen a protestánsok érdekében, mint a főminiszter, így szüksége volt saját, hozzá lojális kémekre ennek elősegítése érdekében.[373] Mivel ő maga is *Cecil* rendszerében kezdte a pályáját ismerhette annak erősségeit, de főleg gyengeségeit. Ezért egy sokkal professzionálisabban szervezett rendszert hozott létre.

Walsingham az egyszerre betöltött több pozíciójából fakadóan is nagy létszámú titkárságát két részre osztotta. A hivatalos, államira és a privátra, amelyik a kémkedést irányította. Ez utóbbi irányításában nagyban támaszkodott hírszerzésért, titkosírásokért és titkos értesítésekért felelő helyettesére *Francis Mylles*re[374]. Ő folytatta a levelezést számos kémmel, emellett néhány asszisztens segítségével rendezte a bejövő információkat, hogy könnyen visszakereshetőek legyenek. A működés kiterjedésével számos további munkatárssal bővült a titkárság. A legfontosabbak ezek közül *Nicholas Faunt*[375] és *Thomas Phelippes*[376] voltak. Előbbi a kémekkel való kapcsolattartásért, utóbbi főleg a titkosírások megfejtéséért felelt. *Arthur Gregory*[377] a levelek konspirált felnyitásáért és a pecsétek hamisításáért felelt. [378] Az ügynökeiről szóló nyilvántartását a *Book of the intelligences*-t saját kezűleg vezette, azonban a könyv sajnos nem maradt fenn.[379]

[373] TU (2012):„The pursuit of god's glory: francis walsingham's espionage in elizabethan politics, 1568-1588"13, 71–77.

[374] Francis Mylles († 1618) angol hivatalnok és politikus, Sir Francis Walsingham helyettese és privát titkára az I. Erzsébet-kori hírszerzésben. Az 1580-as években aktívan részt vett az ügynökhálózat működtetésében és a titkos levelezés kezelésében. Parlamenti képviselőként Poole (1584, 1586) és Winchester (1589, 1593) városát képviselte.1618-ban hunyt el.

[375] Nicholas Faunt (kb. 1554–1608) Cambridgeben tanult hírszerző és hivatalnok volt, aki Walsingham titkárságán dolgozott, megbízható kapcsolattartóként Párizsban és más európai helyszíneken üzemelt.

[376] Thomas Phelippes (kb. 1556–1625) angol kriptográfus és hírszerző, Sir Francis Walsingham szolgálatában I. Erzsébet udvarában. Több európai nyelvet beszélt, kiváló kódfejtőként a Babington-összeesküvés során megfejtette Mária, Skócia királynője titkos leveleit, ezzel hozzájárulva Mária kivégzéséhez. Cambridge-ben tanult, és az Erzsébet-kori Anglia egyik legtehetségesebb hírszerzőjének tartják

[377] Arthur Gregory – 16. század végi angol ügynök és hamisító, Sir Francis Walsingham hírszerző hálózatában. Specialitása volt a lezárt levelek felnyitása és újbóli lezárása észrevétlenül, valamint láthatatlan tinta készítése titkos üzenetekhez1.

[378] TU (2012):„The pursuit of god's glory: francis walsingham's espionage in elizabethan politics, 1568-1588"79–81.

[379] ANDREW (2018):*The secret world*160.

Walsingham két kémkedési irányt tartott nagyon fontosnak. A kontinens katolikus nagyhatalmait és az Angliában tevékenykedő katolikus ellenállókat, ebből fakadóan ellenük szervezte be a legtöbb kémjét.[380] A társadalom minden rétegéből szervezett be segítőket és ügynököket, első sorban a tehetséget, a nyelvtudást és műveltséget tekintve a fő kiválasztási szempontnak.[381] Bár ő maga erősen protestáns volt, nem vetette meg a katolikus ügynökök és árulók szolgálatait sem, ha céljai eléréséhez ez vitte közelebb.[382] Felhasználta az egyetemeket és egyházi intézményeket is a kémkedésre, már diák korukban elkezdett kémkedni a katolikusok után.[383] Ezt a módszer mai napig kedvelt eszköze a titkosszolgálatoknak.

Fontosnak tartotta a titkos kommunikációt, mert rájött, hogy nagy előnyt jelent a kémkedésben. Ennek megfelelően szervezet tagjai erős konspirációval dolgoztak. Minden ügynöknek saját fedőneve volt, a velük való kommunikáció titkosírás révén folyt.[384] Több kiváló embere is volt a mások által alkalmazott titkosírás megfejtésére, illetve a hamisításra is, amellyel teljesen hiteles leveleket tudott létrehozni és felhasználni.[385] Ezek egy részét tehetséges egyetemisták közül toborozta.[386]

Walsingham titkosszolgálata nem az állam, hanem a saját szervezete volt, amelyet saját erőforrásai révén működtett, működése azonban első sorban az uralkodó és az állam érdekeit szolgálta. Kifejezetten fontosnak tartotta, hogy jól megfizesse a jó szakembereket és kémeket, ezért nagy adósságokba verte megát, illetve felhasználta a hatalmát, hogy embereit jól fizető tisztségekbe helyezhesse el.[387]

Jól látható, hogy a *Walshingam* által kiépített kémszolgálat egyszerre volt külföldi hírszerző és belső biztonsági azaz elhárító szervezet. A rendszer a modern titkosszolgálatok számos vonását magán viselte. Felismerte a konspiráció fontosságát és bár kis létszámmal, de rendelkezett intézményesített technikai támogató funkciókkal. A rendszer gyenge pontja a személyéhez való túlságos kötődés volt. Amíg élt, addig a rendszer jól működött, de halála

[380] BODA ÉS MTSAI. (2019):*A hírszerzés története az ókortól napjainkig*69–70.

[381] TU (2012):„The pursuit of god's glory: francis walsingham's espionage in elizabethan politics, 1568-1588"83.

[382] ANDREW (2018):*The secret world*160; TU (2012):„The pursuit of god's glory: francis walsingham's espionage in elizabethan politics, 1568-1588"102.

[383] ANDREW (2018):*The secret world*172–73.

[384] TU (2012):„The pursuit of god's glory: francis walsingham's espionage in elizabethan politics, 1568-1588"88.

[385] ANDREW (2018):*The secret world*177–90.

[386] BODA ÉS MTSAI. (2019):*A hírszerzés története az ókortól napjainkig*69.

[387] TU (2012):„The pursuit of god's glory: francis walsingham's espionage in elizabethan politics, 1568-1588"96–97.

utána hamar szét is esett. Mindez arra utal, hogy az udvarban nem igazán tudták pontosan hogyan is dolgozik és nem ismerték fel, hogy milyen fontos lenne a rendszer államivá tétele.

5.4.1.4 A Habsburg „titkos levelezők"

Az úgynevezett titkos levelezők a Habsburg Birodalom információs rendszerének fontos elemei voltak, leginkább a 17. században. A rendszer célja az volt, hogy információkat gyűjtsenek az Oszmán Birodalomról és más potenciális riválisokról. A rendszer kialakulásának fő katalizátorai az oszmánoktól a 16. században felében elszenvedett vereségek voltak. 1623-ban következtében Isztambulba küldött *Johann Jakob Kurz von Senftenau*[388] feladatává tették, hogy hozzon létre megbízható emberekből álló szolgálatot az oszmán birodalmon belül. [389]

A titkos levelezőket célirányosan választották ki, általában az oszmán birodalomban élő keresztények közül, feltehetőn a lojalitás biztosítása érdekében. Fontos szempont volt még az írni olvasni tudás, illetve a nyelvismeret.[390] A titkos levelezők leginkább nagyobb városokban élő orvosok és kereskedők közül kerültek ki, akik feltűnés nélkül tudtak mozogni és híreket szerezni. A legkorábbi fennmaradt beszervezői okirat szerint egy *Vlatchi* nevű raguzzai kereskedő 1629-től évi 1000 arany közötti fizetségben részesült[391]. Ez az isztambuli követség tolmácsa éves fizetésének kétszerese volt.

A levelezőknek kifejezett feladata volt a kapcsolatépítés, ami lehetővé tette az igen kiterjedt hálózat kiépítését. Ez nemcsak a hírek minőségét javította, de lehetővé tette az értesülések több forrásból történő ellenőrzését. A levelek gyakran tartalmaztak utalást az értesülés megbízhatóságát illetően. [392]

A megírt leveleket egy előre meghatározott titkosírással készítették és gyakran nem írták alá, a készítő biztonsága érdekében. A levelek célba juttatása többféle útvonalon történt, leginkább raguzzai kereskedők által[393]. A leggyakrabban Belgrád-Buda, Raguzza-Fiume vagy Velence-Bécs útvonalon történt. A tengeri útvonal gyorsabb és biztonságosabb volt, de Velence gyakran felbontotta a leveleket, így ezeket a szárazföldön is útba indították, hogy biztosan

---

[388] Johann Jakob Kurz von Senftenau (1583–1645) prágai születésű Habsburg-diplomata.

[389] KEREKES „Titkosszolgálat volt-e a Habsburgok 16–17. századi »Titkos Levelezői Hálózata«?", in *Kémek, ügynökök, besúgók Az ókortól Mata Hariig*, é. n., 106–7.

[390] KEREKES: 107, 128.

[391] KEREKES: 113.

[392] KEREKES: 118–21.

[393] SZABADOS (2023): „"Secret Correspondence" in Habsburg–Ottoman Communication in the First Half of the Seventeenth Century", *Hungarian Historical Review* 12, sz. 2: 208–9.

megérkezzenek. A levelek jó időben körülbelül 30 nap alatt értek célba, ami télen akár két háromszorosára is növekedhetett. A levelet csak a titkos jelet ismerő személynek lehetett átadni. A levelek szállítását a császári diplomácia, illetve erre a veszélyes vállalkozásra kapható futárok végezték.[394]

Mivel a levelezők ismerték az oszmán politikai, társadalmi rendszert, ezért a megszerzett adatokat képesek voltak elsődlegesen értékelni is, ami nagy segítséget jelentett a kapott információk Bécsben történő értelmezésében. Ezt a munkát a Haditanács meghatározott szervezeti egysége végezte, amely kivonatokat készítette a császár és az adminisztráció számára. [395]

A titkos levelezők számos a modern titkosszolgálatra – azon belül is külföldi hírszerzésre – jellemző vonással rendelkeztek. Célzatosan és szervezetten igyekeztek együttműködőket toborozni, információt gyűjteni, azt konspirált módon továbbítani, majd egy erre a célra is szolgáló szervezetben feldolgozni. Ami viszont még megkülönböztette a modern szolgálatoktól, hogy nem képzett szakemberek működtették. Többek között ennek, illetve az oszmán ellenintézkedések fejlődésének köszönhetően a szervezetet többször újra kellett szervezni, majd fokozatosan elhalt.[396]

5.4.1.5 A bíborosok kémszolgálata

Richelieu bíboros[397] kémrendszerének kialakításához az adta a lökést, hogy első 1616-os kormányzati szerepvállalása során az információk hiányát komoly akadályként élte meg.[398] A kémszolgálat kiépítésének fontos motivációja volt a Habsburg dominancia megtörésének, illetve a protestáns előretörés (pl. hugenotta felkelés) megakadályozásának igénye. Az általa kiépített kémszervezetben, W*alsingham*hez hasonlóan, fontos szerepet kapott a bizalmi emberek egy maroknyi csoportja, akik csak a személyéhez voltak lojálisak. Szintén közös kettőjükben az állam és a vallás szoros kapcsolatának igénye, amely fontos eleme volt a bíboros kémszolgálatának is.[399]

---

[394] KEREKES„Titkosszolgálat volt-e a Habsburgok 16–17. századi »Titkos Levelezői Hálózata«?”121–25.

[395] KEREKES: 127–28.

[396] SZABADOS (2023):„‘‘Secret Correspondence’’ in Habsburg–Ottoman Communication in the First Half of the Seventeenth Century”.

[397] Armand Jean du Plessis de Richelieu (1585–1642) francia bíboros és államférfi, 1624–1642 között I. Lajos király első minisztere. Célja a királyi abszolutizmus megerősítése és a Habsburgok hatalmának visszaszorítása volt.

[398] BODA ÉS MTSAI. (2019):*A hírszerzés története az ókortól napjainkig*72.

[399] CHURCH (1973): *Richelieu and reason of state* (Princeton, N.J: Princeton University Press, 1973), 87.

A *Richelieu* által létrehozott szolgálat korabeli mércével mérve kifejezetten kiterjedt volt. Soraiban a társadalom mindenféle rétegéből származók megtalálhatók voltak, ami lehetővé tette az adatok sokoldalú begyűjtését. Kifejezetten támaszkodott az egyházi személyekre is, amelyben *József atya*[400] volt a legnagyobb segítségére.[401] Az egyházi személyekkel végzett kémkedés révén a Habsburg császár közvetlen környezetébe is be tudtak férkőzni.[402]

A rendszer fontos eleme volt az ellenfelek kommunikációjának megismerése. Ennek legfontosabb eleme az úgynevezett francia postaszolgálaton belül, az 1630-as évek legelején létrehozott *Cabinet Noir* volt. E titkos szervezeti egység feladata volt a postaforgalom konspirált ellenőrzése. Ehhez szükség volt az észrevétlen nyitás és visszazárás technikáinak kifejlesztésére. Emellett a rendszer feladata volt a titkosírással írt levelek megfejtése is. E tevékenységekben, illetve megszervezésükben kiemelt szerep jutott *Antoine Rossignol*nak[403], a bíboros tehetséges kódfejtőjének.[404]

Richelieu rendszerének hasznosságát és időtállóságát jól mutatja, hogy utódja *Mazarini* bíboros átvette és fejlesztette azt. A rendszert, mintegy 40 évnyi működés után, XIV. Lajos szüntette meg.

5.4.1.6 Fouché politikai kémkedési rendszere

A szakirodalomban viszonylag népszerű álláspont, hogy a mai értelemben vett titkosszolgálatok első igazi előfutárának a *Joseph Fouché*[405] által kialakított rendőrminisztérium tekinthető. Fouché saját kémkedési tapasztalatai alapján építette ki számos szempontból újszerű kémkedési rendszerét.[406] A rendőrség apparátusát használta, de a rendszer valójában nem a közrend fenntartását szolgálta. Eleinte leginkább *Bonaparte Napoleon*

[400]François Leclerc du Tremblay (1577–1638), ismertebb nevén Père Joseph, francia kapucinus szerzetes, Richelieu bíboros bizalmasa és tanácsadója. „Szürke eminenciásként" jelentős befolyást gyakorolt a francia külpolitikára, fontos szerepe volt a harmincéves háború diplomáciájában és a királyi abszolutizmus erősítésében

[401] BODA ÉS MTSAI. (2019):*A hírszerzés története az ókortól napjainkig*73–74.

[402] ANDREW (2018):*The secret world*209.

[403] Antoine Rossignol (kb. 1600–1682) francia matematikus és kriptográfus, Richelieu bíboros megbízásából több ellenséges kódot fejtett meg, köztük a Réalmont és La Rochelle ostrománál használt titkosírásokat. Fiával, Bonaventure-ral együtt alkotta meg a Grand Chiffre nevű kódot, amely a francia királyi udvar legfőbb titkosítási rendszere volt egészen a 17. századtól az 1890-es évekig

[404] ANDREW (2018):*The secret world*210.

[405] Joseph Fouché (1759–1820) francia politikus és rendőrfőnök, a forradalmi időszakban jakobinus képviselő, majd a Napóleon alatti belügyminiszter és rendőrségi vezető. Kiterjedt hírszerző hálózatot épített ki, napi jelentésekkel tájékoztatta a császárt a közrendről, a politikai ellenfelek tevékenységéről és a közvéleményről

[406] ZWEIG ÉS SZINNAI (2006): *A rendőrminiszter: Fouché élete* (Budapest: Európa Könyvkiadó, 2006), 104–5.

rendszerének támasza volt, de valójában *Fouché* volt a pók a nagy háló közepén, aki a legtöbb hasznot húzta szervezete működéséből.

A minisztérium működése három szempontból volt újító. Egyrészt az informátorok tömeges és hosszú távú alkalmazása révén egy olyan információs rendszert épített ki, ami tulajdonképpen az egész országra kiterjedt. A titkos informátorok között minden társadalmi osztály képviselői megtalálhatóak voltak, a jelentések írásban érkeztek a központba. *Fouché* maga is részt vett az információk begyűjtésében és a saját maga által kezelt magas rangú besúgóktól sokszor hasznosabb ismereteket kapott, mint a nagy mennyiségű írásos jelentésből. [407] Ennek a rendszernek a lényege a társadalom információs kontrolljának intézményesülése volt.

Másrészt ez az első bizonyított aktarendszer, amelynek keretében *Fouché* állandó és folyamatosan frissített nyilvántartást vezetett az általa veszélyesnek vagy hasznosnak tekintett személyekről.[408] Harmadszor a napi jelentések rendszere, amely meghatározott struktúrában került *Napoleon* asztalára minden nap, kivéve a vasárnapot.[409]

Fouché felismerte, hogy egy kiterjedt információs rendszer működtetése sok pénzbe kerül, főleg ha magas rangú állandó informátorok is vannak hálózatban. Ennek érdekében – az alkohol árusítás, a szerencsejáték és a prostitúció formális „megadóztatásával" olyan finanszírozási modellt alakított ki, amely egyszerre biztosított pénzt és információt. Feltehetően ugyan ezen okokból volt nála az útlevelek kiadásának joga is.

Fouché még egy újdonságot hozott a rendszerbe. Nem csak gyűjtötte az információkat, de azok révén megpróbálta befolyásolni az eseményeket. Feltehetően ő hozta létre az első olyan szervezetet, amely nagy mértékben űzte a titkos befolyásolást. Ebből a szempontból is az ő szervezete hasonlított leginkább a mai titkosszolgálatokra, amelyek gyakran élt a körülmények titkos alakításának eszközével. Jóllehet *Fouché* ezt nem első sorban az állam, hanem saját érdekéből tette, hasonlóan az információgyűjtő rendszeréhez.[410]

Összességében *Fouché* rendszere – bár formálisan rendőrségi szerv volt – számos ponton hasonlított a modern kori titkosszolgálatokra. Célzatos kiválasztási-, széles körű

[407] ZWEIG ÉS SZINNAI (2006): 115–17.

[408] LE QUANG (2022): „De l'ennemi au nouveau Français : la gestion des étrangers par la police napoléonienne (1799-1814)", *La Révolution française* 22, https://doi.org/10.4000/lrf.6034.

[409] ANDREW (2018):*The secret world*341.

[410] ZWEIG ÉS SZINNAI (2006):*A rendőrminiszter*115.

információgyűjtési rendszerrel, központi értékeléssel, rendszerezett kartotékrendszerrel, végül pedig napi rendszerességű tájékoztató rendszerrel. Újszerűsége az intézményes, de mégis diplomatikus befolyásolásra épített a nyílt erőszak helyett. Egyszerre volt politikai rendőrség, és kémelhárító szerv.

Ami elmaradt az a hosszú távú intézményesülés, *Fouché* kegyvesztettségével az általa létrehozott szervezet is nagyrészt eltűnt és hosszú ideig nem támadt fel újra. Bár már megmutatkoztak az egyes modern funkciók, úgymint ismeretszerzés, elemzés-értékelés, tájékoztatás, de ezek még nem mind önállósulnak a szervezeten belül. *Fouché* rendszere tulajdonképpen szervezeti működés szempontjából a welsinghami rendszer egy modernebb változata, de működési elvei nagyon hasonlóak ahhoz. Bár állami finanszírozású volt, a bevételeinek jelentős része nem volt törvényes, mértéke nagyban függött *Fouché* kreativitásán. Végül megjegyzendő, hogy a rendszer nem különült el intézményes módon a rendőrségtől, azon belül sem alkotott külön rendszert.

5.4.1.7 Az elő-titkosszolgálatok elemzése

Véleményem szerint Francis Walsingham szolgálata szolgál a legjobb ismert példaként arra, hogy a szervezett kémszolgálat működtetése milyen gyakorlati előnyökkel járt az ad hoc jellegű kémkedéshez képest. Mindazonáltal számos államban nem jött létre, illetve hosszabb távon nem maradt fenn hasonló szervezet. Egyes álláspontok szerint ennek oka az, hogy kizárólag a nagyhatalmak engedhették meg maguknak anyagilag az ehhez szükséges intézményi és infrastrukturális rendszert. Megítélésem szerint azonban összetettebb kérdésről van szó. Úgy vélem, hogy az első szervezett, titkosan működő szervezetek kialakulásában az alábbi tényezők játszották meghatározó szerepet:

1. **Államszervezet fejlettsége:** Egy *hatékony titkosszolgálat* létrehozása és működtetése erős, jól adminisztrált *központi hatalmat* igényelt. Azokban az államokban, ahol a nemesség vagy a helyi hatalmasságok befolyása meghaladta az uralkodóét, gyakorlatilag lehetetlenné vált egy egységes és központilag irányított kémszolgálat kiépítése.
2. **Uralkodói igények, politikai kultúra:** Nem minden uralkodó igényelte az információk ilyen *szofisztikált módon* történő gyűjtését és feldolgozását, illetve nem mindenhol volt lehetőség ennek megvalósítására, még abban az esetben sem, ha az igény fennállt.[411] Jó példát kínál erre a *Lengyel Nemesi Köztársaság* (Rzeczpospolita), ahol a *szabad nemesség*

[411] BODA ÉS MTSAI. (2019):*A hírszerzés története az ókortól napjainkig*71.

eszméje gátolta az uralkodói titkosszolgálatok kiépítését. Emellett a *demokratikus fejlődésben* élen járó államokban kevésbé mutatkozott igény erős, politikai jellegű belső biztonsági szervezetek létrehozására. Erre szolgálhat példaként a *skandináv országok* esete.

3. **Gazdasági erőforrások:** A *titkosszolgálat fenntartása* rendkívül költséges tevékenységnek bizonyult. Képzett *ügynökök*, *informátorok* és *dekódolók* alkalmazását igényelte, akiknek a megfizetése jelentős anyagi terhet rótt az államra. Azokban az országokban, ahol nem állt rendelkezésre bőséges adóbevétel vagy nem létezett erős *kereskedelmi alap*, jóval korlátozottabb forrásokat tudtak e célra fordítani. Erre szolgálnak példaként a *kisebb német fejedelemségek*, amelyekben a szűkös pénzügyi lehetőségek akadályozták egy állandó, professzionális titkosszolgálat kiépítését.

4. **Kereskedelmi rendszer:** Azokban az országokban, amelyek kedvező *kereskedelmi pozícióval* rendelkeztek, a természetes információáramlás rendszere nem csupán politikai, hanem jelentős *üzleti előnyöket* is kínált. E folyamat következtében szilárdabb alapja alakulhatott ki a *kémkedés* intézményesült formáinak, hiszen a kereskedelmi hálózatok révén megszerzett információ közvetlenül hozzájárult az állam gazdasági és stratégiai pozícióinak erősítéséhez.

5. **Külső fenyegetettség jellege:** Nem minden ország volt egyformán kitett közvetlen inváziós fenyegetésnek. Ahol a fenyegetettség vagy a (nagy)hatalmi versengés intenzívebb volt, ott nagyobb eséllyel alakult ki jól szervezett és hosszabb időn át fennmaradó kémszolgálat.

6. **Innovatív vezetők:** Az olyan személyiségek, mint *Francis Walsingham* Angliában, illetve *Richelieu bíboros* és *Joseph Fouché* Franciaországban, személyesen működtették és formálták az általuk irányított titkosszolgálati szervezeteket. Az ő *„modern gondolkodású”* vezetői szemléletük jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy e szervezetek hatékonyan és intézményesült módon működjenek. Ezzel szemben azokban az államokban, ahol hiányoztak a hasonló formátumú vezetők, a titkosszolgálatok fejlődése lassabb maradt, vagy csupán *ad hoc* jellegű szerveződésként működött.

A fentieket az is alátámasztja, hogy a nagyhatalmak és birodalmak sem minden esetben hoztak létre állandó, intézményesült szolgálatokat. Ez arra utal, hogy más szempontok – például az uralkodói ambíciók – jelentős szerepet játszottak a kémszolgálatok létrejöttében. Számos esetben nem az anyagi erőforrások, hanem sokkal inkább az igény hiányzott ahhoz, hogy magas fokon szervezett szolgálatok jöjjenek létre és működjenek hosszú távon. Ezt támasztja alá az a

tény is, hogy a szolgálatok gyakran személyekhez kötődtek (Velencét kivéve), és az alapító vagy működtető bukása, illetve halála után működésük hamar megszűnt.

Fontos hasonlóság, hogy az elő-titkosszolgálatok körében egyaránt találunk olyan szervezeteket, amelyek elsődlegesen külföldi kémkedésre fókuszáltak, olyanokat, amelyek az uralkodó(ház) biztonságát védve elsősorban titkosrendőri jellegű feladatokat láttak el, valamint olyanokat is, amelyek e két funkciót kombinálták. Ez utóbbi esetben sem beszélhetünk azonban szervezeti elkülönülésről. Mindez arra utal, hogy a szolgálatok alapvető típusainak differenciálódása már az elő-titkosszolgálatok idején megkezdődött.

Különösen releváns kérdés, hogy a fentebb bemutatott elő-titkosszolgálatok milyen intézményesülési megoldásokkal működtek. Eltérő mértékben ugyan, de már ekkor megjelent a három alapvető funkció, amely a modern titkosszolgálatok magját is képezi: az információgyűjtő (1), az értékelő-elemző (2), valamint a tájékoztató funkció (3). Az információgyűjtés, mint a kémkedés lényegi eleme, minden szervezet esetében tetten érhető, és a tájékoztató funkcióról is rendelkezünk adatokkal a legtöbb elő-titkosszolgálat tekintetében. Az értékelő-elemző funkció meglétére vonatkozó utalások szintén kimutathatók, ám működése rendszerint kezdetleges formában valósult meg. Voltak olyan szervezetek, ahol az értékelés az információgyűjtés részét képezte; másutt külön személyek látták el e feladatot; sőt akadt példa arra is, hogy a vezetők – például *Fouché* – saját hatáskörben végezték ezt a tevékenységet. Ez utóbbi megoldás értelemszerűen erősen behatárolta a feldolgozó kapacitást.

5.4.2 A modern titkosszolgálatok

A 19. század eseményei jelentős mértékben átalakították a világ addig ismert politikai és társadalmi rendjét. Az 1848-as forradalmak megrendítették az európai uralkodóházak hatalmát, az azt követő fegyveres konfliktusok – így a krími háború, az osztrák–szárd–piemonti háború, a porosz–osztrák háború, valamint a porosz–francia háború – pedig hatalmas emberi és anyagi veszteségeket okoztak, továbbá alapvető politikai átrendeződést idéztek elő a kontinensen. Nyilvánvalóvá vált, hogy a gyors ütemű technikai fejlődés a hadviselés egyik döntő tényezőjévé lépett elő. E folyamat következményeként a titkosszolgálatok hatékonyabb és szervezettebb alkalmazása szinte elkerülhetetlenné vált.

A modern titkosszolgálati intézmények kialakulása négy jól elkülöníthető és forrásokkal igazolható korszakra bontható. Az *első szakasz* a kezdeti intézményesülés időszaka (1850–1918). E periódusban több államban létrejöttek azok a szervezetek, amelyek kifejezetten a

titkosszolgálati tevékenység valamely területére specializálódtak: külső hírszerzésre, belső elhárításra, illetve katonai célú felderítésre és kémelhárításra. A hírszerzés alapvetően katonai keretek között fejlődött, míg az elhárítás többnyire a rendőrségi struktúrák részeként működött. E korszak titkosszolgálati szervezeteinek meghatározó jellemzője a korlátozott létszámú, viszonylag kis egységek működése volt.

Az első olyan szervezet, amely később klasszikus értelemben vett titkosszolgálattá fejlődött, az Osztrák–Magyar Monarchia katonai hírszerző szerve, az *Evidenzbureau* volt. A hivatalos alapítás 1850. december 22-én történt, ezért e dátum a modern titkosszolgálati korszak kezdetének tekinthető.[412] A szervezet korai időszaka elsősorban a működési keretek kialakításának és a tapasztalatszerzésnek az ideje volt. A tevékenység kezdetben akadozva zajlott, sőt egy időre teljesen szünetelt, azonban 1876-tól kezdődően már békeidőben is folyamatos hírszerző munkát kellett végeznie. A feladatkör ekkorra messze túlmutatott a szűken értelmezett katonai helyzetek vizsgálatán, és kiterjedt mindazon politikai, gazdasági és társadalmi tényezők feltárására, amelyek befolyásolhatták más országok katonai vagy a Monarchia biztonsági helyzetét.[413] 1889-től az Iroda feladatkörébe került a katonai kémelhárítás, majd néhány évvel később a nem katonai jellegű kémelhárítás is.[414] Ezzel az *Evidenzbureau* többfunkciós titkosszolgálati szervvé vált, amelyben egyaránt kimutatható volt a szabályozott hírszerző, kémelhárító és nyilvántartó tevékenység. A Monarchia példáját követően más európai államokban is hasonló szervezetek jöttek létre, amelyek az első világháború során kulcsszerepet játszottak az információs hadviselésben és a hírszerző tevékenységek koordinálásában

A második fázis, *a specializáció időszaka (1919-1945):* Ezen időszak fő jellegzetessége, hogy az első világháborús tapasztalatok alapján fejlődtek tovább a titkosszolgálatok, aminek fő iránya a funkcionális specializáció volt. A rádiós kommunikációs elterjedésével ezen időszakban jelenik meg a technikai elhárítás önálló szervezetként. 1919-ben Nagy-Britanniában létrehozták a *Government Code and Cypher School* fedőnéven békeidőben is működő szolgálatot, amely a mai *Government Communications Headquarters* (GCHQ)[415]

[412] SZABÓ (2018): „Az Osztrák-Magyar Monarchia központi katonai felderítő és elhárító szervezete az első világháború idején", *Nemzetbiztonsági Szemle*, sz. Különszám II.: 8.

[413] SZABÓ (2018): 9–11.

[414] SZABÓ (2018): 10.

[415] ALDRICH (2010): *GCHQ: the uncensored story of Britain's most secret intelligence agency* (London: HarperPress, 2010).

elődszervezete volt[416]. Anglia ekkor már komoly tapasztalatot szerzett a kódfejtés kapcsán és az ország kifejezetten nyitott volt az új kommunikációs eszközök és technikák bevezetésére és alkalmazására. Ezt jól mutatja, hogy *Marconi* sem hazájában, hanem itt fejlesztette ki vezeték nélküli távírót.[417]

Ebben az időszakban – az első világháborús tapasztalatok hatására – a legtöbb országban létrejöttek, elkülönültek és állandósultak a hírszerző és az elhárító tevékenységek, gyakran önálló szervezeti keretekben. A hírszerzés hatóköre jelentősen kibővült[418], míg az elhárítás megerősödését két tényező magyarázza: egyrészt a háborús évek tapasztalatai, amelyek rávilágítottak a kémelhárítás stratégiai fontosságára, másrészt a totalitárius rendszerek belső bizalmatlansága és paranoiája[419]. A demokratikus országokban ezzel szemben elsősorban az ideológiai jellegű fenyegetések – mindenekelőtt a nemzetközi kommunista és fasiszta mozgalmak erősödése – indokolták az elhárító munka fokozását.

A feladatkörök bővülése szükségszerűen magával hozta a szervezetek belső struktúrájának további differenciálódását.[420] E periódusban indult meg a titkosszolgálatok közötti szervezett nemzetközi együttműködés, amely a későbbi korszakokban még nagyobb jelentőségre tett szert. Emellett megkezdődött a titkosszolgálati szakértelem rendszerezése, valamint a belső, intézményesített képzés kialakítása, amely a professzionalizálódás egyik legfontosabb jelének tekinthető.

A harmadik fázis *a kiteljesedés időszaka (1945-1990):* Ezen időszak domináns jelensége hidegháborús szembenállás. Ennek köszönhetően világszinten megszilárdulnak és megerősödtek a hírszerzés-elhárítás manapság is alkalmazott intézményi keretei. Az időszak végére teljessé válik a rendőri funkciótól való elkülönülés, azaz a rendőri szervek szinte minden országban kiszorulnak az titkosszolgálati elhárítás folyamatából. Ezt a folyamatot nyugaton a kanadai szolgálat kialakítása zárja le, az 1980-as évek végén [421], míg a keleti blokk országaiban a titkosrendőrségek felszámolása az 1989-90-es rendszerváltás folyamata során. A 2. világháborúban felduzzadt létszámokat ugyan a háború után közvetlenül elkezdték leépíteni, de

[416] HASTEDT,SZERK. (2011):*Spies, Wiretaps, and Secret Operations*341.

[417] „Guglielmo Marconi", in *Encyclopaedia Britannica*, é. n., https://www.britannica.com/biography/Guglielmo-Marconi/Long-distance-radio-communication-and-shortwave.

[418] ANDREW (2018):*The secret world*493; DULLES (1963):*The Craft of Intelligence*26.

[419] ANDREW (2018):*The secret world*680.

[420] DULLES (1963):*The Craft of Intelligence*26.

[421] BRODEUR (2007): „High and Low Policing in Post-9/11 Times", *Policing* 1, sz. 1: 7–8, https://doi.org/10.1093/police/pam002.

a hidegháború során a titkosszolgálatok így is hatalmas létszámnövekedésen mentek keresztül az 1939 előtti időszakhoz képes, ami több ezres, sőt olykor több tízezres főállású alkalmazotti létszámokat is eredményezett.[422]

Ebben a fázisban megkezdődött a globális ügynökhálózatok kiépítése, illetve a nagy léptékű befolyásolási műveletek alkalmazása.[423] A nyugati országok esetében ez első sorban az ún. feltartóztatás, fellazítás[424] politikáját támogatta, míg a keleti blokk a szocializmus exportját kívánta elősegíteni[425]. A kémkedés hangsúlya ebben az időszakban a katonai kérdések irányából eltolódott a társadalmi működés más irányaiba is.[426] Emellett hangsúlyeltolódás volt megfigyelhető az emberi erővel végzett kémkedés irányából a technikai eszközökkel végzett kémkedés felé[427]. Megindult az állam által végzett nagy léptékű ipari kémkedés, mely elsősorban a szocialista tábor technikai hátrányát kívánta csökkenteni.

A negyedik fázis – a láthatatlan kihívások kora (1990–) – alapvető fordulatot jelentett a titkosszolgálatok tevékenységében. A hangsúly fokozatosan eltolódott a hagyományos, államok közötti kémkedéstől olyan új, nehezen megragadható fenyegetések felé, amelyek elsősorban a globalizáció és a technológiai fejlődés következtében jelentek meg. Az eltolódás két irányú volt. Egyfelől az 1990-es évektől kezdődően rohamosan terjedni kezdett az internet, majd a 2000-es évek közepén megjelentek az okostelefonok és a közösségi média platformok, amelyek létrehozták a kibertér mint önálló titkosszolgálati „munkaterület" fogalmát. A 2016-os amerikai elnökválasztás kapcsán feltárt orosz beavatkozási kísérletek rávilágítottak arra, hogy a titkosszolgálatok jelenléte és aktív szerepvállalása a kibertérben stratégiai fontosságúvá vált. [428] E fejlemények következtében a legtöbb ország titkosszolgálatai fokozatosan kiépítették a kiberbiztonsági fenyegetések kezelésére specializálódott szervezeti egységeiket és képességeiket.[429] Ezek az egységek nem csupán a kibertámadások elhárítását szolgálják, hanem a kibertérben zajló politikai, gazdasági és társadalmi folyamatok titkosszolgálati szempontú megfigyelését és értelmezését is ellátják.

---

[422] AID (2001): „The National Security Agency and the Cold War", *Intelligence and National Security* 16, sz. 1: 32, https://doi.org/10.1080/02684520412331306200a; KESSLER (1994):*Inside the CIA* Introduction fejezet: 7.

[423] Lásd pl. MITROHIN ÉS ANDREW (2000):*A Mitrohin-archívum*240–63.

[424] MEZEI (2023):„A magyar állam kémelhárító tevékenysége 1975 és 1985 között"110.

[425] Lásd pl. MITROHIN ÉS ANDREW (2000):*A Mitrohin-archívum* 17. fejezet.

[426] MITROHIN ÉS ANDREW (2000).

[427] AID (2001):„The National Security Agency and the Cold War"28.

[428] GIOE, GOODMAN ÉS STEVENS (2020): „Intelligence in the Cyber Era: Evolution or Revolution?", *Political Science Quarterly* 135, sz. 2: 208, https://doi.org/10.1002/polq.13031.

[429] GIOE, GOODMAN, ÉS STEVENS (2020): 203,222.

Másrészt a hidegháború végével, a hagyományos kémkedési fenyegetés helyét inkább a nem állami fenyegetések vették át. A 2001. szeptember 11-i terrorcselekmények rámutattak, hogy a nemzetközi terrorizmus nagy léptékben fenyegeti a világ országait. Erre válaszul a szervezetek a korábbiakhoz képest is tovább specializálódtak: Létrejöttek az új kihívásokat kezelni hivatott szervezeti egységek, vagy akár szervezetek.[430]

Harmadrészt a 2001. szeptember 11-i terrortámadások világosan rávilágítottak arra, hogy az információs forradalom következtében a titkosszolgálatok működésének legfőbb korlátját már nem az információhiány, hanem az elemzőkapacitás szűkössége jelenti. Az egyre nagyobb mennyiségben rendelkezésre álló adatok és hírszerzői jelentések megfelelő feldolgozása és értelmezése vált a biztonsági kockázatok kezelésének kulcsfontosságú elemévé. E problémára válaszul jöttek létre az úgynevezett információfúziós központok, amelyek az állami struktúrákon belül a különböző titkosszolgálati szervezetek által gyűjtött információk összegyűjtéséért, rendszerezéséért és elemzéséért feleltek. Ezek a központok a titkosszolgálati szervekhez hasonló funkciókkal és jogosítványokkal rendelkező intézmények formájában működtek, elsődleges céljuk pedig a hírszerzési és elhárítási adatok integrálása, valamint az elemzési kapacitás megerősítése volt.[431]

A fentiekből levonható az a következtetés, hogy mindössze bő 150 év alatt óriási mértékben megváltozik a titkosszolgálati szerveztrendszer. A néhány főből álló irodákból több tíz vagy akár százezres apparátusok nőnek ki, hasonló növekedést mutatnak a rendelkezésre álló anyagi erőforrások. Működésük már messze túlmutat a katonai és diplomáciai ismeretek megszerzésén, ma már a társadalmi működés minden területe iránt érdeklődnek (pl. gazdaság, vallás, kibertér stb.), a megfelelő informáltság elérése érdekében hatalmas mindent behálózó információs rendszereket működtetnek.[432]

A fentiekből levonható következtetés, hogy mindössze bő másfél évszázad alatt radikális átalakuláson ment keresztül a titkosszolgálati szervezetrendszer. A kezdetben csupán néhány főből álló irodák helyét fokozatosan több tízezres, sőt egyes esetekben százezres apparátusok vették át, amelyek működéséhez arányosan növekvő anyagi erőforrások

[430] HARKNETT ÉS STEVER (2011): „The Struggle to Reform Intelligence after 9/11", *Public Administration Review* 71, sz. 5: 700, https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2011.02409.x.

[431] BÉRES,SZERK. (2018):*Külföldi nemzetbiztonsági szolgálatok*16.

[432] TÓTH (2024): „Az IKT környezet változásainak hatásai az információgyűjtés 21. századi fejlődésére" (PhD. értekezés, Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem).

társultak.[433] A titkosszolgálatok tevékenységi köre mára messze túlmutat a katonai és diplomáciai jellegű információk megszerzésén. Érdeklődésük a társadalmi működés valamennyi szférájára kiterjed – ideértve a gazdasági, vallási, kulturális, valamint a kibertérben zajló folyamatokat is. A megfelelő informáltság biztosítása érdekében olyan kiterjedt és sokszereplős információs rendszereket hoztak létre, amelyek globális szinten is képesek adatokat gyűjteni, rendszerezni és elemezni, ezáltal mindent átfogó hálózatot alkotva. [434]

5.5 A jogi szabályozás

A professzionalizálódás egyik meghatározó fázisa a jogi szabályozás megjelenése volt. Ez a folyamat – számos más társadalmi intézményhez hasonlóan – a titkosszolgálatok esetében is az intézményesülést követően bontakozott ki. Mint láthattuk, a titkosszolgálati szervezetek kialakulása a 19. század második felében kezdődött meg, azonban a korai szervezetek többnyire nem demokratikus politikai rendszerekben jöttek létre, így működésükhöz formális jogi felhatalmazásra nem volt szükség. E titkosszolgálati intézmények titkos jellegüknél fogva még a demokratikus berendezkedésű országokban sem mindig élveztek hivatalos elismerést, sőt létezésüket sokszor nyilvánosan nem ismerték el. Ennek következtében kezdetben nem is születhettek olyan nyílt jogszabályok, amelyek kifejezetten a működésüket szabályozták volna. A jogi szabályozás hiánya ugyanakkor hosszabb távon demokratikus környezetben is komoly legitimációs problémákat vetett fel, amelyek kezelésére fokozatosan intézményes jogalkotási megoldásokat kellett kialakítani.[435]

A korai időszak egyik legfőbb sajátossága az volt, hogy a titkosszolgálatok működését nem szabályozták formális jogszabályok. A kémkedés tevékenységét ekkor az uralkodó szuverén jogának tekintették, amely nem igényelt törvényi megerősítést. E korszakban a titkosság fenntartása vált a legfontosabb szemponttá, még olyan áron is, hogy a nyilvánosságot jelentősen korlátozni kellett. Példaként említhető, hogy a 17. századi Nagy-Britanniában a sajtótermékek szigorú ellenőrzés alá estek annak érdekében, hogy az állam biztonságát érintő információk ne kerülhessenek illetéktelen kezekbe.

[433] HIPPNER (2009): „A study into the size of the world's intelligence industry" (M. A. Diplomamunka, Mercyhurst College).

[434] TÓTH (2024):„Az IKT környezet változásainak hatásai az információgyűjtés 21. századi fejlődésére".

[435] Például a brit titkosszolgálatok jogis elsimerésére csak 1989-ben, illetve1994-ben került sor. BLYTH (2019): „The British Intelligence Services in the public domain" (PhD. értekezés, Aberystwyth University), 221.

Ebben az időszakban a titkos tevékenységeket elsősorban íratlan szabályok, szokások és gyakorlatok irányították. A működés jogi kereteinek hiánya ugyanakkor lehetőséget adott a széleskörű diszkrecionális döntésekre, amelyek a titkosszolgálati munka jellegéből fakadóan gyakran ellenőrizhetetlenek maradtak.[436] Ezzel együtt a titkosság elsődlegessége hosszú időn keresztül meghatározta a titkosszolgálatok működésének szemléletét.[437]

Franciaországban a titkosszolgálati tevékenység jogi szabályozása 1886-ban kezdődött meg, amikor a parlament elfogadta a Kémkedési Törvényt. Az ezt követő, az első világháború kitöréséig terjedő időszakban a hadügyi és a belügyi tárcák összesen tizenkilenc alacsonyabb rendű szabályozást vezettek be. E normák célja az volt, hogy a titkosszolgálati gyakorlat számára egységesebb és jogilag megalapozottabb kereteket biztosítsanak. Mindazonáltal a titkos tevékenységek ellenőrzése továbbra sem bizonyult kielégítőnek, mivel a szabályozás töredezett és korlátozott hatókörű maradt.[438] Különösen figyelemre méltó, hogy a tényleges parlamenti kontroll csak jóval később, 2007 után valósult meg. Ezt megelőzően a szolgálatok működését kizárólag pénzügyi szempontból felügyelték, tartalmi és politikai ellenőrzésre nem került sor. Ez a helyzet jól mutatja, hogy a titkosszolgálatok demokratikus legitimációja hosszú időn keresztül másodlagos maradt a hatékonysági és biztonsági szempontokkal szemben.[439]

Az Egyesült Királyságban 1889-ben fogadták el az *Official Secrets Act*[440] elnevezésű jogszabályt, ami ugyan nem kifejezzen a brit titkosszolgálati tevékenységre vonatkozott, de közvetve, mint titkokat kezelő állami szervekre kiterjedt.[441] Érdekes, hogy a brit szolgálatok jogi elismerésére azonban csak több, mint 100 évvel később került sor, az 1989-es *Security Service Act* és az 1994-es *Intelligence Service Act* keretében.[442]

A titkosszolgálatok jogi szabályozásának kialakulása eltérő módon zajlott a demokratikus és a nem demokratikus politikai berendezkedésű államokban. A demokratikus országokban a második világháborút követően szinte mindenhol megjelentek a

[436] HUTCHINSON (2014): „Intelligence, reason of state and the art of governing risk and opportunity in early modern Europe", *Economy and Society* 43, sz. 3: 389.

[437] LAURENT (2013): „Is There Something Wrong with Intelligence in France? The Birth of the Modern Secret State", *Intelligence and National Security* 28, sz. 3: 309, https://doi.org/10.1080/02684527.2013.789634.

[438] LAURENT (2013): 10–11.

[439] DENÉCÉ (2016): *France: The intelligence Services' Historical and Cultural Context*, szerk. Bob De Graaf és James M. Nyce, köt. Handbook of European Intelligence Cultures (Rowman & Littlefield Publishers, 2016), 143.

[440] Törvény az Államtitkokról

[441] MORAN (2008): „Never To Be Disclosed: Government Secrecy in Britain 1945 - 1975" (PhD. értekezés, University of Warwick), 41.

[442] Törvény a Biztonsági Szolgálatról és Törvény a Hírszerző Szolgálatról.

titkosszolgálatok működését részletesen szabályozó jogszabályok, amelyek célja az átláthatóság és a demokratikus kontroll biztosítása volt.

Ezzel szemben a nem demokratikus rendszerekben, amennyiben egyáltalán létezett szabályozás, az jellemzően rendkívül általános kereteket határozott meg, vagy titkos jogszabályokban öltött testet. Ilyen esetekben a normák elsődleges funkciója nem a polgári jogok védelme, hanem a politikai rendszer stabilitásának és a hatalmi kontrollnak a fenntartása volt. Hasonló helyzet alakult ki a Szovjetunióban és Magyarországon is: egészen az 1990-es rendszerváltásig az állambiztonsági rendszer működését mindössze néhány titkos belügyminiszteri utasítás szabályozta. [443]

Az 1990. évi X. törvény jelentette az első olyan nyilvánosan elfogadott jogszabályt Magyarországon, amely a titkosszolgálatok szabályozását a társadalom érdekei és a polgári jogok védelme felől közelítette meg. Ez a fordulat a demokratikus legitimáció és az átláthatóság irányába mutatott, s ezzel lezárta a titkos, ellenőrizhetetlen normák korszakát. [444]

A jogi kontroll következő lépése a külső ellenőrzési mechanizmusok kiépülése. Fontos lépés az 1961-es bécsi egyezmény, amely de facto elismerte a diplomáciai fedésű kémkedést, hírszerzést mint legális tevékenységet.[445] A parlementi kontroll azonban meglepően késői fejlemény. Először az USA-ban alakultak ki az ehhez szükséges bizottságok a 70-es évek második felében[446], majd ezt a 80-as 90-es években követte számtalan további demokratikus ország[447], de például Franciaországban csak 2007-ben jutott el erre a pontra.

Összegzésként megállapítható, hogy a kémkedés és a titkosszolgálati tevékenység jogszerűvé tétele kifejezetten késői fejleménynek tekinthető. Ennek elsődleges oka abban keresendő, hogy az államok mindaddig igyekeztek titokban tartani titkosszolgálataik létét és működését, amíg valamilyen kényszerítő körülmény – például politikai válság, társadalmi nyomás vagy a demokratikus intézményrendszer erősödése – ki nem kényszerítette a helyzet megváltoztatását.

---

[443] BATEMAN (2016): „The KGB and Its Enduring Legacy", *The Journal of Slavic Military Studies* 29, sz. 1: 28, https://doi.org/10.1080/13518046.2016.1129863.

[444] RÉVÉSZ (2003): „Az állambiztonságtól a nemzetvédelemig", *Acta Universitatis Szegediensis Acta Juridica et Politica Tomus* LXIII, sz. 17: 6.

[445] HERMAN (1998): „Diplomacy and Intelligence", *Diplomacy & Statecraft* 9, sz. 2: 7, https://doi.org/10.1080/09592299808406081.

[446] FARSON ÉS MTSAI.,SZERK. (2012): *Overseeing Intelligence Services: A Toolkit*, DCAF Handbooks (Geneva: DCAF, 2012), 29.

[447] FARSON ÉS MTSAI.,SZERK. (2012):*Overseeing Intelligence Services* IX.

Jól példázza ezt az a tény, hogy a világ legfejlettebb államaiban is csupán az utóbbi néhány évtizedben alakult ki a parlamenti ellenőrzés tényleges demokratikus gyakorlata. A jogi szabályozás egyik legnagyobb kihívását napjainkban a folyamatosan fejlődő technológiai környezet jelenti, amelyhez a jogalkotásnak alkalmazkodnia kell. A kibertérben zajló folyamatok, az adatgyűjtés új formái és a mesterséges intelligencia térnyerése mind olyan tényezők[448], amelyek a szabályozás állandó megújítását követelik meg, hogy biztosítható legyen az állam biztonsága és a polgári jogok védelme egyaránt[449]

5.6 A társadalmi elismerés

A társadalmi megbecsülés kivívása különösen nehéz feladat egy olyan szakma esetében, amelynek megnevezése is negatív konnotációt hordoz[450], és amely tevékenységének lényegét az emberek megtévesztése, illetve a titkos információszerzés képezi. A kémkedés társadalmi elismertségének kialakulásához mindenekelőtt az volt szükséges, hogy a közvélemény tudomást szerezzen ezen szervezetek létezéséről és működéséről. Ez a folyamat a 20. század első évtizedeiben indult meg, elsősorban a tömegsajtó terjedésének és az analfabétizmus fokozatos visszaszorulásának következtében. A szélesebb társadalmi rétegek számára azonban a titkosszolgálatok működésének részletei csak jóval később váltak megismerhetővé. A nagyközönség lényegében a 20. század utolsó évtizedeire kapott először pontosabb képet arról, hogy e szervezetek milyen tevékenységet folytatnak, milyen módszereket alkalmaznak, és milyen szerepet töltenek be az állam működésében. [451]

A titkosszolgálati tevékenység társadalmi megítélése összességében hosszú ideig inkább negatív volt, különösen azokban a diktatórikus rendszerekben, ahol a titkosszolgálatok az állami elnyomás eszközeiként is működtek. E politikai berendezkedésekben a lakosság együttműködése jellemzően nem a megbecsülésen, hanem a félelmen alapult.[452] Az állampolgárok mindennapjaiban a hírszerzés potenciális pozitív hatásai alig érzékelhetőek voltak, míg az elhárítás működésének negatív következményei – megfigyelés, zaklatás,

[448] TÓTH (2024):„Az IKT környezet változásainak hatásai az információgyűjtés 21. századi fejlődésére”.

[449] GIOE, GOODMAN ÉS STEVENS (2020):„Intelligence in the Cyber Era”224.

[450] SOLTI (2018):„A titkos információgyűjtés, elvei, eszközei és módszerei, alkalmazásának lehetőségei a nemzetbiztonsági munkában”64.

[451] RÉVÉSZ (2007): „A titkosszolgálatok titoktalanításáról : egy politikai jelenség politológiai mellőzöttsége”, *Politikatudományi Szemle* 16, sz. 4: 129–30.

[452] JOBST (2010): „Dokumentum az államvédelmi tisztképzés megindításáról, 1948”, *Betekintő*, sz. 2: 4, https://www.betekinto.hu/hu/2010_2_jobst.

megtorlás – sokkal közvetlenebbül jelentek meg. Egyfajta szemléleti különbséget tükrözött az a retorikai megoldás is, amely szerint az ellenfél tevékenysége „kémkedésnek", míg a saját oldal által végzett munka „hírszerzésnek" minősült.[453] Így ugyanaz a tevékenység egyszerre jelenhetett meg bűnként és érdemként, a narratív kerettől függően. A titkosszolgálatok társadalmi megítélését emellett folyamatosan hátráltatták a különböző botrányok és kiszivárgott ügyek, például az *Edward Snowden* által nyilvánosságra hozott dokumentumok, amelyek a tömeges megfigyelési programok méreteire hívták fel a figyelmet.[454] E körülmények következtében a titkosszolgálatoknak mindmáig folyamatosan bizonyítaniuk kell létük jogosságát és társadalmi hasznosságukat, különösen a demokratikus rendszerekben, ahol az átláthatóság és a polgári jogok védelme elsődleges szempontként jelenik meg

A titkosszolgálati szakma társadalmi elismertségének egyik kulcsfontosságú feltétele a jogszabályi keretek és ellenőrzési mechanizmusok megteremtése volt. A parlamenti kontroll intézményesülése biztosította, hogy a demokratikus országokban a titkosszolgálatok tevékenysége kizárólag a társadalom érdekében, a polgári jogok tiszteletben tartásával valósuljon meg. Ugyanakkor, amint azt korábban láthattuk, e fejlemény kifejezetten későinek tekinthető, hiszen a tényleges demokratikus kontroll csak a 20. század második felében, illetve számos esetben csupán az utóbbi néhány évtizedben alakult ki.

Szintén fontos mérföldkőnek tekinthető, amikor a titkosszolgálatok olyan fenyegetésekkel kezdetek foglalkozni, amelyek széles tömegek biztonsága szempontjából fontosak. Ennek legjobb példája a terrorelhárítás, amikor is a kémkedést terrorista merényletek megelőzésére kezdték alkalmazni.[455] De említhetnénk a kibertér fenyegetéseit, amelyekkel kapcsolatosan sokszor az erre szakosodott szolgálatok látják el tanácsokkal az állampolgárok széles körét.[456]

A titkosszolgálatok professzionalizálódásának fontos állomását jelentette a kiválasztási rendszerek fejlődése, amely lehetővé tette, hogy a szolgálatok a legalkalmasabb munkaerőt vonják be tevékenységükbe. A megfelelő anyagi megbecsülés biztosítása ugyancsak hozzájárult

[453] FEISZT „A kormányzati információáramlás szerepe egy 15. Századi bűntény felderítésében", in *Kémek, ügynökök, besúgók Az ókortól Mata Hariig*, é. n., 57.

[454] GREENWALD (2014):*A Snowden-ügy*.

[455] RICHARDS (2018): „Intelligence and Counter-Terrorism", szerk.Andrew Silke (Abingdon: Routledge), 7, www.routledge.com/Routledge-Handbook-of-Terrorism-and-Counterterrorism/Silke/p/book/9781138819085.

[456] GIOE, GOODMAN ÉS STEVENS (2020):„Intelligence in the Cyber Era"208.

ahhoz, hogy a szakma vonzóbbá váljon, és ezzel párhuzamosan növekedjen a társadalmi elismertsége.

A társadalmi legitimáció kialakulásában jelentős szerepet játszott a kultúra, mindenekelőtt az irodalom és a filmművészet, amelyek a kémkedést sok esetben társadalmilag hasznos tevékenységként, pozitív kontextusban jelenítették meg. E kulturális reprezentációk közül kiemelkedő hatással bírtak a *James Bond-filmek*, amelyek nem csupán a titkosszolgálati munka népszerűsítésében játszottak szerepet, hanem bizonyítható módon gyakorlati hatással voltak az Egyesült Királyság hírszerző szolgálata, az MI6 toborzási képességeire is. [457] A popkultúra ilyetén közvetítő szerepe hozzájárult ahhoz, hogy a kémkedés társadalmi megítélése a 20. század második felében fokozatosan pozitívabb irányba mozduljon el. [458]

5.7 A titkosszolgálati tevékenység meghatározása

Az előző fejezetekben bemutattam, hogy a kémkedés intézményesülésének folyamatából hogyan alakultak ki a titkosszolgálatok. Jelen fejezet célja a titkosszolgálati tevékenység tudományos meghatározása, amelyet három lépésben közelítek meg. Először a titkosszolgálatokat, mint intézményi kereteket vizsgálom, elhatárolva őket más titkos információgyűjtést végző szervezetektől. Ezt követően a titkosszolgálati tevékenység funkcionális sajátosságait veszem számba, vagyis azt, hogy milyen tevékenységeket tekinthetünk ide tartozónak. Végül a fogalmi meghatározásokra térek rá, ahol rendszerezett módon definiálom a titkosszolgálatot és a titkosszolgálati tevékenységet. Ezzel a szerkezettel biztosítható, hogy a titkosszolgálati tevékenység meghatározása mind intézményi, mind funkcionális, mind terminológiai szempontból megalapozott legyen.

5.7.1 A titkosszolgálat, mint szervezet

A titkosszolgálati szervezeti formák kutatása viszonylag nagy adóssága a téma kutatóinak. *Andrew Macpherson and Glenn Hastedt* tanulmányukban megkülönbözetnek polgári és katonai nemzetbiztonsági célú hírszerző szolgálatokat, elhatárolva őket például a bűnügyi vagy üzleti hírszerzéstől. Ugyanakkor a típusokat vizsgálva nem tesznek különbséget

[457] BLYTH (2019):„The British Intelligence Services in the public domain”320.
[458] BLYTH (2019): 329–30.

pl. elhárító és hírszerző szervezetek között, véleményük szerint a legtöbb szervezet végzi mindkét tevékenységet.[459]

Újabb elgondolások a titkosszolgálati működés kapcsán egyre többször vetik fel, hogy a titkosszolgálati működés vizsgálatának célszerű lenne kilépnie a hagyományos állami fenyegetések ellen kialakított szervezeti keretekből.[460] Van olyan elképzelés is, amely szerint a 21. században a titokra épülő állami alapú adatszerző tevékenységet ki kellene egészíteni egy bizalmi alapú, önkéntes információmegosztó struktúrával, ami lényegesen több információt eredményezne lényegesen kisebb költséggel.[461]

A téma egyik legaktívabb magyar kutatója *Vida Csaba* a titkosszolgálat helyett – feltehetően nem függetlenül a jelenlegi hivatalos magyar megnevezésektől – a nemzetbiztonsági szolgálatok terminológiát alkalmazza. Ezen szolgálatok egy szélesebb értelemben vett nemzetbiztonsági rendszer elemei, amely magában foglalja még az irányító, koordináló, ellenőrző szervezeteket is.[462] Az általa nemzetbiztonsági szolgálatnak nevezett szervezetek, tulajdonképpen a titkosszolgálatokkal azonosíthatók. *Vida* tipológiája az alábbi kategóriákba sorolja be ezeket a szervezeteket:

1. (külföldi) hírszerző szervezetek;
2. elhárító szervezetek;
3. (integrált) hírszerző-elhárító szervezetek;
4. önálló (technikai) adatszerző szervezetek;
5. koordináló-irányító testületek;
6. nyomozóhatósági jogkörrel rendelkező testületek;
7. adatvédelmi szervezetek;
8. valamint a fentiek bármilyen kombinációja.[463]

Ezzel a felosztással kisebb megszorításokkal egyetértek. Mindenekelőtt a nyomozóhatósági jogkörrel rendelkező szervezeteket jellemzően elhárító szervezetek közé sorolom, mivel tevékenységük rendszerint magában foglalja a kémelhárítást is. Ennek legjobb

[459] MACPHERSON ÉS HASTEDT (2023): „A New Quantitative Approach to an Old Question", *Studies in Intelligence* 67, sz. 3.

[460] NEWBERY ÉS KAUNERT (2023): „Critical Intelligence Studies: A New Framework for Analysis", *Intelligence and National Security* 38, sz. 5: 780–98, https://doi.org/10.1080/02684527.2023.2178163.

[461] LAHNEMAN (2010): „The Need for a New Intelligence Paradigm", *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 23, sz. 2: 201–25, https://doi.org/10.1080/08850600903565589.

[462] VIDA (2018):„A nemzetbiztonsági rendszer elméleti alapjai"9–11.

[463] VIDA (2018):„A nemzetbiztonsági rendszer elméleti alapjai".

példája az amerikai Federal Bureau of Investigation (FBI), amely egyszerre végez kémelhárító munkát és lát el bizonyos bűncselekményekkel kapcsolatos bűnügyi nyomozási feladatokat. Az adatvédelmi szervezeteket ugyanakkor ebben a disszertációban nem tekintem titkosszolgálatoknak, kivéve, ha egy másik kategóriába is egyértelműen besorolhatók; ilyen esetben az adott kategórián belül szerepeltetem őket.

A titkosszolgálatok meghatározásának – a 3. fejezetben már említett – terminológiai jellegű problémája, hogy az *intelligence* fogalmat többes jelentéséből adódóan számos olyan szervezetre is alkalmazzák, amelyek ugyan professzionális adatgyűjtéssel foglalkoznak, de nem tekinthetők titkosszolgálatoknak. Ez több okból is problémás. Ahogy fentebb utaltam rá, az *intelligence* kifejezés jelentése lehet „információszerző" vagy „információgyűjtő". A társadalmi működésnek vannak olyan területei, amelyek szintén nagy mennyiségű adat begyűjtésével foglalkoznak, ezért az *intelligence* megjelölést viselik, mégsem tartoznak a titkosszolgálatok körébe. Tipikus példák erre az ún. *financial intelligence unit* típusú szervezetek, vagy a bűnügyi és járványügyi hírszerző egységek. Feladatuk ugyanis nem a kémkedés és a titkos befolyásolás, hanem a magánszektor által bejelentett, valamint más forrásokból származó (pénzügyi, gazdasági, járványügyi, bűnügyi) adatok rendszerezése, elemzése és megosztása hazai és nemzetközi partnerekkel.[464] Hasonló példa Argentínában a Szövetségi Büntetés-végrehajtási Hírszerzés (*Inteligencia del Servicio Penitenciario Federal*), amelynek elsődleges feladata a börtönszökések megakadályozása. Bár elnevezésében hírszerző szerv és titkos eszközöket is alkalmaz, tényleges működésében kevéssé kapcsolódik a titkosszolgálati tevékenységhez. Ezek a példák jól mutatják a terminológia pontos és következetes alkalmazásának fontosságát. Azon szervezeteket, amelyekre az alábbiak igazak, nem tekintem titkosszolgálati szervezeteknek:

1. Amelyeknek a nevében ugyan szerepel az *intelligence (hírszerzés)* kifejezés, de fő tevékenysége nem a titkos ismeretszerzés vagy titkos befolyásolás.
2. Amelyek fő tevékenysége a rendészeti, bűnügyi célú titkos ismeretszerzés.
3. Azon szervezetek, amelyek csak kezelik a titkos módon beszerzett ismereteket, de nem vesznek részt azok megszerzésben és/vagy titkos befolyásoló műveletben.

Egy szervezet megítélésem szerint az alábbi esetekben tekinthető titkosszolgálatnak:

[464] https://www.coe.int/en/web/moneyval/implementation/fiu

1) Fő tevékenysége a kémkedés és az azon alapuló titkos befolyásolás, ezeket nem kiegészítő tevékenységként végzi más állami funkció támogatására. (szükséges feltétel)

2) Tevékenysége belföldre és külföldre is kiterjedhet, utóbbi esetben akár a fogadó ország beleegyezése nélkül is. (szükséges feltétel)

3) A szervezeti működés minden aspektusa (az első számú vezetőn kívül a munkatársak kiléte és létszáma, a szervezeti felépítés, az alkalmazott módszerek, a rendelkezésre álló eszközök és erőforrások) valamilyen szintű intézményes állami titoknak minősül. (szükséges feltétel)

4) Az adott ország jogrendje titkosszolgálatként, vagy más speciális speciális szolgálatként határozza meg. (opcionális feltétel)

5) Önálló jogi norma vonatkozik rá. (opcionális feltétel)

Az előzőek alapján világosan kirajzolódik, hogy a titkosszolgálatok legfontosabb elkülönítő jegyei a kémkedésre és titkos befolyásolásra épülő működés, valamint az intézményesített titkosság. Ezeket és a 4. fejezetben meghatározott fogalmakat figyelembe véve a dolgozatban a titkosszolgálat fogalmát a következőképpen határozom meg: titkosszolgálat fogalma: *Olyan önálló szervezeti kerettel rendelkező állami szerv, amelynek fő feladata a kémkedés és az azon alapuló titkos befolyásolás, és amelynek teljes szervezeti működése intézményesen titkos. Tevékenységi köre az adott állam jogrendjének megfelelően belföldre és/vagy külföldre is kiterjedhet, a külföldi működés pedig a fogadó állam előzetes értesítése és beleegyezése nélkül is megvalósulhat. A legtöbb országban külön jogi norma speciális jogállású szervezetként határozza meg.*

5.7.2 A titkosszolgálati tevékenység

E fejezet célja a *titkosszolgálati tevékenység* tartalmának és fogalmának meghatározása ez eddigi eredmények alapján. Ahogy a szakirodalmi fejezetben bemutattam, létezik olyan elképzelés, amely szerint a titkosszolgálatok gyakorlatilag bármilyen tevékenységet végezhetnek.[465] Ettől eltekintve azonban a legtöbb kutató igyekszik meghatározni a titkosszolgálatok tevékenységi körét, és azon belül azokat az elemeket, amelyek egyértelműen

[465] STOUT ÉS WARNER (2018):„Intelligence Is as Intelligence Does”.

megkülönböztetik őket más állami, különösen a biztonságért felelős vagy titkos információgyűjtést alkalmazó tevékenységétől.

A szolgálatok pontos működésében jelentős eltérések mutatkoznak, amelyek nagymértékben függenek az adott ország történeti hagyományaitól, jogrendjétől vagy akár egy adott politikai vezető döntésétől. A titkosszolgálatoknak számos formája létezik, amelyek többféle kombinációban is előfordulhatnak egyetlen szervezeten belül.[466] Emellett demokratikus kontroll szempontjából sem közömbös, hogy világosan meghatározható legyen, mi számít kifejezetten titkosszolgálati tevékenységnek.[467] Csak így teremthető meg annak a lehetősége, hogy a társadalom és a döntéshozók átlássák és ellenőrizzék a szolgálatok működését, és különbséget tudjanak tenni a titkosszolgálatok sajátos feladatai és az államigazgatás egyéb funkciói között.

5.7.2.1 Az titkosszolgálati tevékenység elsődleges és másodlagos elemei

A szakirodalomban a legtöbbször az alábbiak jelennek meg, mint a titkosszolgálatok alapvető feladatai[468]:

1. titkos információgyűjtés
2. fedett műveletek
3. értékelés elemzés
4. tájékoztatás

E felsorolásból álláspontom szerint az első kettő – vagyis az információgyűjtés és a fedett műveletek – tekinthető valóban elsődlegesnek, hiszen ezek feleltethetők meg a kémkedésnek és a titkos befolyásolásnak. Ezek azok a tevékenységek, amelyek világosan elhatárolják a titkosszolgálatokat más állami funkcióktól, és így a titkosszolgálati működés megkülönböztető dimenzióit jelentik. Az elemzés–értékelés és a tájékoztatás ugyan

[466] RÉVÉSZ (2007):„A titok mint politika. A titkosszolgálatok politológiai kutatásának lehetőségei”114.

[467] MÁRTON „Márton András: A titkosszolgálati tevékenység parlamenti bizottsági ellenőrzése, problémák, modellek, alternatívák.”, *Nemzetbiztonsági Szemle* 1, sz. 1 (é. n.); SZŰCS ÉS SOLTI (2014):„A magyar nemzetbiztonsági szféra és a nyilvánosság”5.

[468] JÁVOR (2017):„A hír, az adat, az információ és a dokumentáció fogalma, helye, szerepe a döntéshozatalban”; LÉNÁRT (2024): „A titkosszolgálatok hatékony feladat-ellátási rendszere, különös figyelemmel a gazdasági és pénzügyi válságok kezelésére”, *Belügyi Szemle* 62, sz. 2: 2, https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2014.v62.i2.pp82-95; RÉVÉSZ (2007):„A titok mint politika. A titkosszolgálatok politológiai kutatásának lehetőségei”176; LOWNTHAL (2017):*Hírszerzés - A titkoktól a politikai döntésekig*; KENT (1965):*Strategic Intelligence for American World Policy*; BODA ÉS DOBÁK (2016): „Titkosszolgálatok fejlődése –technikai szemmel”, *Nemzetbiztonsági Szemle* 4, sz. 4.

nélkülözhetetlenek a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetésének betöltéséhez, de önmagukban nem kizárólag titkosszolgálati jellemzők, ezért másodlagos elemeknek tekinthetők.

Az általam a kémkedésként aposztrofált információgyűjtő feladatkört a szakirodalomban sokszor nyílt és titkos formára bontják.[469] Véleményem szerint azonban a titkosszolgálatok esetében a nyílt információgyűjtés mint tevékenység nem alkot önálló kategóriát. A titkosszolgálati működés lényege ugyanis az, hogy minden beszerzett információ a kémkedés fogalmi körébe illeszkedik, függetlenül attól, hogy az adott ismeret titkos minősítés alá esik-e vagy sem. Ezért a nyílt forrásokból történő adatgyűjtés nem külön funkció, hanem a kémkedés révén célba vett adatok egyik jól elkülöníthető csoportja.

Az információgyűjtés formáinak rendszerezésére a legelterjedtebb megközelítés az úgynevezett INT-ek szerinti bontás. Közülük kiemelkedik a HUMINT, vagyis a humán forrásokon alapuló információszerzés, valamint a TECHINT, amely a technikai eszközök útján gyűjtött adatokat foglalja magában, ideértve a műszaki és kiberfelderítést is.[470] Számos szerző önálló kategóriaként kezeli az ellenhírszerzést, ám álláspontom szerint ez nem önálló tevékenységi forma, hanem inkább a kémkedés célja, mivel az ellenhírszerzés eszköztára alapvetően az információgyűjtés eszközeire épül.

A fedett vagy titkos műveletek az általam titkos befolyásolásként leírt tevékenységgel azonosíthatók, ami ugyancsak központi elemei a titkosszolgálati működésnek.[471] Közös jellemzőjük, hogy a tevékenység indítéka és célja rejtve marad, miközben hatásai a külvilág számára érzékelhetők. A titkos befolyásolás logikusan csak a kémkedésből származó adatokra építve valósítható meg, így a kémkedéshez kapcsolódó feladatkör. A kémkedés és a titkos befolyásolás így egymást kiegészítve alkotják a titkosszolgálati tevékenység elsődleges pilléreit.

[469] DOBÁK (2019): „OSINT – Gondolatok a kérdéskörhöz”, *Nemzetbiztonsági szemle* 7, sz. 2: 83–93, https://doi.org/10.32561/nsz.2019.2.7.

[470] TÓTH (2001): „Katonai szervezetek és a nyílt forrású információgyűjtés”, *Repüléstudományi közlemények* 13, sz. 33: 65.

[471] RÉMAI (2024): „Izrael titkosszolgálatainak leghíresebb műveletei”, *Nemzetbiztonsági Szemle* 12, sz. 4: 83–107, https://doi.org/10.32561/nsz.2024.4.6; RÉVÉSZ (2007):„A titok mint politika. A titkosszolgálatok politológiai kutatásának lehetőségei”136; DEARLOVE (2010): „National Security and Public Anxiety: Our Changing Perceptions”, in *The Oxford Handbook of National Security Intelligence*, szerk.Loch K. Johnson, 1. kiad. (Oxford University Press), 586, https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195375886.003.0002.

Az elemzés–értékelés a megszerzett információk feldolgozását, következtetések levonását és helyzetértékelések kialakítását foglalja magában[472]. Gyakran kiterjed a döntéshozatal támogatására szolgáló alternatívák kidolgozására is, de ez nem kizárólagos sok esetben a döntések végrehajtását is támogatja. Bár a funkció jelentősége vitathatatlan, önmagában nem tekinthető megkülönböztető dimenziónak, mivel más állami szervezetek szintén végeznek hasonló elemző-értékelő munkát. Ezért ezt a tevékenységet fontos, de másodlagos elemként értelmezem.

A tájékoztatás funkciója abban áll, hogy a megszerzett és feldolgozott ismereteket a titkosszolgálatok a külső szereplők, mindenekelőtt, bár nem kizárólagosan az állam szervei számára továbbítják.[473] Ez biztosítja, hogy a titkosszolgálatok működése ne váljon öncélúvá, hanem illeszkedjen az társadalom egészének működéséhez. A tájékoztatás tehát nélkülözhetetlen a társadalmi rendeltetés betöltéséhez, de mivel más állami szervek is végeznek ilyen tevékenységet, nem tekinthető a titkosszolgálatok kizárólagos megkülönböztető elemének. Így szintén fontos, de másodlagos tevékenységnek tekintem.

Megítélésem szerint a többi jellemzően titkosszolgálati feladatkör, például a terrorelhárítás, a gazdasági elhárítás, a biztonsági ellenőrzések, mind a két elsődleges tevékenységre épültek rá, abból fakadnak.

Egyes államokban további feladatokat is a titkosszolgálatokhoz sorolnak, míg máshol külön szervezetek végzik őket. Ilyenek például a katonadiplomácia vagy az információvédelem[474]. Ezek funkcionális szempontból kiegészítő jellegűek, és nem alkotnak mindenütt a titkosszolgálatok szerves részét.

A gyakran említett kiberműveletek a gyakorlatban nem új tevékenységi dimenziót jelentenek, hanem a kémkedés és a titkos befolyásolás digitális környezetben történő megvalósulását. A kiberhírszerzés tehát megfeleltethető a klasszikus kémkedésnek, míg a kibertérben végzett titkos befolyásolás a fedett műveletek sajátos formájaként értelmezhető.

---

[472] DEARLOVE (2010):„National Security and Public Anxiety”394–412; SCHMITT (2005):„Rethinking Intelligence Analysis”.

[473] DEARLOVE (2010):„National Security and Public Anxiety”37.

[474] MEZEI, KONCZ ÉS JASENSZKY (2021): „Biztonságtudatosság – hazai helyzetkép, hazai gyakorlat és példák 1.”, *Nemzetbiztonsági szemle* 9, sz. 4: 35–47, https://doi.org/10.32561/nsz.2021.4.3; MEZEI, KONCZ ÉS JASENSZKY (2021): „Biztonságtudatosság – hazai helyzetkép, hazai gyakorlat és példák 2.”, *Nemzetbiztonsági szemle* 9, sz. 4: 48–61, https://doi.org/10.32561/nsz.2021.4.4.

Összefoglalva megállapítható, hogy a titkosszolgálati tevékenység elsődleges, megkülönböztető elemei a kémkedés és az erre épülő titkos befolyásolás. Ezek azok a tevékenységek, amelyek egyértelműen elhatárolják a titkosszolgálatokat más állami szervektől. Az elemzés–értékelés és a tájékoztatás ezzel szemben fontos, de nem kizárólag titkosszolgálati jellegűek, így másodlagos elemeknek tekinthetők. A katonadiplomácia, a titok- és információvédelem, illetve a kiberműveletek pedig kiegészítő vagy módszertani változatok, amelyek a két elsődleges funkcióra épülnek.

Az értekezés további részében tehát titkos tevékenység alatt ezt elsődleges tevékenységeket, vagyis a kémkedést és a titkos befolyásolást értem.

5.7.2.2 A titkosszolgálati tevékenység tipikus formái

A titkosszolgálati tevékenység elsődleges pilléreit – a kémkedést és az arra épülő titkos befolyásolást – az államok gyakorlata különböző formákban valósítja meg. Ezek a tipikus formák nem önálló új dimenziók, hanem a két alapvető tevékenység eltérő célokra, környezetben és intézményi keretekben történő alkalmazásai.

A legtöbb országban a szervezeti modell alapját a hírszerzés és az elhárítás kettőssége adja. A hírszerzés a kémkedés funkcionális megjelenése: más államokra, külföldi szervezetekre vagy személyekre vonatkozó titkos információk megszerzését, feldolgozását és értékelését foglalja magában. Az elhárítás ezzel szemben szintén a kémkedésre épül, de más céllal: a külföldi vagy belföldi szereplők által folytatott kémkedés és titkos befolyásolás felderítésére, megelőzésére és semlegesítésére irányul. Az elhárításból emellett speciális alkalmazási területek is kifejlődtek, így például a terrorelhárítás, amely a terroristák és terrorszervezetek titkos tevékenységének feltárásán és akadályozásán alapul. Mindezekben közös, hogy a kémkedés klasszikus módszertanát és eszköztárát alkalmazzák különböző célokból és kombinációban.

A titkosszolgálati tevékenység egy sajátos formáját képviselik a technikai támogató szolgálatok. Bár maguk nem végeznek közvetlen kémkedést vagy titkos befolyásolást, működésük nélkülözhetetlen az alapfunkciók megvalósításához, hiszen eszközöket, módszereket és technikai feltételeket biztosítanak. Ide tartozik a lehallgató- és megfigyelőtechnika, a kiberfelderítés vagy a műholdas felderítés működtetése. E szervezetek közvetve járulnak hozzá az alapfeladatokhoz, és létrehozásuk gyakran a hatalomkoncentráció

elleni garanciaként is értelmezhető, például a demokratikus berendezkedés felé mozduló államokban. Jó példa erre a magyarországi Nemzetbiztonsági Szakszolgálat.[475]

Az információfúziós központok szintén kiegészítő jellegű tevékenységet végeznek. Nem új információ titkos megszerzésére vagy célpont befolyásolására törekednek, hanem a különböző forrásokból – titkos és nyílt csatornákból – származó adatok rendszerezésére, összevetésére és elemzésére.[476] Mivel elsődleges rendeltetésük az adatok integrálása és értelmezése, nem tekinthetők az alaptevékenységek önálló elemét, inkább azok hatékonyabb társadalmi hasznosulását szolgálják.

A tevékenység további differenciálódása két fontos szempont mentén figyelhető meg. Az egyik a civil és katonai jellegű tevékenység megkülönböztetése: a katonai titkosszolgálati tevékenység kifejezetten katonai célpontokra és kérdésekre irányul, míg a civil tevékenység jóval szélesebb körű, társadalmi és gazdasági dimenziókat is felölel. A másik a technikai specializáció, amely egyes szolgálatokat kifejezetten nagy költségű, bonyolult információszerző rendszerek – például műholdas felderítés vagy kiberfelderítő kapacitás – működtetésére irányít.[477]

Összességében tehát a titkosszolgálati tevékenység tipikus formái – a hírszerzés, az elhárítás, a terrorelhárítás, a technikai támogató szolgálatok, az információfúziós központok, illetve a civil és katonai ágak elkülönülése – mind visszavezethetők a két alapvető pillérre, a kémkedésre és a titkos befolyásolásra. E formák nem új funkciókat jelentenek, hanem a két alappillér eltérő intézményi és műveleti környezetben való alkalmazásai.

5.7.2.3 A titkosszolgálati tevékenység és más állami funkciók

A titkosszolgálati tevékenység pontos meghatározásához elengedhetetlen annak elhatárolása más állami szervek által végzett titkos információgyűjtéstől. Ez különösen a katonai felderítés és a bűnüldözési célú titkos adatgyűjtés esetében indokolt, mivel bár az alkalmazott módszerekben mutatkozhatnak hasonlóságok, a tevékenység rendeltetése és intézményes keretei alapvetően eltérőek.

A katonai adatgyűjtés hagyományosan két formára bontható. Egyrészt a közvetlen felderítésre, amely az ellenfél vagy annak erőforrásainak nyílt, vizuális vagy technikai

[475] BODA (2013): „A Nemzetbiztonsági Szakszolgálat helye és szerepe a titkos információgyűjtés rendszerében”, *Hadtudomány* 23, sz. 1–2.

[476] SCHMITT (2005):„Rethinking Intelligence Analysis”19.

[477] DEARLOVE (2010):„National Security and Public Anxiety”31.

eszközökkel történő megfigyelését jelenti. Másrészt a felderítő hírszerzésre, amely a tényleges vagy potenciális ellenségre, illetve a hadműveleti területre vonatkozó ismeretek összegyűjtésére irányul. [478] Bár e tevékenységek definíciószerűen nem feltétlenül titkosak, kiegészülhetnek rejtett tevékenységekkel. Ez utóbbi ugyan rokonítható a titkosszolgálati kémkedéssel, de funkciója más: a hadműveletek közvetlen támogatását szolgálja, míg a titkosszolgálatok tevékenysége az állam egészének biztonsági érdekeihez kapcsolódik, és így szélesebb társadalmi dimenzióval rendelkezik.

A bűnüldözési célú titkos információgyűjtés tekintetében a szakirodalomban megjelenik az az álláspont, hogy a titkosszolgálatok és a rendészeti szervek, valamint az ügyészség alapvetően azonos módszerekkel dolgoznak, csupán céljaik különböznek.[479] Ezzel a megközelítéssel nem értek egyet. A rendőrség és az ügyészség jogérvényesítő és igazságszolgáltatási funkciókat látnak el, és a titkos adatgyűjtést e feladatok kiegészítéseként alkalmazzák. A titkosszolgálatoknál ezzel szemben maga a kémkedés és az arra épülő titkos befolyásolás képezi a fő tevékenységet, amely más állami tevékenységekhez képest nem kiegészítő jellegű, hanem önálló feladatkör.

A titkos információgyűjtést gyakran jogi alapon definiálják, miszerint annak lényege, hogy az érintett személy tudta nélkül, törvényben meghatározott módszerekkel gyűjtenek adatokat, amelyek szükségszerűen korlátozhatják alapvető jogait[480]. E meghatározás ugyan pontos, de csak egy adott jogrendszeren belül érvényesíthető teljeskörűen, és nemzetközi összehasonlításra kevésbé alkalmas. A tudományos megközelítés szempontjából célszerűbb a módszertani oldal kiemelése: vagyis a titkos információgyűjtés azon technikák és eszközök összessége, amelyek révén rejtett módon lehetséges az ismeretszerzés. Ebben az értelemben a titkosszolgálati tevékenység a kémkedés speciális módszertanát, azaz a titkosságot biztosító „know-how”-t jelenti.

Mindezek alapján azokat a szervezeteket, amelyek alapvetően más funkciót – például bűnüldözést vagy igazságszolgáltatást – látnak el, és ehhez alkalmaznak titkos

[478] FÜZESI (2004): „A felderítés elméleti és gyakorlati kérdéseinek vizsgálata, különös tekintettel, az emberi erõvel folytatott felderítésre” (PhD. értekezés, Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem), 12.

[479] NYESTE (2018): „A titkos információgyűjtés fejlődése és egyes emberi jogi aspektusai”, *Acta Humana*, sz. 1; HETESY (2011):„A titkos felderítés”; SOLTI (2018):„A titkos információgyűjtés, elvei, eszközei és módszerei, alkalmazásának lehetőségei a nemzetbiztonsági munkában”.

[480] SOLTI (2018):„A titkos információgyűjtés, elvei, eszközei és módszerei, alkalmazásának lehetőségei a nemzetbiztonsági munkában”141.

információgyűjtést, nem tekinthetők titkosszolgálatoknak. Tevékenységük ezért nem is sorolható a titkosszolgálati tevékenység körébe.

Összegzésként kiemelhető, hogy a titkosszolgálati tevékenység megkülönböztető dimenziója nem a titkos módszerek használatában, hanem azok rendeltetésében és funkcionális központiságában rejlik. Míg más állami szervek esetében a titkos adatgyűjtés kiegészítő vagy támogató eszköz, addig a titkosszolgálatoknál ez – a titkos befolyásolással együtt – az elsődleges, meghatározó feladat. Ennek alapján a kutatás központi kérdése annak feltárása, hogy miért szükséges a társadalom működése szempontjából olyan szervezet, amelynek alaptevékenysége élesen elkülönül más állami funkcióktól.

5.7.3 A titkosszolgálatok tevékenységének fogalmi meghatározásai

Ebből következően a titkosszolgálati tevékenység meghatározása az alábbi: *A titkosszolgálatok olyan önálló szervezeti kerettel és jogszabályi háttérrel rendelkező állami szervek, amelyek szervezeti és működési aspektusának minden lényeges eleme intézményesen titkos. Tevékenységük belföldre és külföldre egyaránt kiterjedhet, külföldön a fogadó állam hatóságainak beleegyezése nélkül is. Alapvető tevékenységük a kémkedés és az erre épülő titkos befolyásolás, amelyet társadalmi rendeltetésük betöltése érdekében kiegészít az elemző-értékelő és a tájékoztató tevékenység.*

A hírszerzési tevékenység ezek alapján így határozható meg: *A hírszerzés olyan titkosszolgálati tevékenység, amely elsősorban – de nem kizárólag – külföldre irányul, és amelynek célpontjai jellemzően, de nem kizárólag, külföldi entitások.*

Az elhárítási tevékenység ezek alapján így határozható meg: *Az elhárítás olyan titkosszolgálati tevékenység, amely elsősorban – de nem kizárólag – belföldre irányul, és amelynek célpontjai jellemzően, de nem kizárólag, külföldi entitások belföldi titkos tevékenységei.*

5.8 Részösszegzés

A fejezetben a kémkedés és a titkos befolyásolás professzionalizálódásának folyamatát mutattam be. Rávilágítottam arra, hogy a társadalmi igény nagyon korán megjelent: bizonyos szempontból az emberiség már az állatvilágból hozta magával. Ezek az igények az evolúciós és közösségi előnyökből táplálkoztak, és már a legkorábbi emberi tevékenységekben – például

az élelemszerzésben, a kereskedelmi kapcsolatokban és a szervezett erőszakban – is tetten érhetők voltak.

A szakismeret fejlődését tekintve már az ókorban megjelentek szofisztikált elméleti rendszerek. E folyamat későbbi alakulásáról a 20. század elejéig csak korlátozott adatok állnak rendelkezésre, robbanásszerű fejlődése azonban a 20. század közepén indult meg. Mára a titkosszolgálati tevékenység önálló tudományterületté vált, amelynek akadémiai szintű oktatása is kialakult.

A modern korban állandó és intézményes titkosszolgálati szervezetek is létrejöttek. Előfutáraik a késői középkor és a kora újkor úgynevezett „elő-titkosszolgálatai" voltak, amelyek már számos, a mai titkosszolgálatokra jellemző ismertetőjegyet magukon hordoztak. A tényleges szervezeti fejlődés a 19. század közepén indult meg, de igazán a második világháborút követően gyorsult fel. A képzés és a nyílt tudományos kutatás néhány évtizedes késéssel követte ezt a folyamatot, míg a jogi szabályozás fejlődése csak a 20. század utolsó és a 21. század első évtizedeiben vett lendületet. A társadalmi elismertség szintén az utóbbi évtizedekben alakult ki, főként azoknak a kihívásoknak a sikeres kezeléséhez kapcsolódóan, amelyek mindenkit közvetlenül érintettek – például a terrorizmushoz.

Mindebből megállapítható, hogy a titkosszolgálati tevékenység mára professzionalizálódott, és teljes mértékben megfelel egy modern hivatás feltételeinek. Ugyanakkor e folyamat viszonylag későn kezdődött, és lassan zajlott le; tulajdonképpen csak a 21. századra zárult le. Napjainkra azonban legitim és erős társadalmi igény, rendszerezett szaktudás, intézményesített belső és akadémiai képzés, részletes jogi szabályozás és széles körű társadalmi elismertség jellemzi a titkosszolgálatokat.

A fejezetben végül rögzítésre kerültek a titkosszolgálatok szervezeti és tevékenységi fogalmi meghatározásai is, amelyek kijelölik a titkosszolgálati működés sajátos kereteit és egyértelműen elhatárolják azt más állami funkcióktól.

6 A TITKOSSZOLGÁLATOK RENDELTETÉSE

6.1 AZ ÉRDEK

A társadalmi rendeltetés vizsgálatához a szakirodalom áttekintésével már kaptam támpontokat. A szakirodalmat tárgyaló fejezetben bemutattam, hogy a titkosszolgálatok rendeltetésének az alábbiakat tartják:

1) Informáltság növelés.
2) (Döntési) Előny megszerzése.
3) A biztonság erősítése.
4) Külpolitika támogatása.
5) Érdekek védelme.
6) Hatékonyság javítása.
7) Rugalmas vezetői eszköz.

A fentiek alapján úgy gondolom, hogy a titkosszolgálati szervezetek társadalmi funkciójának kutatása korántsem tekinthető befejezettnek. Megítélésem szerint a rendeltetéssel kapcsolatos elgondolások az eddigi kutatások során egy viszonylag szűk körben mozogtak körbe-körbe. A rendeltetést ezen meghatározások megpróbálták leginkább egyetlen – olykor néhány – állami funkcióhoz kötni. Leginkább a döntéshozatali előny, és a biztonság védelme voltak olyan témák, amelyek mentén kutatók megragadhatónak vélték a titkosszolgálatok rendeltetését.

A döntéshozatali előnnyel kapcsolatosan az a logikai probléma, hogy ha ennek e célból hozták létre őket, akkor ez az előny elenyészik azonnal, amint az ellenfélnek is lesz ilyen szolgálata. Amikor pedig mindenkinek lesz ilyen szolgálata, akkor elvileg senki nem lesz előnyben másokkal szemben. Így legfeljebb csak egy összetevő lehet, de az sem a titkosszolgálatok létezéséből adódik, hanem azok eredményes működéséből. Amely ország szolgálatai eredményesebben működnek, azok előnybe kerülnek azon országokkal szemben, amelyeknek a szolgálatai kevésbé eredményesek.

A biztonság megteremtésével kapcsolatos rendeltetéssel kapcsolatban is látok logikai problémákat. Először is a biztonságnak számtalan formája és összetevője van. Létezhet példának okáért, katonai biztonság, közbiztonság, jogbiztonság, gazdasági biztonság,

környezeti biztonság és még számos itt fel nem sorolt kategória.[481] Ezen „biztonságok" egyedüli letéteményesei azonban semmiképpen nem a titkosszolgálatok. A katonai biztonság első számú letéteményese a hadsereg, a közbiztonságé a rendőrség és így tovább, minden biztonságnak meglehet a maga „védelmezője". Ez tehát azt jelenti, hogy a titkosszolgálatok önmagukban véve nem biztonsági szervezetek, mivel működésüknek nincs beazonosítható védendő tárgya. Ezen túlmenően, ahogy azt később részletesebben bemutatom, az általuk vizsgált témák gyakran nem szűken vett biztonsági kérdések.

A rendeltetés megértéshez megfelelő kiindulópontnak tartom gyakorlati jogi szabályozások vizsgálatát. Egyrészt a jogi szabályzások a titkosszolgálati szervezetrendszeren kívül kialakított keretek, másrészt ezen szabályok szabályozzák a szolgálatok társadalmi rendszerekhez való kapcsolódását. A különböző országok szabályozási környezetét áttekintve, olyan elemeket kerestem, amelyek közösek és amelyek szociológiai szempontból megfoghatók.

6.1.1 Az érdek fogalom gyökerei

„Nem könnyű pontosan meghatározni, mit jelent az, hogy valami egyénnek vagy akár egy nemzetnek az érdeke, illetve hogy mi áll valakinek vagy valamely közösségnek az érdekében. Ahhoz, hogy vizsgálni lehessen e fogalom szerepét a titkosszolgálati tevékenységben, először szükséges áttekinteni, hogyan körvonalazható pontosabban a tartalma. Az érdek fogalma a társadalomtudományokban – így a szociológiában is – viszonylag kevéssé kutatott, jóllehet a társadalmi működésben és a hétköznapi kommunikációban gyakran használt kategória. [482] Ennek ellenére a fogalom története során számos klasszikus gondolkodó – az ókori történetíróktól a modern szociológusokig – központi szerepet tulajdonított neki, ami jelzi, hogy bár meghatározása nehézségekbe ütközik, a társadalmi és politikai cselekvés értelmezésében megkerülhetetlen.

Az érdek fogalom első írásos megjelenése a peloponnészoszi háborúkhoz, illetve az arról tudósító *Thuküdidész*hez köthető. *"Mi sem műveltünk hát semmiféle különös vagy az emberi természettől idegen dolgot, amikor a felajánlott hatalmat elfogadtuk, s a leghatékonyabb indítékok: a tekintély, a félelem és az érdek hatására nem akarjuk kiengedni*

[481] Lásd pl.: BUZAN, WAEVER ÉS WILDE (1998): *Security: A New Framework for Analysis*, Nachdr. (Boulder, Colo.: Rienner, 1998).

[482] FARKAS (2011): *Társadalomelmélet - Az intézményes szociológia elmélete, harmadik kötet* (Miskolc: Bíbor Kiadó, 2011), 35.

kezünkből"[483] – magyarázkodnak az athéni követek, hogy miért tartják erőszakkal uralmuk alatt a hellén világot. Ez a gondolat a realista gondolkodás előfutára.[484] *Benedetti Gábor* ezt úgy értelmezte, hogy az athéniak természetesen saját városállamuk érdekeit követték a hellén világ közérdekével szemben. Ennek alapja az lehetett, hogy az athéni realista filozófusok az (ön)érdeket, a tekintély és a félelem mellett a legerősebb emberi mozgatórugónak tartották.[485] Ezzel összhangban áll *Mansbridge* meglátása, amely szerint az érdek fogalom az athéni szofista filozófiai irányzat egy központi gondolata: E szerint az emberek a biztonságuk és a mások feletti hatalom megszerzése érdekében tömörülnek politikai társaságokba.[486]

Az érdek kifejezés középkorban jellemzően valamely cselekvés mozgatórugóját jelentette, de kevéssé került a filozófiai gondolkodás középpontjába.[487] A 17. századi angol filozófus, *Thomas Hobbes* szerint, Leviatán című munkája nagy mértékben épít az érdek fogalmára anélkül, hogy megadná annak meghatározását. Munkájából azonban kitűnik, hogy az érdeket a különböző cselekvések motivátoraként használja és megkülönbözteti a személyek egyéni érdekeit a köz érdekeitől, legtöbbször e kettőt szembe állítva. Meglátása szerint, ha mindenki csak saját érdekei szerint cselekedne, akkor mindenki háborúzna mindenkivel, ezért van szükség a szuverénre[488]. Az utilitarizmus alapítójának tekintett *Jeremy Bentham* szerint az emberi cselekvések legfőbb indítéka, hogy minél kisebb szenvedéssel a legnagyobb élvezetet elérjék. Az ő munkájában jelennek meg először az érdek mibenlétének tisztázására utaló gondolatok. Úgy vélte, hogy a csoport érdeke az egyes tagok érdekeinek összessége. Az egyéni érdekeket úgy értelmezte, hogy azok vagy növelik az örömeit vagy csökkentik az adott személy fájdalmait. [489] Hasonló elképzeléseket fogalmazott meg szinte ugyanakkor *Helvetius* is. Az embert nála is önmaga szeretete mozgatja, mint legfőbb érdek, célja pedig a gyönyörök elérése és a fájdalmak elkerülése.[490]

[483] BENEDETTI (2025): „Politika és erkölcs. A liberális demokrácia Eszmerendszerének kialakulása" (PhD. értekezés, Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem), 25.

[484] SZABÓ (2008): „A globalizáció emberi jogi kockázatai" (PhD. értekezés, Pécsi Tudományegyetem), 23–24.

[485] BENEDETTI (2025):„Politika és erkölcs. A liberális demokrácia Eszmerendszerének kialakulása"26.

[486] MANSBRIDGE (1990): „The Rise and Fall of Self-Interest in the Explanation of Political Life", in *Beyond Self-Interest*, szerk.Jane J. Mansbridge (Chicago: The University of Chicago Press), 4.

[487] FARKAS (2011):*Társadalomelmélet - Az intézményes szociológia elmélete, harmadik kötet*26.

[488] SWEDBERG (2005): „Can there be a sociological concept of interest?", *Theory and Society* 35: 383.

[489] BENTHEM (2000): *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation (1781)* (Batoche Books, 2000), 15.

[490] HELVÉTIUS (1962): *Az emberről. Értelmi képességeiről és neveltetéséről* (1962: Tankönyvkiadó, 1962), 112.

Az újkorban az érdekek által vezérelt cselekvés egyre inkább a racionális számításon alapuló döntéseket jelentette, és ez a szemlélet az emberi tevékenység különböző területein is megjelent. A skót felvilágosodás gondolkodói, *David Hume és Adam Smith* gazdasági jellegű munkáikban többször is használták az érdek fogalmát. Smith egyik fontos felismerése, hogy "*az emberek akkor is cselekedhetnek jót másokkal, amikor saját érdekeiket követik"*[491]*,* vagyis az önérdek és a közjó nem feltétlenül állnak egymással ellentétben.[492]

A 19. század második felében a szociológia klasszikusai közül *Karl Marx* és *Max Weber* is sokat használták az érdek fogalmát, anélkül azonban, hogy kísérletet tettek volna annak pontosabb meghatározására[493]. *Marx* bevezette az osztályérdek fogalmát, amely azon érdekek összessége, amelyeket az osztállyá váló munkások a tőkésekkel szemben védelmeznek[494]. *Weber* szerint a cselekvések mozgatórugói nem eszmék, hanem az eszmei és anyagi érdekek. Az eszmék nagy vonalakban képesek megváltoztatni az események menetét, de a motivációt az említett két érdek mozgatja. *Weber* azonban sem az eszmék hatásmechanizmusát, sem a két érdek pontosabb mibenlétét nem részletezte.[495]

Ezt követően a 20. század első felében tulajdonképpen kikerült az érdekfogalom a szociológia szótárából[496], hogy aztán a század második felében újult erővel térjen vissza. *Talbott Parsons*, miközen ő maga is széleskörűen használja a kifejezést írásaiban, az egyéni érdek, mint cselekvési motiváció ellen emel szót, kiemelve a társadalmi értékek és szabályok szerepét a társadalmi cselekvések hátterében[497].

A 20. század második felének racionalitásra épülő gondolkodásmódja ismét előtérbe helyezte az érdekek szerepét az egyéni cselekvésekben. *James Coleman* például kétféle érdeket különböztetett meg. Az ún. *„tárgyi én" érdeke* az elégedettség szintjét fejezi ki, amely egy adott esemény kimeneteléből vagy az erőforrások feletti kontrollból fakad. Ezzel szemben a *„cselekvő én" érdeke* az erőforrások relatív mennyiségét jelzi, amelyet az események feletti ellenőrzés megszerzésére fordítanak; ez tehát közvetlenül a cselekvések mozgatórugójaként

[491] FARKAS (2011):*Társadalomelmélet - Az intézményes szociológia elmélete, harmadik kötet*27.
[492] FARKAS (2011): 27.
[493] FARKAS (2011): 28.
[494] MARX (1959): *A filozófia nyomorúsága*, Marx és Engelsz Művei 4, 172.
[495] LIZARDO ÉS STOLTZ (2018): „Max Weber's Ideal versus Material Interest Distinction Revisited", *European Journal of Social Theory* 21, sz. 1: 13, https://doi.org/10.1177/1368431017710906.
[496] FARKAS (2011):*Társadalomelmélet - Az intézményes szociológia elmélete, harmadik kötet*28.
[497] FARKAS (2011): 28.

jelenik meg. [498] Jól látható, hogy míg az első meghatározás inkább *hasznosságot* fejez ki, addig a második a *ráfordítás* dimenziójára utal.

Pierre Bourdieu egy komplex elmélet keretében rendkívül tágan értelmezte az érdek fogalmát, és amellett érvelt, hogy érdekmentes cselekvés nem létezik. Minden emberi cselekvés valamilyen mértékű – akár csupán szimbolikus – nyereséggel jár az egyén számára. [499] Ezzel közvetve arra utalt, hogy az érdek alapvetően cselekvési motivátor, amely az adott cselekvésből származó nyereség megszerzésével, illetve annak lehetőségével azonosítható.

Ralf Dahrendorf elmélete szerint minden társadalom – vagy szociológiai értelemben vett társulás – felosztható domináns helyzetben lévő és alávetett személyekre. Az érdekeket tulajdonképpen ehhez a status quo-hoz való viszony határozza meg: a hatalmi pozícióban lévők érdeke a fennálló helyzet megőrzése, míg az alávetetteké annak megváltoztatása.[500] Dahrendorf hangsúlyozza, hogy az érdekek felismerése és tudatosulása nem szükségszerű, vagyis előfordulhat, hogy az érdekek rejtve maradnak. [501] Ez egyben azt is jelenti, hogy az érdekek tudatosulásának folyamata akár tudatosan befolyásolható is lehet.

Amennyiben az érdekfogalmak csoportosítását szeretnénk elvégezni, akkor két kutató munkája nyomán érdemes ezt megtenni. *Swedberg*, a téma kutatójának 2005-ös írásában alapvetően három vonulatot különböztetett meg

1) Az érdek, mint a társadalmi élet *egyetlen* mozgatórugója[502]. Swedberg szerint e felfogás legnagyobb problémája, hogy könnyen vezethet a tautológia csapdájához, mivel még senkinek sem sikerült megmagyaráznia, hogy miért ne lehetne a társadalmi cselekvéseknek az érdekeken kívül más motivációs ereje is.
2) Az érdek, mint a társadalmi élet *egyik fő* mozgatórugója.[503]
3) Az érdeknek nincs különösebb jelentősége a társadalmi működésben.

[498] COLEMAN (1990): *Foundations of social theory* (Cambridge, Mass: Belknap Press of Harvard University Press, 1990), 509.

[499] BOURDIEU (2002): *Practical Reason: On the Theory of Action*, Repr (Stanford, Calif: Stanford Univ. Press, 2002), 75–91.

[500] DAHRENDORF (1990):*Class and Class Conflict in Industrial Society*176.

[501] DAHRENDORF (1990): 177.

[502] SWEDBERG (2005):„Can there be a sociological concept of interest?”362.

[503] SWEDBERG (2005): 373.

Swedberg is rámutat arra, hogy bár a legtöbb szociológus sokszor és számtalanszor hivatkozik az érdekre, jóllehet ritkán fordul elő, hogy az érdek fogalmának mibenlétét pontosan tisztáznák.

Az érdek fogalmának történeti és elméleti gyökereinek áttekintése alapján világosan látszik, hogy bár meghatározása sokszor bizonytalan és változó volt, minden korszak gondolkodói a társadalmi és politikai cselekvés egyik alapvető mozgatórugójaként tekintettek rá. Az érdek egyszerre jelenik meg egyéni, csoportos és állami szinten, és mindig a cselekvés irányát, illetve a mögötte álló motivációt fejezi ki.

6.1.2 Az érdek megjelenése titkosszolgálati jogszabályokban

A titkosszolgálatok rendeltetésének vizsgálatában támpontot jelenthet, hogy a gyakorlatban azon jogszabályok társadalmi rendeltetésének, amelyek ezeket a szervezeteket létrehozták és működési kereteiket kijelölik. Közös pontok feltárása érdekében megvizsgáltam 40 európai ország hatályos titkosszolgálati szabályozásait (lásd 6. táblázat az 1. mellékletben).

A megvizsgált jogszabályokban az *érdek* fogalom megjelenése jelenti a közös pontot. A vizsgált 40 szabályozásból 30 alkalommal jelenik meg az érdekek védelmének, érvényesítésének feladata. Ezt azt jelenti, hogy a megvizsgált országok 75%-ában szerepel az érdek fogalom említése. Alkalmazzák a fogalmat jelzős szerkezetben például: *biztonsági érdek*, *nemzetbiztonsági érde*k, *közérdek*, *fontos érdek*, *politikai érdek*, *gazdasági érdek* formájában, de megjelenik az érdeket sértő tevékenység, az érdekek védelmezése, érvényesítése, illetve az ezekkel kapcsolatos tevékenységek formájában is.

Kimondható tehát, hogy az érdek fogalmat számtalan ország az alapvető rendeltetés meghatározásának egyik fontos elemévé teszi. A problémát az jelenti, hogy a jogszabályok többsége – hasonlóan az érdek fogalmat alkalmazó szakirodalmi elgondolásokhoz – nem tartalmaz tudományos elvárásoknak megfelelő meghatározást az érdek fogalmat érintően. Például Magyarországon a *nemzetbiztonsági érdek*et a *politikai-, gazdasági-, honvédelmi érdekek* összességeként határozza meg a jogszabály, de ezek mellett a szolgálatok feladatrendszerében szerepel a *fontos érdek* kifejezés is, miközben egyik esetében sincs meghatározva annak tartalma [504]

[504] 1995.évi törvény a Nemzetbiztonsági szolgálatokról (Magyarország)

Ennek nyomán az érdek fogalom alaposabb vizsgálatával felvázolom egy a titkosszolgálatok rendeltetésével kapcsolatos új gondolati rendszer alapjait. Ez a rendszer ugyan különbözik az eddigi megközelítésektől, de oly módon, hogy nem elveti, hanem magyarázza, inkorporálja az eddigi gondolatokat. Ahogy fentebb már említettem, mivel az emberi társadalmak működésének alapvető tudománya a szociológia, azért rendszer alapjául olyan elemeknek kell szolgálniuk, amelyek értelmezhetők szociológiai keretek között.

Az áttekintett szabályozásokból látható, hogy az érdek, mint jogi kategória mindenütt központi szerepet kap, ugyanakkor eltérő tartalmakkal: míg egyes országok a nemzeti szuverenitás és a biztonság védelmét hangsúlyozzák, mások a demokratikus jogállami kontroll erősítését emelik ki. Ez jelzi, hogy az érdek fogalma nemcsak politikai, hanem jogi kontextusban is sokféleképpen értelmeződik, és alapja a titkosszolgálatok rendeltetésének.

Mivel azonban a jogi szabályozások többnyire nem határozzák meg pontosan az érdek tartalmát, szükséges a fogalom szociológiai megközelítése is, amely képes mélyebb magyarázatot adni a titkosszolgálatok rendeltetésére. Szociológiai szempontból az érdek valamilyen cselekvéssel összefüggő tényező[505]. Ezt azért fontos hangsúlyozni, mert az állami szervek tevékenységének egyik fontos aspektusa a cselekvés. Ez alapján úgy gondolom, hogy az érdek, mint szociológiai fogalom megfelelő adaptálásával és alkalmazásával lehetségessé válik egy a titkosszolgálatok rendeltetésével kapcsolatos általános magyarázat megalkotása.

6.1.3 A nemzeti és a nemzeti biztonsági érdek

Mivel a legtöbb jogi normában megjelenik a nemzeti érdekre vagy nemzeti biztonsági érdekre történő hivatkozás, célszerű e fogalmak rövid áttekintésével kezdeni. A nemzeti érdek, jó példa a gyakran használt, de annál kevésbé definiált fogalom társadalomtudományi alkalmazására[506]. A *klasszikus realizmus* egyik atyjaként számon tartott *Hans J. Morgenthau* úgy érvel, hogy a nemzeti érdek olyan állami cél, amelyet az állam működésében minden mást felül kell írnia.[507] A realista felfogás alapvető feltételezése, hogy az adott állam tisztában van az adott társadalom érdekeivel (nemzeti érdekek) és mindig e szerint cselekszik, azaz ezek

[505] FARKAS (2011):*Társadalomelmélet - Az intézményes szociológia elmélete, harmadik kötet*35.

[506] FARKAS (2011): 35.

[507] MORGENTHAU (THE AMERICAN SCHOLAR,): „The Primacy of the National Interest", *The American Scholar* 18, sz. 2: 208.

érvényesítésére törekszik. *Morgenthau* a fennmaradást és a jólétet emeli ki, mint a nemzeti érdek két legfontosabb összetevőjét.[508]

Egedy Gergely három irányzatot is bemutat a nemzeti érdek kutatásának értelmetlenségével kapcsolatosan.[509] Az első szerint a nemzeti érdeket objektíven nem is lehetséges meghatározni.[510] Van olyan tudományos álláspont, amely szerint a nemzeti érdek fogalma olyan valami, ami túl komplex ahhoz, hogy tudományos eszközökkel le lehessen írni.[511] Végül a harmadik szempont szerint a nemzeti érdekkel foglalkozni, kifejezetten veszélyes, mert a különböző országok egymással ellentétes érdekeinek követése csak feszültséget szít az egyes társadalmak között[512]. Úgy tűnik, hogy a kutatók nem osztják ezt az elképzelést, példának okáért csak a *google scholar* keresője több, mint egymillió találatot ad a „*national interest"* kifejezésre.

Egedy a saját koncepciójában[513] úgy látja, hogy a nemzeti érdeknek alapvetően négy dimenziója különíthető el:

1) Fizikai Biztonság
2) Anyagi jólét
3) Önrendelkezés
4) Nemzeti kohézió

Úgy látja, hogy mind a négy kategória „*reális követelést testesít meg, s ezért az állam legitim céljának tekinthető"*[514] Ebből a megfogalmazásból úgy tűnik, hogy szerinte a nemzeti érdek egyfajta társadalmi követelést (igényt) és az ebből fakadó állam által elérni kívánt célt testesít meg. Ezen dimenziókat *Egedy* tovább osztja rövid és hosszú távú érdekekre, felhívva a figyelmet arra, hogy a két időtávon az érdekek nem feltétlenül esnek egybe, és ebben az esetben a rövid távú érdekeket érdemes a hosszú távú érdekek alá rendelni. Végül kiemeli, hogy a fenti

[508] MORGENTHAU (The American Scholar,): 210.

[509] EGEDY (2017): *Bevezetés a nemzetközi kapcsolatok elméletébe*, Harmadik, átdolgozott kiadás (Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2017), 79–85.

[510] EGEDY (2017): 80.

[511] EGEDY (2017): 80–81.

[512] EGEDY (2017): 81.

[513] EGEDY (2017): 81–84.

[514] EGEDY (2017): 82.

kategóriák fontosság szerint is csoportosíthatók a szerint, hogy adott helyzetben, mit tartunk fontosnak vagy kevésbé fontosnak.[515]

Gazdag Ferenc az érdek tartalmát a szükséglet és a szükségletből fakadó egyfajta hajtóerőként fogalmazza meg. Meglátása szerint a nemzeti érdek egyfajta érdekaggregáció eredménye, amelynek során a társadalmon belüli érdekcsoportok együttesen megfogalmazzák, hogy egy adott társadalmon belüli törekvésekből, melyeket fogadnak el iránytűként, amelyek végrehajtásához aztán erőforrásokat is rendelnek[516]. Ebből a megfogalmazásból úgy tűnik, hogy a nemzeti érdek azon társadalmi törekvések (célok) hálózata, amelyeket az állam számára elérendőnek tűznek ki és amelyhez a végrehajtó hatalom eszközeit biztosítják.

Szabó Gábor értekezésében felhívja a figyelmet, hogy bizonyos, több nemzetből álló országok esetében a nemzeti érdek eleve meghatározhatatlan kifejezés [517] Ez a jogos feltevés ugyanakkor feloldható olyan módon, hogy a nemzeti érdeket nem egy nemzet, hanem egy ország sajátjaként határozzuk meg. Ugyanakkor ez is jól rávilágít a fogalmi tartalom pontosságának szükségességére. Van kutató, aki szerint a demokrácia és a jogállam például összeütközésbe kerülhet a nemzeti érdekekkel, míg mások szerint a demokrácia és a jogállam eleve a társadalmi fejlődés és jólét feltétele és mint ilyen eleve nemzeti érdeknek minősül.[518]

A nemzeti biztonsági érdek kapcsán az első kérdés, hogy ez milyen viszonyban áll a nemzeti érdekkel. A fentiek alapján a nemzeti biztonsági érdek felfogható a nemzeti érdek egyik dimenziójaként. Ebben az esetben a nemzeti biztonsági érdek fogalomkörébe a nemzeti érdek azon elemei sorolhatóak, amelyek valamilyen módon köthetők a biztonság szűken vett dimenziójához. Ahogy fentebb bemutattam a biztonság olyan fontos tényező, amelynek fenntartása minden állam céljaként megfogalmazható. Mivel a magyarországi szakirodalom alapvetően nem különbözteti meg a *nemzeti biztonsági* és *nemzetbiztonsági érdeket*, így a továbbiakban mindkettőt *nemzeti biztonsági érdek* kifejezéssel jelölöm.

Ezzel ellentétben áll az a felfogás, amely a *nemzeti biztonsági érdek* alatt tulajdonképpen a nemzeti érdeket vagy annak nagyobb részét érti. Ez tulajdonképpen azzal jár, hogy a biztonság

---

[515] EGEDY (2017): 84.

[516] GAZDAG (2007): „Magyarország érdekei és ezek érvényesítésének lehetőségei a nemzetközi szervezetekben (NATO, EU)", *Grotius folyóirat*, https://www.grotius.hu/doc/pub/UIVMVC/83%20gazdag%20ferenc%20%20vita%20a%20magyar%20kpol.pdf.

[517] SZABÓ (2008):„A globalizáció emberi jogi kockázatai"41–42.

[518] JAKAB (2018): „Miért nem működik jól a magyar jogrend és hogyan javíthatjuk meg?", *MTA Law Working Papers*, sz. 1: 19.

fogalmát igen kiterjesztőleg értelmezi. E megközelítéséhez meglátásom szerint hozzájárul a terminológia következetlen alkalmazása. Ennek jó példája a magyar *Nemzeti Biztonsági Stratégia*[519], amelyben a nemzeti érdek és nemzeti biztonsági érdek fogalmak alkalmazása meglehetősen következetlen.

A két fogalom közötti különbség szemléletesen megjeleníthető a Maslow-i szükséglethierarchia[520] alapján: míg a nemzeti érdek elvileg az emberi szükségletek teljes skáláját lefedheti a fiziológiai alapoktól az önmegvalósításig, addig a nemzetbiztonsági érdek kifejezetten a biztonsági szinthez kapcsolódik, és ennek védelmét tekinti elsődleges feladatának.

A fentieket elemezve számomra úgy tűnik, hogy az érdek vizsgálatával kapcsolatos problémát az okozza, hogy az érdekre bináris jellegű fogalomként tekintenek, azaz valami vagy érdeke valakinek vagy nem, nincs köztes út. Némi logikai átgondolással belátható azonban, hogy az érdek ennél árnyaltabb fogalom lehet. Fontos például, hogy az érdekek nem abszolút hanem relatív fogalmak, azaz más érdekekkel összehasonlítva értelmezhetők igazán.

Összességében megállapítható, hogy mind a nemzeti érdek, mind a nemzeti biztonsági érdek fogalma többféle értelmezésben jelenik meg a szakirodalomban és a stratégiai dokumentumokban. A nemzeti érdek esetében a hangsúly egyeseknél a fennmaradásra és jólétre, másoknál a társadalmi szükségletek összetett dimenzióira vagy az érdekcsoportok aggregációjára kerül. A nemzeti biztonsági érdek ezzel szemben rendszerint a biztonság szűkebb területére koncentrál, de előfordul, hogy a fogalmat kiterjesztően, a nemzeti érdek nagyobb részével azonosítják. A fenti áttekintés célja annak bemutatása volt, hogy más szerzők és dokumentumok mit értenek e fogalmak alatt, és hogy e sokféleség önmagában is indokolja a fogalmak további, szisztematikus vizsgálatát

6.1.4 Az érdek fogalmi alapjai

6.1.4.1 Az érdek megközelítési lehetőségei

Farkas Zoltán szerint az érdekkel kapcsolatos modern szociológiai felfogások között több különbség is azonosítható. Szerinte a szociológia szimbolista, ezen belül is a

[519] (2020): „1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról”, https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A20H1163.KOR&txtreferer=00000001.txt -.

[520] MASLOW (1943): „A Theory of Human Motivation.”, *Psychological Review* 50, sz. 4: 370–96,

normativista[521] és kreativista[522] iskoláinak képviselői azok, akik kevés jelentőséget tulajdonítanak az érdeknek[523]. Ők az érdek kifejezést első sorban a motívum vagy a szándék szavak szinonimájaként használják, nem pedig önálló fogalomként. Velük szemben az érdek fogalom jelentős szerepet tölt be a strukturalista[524] és racionalista[525] szemléletű szociológusok gondolkodásában. E felfogásban az érdek jellemzően valamilyen társadalmi cselekvés okaként jelenik meg.

Farkas úgy látja, hogy a sturkturalista felfogásban az érdek „*viszonylag állandó és olyan ösztönzője vagy motívuma a cselekvéseknek, amely objektív természetű, vagy a tényszerű, illetve objektív természetű társadalmi viszonyok által meghatározott.”*[526] A racionalista érdekfelfogás szerint „*az érdek sajátos lelki motívum, a cselekvő egyén hajlandósága arra, hogy az egyén az adott alternatívák közül kiválasztja azt az alternatívát, amely várhatóan a legnagyobb hozadékkal jár.”*[527]

Farkas értelmezi a különböző az érdekfogalmakat a cselekvések magyarázatát illetően is. E szempontból három felfogást különböztet meg a szerint, hogy az érdek magukat a cselekvéseket, a cselekvések lelki motívumait vagy a lelki motívumokat kiváltó körülményeket jelentik.[528] Fenomenalistának nevezi azt az érdekfogalmat, mely magát az érdeket is cselekvésként, magatartásként, tevékenységként vagy a megfigyelt cselekvésekre irányuló hajlandóságként határozza meg. E szerint az érdek tulajdonképpen maga cselekvés, attól függetlenül nem létezik.[529] Megfigyelhető, hogy ez összhangban van a realizmus felfogásával, amely szerint minden szereplő minden esetben képes felismerni az érdekeit, és azoknak megfelelően cselekedni.

Intencionalista szemléletűnek nevezi azt az érdekfelfogást, amely szerint az érdek a cselekvések lelki motívumát képezi. E fogalom jellemzője a fenti racionalista felfogás, amely

[521] A normativista felfogás szerint a társadalmat a közösen elfogadott normák és értékek tartják össze, amelyek meghatározzák az egyének viselkedését.

[522] A kreativista felfogás szerint az egyének aktív, alkotó tevékenysége és jelentésadása formálja a társadalmi valóságot.

[523] FARKAS (2011):*Társadalomelmélet - Az intézményes szociológia elmélete, harmadik kötet*35–36.

[524] A strukturalista felfogás szerint a társadalmat mélyebb, rejtett struktúrák és viszonyrendszerek határozzák meg, amelyek függetlenek az egyéni szándékoktól.

[525] A racionalista felfogás szerint az emberek cselekvéseit tudatos, racionális döntések és célorientált választások irányítják.

[526] FARKAS (2011):*Társadalomelmélet - Az intézményes szociológia elmélete, harmadik kötet*37.

[527] FARKAS (2011): 39.

[528] FARKAS (2011): 41.

[529] FARKAS (2011): 41.

szerint az érdek sajátos lelki motívum, a cselekvő egyén hajlandósága arra, hogy adott alternatívák közül kiválasztja azt az alternatívát, amely várhatóan a legnagyobb hozadékkal jár számára. E megközelítésnél már elválik egymástól az érdek és a cselekvés, szükséges, hogy ezeket külön-külön meg tudjuk figyelni és azonosítani tudjuk. [530]

A harmadik azonosított érdekfelfogás az ún. pozitivista érdekfelfogás. Ez esteben *„ …az érdek olyan tényszerű létező, amely az egyén vagy egyének társadalmi környezetében található, és amely az adott érdekből magyarázható cselekvésektől függetlenül is meghatározható. A pozitivista érdekfogalom elvileg a cselekvések okságí magyarázatára is lehetőséget nyújt."* A pozitivista felfogásra is igaznak kell lennie, hogy a cselekvésnek és okának egymástól függetlenül tényszerűen létezőnek és felismerhetőnek kell lennie. [531] Az alábbi *Farkas* által készített ábrán (6. ábra) a fentebb vázolt különböző érdekfelfogások közötti különbségeket

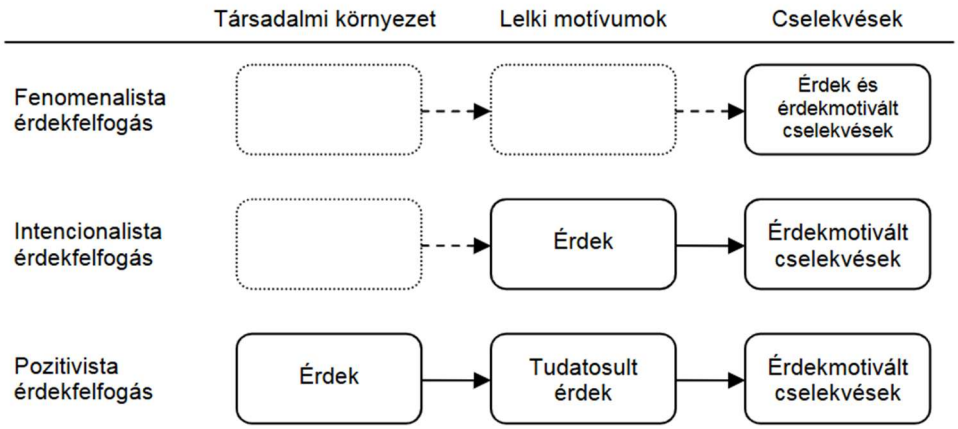

6. ábra A különböző érdekfelfogások közötti különbségek. Forrás. Farkas (2011): 42

mutatja be.

6.1.4.2 Az érdek, mint a cselekvés lehetősége

Farkas Zoltán pozitivista jellegű meghatározása szerint tehát „*az érdek intézmények által létrehozott cselekvési lehetőségek hálózata, amelyek az adott egyén (vagy csoport) számára a szükségletkielégítés eszközeit vagy pozitív feltételeit képezik; amelyek a közvetlen szükségletkielégítéshez teremthetik meg a társadalmi javakat, és amelyek várható hozadéka pozitív.*"[532] A fogalom logikáját mutatja be lenti a 7. ábra.

Farkas intézmény alatt társadalmilag létrehozott „*kötelmek, és a kötelmek érvényességi körét, valamint tényleges érvényesülésének ellenőrzését meghatározó szabályok rendszerét*"

[530] FARKAS (2011): 42.
[531] FARKAS (2011): 43.
[532] FARKAS (2011): 44.

érti. Azaz lényegében minden olyan ember alkotta szabályrendszert, amely emberek bizonyos csoportjára vonatkozik. E feltétel fontosságát az adja, hogy például a természeti jelenségek által létrehozott cselekvési lehetőségeket nem sorolja az érdek körébe.[533]

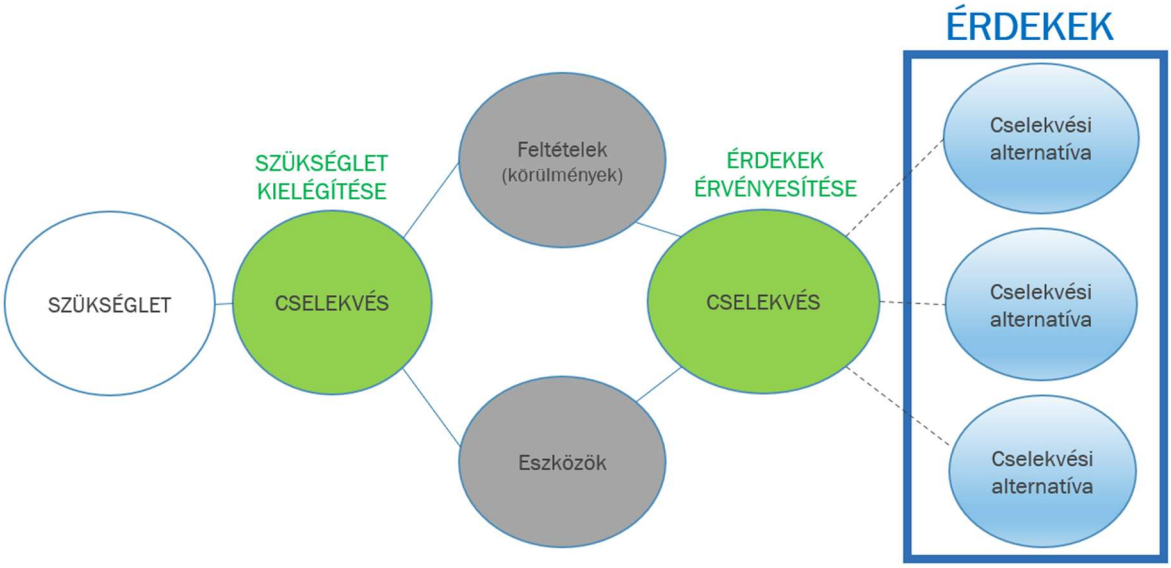

7. ábra Az érdekek fogalmi ábrázolása Farkas Zoltán elgondolása alapján. Forrás: saját szerkesztés

A fent vázolt értelmezés szerint a cselekvési lehetőségnek[534] valamely szükséglet kielégítésére kell irányulnia vagy annak pozitív (szükséges) feltételét kell képeznie. Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy ha valakinek egy cselekvés érdekében áll, akkor annak eredménye eszközt vagy szükséges (pozitív) feltételt jelent számára egy szükségletei kielégítése szempontjából. Ez a kitétel arra világít rá, hogy az emberi cselekvéseket a személyes szükségletek – legyenek azok lelki, fiziológiai vagy anyagi jellegűek – kielégítése motiválja. Jól látható, hogy ezen tényezők már az egészen korai érdekértelmezések között megjelentek.

Ez a megközelítés a titkosszolgálatok szempontjából különösen releváns, mert működésük és rendeltetésük mindig olyan ember alkotta intézményekhez, szabályrendszerekhez és társadalmi kötelmekhez kapcsolódik, amelyek belső működését kell szolgálniuk.

[533] FARKAS (2011): 17.

[534] A továbbiakban a cselekvési lehetőség, lehetséges cselekvés vagy cselekvési alternatíva kifejezéseket szinonimaként fogom alkalmazni.

6.1.4.3 Az egyéni szükséglet és a társadalmi igény

Az emberi társadalom intézményeinek és ezen belül az államnak az egyik legfontosabb feladata, hogy lehetővé tegye a társadalom tagjai számára szükségleteik kielégítését. *Maslow* szerint az egyéni szükségleteknek az alábbi szintjei léteznek[535].

1. *Fiziológiai szükségletek.*
2. *Biztonsági szükségletek.*
3. *Közösségi szükségletek.*
4. *Megbecsülés és elismerés szükségletei*.
5. *Önmegvalósítás szükséglete.*

Maslow úgy vélte, hogy ezen szükségletek egymásra épülnek. Minél alacsonyabban van egy szükséglet, kielégítetlensége annál inkább meghatározza, motiválja az emberi viselkedést. [536]

Farkas Zoltán szerint a szükségletek csak egyéni szinten létezhetnek csoport szinten nem.[537] Ez azonban nem jelenti azt, hogy a szükségleteknek ne lenne kollektív dimenziója. Azon szükségletek, amelyek a társadalom minden tagjában vagy nagy többségében jelen vannak *társadalmi igénnyé* állnak össze. A társadalmi igényeket különböző szükségletekkel kapcsolatos összefüggésük alapján csoportosíthatjuk:

1. *Fiziológiai szükségleteken alapuló társadalmi igények:* Élelmiszerhez, ivóvízhez való hozzáférés igénye.
2. *Biztonsági szükségleteken alapuló társadalmi igények:* Állami függetlenség és szuverenitás-, közbiztonság-, működő közegészségügy-, járványügyi biztonság-, árstabilitás-, gazdasági fejlődés igénye.
3. *Közösségi szükségleteken alapuló társadalmi igények:* Gyülekezési szabadság-, politikai részvétel-, sport- és kulturális intézmények működtetése-, digitális térhez való hozzáférés igénye.
4. *Megbecsülés és elismerés szükséglete*: Független és hatékony igazságszolgáltatás. Elérhető, színvonalas közoktatás.
5. *Önmegvalósítás szükséglet szintje:* Önkifejezés szabadságának (szólás-, kutatási, művészeti szabadság) és lehetősége.

[535] MASLOW (1943):„A Theory of Human Motivation.”
[536] MASLOW (1943): 394.
[537] FARKAS (2010): *Társadalomelmélet: az intézményes szociológia elmélete*, I. (Miskolc: Bíbor, 2010), 149.

Az állam fontos feladata az egyéni vagy társadalmi igények kielégítésének támogatása, elsődlegesen olyan területeken, ahol ennek feltételeit, eszközeit a társadalmi szereplők önmaguk számára nem, vagy csak korlátozottan tudják megteremteni. Ez a tevékenység jelentős részben közjavak előállítását jelenti. Farkas Zoltán szerint „*a társadalmi közjavak olyan javak, amelyek az egyének adott köre számára osztatlanul és valamennyi egyén számára elérhetően és felhasználhatóan képezik a szükségletkielégítés társadalmi előfeltételeit"*. A közjavak fontos tulajdonságai, hogy fogyasztásából senki nem zárható ki, illetve, hogy egy adott egyén fogyasztása korlátozza mások felhasználási lehetőségeit. A tiszta közjavak azok a közjavak, amelyek esetén mindkét előbbi tulajdonság fennáll. Közjószágok lehetnek a katonai biztonság (honvédelem), a közbiztonság, a jogbiztonság, állami szuverenitás, a makrogazdasági stabilitás, gazdasági növekedés, a közegészségügyi ellátás, az közoktatás stb. Az első négy tiszta közjószág, a többi inkább úgynevezett klubjószág, mert vagy a kizárhatóság lehetősége vagy a korlátos kínálat fennáll. Ahol magánjavakkal is lehetséges a társadalmi igények kielégítése, ott az állam szabályozóként lép fel, hogy biztosítsa a magánjószágok megfelelő kínálatát, minőségét és elérhetőségét. A továbbiakban ez utóbbit mindig hozzáértem a közjavak előállításához.

6.1.4.4 Az érdekek felismerése és érvényesítése

Az előző részben megfogalmazottak alapján a társadalmi igények kielégítése érdekében végzett állami cselekvés vagy közjószágok előállítását jelenti, vagy az ezen igényeket kielégítő magánjavak előállításának szabályozását, támogatását. A társadalmi igények a társadalom tagjaiban közösen meglévő, aggregált szükségletek, amelyek kielégítésére kollektív elvárás formálódik. Ezekből vezettem le a *társadalmi érdek* fogalmát, amely a *társadalmi igények kielégítéséhez nélkülözhetetlen feltételek és eszközök megteremtésével összefüggő cselekvési lehetőségek összessége.* A társadalmi érdek fogalma így arra a kérdésre ad választ, hogy az adott körülmények között milyen reális cselekvési alternatívák révén lehet elérni az adott társadalmi igényeket kielégítő köz és magánjavakat.[538]

Fontos megjegyezni, hogy az érdek, különösen a társadalmi érdek vizsgálatakor nem csak az érdek szubjektumának (egyén vagy csoport) cselekvési lehetőségeiről beszélünk, mások cselekvési lehetőségei ugyanúgy részei az érdekrendszernek, amennyiben azok a szükségletek vagy a társadalmi igények eszközeit vagy pozitív feltételeit képezik.[539] Például egy országban

[538] FARKAS (2011):*Társadalomelmélet - Az intézményes szociológia elmélete, harmadik kötet*46. alapján kiegészítve a társadalmi igény fogalmával.
[539] FARKAS (2011): 52.

az emberek társadalmi igénye a tiszta ivóvízhez való hozzáférés, mert ennek segítségével közvetlenül kielégíthetik egy létfontosságú biológiai szükségletüket. Ez azonban csak úgy biztosítható, ha más szereplők cselekvési lehetőségei is adottak: (1) a vízművek dolgozóinak lehetősége van fenntartani és javítani a hálózatot, például rendelkezik az ehhez szükséges anyagi forrásokkal (2) a környékbeli üzemek cselekvési lehetősége korlátozott abban, hogy ne szennyezhessék a vízbázist, például a megfelelő előírások megléte és a betartatásuk révén. Jól látható tehát, hogy a társadalmi igények kielégítésnek eszköz- és feltételrendszere cselekvési lehetőségek megvalósításának, azaz érdekek felismerésének és érvényesítésének összetett, egymáshoz kapcsolódó láncolatán keresztül valósul meg. A cselekvési lehetőségek ezen tartós összekapcsolódó láncolatát nevezi *Farkas érdekviszony*nak.[540]

Bizonyos esetekben az érdekviszonyok annyira összetettek lehetnek, hogy a pontos áttekintésük kifejezetten bonyolult folyamat akár egyéni szinten, de államok esetében is. A 21. századot pontosan ilyen bonyolult érdekviszonyok jellemzik, amiben például adott államok egyszerre ellenfelek és kereskedelmi partnerek. Értelemszerű továbbá, hogy meg lehet különböztetni hosszú és rövid távú érdekeket, ugyanis egy adott cselekvés eredményeként rendelkezésre álló szükségletkielégítési lehetőség nem mindig áll fent korlátlan ideig, továbbá egy adott cselekvés ráfordítása és hasznai rövid és hosszú távon eltérhetnek egymástól. Ez a gondolatmenet két további gondolathoz vezet bennünket. Egyrészt az érdekek érvényesítésének ráfordításaihoz és hasznainak értelmezéséhez, másrészt az érdekek egymáshoz való viszonyához.

Az érdek – azaz a cselekvési alternatíva – érvényesítésének költsége vagy ráfordítása a megvalósításhoz szükséges erőforrások összessége. Az erőforrást itt a lehető legtágabban értelmezem, azaz például a cselekvési lehetőségeket sokszor megalapozó bizalmi tőkét is ide sorolom. Haszna értelemszerűen a cselekvés eredményként létrejövő szükségletkielégítés eredménye és elérhetőségének köre. Minél kisebb költséggel minél nagyobb kör számára jön létre, minél jobb lehetőség a szükségletek kielégítésére, annál hatékonyabb az érdekek érvényesítése, azaz a társadalmi javak előállításának tevékenysége.

Figyelmet érdemel a fentiek összefüggése a társadalmak (országok) erőforrásokért folytatott versenyével. Ugyanis a szükségletek kielégítése nem lehetséges a szükséges erőforrássok felhasználása nélkül. Az erőforrások azonban nem állnak korlátlanul rendelkezésre. Ebből az is következik, hogy mindenkinek minden szükséglete nem elégíthető

[540] FARKAS (2011): 54.

ki, azaz az egyes emberek, csoportok érdekei szükségszerűen nem eshetnek teljesen egybe. Ez azt is jelenti, hogy érdekek érvényesítése egyidejűleg mások érdekérvényesítési lehetőségeit korlátozza. Mindezek alapján további a téma szempontjából fontos fogalmakat lehet bevezetni.

*Érdekellentét*nek nevezhetjük azt a helyzetet amikor az adott cselekvés az egyik félnek pozitív hozadékú, a másik félnek pedig negatív, vagyis a két fél cselekvései lehetőségei ellentétes hatásúak vagy pedig azt, ha egy cselekvés megvalósítása másik fél cselekvési lehetőségeit korlátozza. *Érdekazonosság*nak nevezhetjük azt a helyzetet amikor két fél cselekvési lehetőségei egyaránt pozitív irányba hatnak vagy ha egy cselekvés egy másik fél cselekvési lehetőségeit bővíti vagy költségeit csökkenti. *Érdeksemlegesség*nek nevezhetjük azt a helyzetet, amikor egy adott fél szempontjából pozitív vagy negatív hatású cselekvés egy másik fél hasznosságát vagy cselekvési lehetőségeit nem befolyásolja. Adott felek különböző kérdésekben különböző relatív helyezteben lehetnek egymáshoz képest.

Logikailag könnyen belátható ugyanakkor, hogy az állam cselekvési lehetőségei nem korlátlanok, fontos korlátot jelenti például a rendelkezésre álló erőforrások, a más országokhoz viszonyított hatalmi helyzet, más társadalmak (országok), illetve szereplők együttműködési hajlandósága. Éppen ezért az e feltételrendszerben a megvalósított cselekvések száma mindig lényegesen kevesebb lesz, mint a kívánt vagy a potenciálisan lehetséges cselekvések száma. A cselekvésre felhatalmazott állami szereplőknek kell eldönteniük, hogy a rendelkezésre álló cselekvések közül melyeket kísérelnek meg megvalósítani.

Az érdek ennek megfelelően cselekvési lehetőségek rendszerét jelenti. A cselekvési lehetőségek lehetnek közvetlenül megvalósíthatók (aktuális cselekvés), de lehetnek potenciális cselekvések, amelyek megvalósítása lehetséges, de további eszközök vagy feltételek szükségesek hozzájuk.[541] E cselekvéseknek tényszerűen létezőnek és azonosíthatóknak kell lenniük, vagyis nem létező cselekvési lehetőség nem tekinthető érdeknek.[542]

Az érdekek, azaz a cselekvési alternatívak felismerése azonban nem magától értetődő vagy egyszerű folyamat. Egyéni szinten, ha valaki nem képes felismerni saját szükségleteit, annak feltételeit vagy eszközeit akkor az tulajdonképpen azt jelenti, hogy nem képes felismerni saját érdekeit sem. Ez magyarázat lehet arra, hogy valaki miért nem a számára legelőnyösebb cselekvési lehetőségeket használja ki, azaz nem ismeri fel az érdekeit tejes egészében vagy

[541] FARKAS (2011): 137.
[542] FARKAS (2011): 45.

éppenséggel miért cselekszik érdekei ellen, azaz miért valósít meg számára hátrányos cselekvési lehetőséget.

A fenti gondolatmenetet a nemzetközi versenyhelyzetre vonatkoztatva azt mondhatjuk, hogy egy *cselekvési lehetőség* például olyan erőforrások megszerzését teheti lehetővé, amelyek révén az adott ország relatív, azaz másokhoz mért pozíciója jelentősen javulhat. Azért kell feltételes módban fogalmazni, mert a cselekvési lehetőség még nem jelenti a cselekvés megvalósulását még kevésbé a társadalmi igény megfelelő kielégülését. Előfordulhat, hogy a cselekvés lehetősége ugyan adott, de azt nem sikerült megvalósítani, azaz az érdek érvényesítése a szándék ellenére eredménytelen marad.

Jól látható, hogy *Farkas* érdekfogalmában az érdek, még nem jelent cselekvést, mert ha ez így lenne, akkor mindenkinek minden cselekedete az érdeke szerint való lenne[543], így maga a fogalom vesztené el az értelmét. Nyilvánvaló, hogy a különböző entitások különböző mértékben képesek felismerni érdekeiket és meg kevesebben képesek az így létrejövő cselekvési lehetőségek közül a legjobbakat (amelyeknél a legnagyobb a hozam és a ráfordítás különbsége előbbi javára) kiválasztani és megvalósítani. Az is nyilvánvaló ugyanakkor, hogy a különböző szereplők kiindulási pozíciója nem egyforma, azaz az erőforrásokkal jobban ellátott országok abszolút értékben nagyobb nyereséget érhetnek el. Így a nyereséget célszerű a relatív pozícióhoz mérten vizsgálni. Fentiek alapján az érdekérvényesítési képesség azt a képességet jelenti, ami megmutatja, hogy az egyénnek/csoport kiinduló helyzetéhez és más szereplőkhöz viszonyítva cselekvéseivel milyen mértékű nyereséget tud elérni. Minél jobb az érdekérvényesítő képessége annál jobban képes felismerni, kiválasztani és megvalósítani a legnagyobb haszonnal bíró cselekvési lehetőségeket.[544]

A fenti gondolatmenet a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetésének meghatározása szempontjából két ok miatt fontos és jól alkalmazható. Egyrészt a társadalmi érdekeket cselekvési lehetőségekként (lehetséges cselekvések, cselekvési alternatívák) fogja fel, ami azért lényeges, mert végső soron a társadalom és benne az állam működése emberi cselekvéseken keresztül valósul meg. Másrészt e meghatározás szerint a társadalmi érdekek így az alanyuktól, ez esetben az a társadalomtól független objektív létezővé válnak, azaz számba vehetők, értékelhetők.

[543] Farkas (2015):

[544] FARKAS (2011):*Társadalomelmélet - Az intézményes szociológia elmélete, harmadik kötet*119–20.

Mindezek arra utalnak, hogy a társadalmi érdekek érvényesítése nem magától értetődő folyamat, hanem tudatos döntések és elemzések eredménye. Az államnak ezért az érdekek felismerésében és érvényesítésében öt egymásra épülő feladata van (lásd 8. ábra).

1) Meghatározni (felismerni) a társadalmi igényket.
2) Meghatározni az igények kielégítéséhez szükséges javak előállításának feltételeit és eszközeit létrehozni képes cselekvések alternatív lehetőségeit, rendszerét.
3) Részletesen elemezni ezen alternatívák költség-haszon, azaz várható eredmény és hatékonyság szempontjából (értékelés, rangsorolás).
4) Kiválasztani a legjobb, megvalósításra érdemes saját cselekvési alternatívákat.
5) Eredményesen és hatékonyan végrehajtani a 4. pontban kiválasztott cselekvéseket, azaz érvényesíteni az érdekeket.

A fentiekből adódik a következtetés, hogy a megvalósult cselekvések annál értékesebbek lesznek a társadalom számára, minél jobb volt az alternatívák és a megvalósult cselekvések ráfordítás-haszon aránya.

Érdekérvényesítési folyamat	**Adott állam**	**Más szereplők**
Érdekek felismerése	Saját lehetséges cselekvések	Más szereplők lehetséges cselekvései
Érdekek értékelése, rangsorolása	Lehetséges cselekvések ráfordításainak hasznainak értékelése, ez alapján rangsor felállítása	Lehetséges cselekvések ráfordításainak hasznainak értékelése, ez alapján rangsor felállítása
Választás (döntés)	A cselekvési alternatíva kiválasztása	
Érdek érvényesítése	A cselekvés	

8. ábra Az állami érdekérvényesítési folyamat lépései. Forrás: Saját szerkesztés

Az egyéni szükségletek társadalmi igényekké, majd társadalmi érdekekké való átalakulása jól mutatja, hogy az érdekek felismerése, értékelése, rangsorolása, a megfelelő érdek kiválasztása és érvényesítése bonyolult és többlépcsős folyamat. Éppen e komplex rendszerben jelölhető ki a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetése, hiszen tevékenységük e folyamat meghatározott pontjain válik nélkülözhetetlenné az állami cselekvés eredményessége és hatékonysága szempontjából

6.2 titkosszolgálatok rendeltetése demokráciában

6.2.1 Alapvető rendeltetés

H. B. Mayo szerint a demokrácia olyan politikai berendezkedés, amelyben a kormányzat hatalma a nép beleegyezésén alapul, és a polgárok szabadon, egyenlő jogokkal vehetnek részt a döntéshozatalban. A működő demokrácia alapfeltételei közé tartoznak a (1) rendszeres, szabad és tisztességes választások, (2) a versengő pártrendszer, (3) a politikai és polgári szabadságjogok érvényesülése, valamint (4) a jogállami keretek, amelyek biztosítják a kormányzat joghoz kötöttségét és elszámoltathatóságát.[545] E kritériumok garantálják, hogy a társadalmi igények valóban kifejeződhessenek és intézményesen érvényesülhessenek.

Ez alapján titkosszolgálatok kutatásának egyik dilemmája, hogy demokratikus politikai berendezkedéssel működő országoknak egyáltalán szükségük van-e ilyen szervezetekre. E dilemma lényege abban áll, hogy titkos eszközeik révén egyszerre képesek védeni és veszélyeztetni a társadalom demokratikus berendezkedését.[546] A demokratikus rendszerek alapját képező átláthatóság ugyanis éles ellentétben áll a titkosszolgálati tevékenységhez szükséges titkossággal.[547] Mégis egységes az álláspont a tekintetben, hogy a demokráciáknak is szükségük van titkosszolgálatokra. Véleményem szerint ezt leginkább az a fentebb már rögzített tény támasztja alá, hogy a titkosszolgálati tevékenység hiánya komoly hátrányba hozza azon országokat, amelyeknek ilyen intézményeik nincsenek. E hátrány megnyilvánulhat egzisztenciális fenyegetésben, amely adott esetben a demokráciák végét jelentené. Megnyilvánulhat azonban olyan helyzetek kialakulásában is, amelyekben a nem demokratikus rendszerek titkos módszerekkel tudnák akadályozni a demokratikus társadalmak működését és így a külső adottságok révén elérhető legmagasabb életszínvonal kialakítását. Ez utóbbi lehetőség akár két demokratikus társadalom között is előfordulhat, amennyiben azok valamilyen szempont szerint versenyhelyzetben vannak.

Korábban említettem, hogy az társadalmi érdekek tulajdonképpen olyan cselekvési alternatívák, melyek megvalósítása esetén válik lehetővé a társadalmi igények és ezen belül számos egyéni szükséglet kielégítése. Racionális cselekvők esetében egy lehetséges cselekvés megvalósítására akkor van lehetőség, ha:

---

[545] MAYO (1960): *An Introduction to Democratic Theory* (New York: Oxford University Press, 1960), 58–71.

[546] MATTHEWS, GINWALA ÉS NATHAN (2008):„Intelligence in a Constitutional Democracy”60–61.

[547] CAPARINI (2007):„Controlling and Overseesing Intelligence Services in Democratic States”20.

- Az érdek, mint lehetséges cselekvés ismert.
- A cselekvést haszon és ráfordítás alapján megvalósításra érdemesnek gondolják.

Ezek alapján a titkosszolgálati tevékenység rendeltetése demokratikus politikai rendszert működtető társadalmakban az*, hogy titkos eszközökkel – kémkedés és titkos befolyásolás révén – támogassák a társadalmi igények kielégítésének folyamatát: az ehhez szükséges cselekvési alternatívák (társadalmi érdekek) felismerését, értékelését, valamint szükség esetén részt vegyenek ezek érvényesítésében.*

E támogatásra, azaz a titkosszolgálati tevékenységre akkor van szükség, amikor ez a folyamat részben vagy egészben kizárólag titkos tevékenységgel kivitelezhető. Ez az alábbi esetekben fordulhat elő:

1. *Olyan adatra van szükség, amely nyílt tevékenységgel nem, csak titkos tevékenységgel megszerezhető.* Az állami működésben a legtöbb adat nyílt formában hozzáférhető, így nincs szükség kémkedésre. Ugyanakkor más államok titkaihoz nyílt módon nem lehet hozzáférni, *ezért van szükség a kémkedésre.*

2. *Amennyiben a lehetséges cselekvés csak titkos cselekvés formájában létezik,* azaz a nyílt cselekvési lehetőség nem felel meg az érdek fogalmának (például azért, mert nem hozna pozitív eredményt). A titkos befolyásolás lényege éppen az, hogy nyílt formában nem valósítható meg, mert a kívánttal ellentétes hatást váltana ki, így eredménytelen maradna.

3. *Feltételezhető az ellenérdekelt felek hasonló titkos cselekvése,* amely logikailag csak titkos tevékenységgel deríthető fel és akadályozható. Ez egyaránt lehet *kémkedés és titkos befolyásolás.*

A titkos tevékenység irányulhat az adatok megszerzésére, azok elemzésére vagy közvetlen cselekvésre is. Ez utóbbi egyaránt szolgálhat az érdekek azonosításának támogatására, illetve lehet maga a cselekvés is. Ez magyarázza, hogy a titkosszolgálatok egyszerre adatgyűjtő, elemző és cselekvő szervezetek. Ugyanakkor a közjószágok jelentős része nem igényel titkos információgyűjtést vagy titkos cselekvést, mert az adatok nyíltan hozzáférhetők, illetve a titkos megoldás nem jelentene előnyt. Ilyen például az oktatás, az egészségügy vagy más közszolgáltatások biztosítása. A titkosszolgálati tevékenység tehát csak azon közjószágok előállításában válik szükségessé, amelyekhez a titkos eszközök alkalmazása elengedhetetlen.

Minden bűncselekmény végső soron valamely egyéni szükséglet vagy társadalmi igény kielégítését akadályozza a létrehozott köz- vagy magánjavak elleni támadás révén. Ha a bűncselekménynek van konkrét személyi sértettje, akkor az egyéni szükséglet kielégítése sérül (például lopás vagy testi sértés esetén). Ha azonban nincs egyetlen nevesített sértett – mint például korrupció, adócsalás vagy környezetszennyezés esetén –, akkor maga a közjószág fogyaszthatósága sérül: a társadalom közös javainak hozzáférhetősége és használhatósága csökken. A rendészet és az igazságszolgáltatás feladata mindkét esetben a jogsértés szankcionálása és így a köz- vagy magánjavak fogyasztásának védelme, helyreállítása. A titkosszolgálatok ezzel szemben nem a javak fogyaszthatóságának védelmét, hanem előállításuk és fenntartásuk feltételeinek biztosítását szolgálják. Rendeltetésük az, hogy a társadalmi érdekek – mint cselekvési alternatívák – felismerését és védelmét támogassák, titkos eszközökkel hozzájárulva a köz- és magánjavak folyamatos rendelkezésre állásához.

Az alábbiakban (9. ábra) bemutatom a titkosszolgálatok szerepét a függetlenség, mint társadalmi igény kielégítésére irányuló folyamatban. A függetlenség alatt az adott ország idegen hatalom általi megszállásának hiányát értem.

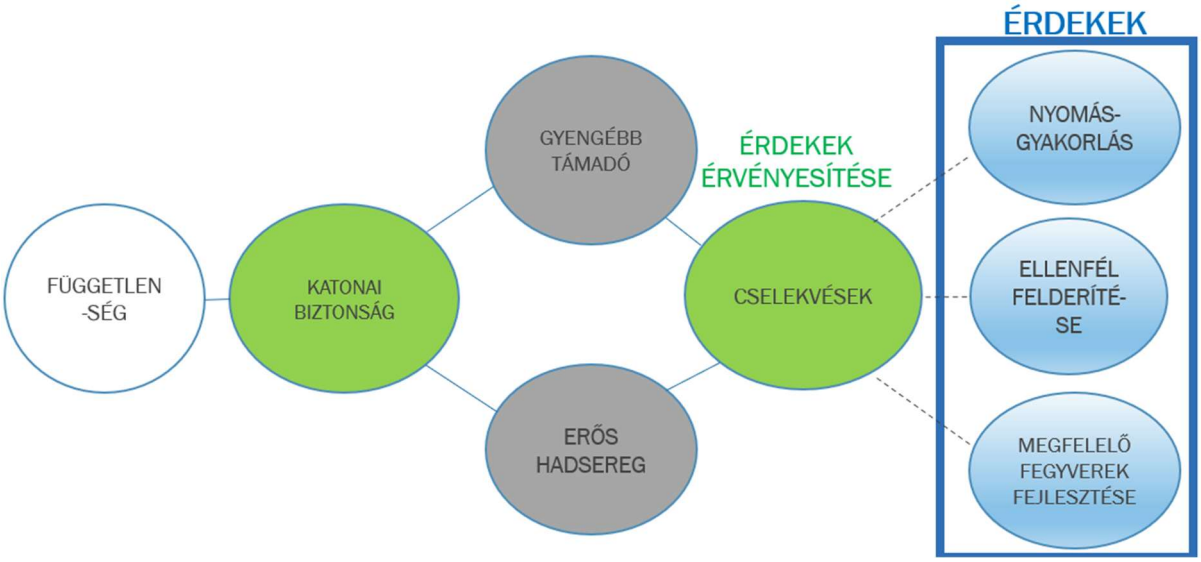

9. ábra A függetlenség, mint társadalmi igény kielégítéséhez szükséges érdekek rendszere. Forrás: saját szerkesztés

A folyamat kiinduló pontja az adott ország függetlensége, mint a biztonsági szükségletből fakadó társadalmi igény. A függetlenség, mint igény kielégítését a katonai biztonság, mint közjószág előállítása jelenti, amelyet az állampolgárok a megjelenés pillanatában „el is fogyasztanak” és amiből senki sem zárható ki. A közjószág előállításának vannak eszközei és feltételei, amelyek biztosítása állami cselekvéssel történik. Ezen cselekvések egy része erősebb hadsereget eredményez más része pedig a lehetséges ellenfeleket

gyengíti közvetett vagy közvetlen módon. Az ilyen módon megjelenő cselekvési alternatívák – azaz érdekek – köre meglehetősen tág. Az állam számos szervezete részt vehet az erős hadsereg kiépítésében és az ellenfelek relatív gyengítésében. Ezt a tevékenységet a titkosszolgálatok az érdekek felismerésével, értékelésével és rangsorolásával alábbi titkos cselekvésekkel támogathatják:

1) Támadó terveinek, lehetőségeinek felderítése (kémkedéssel)
2) Harmadik fél szándékainak felderítése (kémkedéssel)
3) Fegyverek valós képességeinek felderítése (kémkedéssel)
4) Támadó fél gyenge pontjainak támadása nyomásgyakorlás céljából (részben titkos befolyásolás segítségével)
5) A támadó fél moráljának csökkentése, vagy a saját erők valóságosnál erősebbnek feltűntetése céljából (részben titkos befolyásolás segítségével)

Ugyanakkor nem csak katonai példán keresztül lehet értelmezni a folyamatot. Az alábbiakban (10. ábra) az gazdasági stabilitás, mint társadalmi igény kielégítésén keresztül mutatom be ugyanazt a logikát egy Magyarországhoz hasonló kis méretű nyitott, energiahordozókban szegény ország példáján keresztül.

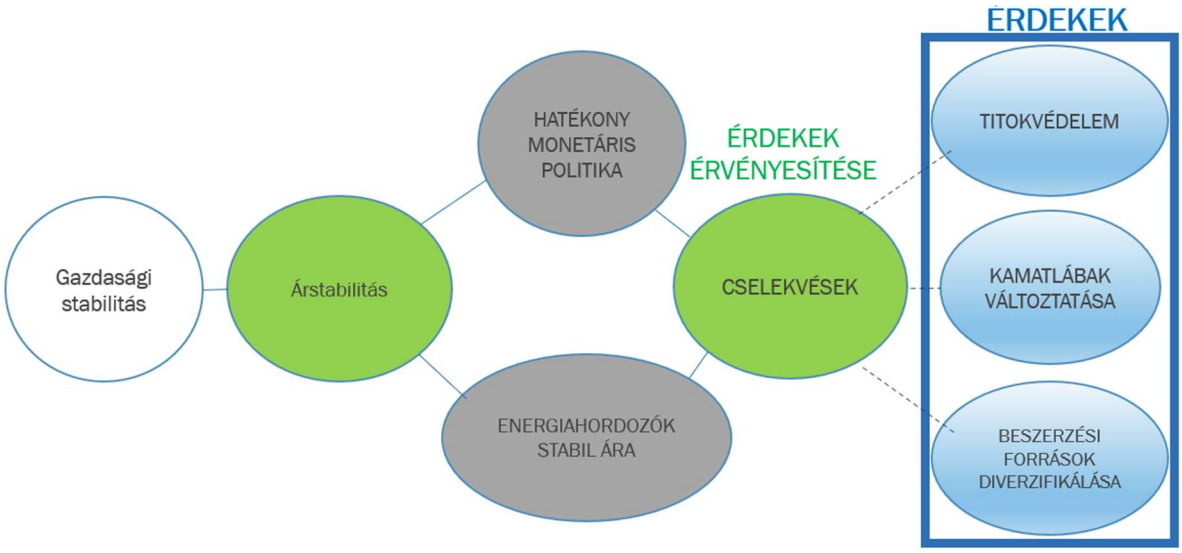

10. ábra A gazdasági stabilitás, mint társadalmi igény kielégítéséhez szükséges érdekek rendszere. Forrás: saját szerkesztés

A folyamat kiinduló pontja a gazdasági stabilitás, mint a biztonsági szükségletből fakadó társadalmi igény. A gazdasági stabilitás megteremtése részben az árstabilitás[548] mint

[548] Az árstabilitás a gazdaság azon állapota, amikor a pénz vásárlóereje tartósan kiszámítható, vagyis az infláció alacsony és előre jelezhető mértékű.

közjószág előállítása jelenti, amelyet az állampolgárok a megjelenés pillanatában „el is fogyasztanak" és amiből senki sem zárható ki. A közjószág előállításának vannak eszközei és feltételei, amelyek biztosítása állami cselekvéssel történik. Ezen cselekvések egy része megfelelő monetáris politikát eredményez más része pedig stabilan tartja az energiahordozók árait. Az ilyen módon megjelenő cselekvési alternatívák – azaz érdekek – köre meglehetősen tág. A monetáris politika legfőbb alakítója ugyan a nemzeti bank, az energiahordozók diverzifikálásának folyamata azonban kifejezetten összetett feladat, amelyben az állam és a magánszféra számos szervezete részt vehet. Az árstabilitás megteremtését a titkosszolgálatok az érdekek felismerésével, értékelésével és rangsorolásával alábbi titkos cselekvések révén támogathatják:

1) A monetáris politikával kapcsolatos titkok védelme (kémkedés, titkos befolyásolás)
2) Más releváns országok rejtett monetáris politikájának felmérése (kémkedés)
3) Más országok monetáris politikájának befolyásolásának támogatása (titkos befolyásolás)
4) Energiaexportőr országok érdekeinek, terveinek, lehetőségeinek felderítése (kémkedéssel)
5) Energiaexportőr országok helyzetének, tevékenységének befolyásolásában való részvétel (titkos befolyásolás)

A közjavak megteremtése mindig összefügg más társadalmak és szereplők helyzetével, viselkedésével. Egy társadalom általában pontosabb ismeretekkel rendelkezik saját állapotáról, és nagyobb befolyást is tud gyakorolni önmagára, mint más társadalmakra. Ezért titkos cselekvésekre belső viszonyai tekintetében ritkábban van szüksége. Ugyanakkor e lehetőség nem zárható ki, hiszen előfordulhat, hogy a társadalmon belül egyes szereplőkkel szemben alakul ki versenyhelyzet, leginkább a biztonságot veszélyeztető formában.[549] A különböző társadalmak egymással ugyanakkor rendszerint versenyben állnak az erőforrásokért és a hatalomért, s ez a verseny ellenérdekelt lépésekre ösztönözheti őket. Ebben a kontextusban válik indokolttá a titkos cselekvések szerepe más társadalmakkal szemben, ahol a közjavak

[549] Lásd pl. HORVÁTH (2018):„A közszolgálati etika elméleti és gyakorlati kérdései a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatnál" Horváth Ferenc elgondolása szerint a társadalom egyes tagjai nem a közjót szolgálják, hanem kifejezetten az ellen lépnek fel.

megteremtésének feltételei nem pusztán belső tényezőkön, hanem a külső szereplők viselkedésén is múlnak.

A fenti meghatározás előnye, hogy egyértelműen indokolható, hogy valami miért tartozik a titkosszolgálatok hatáskörébe. Másrészt az is egyértelműen meghatározható, hogy a titkos tevékenységnek milyen cél elérésre kell irányulnia. Harmadrészt egyértelműen elkülöníthető a titkosszolgálatok szerepe a demokratikus és nem demokratikus politikai berendezkedés esetén.

A társadalmi igény és a közjószág fogalmának alkalmazása kifejezi annak fontosságát, hogy a titkos cselekvésekre azért van szükség, mert a társadalom szempontjából fontos dolgot képviselnek, azaz a társadalom minden tagjának fontos szükségleteit kielégítésével állnak összefüggésben. Másrészt kifejezik azt is, hogy a közjószágokkal kapcsolatos választások (ezek fontosság szerinti rangsorolásával) társadalmak ki tudják fejezni értékválasztásukat. Ugyanakkor fontos tisztázni a titkos tevékenység jogi kereteit azért, hogy a titkosszolgálatokat csak fenti rendeltetésével összefüggésben lehessen alkalmazni.

Fontos hangsúlyozni, hogy a fenti elvi modell csupán keretet ad. A gyakorlati folyamat – a prioritások kijelölése, a végrehajtás és a felügyelet egyaránt – mindig az adott társadalom helyzetétől, értékrendjétől, kultúrájától, jogrendszerétől és versenyhelyzetétől függ. E feladatok az állami intézmények, különösen a törvényhozó és a végrehajtó hatalom hatáskörébe tartoznak, amelyek határozzák meg, hogy mely társadalmi igények élveznek elsőbbséget, és a titkosszolgálatok az alapfeladatokon túl milyen további funkciókat látnak el.

A rendeltetés elvi meghatározását követően a következő fejezetben konkrétan sorra veszem azokat a funkciókat, amelyek betöltésével a titkosszolgálatok hasznosak és értéket teremtenek egy demokratikus társadalomban.

6.2.2 A titkosszolgálati tevékenység funkciói demokráciában

Ahogy korábban már megfogalmaztam, a különböző országok társadalmai folyamatosan versengő helyzetben vannak más szereplőkkel. E szereplők értelemszerűen lehetnek más országok esetleg szövetségi rendszerek, de lehetnek kisebb csoportok (lásd pl. terrorszervezetek) vagy széleséséges esetben természetes személyek is. Ezen versenyhelyzetben a szereplők az erőforrások (beleértve a hatalmat is) minél nagyobb részének megszerzése és minél hatékonyabb felhasználása érdekében folyamatosan javítani igyekeznek pozícióikat, emellett pedig értelemszerűen igyekeznek akadályozni ugyanebben a többi

érdekelt felet, adott esetben megkísérlik rontani azok pozícióját. Ahogy fentebb bemutattam a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetése, hogy e folyamatot generálisan támogassa titkosszolgálti tevékenységgel, azaz a kémkedés és a titkos befolyásolás eszközeivel ott, ahol ez indokolt és ahol erre döntés születik. Az alábbiakban bemutatom, hogy a titkosszolgálati tevékenység milyen funkciókat tölthetnek be a modern állam működésében.

6.2.2.1 Biztonsági (Védelmi) funkció

Ezen funkció keretében a titkosszolgálatok lényegében véve az állam védelmi funkcióját képességeit támogatják. Azért ezt a funkciót helyeztem az első helyre, mert egyrészt a biztonsági szükségletek kifejezetten alacsony szintű szükségletek, másrészt a modern társadalmakban az ezen szükségletek kielégítésére irányuló törekvéseket fenyegeti talán a legnagyobb veszély. A biztonság hiánya egy társadalmi hasznosságot jelentős mértékben rontó tényező, azon túl, hogy az egyéni életminőséget is jelentősen ronthatja. A társadalmat kívülről és belülről is fenyegethetik olyan tényezők, amelyek csökkentik a biztonságot vagy a biztonságérzetet. A titkosszolgálatok így a biztonság támogatásán keresztül tudják ez egyik legnagyobb hasznosságot hajtani az adott társadalomnak.

Ez a funkció azonban nem azt jelenti, hogy a titkosszolgálat vagy annak egy ügynöke egymaga megmenti nem csak az adott országot, de akár az egész világot is. A biztonság garantálása ugyanis egy kifejezetten összetett folyamat. Egyrészt mert a biztonságnak különböző fajtái léteznek és a „különböző biztonságok" védelmezésért legtöbbször különböző szervezetek felelősek. A hadsereg teremti meg a katonai biztonságot, a rendészet a közbiztonságot, a járványügyi szervek védik az országot a fertőződő betegségektől. Ezen szervezetek alapvető tevékenységének alapesetben nem része a titok. A hadsereg a felderítés révén meghatározza és megsemmisíti az ellenfél támadó eszközeit és katonáit. A rendőrség a bűncselekmények jelentős részét meg tudja oldani, mindenféle titkos módon begyűjtött adat nélkül, illetve számos negatív eseményt meg tud akadályozni pusztán a jelenlétével[550]. A járványügyi szervek tevékenységének pedig éppen a nyíltság a lényege.

Mégis számos olyan eset adódik, amikor titkosszolgálati tevékenység közvetlenül támogatni tudja ezen szervezetek tevékenységét. A hadsereget nem éri váratlanul a támadás, illetve ismerheti az ellenfél fegyvereinek valódi képességeit. A rendészeti szervek idejében értesülni tudnak egy magányos merénylő vagy szűk csoport által tervezett terrortámadásról. A terrorcselekmények megelőzése példának okáért azért fontos feladat, mert ugyan fontos az

[550] CHRISTIÁN (2010): „Alternatív rendészet" (PhD. értekezés, Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem).

utólagos, igazságszolgáltatási célú bűnfelderítés is, de egy sikeres cselekmény olyan komoly negatív társadalmi hatásokkal járhat, amelyeket az igazságszolgáltatás teljes mértékben nem tud reparálni (lásd például öngyilkos merénylők). A járványügyi szervek pedig fel tudnak készülni a járványtagadók által folytatott káros, potenciálisan tömeges halálozáshoz vezető társadalmi befolyásoló tevékenységre.

A katonai titkosszolgálatok nagy aránya azt mutatja, hogy a katonai tevékenységek esetén fontos szerep jut a titkos adatoknak és tevékenységeknek. Ennek fő oka az lehet, hogy a hadviselés az országok közötti versenyhelyzet szélsőségesen erős megnyilvánulási formája, így a hadsereg a fennmaradás fontos biztosítékai. Ebből fakadóan ezen titkos tevékenységet a legtöbb ország külön intézményesíti oly módon, hogy létrehoz és működtet katonai titkosszolgálatokat, amelyek tevékenységüket egyrészt a saját hadsereg előnyére, másrészt az ellenfél (katonai) titkosszolgálatainak és katonai potenciáljának hátrányára végzi.

A fentiek alapján elmondható, hogy a titkosszolgálatok számos módon hozzá tudnak járulni ahhoz, hogy a veszély mértéke, a bekövetkezés valószínűsége nagy mértékben csökkenjen. Mivel a biztonság legtöbb országban fontos társadalmi szükséglet, a titkosszolgálatok ennek kapcsán rendelkeznek a legtágabb hatáskörrel, azaz a biztonság biztosítására alkalmazhatják a legtitkosabb, leginkább jogkorlátozó eszközeiket és módszereiket.

6.2.2.2 Támadó funkció

A támadó funkció lényege, hogy a titkosszolgálatok olyan műveleteket hajthatnak végre, amelyek közvetlenül kárt okoznak egy másik félnek, vagy pedig más állami támadó funkciókat támogatnak titkosszolgálati tevékenységgel. Bár közvetetten ez is felfogható a biztonsági vagy védelmi funkciók részeként, mégis indokolt különálló funkcióként kezelni, hiszen előfordulhat olyan helyzet is, amikor az adott ország nincs közvetlen fenyegetés alatt, de mégis támadó jellegű titkosszolgálati tevékenységet folytat.

A támadó funkció megnyilvánulhat közvetlen formában, amikor magát a támadást is a titkosszolgálatok hajtják végre. Ilyenkor a szolgálatok kémtevékenység révén felderítik a célpontot, titkos befolyásolási módszerekkel előkészítik, majd végrehajtják a műveletet. Erre jó példa az *Oszama bin Laden* likvidálására irányuló, *Neptun Lándzsája* fedőnevű akció, amelyet az Egyesült Államok hajtott végre Pakisztánban. A támadó tevékenység másik típusát azok a célzott akciók képviselik, amelyekben a titkosszolgálatok speciális eszközökkel hajtanak végre megelőző csapásokat. Ilyen volt például az izraeli titkosszolgálat által 2025-ben

végrehajtott művelet, amely során személyhívó berendezések segítségével hajtottak végre támadásokat a *Hezbollah* ellen, abból a célból, hogy megelőzzék egy esetleges offenzívát, miközben Izrael erői a Gázai övezetben voltak lekötve.[551]

6.2.2.3 Tanácsadó funkció

Ahogy a fentiekben bemutattam, a titkosszolgálatok alapvető rendeltetése a cselekvési alternatívák feltárásának, kialakításának, értékelésének és végrehajtásának támogatása, illetve bizonyos esetekben magának a cselekvésnek az ellátása, amennyiben azt más szervezetek nem képesek megvalósítani. A titkosszolgálatok, vagy az általuk közvetlenül támogatott információfúziós szervezetek, titkos adatokkal alátámasztott stratégiai alternatívákat dolgozhatnak ki a döntéshozók számára, valamint felvázolhatják a riválisszereplők lehetséges lépéseit és azok várható következményeit. Ez a tevékenység tulajdonképpen az ország érdekeinek megfogalmazását, illetve javaslattételt jelent arra nézve, hogy a rendelkezésre álló cselekvési lehetőségek közül melyeket érdemes megvalósítani, és miért. Természetesen az, hogy a döntéshozók és a végrehajtó szervek mindebből mit fogadnak el és milyen módon hajtják végre, az már kizárólag az ő felelősségi körükbe tartozik.

Gyakran előfordul, hogy titkosszolgálati tevékenység révén olyan cselekvési alternatívák is feltárhatók, amelyek létezése adott pillanatban nem nyilvánvaló, vagy első látásra nem is érzékelhető. A titkosszolgálatok speciális szaktudásuk és titkos információik birtokában képesek javaslatokat tenni arra, hogy milyen irányban indokolt a titkos tevékenységet folytatni, esetenként pedig kiterjeszteni. Jó példát jelent erre az Egyesült Államokban működő Nemzeti Hírszerzési Igazgató (Director of National Intelligence)[552] intézménye, amelynek feladata az Elnök hírszerzési ügyekben történő tanácsadása, vagyis ez a funkció az amerikai rendszerben intézményesített formát is öltött.

6.2.2.4 Erőforrásnövelő funkció

A társadalmi szükségletek kielégítésének egyik legfontosabb korlátját a rendelkezésre álló erőforrások nagysága jelenti. Minél több erőforrás áll rendelkezésre, annál nagyobb mértékben elégíthetők ki a társadalom igényei. Az államok közötti verseny egyik kulcstényezője éppen az erőforrások megszerzéséért folytatott küzdelem. Ez a verseny a

[551] TRENTA (2024): „Nowhere to Hide: Israel's Pager Attacks on Hezbollah", *Rusi.org*, https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/nowhere-hide-israels-pager-attacks-hezbollah.

[552] Az 1947-es nemzeti Biztonságról szóló törvény 2004-es módosítása értelmében. https://www.odni.gov/index.php/who-we-are

legtöbb területen alapvetően nem igényel titkosszolgálati tevékenységet: a gazdasági környezet kialakítása, az árfolyamszabályozás vagy a gazdaságpolitikai döntések jellemzően a kormányzat és a gazdasági irányító szervezetek feladatai. Ugyanakkor a titkosszolgálatok támogathatják ezeknek a szervezeteknek a cselekvési lehetőségeit, hozzájárulva az ország érdekeinek érvényesítéséhez, és ezáltal a rendelkezésre álló erőforrások bővítéséhez.

Az egyik legfontosabb erőforrástípust az energiahordozók jelentik, ahol az érdekellentét különösen élesen rajzolódik ki. Az energiahordozókat exportáló országok számára alapvető érdek, hogy azokat minél magasabb áron értékesítsék, míg az importőrök célja, hogy minél alacsonyabb áron jussanak hozzá, ezzel csökkentve ráfordításaikat, és növelve a más célokra fordítható jövedelmeiket. A felek közötti alkuerőt számos tényező befolyásolja, a nyers gazdasági mutatóktól kezdve a diplomáciai helyzeten át az aktuális politikai szövetségekig. Ugyanakkor a tárgyalási taktika ügyes megválasztása is kézzelfogható előnyökkel járhat, amelyhez sokszor olyan információkra van szükség, amelyeket a másik fél érthetően el kíván rejteni. A titkosszolgálatok éppen ezek megszerzésével, illetve a körülmények befolyásolásával járulhatnak hozzá a tárgyalások sikeréhez, vagyis ahhoz, hogy az energiahordozók exportja vagy importja az adott fél számára kedvező feltételekkel történjen.

Az erőforrások körébe sorolhatók az adott országba érkező működőtőke-beruházások is. Egy-egy nagyobb volumenű, várhatóan magas hozzáadott értéket képviselő beruházás elnyeréséért gyakran éles verseny alakul ki a rivális országok között. Alapesetben az ilyen beruházások megszerzése gazdaságirányítási, fejlesztéspolitikai és diplomáciai kérdés, azonban a titkosszolgálatok tevékenysége jelentősen befolyásolhatja a folyamatot. Ezáltal az adott ország versenytársainál kedvezőbb ajánlatot tudhat benyújtani. Jó példa erre a Raytheon amerikai fegyvergyártó vállalat brazíliai megbízásának elnyerésében játszott titkosszolgálati szerep[553]. Feltehető, hogy számos hasonló eset létezik, ám ezekről – a titkosszolgálati tevékenység sajátos természete miatt – kevés információ került nyilvánosságra.

Az állami erőforrásszerzés egyik gyakori formája az ipari kémkedés is, amelynek keretében más országok vállalatainak technológiai fejlesztéseit próbálják titokban megszerezni. Erre még a demokratikus berendezkedésű országok titkosszolgálatai körében is több ismert

[553] MINTZ (1995): „RAYTHEON'S $1.4 BILLION BRAZIL PACT IN DOUBT WIRETAP SAID TO SHOW THAT A COMPANY REPRESENTATIVE DISCUSSED BRIBING OFFICIA", *The Washington Post*, https://www.washingtonpost.com/archive/business/1995/11/22/raytheons-14-billion-brazil-pact-in-doubt/e23b6d4a-d4c8-49e9-8c47-498c290bb6bf/.

példa található, ami jól mutatja, hogy a gazdasági versenyben az ilyen módszerek alkalmazása egyáltalán nem ritka jelenség.[554]

Összességében elmondható, hogy a titkosszolgálatok tevékenysége jelentős mértékben támogathatja az adott ország gazdasági teljesítményét, amely az állami költségvetés, a vállalatok és végső soron a lakosság számára is magasabb elkölthető jövedelemben nyilvánulhat meg.

6.2.2.5 Fizikai erőszakcsökkentő funkció

A demokratikus rendszerekben működő titkosszolgálatok egyik fontos szerepe az, hogy tevékenységük révén csökkentik a társadalmakon belüli, valamint a más társadalmakkal folytatott versengés során jelentkező fizikai erőszak valószínűségét és intenzitását, ezáltal mérséklik a potenciális károkat is.

A demokratikus társadalmakban e funkció elsődlegesen a megelőző tevékenység révén valósul meg. A titkosszolgálatok képesek információik alapján olyan erőszakos cselekményeket megelőzni, amelyek a konkrét eseményen túl szélesebb körű, akár tömeges erőszakot (például etnikai tisztogatást vagy polgárháborút) válthatnának ki. Erre jó példa a koszovói népirtás megelőzésében játszott szerep, amelyben a bolgár és a német katonai titkosszolgálatok is közreműködtek.

Számos esetben bizonyíthatóan fennállt a lehetőség az erőszakspirál kialakulásának megakadályozására, hiszen a titkosszolgálatok rendelkeztek a szükséges információkkal és képességekkel. Ennek alkalmazása azonban különböző okok miatt nem mindig volt teljeskörű vagy eredményes. Példaként említhető a 2008–2009-es magyarországi romagyilkosságok ügye, ahol a titkosszolgálatok közreműködésének is köszönhető, hogy nem sikerült a kisebbségi és többségi társadalom közötti konfliktust erőszakspirállá mélyíteni, ami pedig az elkövetők szándéka volt.

Az erőszakcsökkentő funkció ugyanakkor nemcsak a belső társadalmi viszonyokban, hanem a nemzetközi rendszerben, más államokkal való versengésben is megmutatkozik. Ilyen helyzetekben ugyanis az ellentétes érdekek érvényesítésének végső eszköze a háború lehetne, amely nehezen kontrollálható és mindkét fél számára súlyos károkkal járna. A titkosszolgálatok

[554] KIRSCHBAUM (2014): „Snowden says NSA engages in industrial espionage: TV", *Reuters*, https://www.reuters.com/article/world/snowden-says-nsa-engages-in-industrial-espionage-tv-idUSBREA0P0DE/.

tevékenysége lehetőséget kínál arra, hogy az ellenfél kedvezőtlenebb helyzetbe kerüljön anélkül, hogy nyílt fegyveres konfliktusra kerülne sor.

Ennek legszemléletesebb példáját a második világháborút követő hidegháború szolgáltatja. A két szembenálló blokk katonai képességei ugyan lehetővé tették volna a másik teljes megsemmisítését, ám az atomháború egyik fél számára sem kínált olyan előnyöket, amelyek miatt érdemes lett volna vállalni a kockázatot. Ehelyett mindkét oldal titkosszolgálati eszközökkel próbálta gyengíteni ellenfelét. A nyugati országok inkább támadólag léptek fel, míg a Szovjetunió vezette blokk egy erős elhárító kapacitás kiépítésével igyekezett ellenállni.[555] A titkosszolgálatok jelentőségét jól mutatja, hogy például az Egyesült Államok hírszerző közösségének legtöbb szervezete – az FBI kivételével – ekkor jött létre, és az amerikai NSA létszáma az 1950-es évek elejéhez képest 1989-re húszszorosára nőtt. [556] A hidegháború tehát felfogható egyfajta „forró háború" helyettesítő eszközeként, amely a nyílt fegyveres konfliktust a titkosszolgálatok eszköztárával váltotta fel. Ebből a szempontból ez a funkció a harc nélküli háború sajátos formájának tekinthető.

6.2.2.6 Érdekérvényesítő funkció

E funkciójukban a titkosszolgálatok konkrét lépéseket tesznek az érdekek érvényesítése érdekében, vagyis közreműködnek olyan cselekvési lehetőségek megvalósításában, amelyek eredményei a társadalmi szükségletek kielégítését szolgálják. Ilyenkor a már kidolgozott és rendelkezésre álló társadalmi cselekvési alternatívák közül az illetékes döntéshozók – többnyire a végrehajtó hatalom intézményei – határozzák meg, hogy melyek kerülnek végrehajtásra. A támadó jellegű érdekérvényesítő lépések körébe tartozhat például a különböző rezsimváltásokban játszott titkosszolgálati szerep, amikor a szolgálatok nem csupán támogató, hanem közvetlen végrehajtó funkciót is ellátnak. Erre példa az *Operation Olympic Games*, amelyet az iráni atomprogram akadályozása érdekében hajtottak végre. [557] Az akció közvetlenül hozzájárult ahhoz, hogy csökkenjen Izrael fenyegetettsége, és ezáltal növekedjen a régió biztonsága.

---

[555] SHULSKY (1991): *Silent warfare: understanding the world of intelligence* (Washington: Brassey's (US), 1991), 165–67.

[556] AID (2001):„The National Security Agency and the Cold War".

[557] KAMIŃSKI (2020): „Operation "Olympic Games."Cyber-sabotage as a tool of Americanintelligence aimed at counteractingthe development of Iran's nuclear programme", *Security and Defence Quarterly* 29, sz. 2: 63–71, https://doi.org/10.35467/sdq/121974.

Jó példát jelentenek továbbá azok az aktív intézkedések is, amelyek demokratikus politikai berendezkedésű országokban a választások külföldi manipulációtól mentes lebonyolítását segítik elő. Ezzel a titkosszolgálatok közvetlenül hozzájárulnak olyan társadalmi igények kielégítéséhez előállításához, mint a szuverenitás és a demokrácia védelme.[558]

6.2.2.7 Előrejelző funkció

Az állami funkciók többsége elsősorban az események követésére irányul. Ha valamilyen változás történik egy adott területen, a megfelelő szervek többnyire csak utólag reagálnak rá. Tipikus példa erre a rendőrség bűnfelderítő funkciója, amely a már elkövetett cselekményekre összpontosít.

A titkosszolgálatok ezzel szemben előrejelző funkciót is betöltenek: titkos információk felhasználásával igyekeznek a cselekmények bekövetkezése előtt feltárni a saját vagy más releváns szereplők lehetséges és tervezett lépéseit, valamint ezek várható következményeit. Az előrejelzés révén azonosíthatók azok a jövőbeni tényezők, amelyek az érdekek érvényesítésére hatással lehetnek: tágíthatják vagy szűkíthetik a cselekvési alternatívák körét, illetve befolyásolhatják azok költségeit és hasznait. A funkció része a riválisok érdekérvényesítő tevékenységének előrejelzése is, beleértve azokat az eseteket, amikor azt titkos módszerekkel kívánják támogatni. A jelentősége abban rejlik, hogy az érdekek sérelmével járó események előzetes megismerése lehetővé teszi a sérelem elkerülését, vagy legalább annak mértékének érdemi mérséklését – különösen nagy kockázatú, súlyos következményekkel járó helyzetekben.

Az előrejelzés fontosságát jól példázza a 2022-ben bekövetkezett orosz támadás kérdése. Az ukrán társadalom biztonsági szükségleteinek alapvető eleme volt az agresszió előre jelezhetősége. E szükséglet kielégítése a különböző eshetőségekre való felkészülésben rejlett, amihez nélkülözhetetlen volt az orosz lépések irányának, idejének és eszközeinek ismerete. Az ukrán vezetés számos cselekvési alternatíva közül választhatott, ám döntéseik nagyban függtek attól, hogy a titkosszolgálatok milyen előrejelzéseket adtak a támadás konkrét jellemzőiről, valamint az ukrán társadalom és haderő várható reakciójáról. Bár több állami intézmény készíthetett prognózisokat, a titkosszolgálatok előrejelzései abban voltak különlegesek, hogy azok tartalmazhattak információkat a szándékoltan titokban tartott orosz lépésekről is.

Az előrejelző funkció kiemelt jelentőséggel bír a terrorizmus elleni küzdelemben is. Amikor terrorszervezetek nagyszabású támadásokat terveznek civil célpontok ellen, a

[558] KUBE ÉS DILANIAN (2019): „Trump approved operation that disabled Russian troll farm during 2018 midterms", *NBC News*.

titkosszolgálatok tevékenysége alapvető lehet a megelőzésben. Nem véletlen, hogy a szolgálatok eredményességének egyik fontos mércéjévé vált az előre jelzett és sikeresen meghiúsított terrorcselekmények száma.[559]

6.2.2.8 Megelőző funkció

A megelőző funkció szorosan kapcsolódik az előrejelző funkcióhoz, ugyanis megelőzni elsősorban olyan tevékenységeket lehet, amelyeket valamilyen mértékig előre lehetett jelezni. E funkció keretében a szolgálatok a riválisfelek érdekeinek felismerésével és érvényesítésével kapcsolatos tevékenységét akadályozzák meg. A megelőző funkció lényege, hogy egy cselekvést, azaz az ellenfél érdekeinek érvényesítését, még az előtt megakadályozzanak, hogy az hatást tudott volna gyakorolni. Jó példa erre a kémelhárítási tevékenység, amely jelentős részben a kémek munkájának akadályozásáról szól akár olyan módon, hogy a kém ezzel nincs is feltétlenül tisztában.

Szükséges elválasztani az előrejelző funkciótól, mert vannak események, amelyeket nem lehet megelőzni, de előrejelzésük így is fontos bizonyos döntések meghozatala esetén.

6.2.2.9 Innovációs funkció

E funkció a titkosszolgálati tevékenység sajátos, titkos jellegéből fakad. A szervezetek ugyanis folyamatos kreativitási versenyben állnak: egyrészt a titkosság fenntartása érdekében, másrészt azért, hogy más szereplők titkosságát csökkentsék vagy feltárják. Ez a verseny állandó innovációra kényszeríti a szolgálatokat, amelynek eredményei idővel fokozatosan átszivároghatnak a társadalom más szféráiba is.[560]

Jó példát jelentenek erre az egyre kisebb méretben előállítható megfigyelőberendezések, amelyek kezdetben kizárólag titkosszolgálati használatra álltak rendelkezésre, ám a technológia kifejlesztését követően a társadalom szélesebb körei számára is elérhetővé váltak. Ugyancsak ide sorolhatók a szervezetet elhagyó munkatársak is, akik magukkal viszik megszerzett tudásukat és tapasztalataikat, amelyeket a civil szférában hasznosítva hozzájárulnak a társadalmi szakértelem gyarapodásához.

---

[559] INNES (2006): „Policing Uncertainty: Countering Terror through Community Intelligence and Democratic Policing”, *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 605, sz. 1: 222–41, https://doi.org/10.1177/0002716206287118.

[560] AMS (2023): „Blurred Lines: The Convergence of Military and Civilian Uses of AI & Data Use and Its Impact on Liberal Democracy”, *International Politics* 60, sz. 4: 879–96, https://doi.org/10.1057/s41311-021-00351-y.

6.2.2.10 Felkészítő (képzési) funkció

E funkciójukban a titkosszolgálatok felkészítik az érdekek érvényesítésével foglalkozó döntéshozókat, valamint a társadalom érintett tagjait – bizonyos esetekben akár a teljes társadalmat. A felkészítés olyan helyzetekre irányul, amelyekben a titkos tevékenységek előnyös helyzeteket teremthetnek a felkészítettek számára, illetve olyan szituációkra, amikor az ellenérdekelt felek titkos cselekvései potenciális érdeksérelmet okozhatnak. Előbbire jó példa a titkos információgyűjtő rendszer működésével kapcsolatos[561] vagy ellenérdekelt féllel történő tárgyalásra való felkészítés. Utóbbira jó példa az akár személyre szabott, akár társadalmi szintű awareness (biztonságtudatosítási) tevékenység.[562]

6.2.3 Funkciók összefoglalása

A fenti funkciók meghatározása két szempontból bír jelentőséggel. Egyrészt jól szemlélteti, hogy a titkosszolgálatok a társadalmat milyen területeken, illetve milyen sajátos módokon képesek kedvezőbb helyzetbe hozni. Jól látható, hogy számos kutató ezeket a funkciókat tekinti a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetésének. Azokban az országokban például, ahol a biztonsági szempontok hangsúlyosabbak, a szolgálatokat elsősorban biztonsági, védelmi szervként határozzák meg, jóllehet ez csupán egy funkció a sok közül.

Másrészt levonható az a következtetés, hogy a titkosszolgálatok a társadalmi működés szempontjából inkább *generális*, mintsem *speciális* szervezetek. Ez azt jelenti, hogy nem korlátozódnak egyetlen szakterületre (például katonai biztonság, rendészet, gazdaság, oktatás, egészségügy stb.), hanem szükség esetén bármelyikhez képesek kapcsolódni és azzal együttműködni. Ezt a *generális* helyzetet szemlélteti az alábbi 11. ábra is. E funkcióból adódik az a kutatói álláspont, amely szerint a titkosszolgálatok alapvetően információgyűjtő, elemző és értékelő szervek. Megítélésem szerint azonban az információgyűjtés, az elemzés-értékelés és a tájékoztatás nem tekinthetők önálló társadalmi rendeltetésnek. Ezek sokkal inkább olyan alapvető információmenedzsment eszközök és -módszerek, amelyeket minden állami szervezet

[561] MATEI (2007): „Romania's Transition to Democracy and the Role of the Press in Intelligence Reform", in *Reforming Intelligence*, szerk.Thomas C. Bruneau és Steven C. Boraz (Austin: University of texas press), 227.

[562] DOBÁK ÉS BABOS (2021): „A biztonságtudatosítás lehetőségei a 21. századi platformok fényében", *Nemzetbiztonsági szemle* 9, sz. 4: 18–34, https://doi.org/10.32561/nsz.2021.4.2.

alkalmaz.[563] A titkosszolgálatok annyiban különböznek más szervektől, hogy titkos adatokkal is dolgoznak.

Közjószág	Katonai biztonság	Közbiztonság	Gazdasági stabilitás és fejlődés	Közegészség[564]	Közoktatás
Közjószág előállításáért felelős állami szervezet(ek)	Hadsereg	Rendészeti szervek	Gazdasági igazgatás, Nemzeti Bank	Közegészségügyi intézmények (pl ÁNTSZ)	Állami oktatási intézmények
A titkosszolgálati tevékenység					

11. ábra A titkosszolgálati tevékenység generális jellege. Forrás: saját szerkesztés.

Természetesen a titkosszolgálatok számára titkos tevékenységük végzéséhez rendkívül sokféle eszköz áll rendelkezésre. Ide tartoznak a titkos lehallgató- és megfigyelőberendezések, az emberi erőforrásokon keresztül történő információgyűjtés, a nyílt forrású adatok rendszerezett feldolgozása, valamint a titkos kutatás és elemzés. Az egyes eszközök azonban eltérő mértékben avatkoznak be az emberi szabadságjogok rendszerébe: míg egyesek komoly jogkorlátozással járhatnak, mások kevésbé sértik az alapvető jogokat. Az, hogy a szolgálatok adott helyzetben mely eszközöket alkalmazzák, több tényezőtől függ. Egyrészt meghatározza a helyzet jellege – egy háborús szituációban teljesen más eszközök kerülnek előtérbe, mint például egy külföldi beruházás megszerzéséért folytatott versenyben. Másrészt befolyásolja az adott társadalom kulturális környezete és az abból fakadó jogi szabályozás. Végül nem elhanyagolható szempont az anyagi helyzet sem, hiszen bizonyos, különösen nagy költségű eszközök alkalmazását nem minden állam engedheti meg magának..

6.3 rendeltetés és funkciók nem demokratikus politikai rendszerben

Közismert tény, hogy a nem demokratikus berendezkedésű országokban és működnek titkosszolgálatok. Sőt, az ilyen országokban a titkosszolgálatok aktivitása és hatásköre általában

[563] CHOO (2000): *Information Management for the Intelligent Organization: The Art of Scanning the Environment*, 2. ed, 2. pr, ASIS Monograph Series (Medford, NJ: Information Today, 2000).

[564] A közegészségügy (vagy közegészség) olyan tudományterület és gyakorlati tevékenység, amely a lakosság egészségének megőrzésére, javítására és a betegségek megelőzésére irányul. Kiemelt célja nem az egyéni betegek kezelése, hanem a társadalom egészének egészségvédelme és a járványok, fertőzések, egészségkárosító tényezők megelőzése. AMBERGER (2010): „A közegészségügy fogalma a mindennapi gyakorlat tükrében”, *Egészségtudomány* 54., sz. 4.

lényegesen szélesebb, mint demokratikus rendszerek esetében. Jó példa erre a totális elhárításnak nevezett jelenség, amikor a diktatúrák titkosszolgálata igyekszik a társadalom nagy részét ellenőrzés alatt tartani.[565] Ha jól megfigyeljük ez pontosan az ellentéte a fentebb bemutatott mayo-i demokrácia kritériumoknak, különösen a hatalom ellenőrzésére vonatkozónak. Nem demokratikus berendezkedésű országokban a titkossággal kapcsolatos dilemma sokkal kevésbé merül fel, mert ezekben a rendszerekben a titok sokkal természetesebb és ezért elfogadottabb jelenség, illetve a jogszerűség sem feltétlenül tényleges követelménye az állami szervezetek működésének[566].

Ebben az esetben felmerül a kérdés, hogy vajon ugyanazon okból van-e szükség rájuk, mint demokratikus, jogállami rendszerekben. Amennyiben a kérdésre igen a válasz, akkor magyarázatot igényel, hogy miért és miként válik a titkosszolgálat legtöbbször a diktatórikus rendszerek legfőbb támaszává. Amennyiben nem a válasz, akkor fontos meghatározni, hogy demokratikus, illetve nem demokratikus rendszerek esetében miben különbözik a titkosszolgálati tevékenység rendeltetése.

Számos külföldi és magyar kutató jutott már arra a következtetésre, hogy a nem demokratikus rendszerekben a titkosszolgálatok eltérő szerepet töltenek be a demokráciákhoz képest. Legyen ez félelemkeltő, elnyomó vagy épp ellenőrző szerep.[567] A legtöbb témával foglalkozó szerzőnél megjelenik azonban a rezsimbiztonság, mint elsődleges tényező, azaz, hogy a titkosszolgálatok feladata a diktatúra vezetői hatalmának fenntartása[568], akár az eliten belül folytatott elhárító tevékenységgel[569] is. Ez számos esetben nem csak cél, de struktúra alakító tényező is, azaz diktatúrákban megjelennek olyan szervezeti egységek a titkosszolgálatokon belül, amelyek politikai ellenfelek, vagy kifejezett fontos társadalmi

[565] KEDVES IMRE (2014): *A különleges titkosszolgálati eszközök alkalmazásának története, különös tekintettel a 20. századra jogtörténeti vázlat* (Budapest: Eötvös K, 2014), 66.

[566] FINSZTER (2019):„Állambiztonság – nemzetbiztonság".

[567] VITKAUSKAS (1999): „The role of a security intelligence service in a democracy" (NATO Democratic Institutions Fellowships Programme 1997-1999).

GIESEKE (2014): „The stasi and east german society: Some remarks on current research", *Ghi bulletin supplement* 9: 63.

[568] VITKAUSKAS (1999):„The role of a security intelligence service in a democracy"3; BODA ÉS MTSAI. (2019):*A hírszerzés története az ókortól napjainkig*12; RÉVÉSZ (2010):*Források a titkosszolgálatok politológiai tanulmányozásához*25.

[569] FINSZTER (2019):„Állambiztonság – nemzetbiztonság"101.

szerepet betöltő szervezeteket (ellenzéki pártok vagy személyek, egyházak, egyesületek stb.) figyelnek meg és támadnak.[570]

A 6. fejezet korábbi részeiben vázolt gondolatmenet egyik nagy erőssége, hogy lehetővé teszi annak vizsgálatát, hogy nem demokratikus rendszerekben a titkosszolgálatok ugyanazon rendeltetést töltik-e be, mint demokratikus rendszerekben.

Fentebb már bemutattam, hogy a demokratikus rendszerekben is indokolt a titkosszolgálatok működtetése. Ott rendeltetésüket a következők szerint fogalmaztam meg: *A titkosszolgálatok rendeltetése, hogy titkos tevékenység – kémkedés és titkos befolyásolás – révén támogassák a társadalmi érdekek felismerésének, értékelésének, érvényesítésének folyamtát, adott esetben részt is vegyenek ez utóbbiban. E támogatásra akkor van szükség, amikor ez a folyamat részben vagy egészben csak titkos tevékenységgel kivitelezhető.*

Első ránézésre a demokratikus társadalmak logikája a nem demokratikus rendszerekben is fennáll: léteznek egyéni szükségletek, megfogalmazódnak társadalmi igények, és a nem demokratikus rendszerek is versenyhelyzetben vannak más országokkal. A döntő eltérés azonban a politikai verseny hiánya. A nem demokratikus rendszereknek ugyanis fennmaradásuk érdekében szükségszerűen korlátozniuk kell a politikai versenyt. Ez a különbség világít rá a két berendezkedés közötti logikai törésvonalra.

Demokratikus rendszerekben az állam feladata, hogy a társadalmi érdekek érvényesítésével közjavakat állítson elő, és ezeken keresztül elégítse ki az egyéni szükségletekből fakadó társadalmi igényeket. Nem demokratikus rendszerekben ezzel szemben a hatalmi elit szükségletei élveznek prioritást. Ezek kielégítése azonban definíció szerint nem lehetséges közjavak révén, hiszen a közjavak fogyasztásából senki sem zárható ki.

Jó példa erre a rezsim hatalmának védelme. Ilyen rendszerekben a fő cél nem az egyéni szükségletekből fakadó társadalmi igények kielégítése, mert az éppen a demokratikus működés alapját képező részvétel igényét feltételezné. Az egyéni szükségletek – mint az önrendelkezés, szabadság és biztonság – társadalmi igényt teremtenek arra, hogy legyen szabad választás, érvényesüljenek a szabadságjogok, és a kormányzat joghoz kötött, elszámoltatható legyen. Ezek azonban közvetlenül vagy közvetve veszélyeztetik a nem demokratikus rendszerek politikai elitjének személyes szükségleteit. Ide tartozhatnak a biztonsági szükségletek (például a felelősségre vonástól való félelem), valamint közösségi vagy önmegvalósítási szükségletek,

[570] RÉVÉSZ (2010):*Források a titkosszolgálatok politológiai tanulmányozásához*50.

mint a személyi kultusz építése, az élethosszig tartó vezetői pozíció megőrzése vagy a birodalomépítési ambíciók.

A titkosszolgálatok ideális eszközök a rezsim ilyen céljainak eléréséhez. Mind a kémkedés, mind a titkos befolyásolás révén folytatott elnyomás olyan előnyt biztosít az államnak a társadalom tagjaival szemben, amelyet azok nem képesek ellensúlyozni. Logikusan belátható azonban, hogy a rezsim hatalmának fenntartása nem lehet közjószág. Nemcsak azért, mert a nem demokratikus rendszerekben az életszínvonal szignifikánsan alacsonyabb a demokratikus társadalmakban élők életszínvonalához képest[571], hanem azért is, mert az emberek szűk köre hatalmának erőszakos eszközökkel történő fenntartása definíció szerint nem lehet közjószág: a társadalom nagyobb része ugyanis eleve ki van rekesztve a hatalom gyakorlásából. Ebben az esetben a titkosszolgálatok működése nem a társadalmi igények kielégítéséhez kapcsolódó érdekek érvényesítését szolgálja, hanem a hatalmi elit magánérdekeinek érvényesítését. A társadalom egészének szemszögéből ez közrossznak minősül: olyan társadalmi jelenségnek, amelynek termelése és fogyasztása mindenki számára káros, mégsem lehet kizárni belőle senkit, és nem rivalizáló jellegű[572].

Könnyen belátható, hogy az államszervezetnek társadalmi közrossz előállítása nem lehet rendeltetése. Ebből fakadóan a titkosszolgálatok rendeltetése diktatórikus rezsimek esetén kiegészül a rezsim hatalmának fenntartásával, azaz így fogalmazható meg.

Diktatórikus rendszerekben a titkosszolgálatok rendeltetése tehát, hogy titkos tevékenység – kémkedés és titkos befolyásolás – révén támogassák az uralkodó elit szükségleteinek kielégítéséből fakadó érdekek felismerésének, értékelésének, érvényesítésének folyamtát, adott esetben részt is vegyenek ez utóbbiban.

Nem demokratikus rendszerekben a hatalmi elit személyes szükségletei – például a felelősségre vonástól való félelem, a hatalom élethosszig tartó megtartásának igénye vagy a birodalomépítési ambíciók – rendszerigénnyé transzformálódhatnak. A rezsim ezeket a rendszerigényeket gyakran társadalmi igényként jeleníti meg, legitimációs célból. Így a fogalmi lánc (szükséglet - igény - érdek - cselekvés) formailag megmarad, ám tartalmilag torzul: az így

[571] FREY ÉS AL-ROUMI (1999): „Political Democracy and the Physical Quality of Life: The Cross-National Evidence", *Social Indicators Research* 47, sz. 1: 73–97, https://doi.org/10.1023/A:1006967124534; ACEMOGLU ÉS MTSAI. (2019): „Democracy Does Cause Growth", *Journal of Political Economy* 127, sz. 1: 47–100, https://doi.org/10.1086/700936; FRANCO, ÁLVAREZ-DARDET ÉS RUIZ (2004): „Effect of Democracy on Health: Ecological Study", *BMJ* 329, sz. 7480: 1421–23, https://doi.org/10.1136/bmj.329.7480.1421.

[572] ENGEL (2015): „Scientific Disintegrity as a Public Bad", *Perspectives on Psychological Science* 10, sz. 3: 363, https://doi.org/10.1177/1745691615577865.

létrejövő ál-igények nem az egyének szükségleteinek aggregációjából fakadnak, hanem egy szűk elit hatalmi pozíciójának megőrzését szolgálják. Ez a különbség magyarázza, hogy a titkosszolgálatok nem közjavak előállítását támogatják, hanem az elit magánérdekeinek érvényesítését, ami a társadalom egészére nézve gyakran közrosszként jelenik meg.

Nem demokratikus rendszerekben a titkosszolgálatok által betöltött funkciók formailag hasonlíthatnak a demokratikus rendszerekben betöltött funkciókhoz, de a hangsúlyok jelentősen eltolódnak. A biztonsági funkció itt elsősorban a rezsim biztonságát védi, és a társadalom többségének biztonsága csak annyiban számít, amennyiben hozzájárul a rezsim legitimitásának fenntartásához. A támadó funkció hangsúlyosabb, mivel az ilyen rendszerek gyakrabban kezdeményeznek agresszív háborúkat. Az erőszakcsökkentő funkció sok esetben nem érvényesül, hiszen a titkosszolgálatok elnyomó tevékenységük révén maguk is az erőszak forrásává válnak. Az erőforrásnövelő funkciónak ugyanakkor ha lehet még erősebb szerepe van: különösen kemény diktatúrákban a gazdasági hatékonyság hiánya miatt előbb-utóbb erőforráshiány jelentkezik, amelynek pótlása létfontosságú a rezsim erejének és legitimitásának fenntartása szempontjából. Jó példa erre Észak-Korea, ahol a titkosszolgálatok egyik fő feladata a keményvaluta beszerzése a rendszer fennmaradása érdekében.[573]

6.4 Részösszegzés

A fejezet alapkövetkeztetése, hogy a világ számos országában a titkosszolgálati jogszabályok a szolgálatok rendeltetését az érdek fogalmára építik. Az érdek olyan szociológiai kategória, amely a társadalmi cselekvésekhez kapcsolódik, és azok motivátoraként működik. A vizsgálat megmutatta, hogy a titkosszolgálati tevékenység közvetett módon hozzájárul a társadalmi szükségletek kielégítéséhez, ami megerősíti a titkosszolgálatok társadalmi hasznosságáról szóló érvelést. Meghatároztam a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetését és az ehhez kapcsolódó funkciókat, amelyeket konkrét példákkal is alátámasztottam.

A fenti meghatározás alapján világosan elválaszthatók egymástól a funkciók és az eszközök, így megkülönböztethetővé válik a bűnüldözési célú titkos nyomozás és a titkosszolgálati titkos tevékenység rendeltetése. Emellett azonosíthatók az egymással azonos

[573] (2021): „United Nations Security Council, "Report of the Panel of Experts established pursuant to resolution 1874 (2009)" (S/2021/211), 2021." (ENSZ), 51, https://undocs.org/S/2021/211.

vagy ellentétes érdekekkel rendelkező felek, és felismerhetők az egybeeső érdekek is – ennek révén például értelmezhetők a szövetséges országok közötti kémkedési esetek.

A vizsgálat alapján jól elkülöníthető a demokratikus és nem demokratikus országok titkosszolgálati működése. Utóbbi esetekben többnyire azonosíthatók olyan tevékenységek és szervezeti elemek, amelyek nem társadalmi közjavak előállításához kapcsolódnak, hanem a hatalmi elit magánérdekeit szolgálják.

Az érdek fogalmának adekvát bevezetése a hírszerző szolgálatokkal kapcsolatos diskurzusba különösen fontos, mert rávilágít a titkosszolgálatok sajátos tulajdonságára: e szervezetek a társadalmi működés számos területét érinthetik – biztonság, gazdaság, tudomány vagy éppen az egészségügy –, és az állam feladata, hogy ezen területeken érvényesítse az adott társadalom érdekeit, lehetővé téve a szükségletek minél magasabb szintű és hatékonyabb kielégítését.

7 A NEMZETBIZTONSÁG KIFEJEZÉS MAGYAR PROBLÉMÁJA

Ebben a fejezetben – részben az eddigi megállapításokra támaszkodva – olyan kérdést tárgyalok, amely közvetlenül befolyásolja a titkosszolgálatok kutatását, és közvetett módon a magyar titkosszolgálatok működésére is hatással van. Álláspontom szerint a titkosszolgálati működés megértését jelentősen nehezíti, hogy a „nemzetbiztonság" fogalma többértelmű, illetve több jelentésréteggel bír. A következőkben, a korábbi fejezetek eredményeire építve, részletesen elemzem e probléma lényegét, valamint a lehetséges megoldási irányokat.

7.1 a nemzetbiztonság kifejezés kettős jelentése

Az alábbiakban részletesen vizsgálom a *nemzetbiztonság* fogalmát, amelyet Magyarországon a titkosszolgálatok megnevezésére is használnak. Fontosnak tartom e kérdés elemzését, mivel a kifejezés több jelentéstartalommal rendelkezik, alkalmazása pedig fogalmi zavarokhoz és félreértésekhez vezethet mind a köznyelvben, mind pedig a tudományos diskurzusban. A következő fejezetekben áttekintem a probléma lényegét, a titkosszolgálati nevezéktan fejlődési ívét, a zavarokat okozó tényezőket, valamint az esetleges megoldási irányokat.

Amint arra már utaltam, a probléma gyökere a *nemzetbiztonság* kifejezés többértelműségében rejlik. Magyarországon a fogalmat két, egymástól jelentősen eltérő tartalommal használják. Egyfelől a nemzetbiztonság a biztonság egyik formáját jelöli: ebben az esetben a „nemzet" szó arra utal, hogy egy ország, illetve egy több országban élő népcsoport biztonságáról van szó. Az angol nyelvben ezt a jelentést a *national security* kifejezés fejezi ki. Ez a fogalom rendkívül komplex, messze túlmutat egyetlen állami funkción vagy szervezeten, s megvalósítása szükségképpen több intézmény együttműködését igényli – ennek részletes bemutatására később térek ki.

Másfelől Magyarországon – az 1990-es rendszerváltást követően – azokat a szervezeteket, amelyek a titkosszolgálati tevékenységet ellátják, nemzetbiztonsági szolgálatoknak nevezik. Az ezek összességére utaló gyűjtőfogalomként pedig gyakran egyszerűen a „nemzetbiztonság" kifejezést alkalmazzák, ezzel jelezve, hogy több szervezetből álló intézményrendszerről, illetve egy különálló állami funkcióról van szó. Az angol nyelvben e szervezeteket rendszerint *intelligence services*-nek nevezik, amely kifejezés más nyelvekben

is elterjedt. Ez az elnevezés önmagában nem utal a nemzet biztonságára, következésképpen a terminológiai kettősség problémája más nyelvekben nem áll fenn.

Mindebből az következik, hogy a *nemzetbiztonság* szó többértelműsége tipikusan magyar sajátosság. Jól mutatja ezt az is, hogy világszerte mindössze néhány olyan titkosszolgálat működik, amelynek hivatalos elnevezésében szerepel a „nemzetbiztonság" szóösszetétel.

Első ránézésre úgy tűnhet a téma pusztán formai jellegű, mert a szövegösszefüggés alapján egyértelműen eldönthető, hogy adott esetben melyik fenti jelentéstartalommal alkalmazzák a *nemzetbiztonság* kifejezést. Véleményem szerint ez nincs így. Ezt jól mutatja, hogy a rendészettudományi szaklexikonban a nemzetbiztonság[574] és a nemzetbiztonsági szolgálat[575] megfogalmazások egymásra utalnak oly módon, hogy ebből az tűnik ki, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok feladata a nemzetbiztonság fenntartása. Ez a megközelítés azonból több szempontból sem tűnik helytállónak.

Egyrészt hangsúlyozni kell, hogy a nemzetbiztonság mint biztonsági állapot fenntartásában a nemzetbiztonsági szolgálatok csupán egyetlen szereplőt jelentenek a sok közül.[576] A honvédség a külső fegyveres támadások elhárításával és az állami függetlenség biztosításával járul hozzá a nemzet biztonságához; a rendőrség a közrend és a közbiztonság fenntartásában játszik meghatározó szerepet; a Magyar Nemzeti Bank a pénzügyi rendszer stabilitásának őreként működik; de emellett számtalan más intézmény is hozzájárul a biztonság megteremtéséhez és fenntartásához. Másfelől a nemzet biztonsága tág értelemben olyan tényezőket is magában foglal, amelyekhez a nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenysége a gyakorlatban nem kapcsolódik közvetlenül. Ilyenek például a természeti katasztrófákkal szembeni védekezés, az oktatás rendszerének hatékonysága, vagy a járványügyi intézkedések

[574] „ Nemzetbiztonság: az ország (nemzet) függetlenségének, alkotmányos rendjének, biztonsági érdekeinek titkosszolgálati eszközökkel is fenntartott, támogatott, külső és belső veszélyektől, fenyegetettségektől mentes állapota, amelyben az → állam a teljes szuverenitás alapján és zavartalanul gyakorolhatja funkcióit. <national security>" BODA,SZERK. (2019):*Rendészettudományi szaklexikon*.

[575] „Nemzetbiztonsági szolgálatok: a → felderítés, titkos felderítés eszközrendszerét offenzív vagy defenzív módon, jogállami keretek között, a → nemzetbiztonság fenntartása, megszilárdítása, helyreállítása érdekében alkalmazó állami szervek. Felsorolásukat a nemzetbiztonsági törvény rögzíti. Magyarország nemzetbiztonsági szolgálatai (2018-ban): 1. Információs Hivatal; 2. Alkotmányvédelmi Hivatal; 3. Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat; 4. Nemzetbiztonsági Szakszolgálat; 5.Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ. <national security services>" BODA (2019): 407.

[576] Ez a gondolat másoknál is megjelenik: HETESY (2011):„A titkos felderítés"8.

eredményessége. Mindez rávilágít arra, hogy a nemzetbiztonság fogalma jóval szélesebb annál, mint amit a titkosszolgálatok önmagukban képesek lefedni

Mindezeken túlmenően a nemzetbiztonsági szolgálatok olyan feladatokat is elláthatnak, amelyek nem kizárólag szűken vett biztonsági jellegűek. Ide sorolható például a nemzetközi gazdasági vagy technológiai versenyhez kapcsolódó információk megszerzése, amely szintén hozzájárulhat az állam stratégiai érdekeinek érvényesítéséhez.

A *nemzetbiztonság* kifejezés továbbá ragozott formában is megjelenik a szakirodalomban és a jogszabályi környezetben, például a *nemzetbiztonsági érdek*, a „nemzetbiztonsági kockázat" vagy más hasonló fogalmak részeként. E kifejezések magyarázatát az 1995. évi CXXV. törvény – a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló jogszabály (Nbtv.) – tartalmazza. Mindez alapján joggal feltételezhetnénk, hogy ezek a terminusok kizárólag titkosszolgálati jelentéstartalommal bírnak, ugyanakkor tényleges alkalmazásuk jóval szélesebb körben történik.

A fent ismertetett terminológiai problémát tovább bonyolítja két további tényező: egy nyelvi és egy hatásköri jellegű. A nyelvi tényező abban áll, hogy a *nemzetbiztonság* kifejezést – bár ritkán – „*nemzeti biztonság*" formában is használják. Ez az alak, amint később részletesebben bemutatom, a fogalom állapotjellegű értelmezését erősíti, és ezáltal eltérő jelentésárnyalatot hordoz

A hatásköri probléma lényege, hogy a terrorcselekmények leplezett felderítésének feladat ma Magyarországon elsősorban a Terrorelhárítási Központ, mint rendőri szerv feladata. Mivel e feladat szerepel a Nbtv nemzetbiztonsági érdek elemei között[577], ebből az következik, hogy a titkosszolgálati értelemben értendő nemzetbiztonsági feladatrendszer egy eleme nem egy nemzetbiztonsági szolgálat, hanem egy rendőri szerv hatáskörébe is tartozik.

Az előzőekben azonosított fogalmi kétértelműség számos pontatlanság és félreértés forrásává válhat. E jelenség okainak feltárása érdekében a következő fejezetekben először a „nemzetbiztonság" fogalmának első értelmezését vizsgálom meg részletesen, ezt követően pedig áttekintem a magyar titkosszolgálati elnevezések terminológiai fejlődését.

Összefoglalásként elmondható, hogy a fentebb vázolt terminológiai probléma lényege abban keresendő, hogy Magyarországon egy *biztonsági állapotot* és egy *szervezeti*

[577] ae) a terrorcselekmények, az illegális fegyver- és kábítószer-kereskedelem, valamint a nemzetközileg ellenőrzött termékek és technológiák illegális forgalmának felderítése és megakadályozása;

intézményrendszert is aposztrofálnak nemzetbiztonság néven. A *nemzetbiztonsági szolgálat* elnevezés ezért félrevezető, mivel nagyon hasonló egy olyan *állapot* megnevezéséhez, amelynek létrehozásában a titkosszolgálatok csupán egyek a sok résztvevő közül, sőt számos esetben semmilyen közvetlen szerepet nem töltenek be. A következőkben e jelentéstartalmak részletes elemzésével foglalkozom.

7.1.1 A nemzetbiztonság, mint biztonsági állapot

A *nemzetbiztonság* kifejezés terminológiai vizsgálatát célszerű a *biztonsági állapotként* való értelmezés elemzésével kezdeni, mivel ez számos szempontból tágabb és általánosabban alkalmazott jelentésréteget képvisel. Első lépésként a magyar nyelvű előzményeket veszem szemügyre, ezt követően a hazai, majd a nemzetközi szakirodalom álláspontját vizsgálom meg abból a szempontból, hogy miként határozzák meg a „nemzetbiztonság" mint biztonsági állapot, valamint az ezzel azonos jelentéstartalmú *national security* fogalmát és tartalmát.

Angolszász nyelvterületen a *national security* kifejezés legkorábbi alkalmazását *George Washington*hoz kötik, ám a második világháború előtt kevéssé tisztázott tartalommal alkalmazták. Tudományos értelemben alkalmazva *Walter Lippman* hozta (újra) divatba az a kifejezést 1943-ban.

Magyarországon a *nemzetbiztonság* kifejezés a közkeletű vélekedéssel ellentétben valójában nem a 80-as évek végének „terméke". Kutatásaim szerint ebben az értelemben – bár ekkor még a nemzet biztonsága formában – *Perczel Mór*, 1848-49-es szabadságharc honvéd tábornoka, ekkor a zalaegerszegi körzet országgyűlési képviselője, alkalmazta először nyilvánosan, a kiegyezés utáni honvédelmi törvényről szóló képviselőházi felszólalásában, 1868. július 30-án.[578] Az első nem katonai értelmű említés szintén a 19. századból való. *Zoltáni*

[578] „A magyar hadügy üdvös elintézése, melynek 1848—49-ben a tettek mezején összes valóm feláldozásával iparkodok dicső fényt és derék hitelt szerezni, és tudom, hogy szereztem is : még azért is kiparancsolt a sorompóba, mert midőn e haza határait átléptem, az első szavak egyike, melyet az engem üdvözlőknek válaszul adok: a magyar hadsereg volt és ezen szó volt az is, melyet az általam még csak nehány hét előtt is elég magasan lobogtatott zászlóra felirék. Zalaegerszegi választóimnak és úgy, mint régi bajnoktársaimnak megigérem, hogy legfőbb törekvésem lészen az államiság mellőzhetlen postai dumának érvényesítése, egy magyar hadsereg előállítása. Ezentúl a t. képv. urak emlékezni fognak,, hogy 1867 dec. 3-án, az e teremben ülő bajnoktársaim nevében is egy hosszasban motivált interpellátiót intéztem a miniszterelnök úrhoz, az iránt, valjon vagyon-e szándékában a kormánynak még a folyó ülésszak alatt a honvédelemről a ház eléhet javaslatot terjeszteni. És nem tagadható, hogy ezen interpelláte következtében indult meg azon munkásság és fejlesztési processus, melynek eredménye jelenleg a ház előtt fekszik. Közösségemben állónak ismerem el ezeknél fogva, hogy véleményemet, nézeteimet a tárgyalás alatt lévő tjavaslat érdemére nézve egész őszinteséggel s tétovázás nélkül kijelentsem. (Halljuk! Halljuk!) Már e helyen is ünnepélyesen tiltakozom ama bár látszólag csinos modor ellen, mintha ezen tjavaslat elfogadtatása

Elek református lelkész a Magyar Polgár című kolozsvári folyóirat 1872. február 28-iki számában értekezett arról, hogy egy nemzet biztonsága nem a hadseregekben van, hanem a széles tömegek kiművelésében.[579] Ezen értelmezés is jól mutatja, hogy a nemzet és biztonság szavakból alkotott kifejezés jelentéstartalma jelentős mértékben túlmutathat a szűken vett biztonsági kérdéseken.

Egybeírt formában 1872-ben jelenik meg a kifejezés. Ezen évben a *Magyar Mérnök és Építész Egylet* éves közlönye beszámolt *Tóth Márton* „A társulati vaspályák hatása a magyar nemzetiség és cultura jövőjére." című értekezésének vitájáról. Az erről közölt összefoglalóban szerepel a *nemzetbiztonsági érv* kifejezés.[580] A megjelenés fontosságát az is adja, hogy a kontextusból egyértelmű, hogy megkülönböztetik a *nemzetbiztonsági érvek*et a *honvédelmi érvek*től. Ezen kifejezések lehetnek a mai *nemzetbiztonsági érdek* és *honvédelmi érdek* fogalmak előfutárai. Ezt követően a sajtóban viszonylag sokszor találkozunk a kifejezéssel. Az *Arcanum* adatbázisa az alábbi gyakoriságban tartalmazza a kifejezést (3. táblázat):

1900 előtt	3
1900-1918	1
1918-1945	43
1946-1956	116
1956 -1962	165
1962-1989	3126
1989	206
összesen	3454

3. táblázat A "nemzetbiztonság" kifejezés sajtóbeli alkalmazásának gyakorisága. Forrás: saját szerkesztés.

A fenti adatok egyrészt jól mutatják, hogy a *nemzetbiztonság* kifejezés önmagában nem a rendszerváltás terméke, annak alkalmazása már sokkal korábban kimutatható. Másrészt azt is jól tükrözik, hogy a kifejezés alkalmazásának gyakorisága az idő előrehaladtával nő. 1989-ben

folytán a nemzet biztonsága veszélyeztetnék és jövőre koczkáztatnék." (1868): „A képviselőház júl. 30-ai üléséből.", *A Hon c. folyóirat*, Arcanum.

[579] „Pedig egy ország, nemzet biztonsága, ereje, nagysága nem gyors futó lovakban, nem is annyira vitéz hadsergekben keresendőés található fel, amikép ezt a közelebb múlt időkeseményei bizonyítják, mint sokkal inkább értelmileg művelt nép óriási zömében." ZOLTÁNI (1872): „Vidéki Levelezés", *Magyar Polgár*, 3, Arcanum, https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarPolgarKolozsvar_1872-1/?pg=182&layout=s.

[580] „A felhozható ellenvetések cáfolása és a javaslat elfogadásából az állam részére származó előnyök elsorolása után pénzügyi, honvédelmi s nemzetbiztonsági érvekkel támogatja ugyan, de mindenekfelett a magyar nemzeti jövő és államélet feltételét képező magyar kultúra érdekével indokolja javaslatát." (1872): „Egyetemes szakülés. (1872 dik évi december 7-kén.)", *Magyar Mérnök és Építész Egylet Közlönye*, 525.

azaz a rendszerváltás közeledtével egyre nagyobb létjogosultságot nyert, kifejezetten gyakran alkalmazott kifejezés.

A rögzített 3453 megjelenés alapvetően két fő kategóriába sorolható annak alapján, hogy milyen kontextusban fordul elő a *nemzetbiztonság* kifejezés. Egyfelől a használat arra utal, hogy a *nemzet*, vagyis az ország, illetve a magyarság biztonságáról van szó. Másfelől – és ez teszi ki a megjelenések túlnyomó többségét – a kifejezés külföldi relevanciájú hírek fordításaként jelenik meg. E hírek jellemzően olyan országokkal kapcsolatosak, amelyekben a *nemzet* és a *biztonság* terminusok alkalmazása történetileg gyakori és bevett gyakorlat.

A tudományos definíciókat vizsgálva elmondható, hogy elsőként 1995-ben a Magyar Hadtudományi Társaság által kiadott Hadtudományi lexikon, és elsősorban katonai szempontból vizsgálja a nemzetbiztonság fogalmát: „*valamely állam megfelelő katonai védettségéből, külkapcsolatainak, valamint bel- és gazdaságpolitikájának helyes kialakításából eredő biztonsági helyzete.*”[581]

A 2008-ben kiadott Rendészettudományi Szószedet a nemzetbiztonságot rögtön öt különböző módon is megfogalmazza, ezek közül négy állapot jellegű meghatározás.:

> *„(1) Olyan - külső és belső körülmények által determinált - állapot, amelyben az adott államzavartalanul, a teljes szuverenitás alapján gyakorolhatja funkcióit.*
>
> *(2) Adott társadalmi rendszer alapja és felépítménye, összességében az államrend egésze stabilitásának, zavartalanságának megléte.*
>
> *(3) „Egy adott ország határain belül található valamennyi anyagi és humán jellegű értékek fenyegető támadástól történő összefogott, többirányú megvédése illetve ezek érvényesülése a határon belül és azon kívüli tevékenységgel.”*
>
> *(4) Adott ország (nemzet) szuverenitásának, alkotmányos rendjének, biztonsági érdekeinek titkosszolgálati eszközökkel fenntartott, támogatott külső és belső veszélyektől, fenyegetettségektől mentes állapota.”* [582]

Magyarországon is számos kutató foglalkozott a *nemzetbiztonság* ilyen értelmezésének kérdésével. *Balla Zoltán* szerint a nemzetbiztonság általános megközelítésben *az állam belső rendjéhez köthető olyan állapota, amely szorosan összefügg az alkotmányos berendezkedés és*

[581] SZABÓ (1995): *Hadtudományi lexikon* (Budapest: Magyar Hadtudományi Társaság, 1995), 965.

[582] BEREGNYEI,SZERK. (2008): *Rendészettudományi szószedet* (Budapest: Magyar Rendészettudományi Társaság, 2008), 267–77.

az állami szuverenitása védelmével.[583] E kifejezés a *nemzetbiztonság* tárgyát viszonylag szűkítően értelmezi.

Hautzinger Zoltán meghatározása a nemzetbiztonsági érdekből indul ki, azt a nemzetbiztonság alapvető fogalmi tartozékaként aposztrofálja. Ez meglátása szerint *„az ország szuverenitásával és alkotmányos rendjével összefüggő, a demokratikus jogállam működéséhez nélkülözhetetlen, védendő értékeket jelent"*[584]. E szerint tehát a *nemzetbiztonság* egy az adott országhoz kötődő alapvető értékrendszer.

Sabjanics István megközelítésében „*a nemzetbiztonság egyenértékűnek tűnik a nemzet biztonságával, vagyis eszerint akkor érvényesül a nemzetbiztonsági érdeke egy országnak, ha az állam lakosainak életét és alkotmányos rendjét semmi sem befolyásolja károsan"*.[585] E megfogalmazásban, még ha elég „halványan" is, de már megjelenik a *nemzetbiztonság* és a *nemzeti biztonság* fogalmak egymáshoz való viszonyának problematikája.

A fenti néhány gondolat alapján is jól látható, hogy a *nemzetbiztonság* ezen értelmezése egy adott ország esetleg nemzet egyfajta (biztonsági) helyzete vagy állapota. Az egyes meghatározások közötti különbség alapvetően ott ragadható meg, hogy mit tekintenek ezen állapot elemének vagy jellemzőjének. A különböző fogalmak jól tükrözik a biztonság fogalom különböző értelmezéseit.

Ami az alkotóelemeket illeti, már az egyes fogalmak jelentéstartalma sem teljesen egyértelmű. Egyet kell értsek *Dávid Ferenc*cel, aki szerint „*... a nemzetbiztonság szavunk alapjaként értelmezett „nemzet" fogalma folyamatos szakmai viták kiindulópontját képezte. A szókapcsolat „biztonság" része alapvetően percepció, ami időben és térben változó jelentéstartalommal tölthető meg."*[586] A biztonság értelmezésének önmagában is valóban számos vonulata létezik[587], másrészt felvetődik a kérdés, hogy mi módon lehet elkülöníteni a *nemzetbiztonság*ot más típusú „biztonságoktól" (pl. katonai biztonság, gazdasági biztonság, közbiztonság), miközben ezek számos hasonló elemet foglalhatnak magukban. Ahhoz, hogy a

[583] BALLA (2014): „A rendészet fogalma és rendszer, a nemzetbiztonsági igazgatás", in *Értekezések a rendészetről*, szerk. Korinek László (Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar), 41.

[584] HAUTZINGER (2018): „A nemzetbiztonsági érdek megjelenése a migrációban és az idegenjogban", in *Szakmaiság, szerénység, szorgalom. Ünnepi kötet Boda József 65. születésnapja tiszteletére*, szerk. Hautzinger Zoltán és Dobák Imre (Budapest: Dialóg Campus), 266.

[585] SABJANICS (2017): „A Nemzetbiztonsági jogi koncepciója", in *A nemzetbiztonság kihívásainak hatása a magánszférára*, szerk. Lóránt Csink (Budapest: Pázmány Press), 103.

[586] DÁVID (1997):„Nemzeti biztonság és nemzetbiztonság a stratégiaalkotásban"7.

[587] VIRÁNYI (2012):„A biztonság-fogalomról, másként".

kifejezést magát értelmezni tudjuk elengedhetetlen lenne a nemzet és a biztonság szavak adott kontextusban használt jelentésének tisztázása, ami tekintve a számtalan jelentéstartalmat, nem könnyű feladat.

A külföldi – és különösen az angolszász országok és kutatóik azért vannak könnyebb helyzetben, mert munkájukat nem nehezíti a terminológiai kihívás. Az idegen nyelvű szakirodalomban a *nemzetbiztonságra* használatos kifejezések leginkább ezt az állapot jellegű megközelítést fedik le. [588]

A fentebb már említett *Walter Lippman* szerint a nemzeti biztonság állapota akkor áll fent, ha egy országnak nem kell feláldozni érdekeit azért, hogy elkerülhesse a háborút, de ha szükséges háború révén is meg tudja védeni azokat. [589] Jól láthatóan ez is az adott ország egyfajta állapotát írja le kétféle nézőpontból. Egyrészt az adott ország fenyegetettségi állapotának, másrészt ezek elhárításához szükséges képességek szempontjából.

A téma egyik korai kutatója *Harold Lasswell* szerint a fogalom azt jelenti, hogy egy adott ország mentes a diktátum állapotától.[590] E megfogalmazás szintén egy állapot jellegű megközelítés.

Charles Meier szerint a *nemzetbiztonság* a hazai és külföldi körülmények kontrollálásának képessége, lehetősége, amelyeket az adott ország közvéleménye fontosnak tart saját autonómiája, önmeghatározása, fejlődése és jóléte szempontjából. [591]

Paleri szerint a *nemzetbiztonság* egy ország adott pillanatban mérhető képességeinek állapota, amelyekkel legyőzheti a fenyegetéseket, amelyek polgárai jólétét, vagy államiságának túlélését fenyegetik az állami eszközök kiegyensúlyozott alkalmazása által. [592]

A fenti magyar és nemzetközi definíciók egyik közös pontja abban ragadható meg, hogy a *nemzetbiztonságot* alapvetően egy ország állapotaként értelmezik. Ez az állapot jelentheti egyrészt az ideális helyzetet – vagyis a fenyegetésektől való teljes mentességet –, másrészt kifejezheti egy adott ország aktuális biztonsági helyzetét is, amelyet a fenyegetések, valamint az azokkal szembeni erőforrások abszolút vagy relatív aránya határoz meg.

---

[588] National Security, Nationalsicherheit, stb

[589] Idézi ROMM (1993): *Defining National Security: The Nonmilitary Aspect* (New York: Council on Foreign Relations Press, 1993), 5.

[590] Idézi ROMM (1993): 5.

[591] Idézi ROMM (1993): 5.

[592] PALERI (2008):*National Security*521.

Szintén közös vonás, hogy a *nemzetbiztonság* e meghatározások értelmében nem egyetlen szervezet vagy intézmény feladata, hanem megteremtésében és fenntartásában több állami funkció és intézmény együttműködésére van szükség. Így például a rendészet a közbiztonságért, a honvédség a katonai biztonság garantálásáért felel, míg a pénzügyi igazgatási szervezetek – köztük a nemzeti bank – az ország gazdasági stabilitásának biztosításában játszanak kulcsszerepet

Érzékelhető, hogy ez a megközelítés szoros összhangban áll a *biztonságiasítás* elméletével, amely szerint egy ország és a társadalom számos jelensége, folyamata és körülménye *biztonsági dimenzióban* értelmezhető, illetve a *biztonság szempontjából* vizsgálható[593].

A továbbiakban a nemzetbiztonság ilyen típusú értelmezését nemzeti biztonság néven aposztrofálom ezzel is jelezve az állapot jellegű jelentéstartalmat és elkülönítve azt a nemzetbiztonság állami funkciót jelentő értelmezésétől.

7.1.2 A nemzetbiztonság, mint állami funkció

Ahogyan fentebb említettem, a *nemzetbiztonság* mint állami funkció a magyar titkosszolgálati szervezetrendszer egészére alkalmazott kifejezés. E rendszer elemei az úgynevezett *nemzetbiztonsági szolgálatok*, amelyek a titkosszolgálatok magyar megfelelőiként értelmezhetők. A *nemzetbiztonság* (mint állami funkció) terminológiájának pontosabb megértéséhez indokolt annak vizsgálata, hogy léteztek-e korábbi előzményei az ilyen értelmű alkalmazásnak. Ennek keretében áttekintem, miként alakultak a magyar titkosszolgálati szervezetek elnevezései, hogyan változott működésük megjelölése, és milyen fejlődési folyamat eredményeként honosodott meg a *nemzetbiztonság* kifejezés jelenlegi használata.

A kifejezés első magyar nyelvű szervezeti jellegű első említése 1934-ből való, amikor is egy francia szervezetre történik hivatkozás *nemzetbiztonsági hivatal* elnevezéssel. Ebben a szerző egy párizsi előadásra hivatkozik, amelyben az előadó felvetette a francia hatóságok felelősségét az *I. Sándor* jugoszláv király elleni pár hónappal korábban elkövetett sikeres merénylet kapcsán.[594] Ez a megjelenés feltehetően a *Direction Générale de la Sûreté*

[593] BUZAN, WAEVER ÉS WILDE (1998):*Security*.

[594] „Ha a francia nemzetbiztonság hivatal — mondotta az előadó — közvetlenül együttműködött volna a merénylőkkel, a dolgok akkor sem történhettek volna másképpen.” (1934): „A felelősség a franciahatóságoké !”, *Szegedi Friss Újság*, 1, Arcanum, https://adt.arcanum.com/hu/view/SzegediFrissUjsag_1934_10-12/?pg=300&layout=s.

Nationale[595] *elnevezésű* szervezetre utalt, amely magába foglalt számos titkosszolgálati és rendőri szervezetet is.

A nemzetbiztonság kifejezés első magyar vonatkozású hivatalos szervezeti alkalmazására 1945 januárjában került sor, amikor a nyilas államigazgatáson belül létrehozták a nemzetpolitikai irodákat, ezen belül is *Nemzetbiztonsági Irodát Baky László* vezetésével. Az iroda azonban a gyakorlatban érdemi közhatalmat nem gyakorolt.[596]

Szintén szervezetként létezett Csehszlovákiában 1945-től működő *Nemzetbiztonsági Testület* (Zbor národnej bezpečnosti, ZNB), melynek keretében a csehszlovák állambiztonság (Štátna bezpečnosť, ŠTB) is működött. Ez fogalom bár szervezeti elnevezést jelöl, azonban nem kizárólag a titkosszolgálatokat jelenti, hanem azok mellett magában foglalja például az egyenruhás rendőri szerveket is. [597] Ezen túlmenően a *nemzetbiztonság* kifejezés a magyar sajtóban viszonylag gyakran előfordult az Egyesült Államok, olykor pedig más országok titkosszolgálatainak említésekor.

Annak érdekében, hogy elemezni tudjuk a kifejezés kialakulásának gyökereit érdemes vázlatosan áttekinteni a magyar polgári titkosszolgálati szervezrendszer elnevezéseinek fejlődését az alábbi korszakolás mentén.

1. Az első korszak az 1918-tól, a független Magyarország megalakulásától számítható, mert ekkortól beszélhetünk önálló magyar államról és terminológiáról. E korszakban viszonylag gyakran változnak az alkalmazott terminológiák mind a tevékenység megnevezése, de leginkább az azt végző szervezetek tekintetében. A korszak végét az állambiztonsági rendszer 1962-es kialakítása jelenti, amikortól is hosszú távra stabilizálódik a rendszer a használt terminológiát illetően is.
2. A második korszak az 1962-től 1990-ig tart. Kutatásunk szempontjából a legfontosabb időszak az 1989-90-es rendszerváltás és azt közvetlenül megelőző néhány év.
3. A harmadik időszak az 1990-ben kezdődött és ma is tartó időszak. Ennek fő szereplője a nemzetbiztonsági intézményrendszer.

[595] Nemzeti Biztonsági Főigazgatóság, amely 1934 áprilisában jött létre, és magában foglalta a titkosszolgálati funkciókat.

[596] KOVÁCS (2008): „A Szálasi-Kormány Belügyminisztériuma. Rendvédelem, Állambiztonság, Közigazgatás a nyilas korszakban." (PhD. értekezés, Budapest, Pécsi Tudományegyetem), 108,207.

[597] FEKETE (2024): „A csehszlovák állambiztonságtól a Szlovák Információs Szolgálatig", *Nemzetbiztonsági Szemle* 12, sz. 1: 3–17, https://doi.org/10.32561/nsz.2024.1.1.

7.1.2.1 A korai magyar titkosszolgálati szervezetek

A magyar titkosszolgálati szervezetek és tevékenységük formáinak vizsgálata érdekében az alábbiakban kronológiai sorrendben számba vettem a Magyarországon titkosszolgálati tevékenységet végző szervezeteket 1918 és 1962 között. Ennek során megkülönböztettem a katonai és polgári jellegű szervezeteket. A katonai titkosszolgálati tevékenységet az alábbi szervezetek végeztek:

1. A Károlyi-kormány idején a Hadügyminisztériumban két osztályt állítottak fel a titkosszolgálati tevékenység végzésére. Az *1. (később 5.) (hírszerző) és a 8. (katonapolitikai)* osztályon kezdődött meg a hírszerző és elhárító munka.[598]
2. A Tanácsköztársaság során a szervezet, szinte változatlan módon első körben a Hadügyi Népbiztosság *5. osztályaként* folytatta a tevékenységét.[599]
3. Néhány hónap múlva a Vörös Hadsereg Parancsnoksága (Vezérkar) *II. csoportja* vette át e funkciókat[600]. Ez a hagyomány olyan erősnek bizonyult, hogy a következő 70 évben a katonai titkosszolgálatot vagy – 1953 után – annak felderítő (hírszerző) részét a hadsereg vezérkarának kettes számmal jelölt szervezeti egysége alkotta.
4. Szinte ezzel párhuzamosan a szegedi ellenkormány utasítására szerveződő Nemzeti Hadsereg I. hadműveleti csoportján belül létrehozta saját *Hírszerző Osztály*át.[601]
5. 1919. augusztus elsején ismételten Hadügyminisztérium szervezetébe került a tevékenység az *5.a és az 5.b osztályok*hoz.
6. 1919 november 17-én egy újabb átszervezés eredményeképpen létrejött Nemzeti Hadsereg *II. csoport*, amelybe beolvadt a Nemzeti Hadsereg Hírszerző Osztálya és Hadügyminisztérium 5.b osztálya is.
7. A fenti csoport 1920-ban a haderő átalakulása utána Magyar Királyi Vezérkar *Nyilvántartó Irodája* nevet viselete. Ennek X. (sifre) osztályát szervezete meg *Pokorny Herman*, a magyar rádiófelderítés megalapítója.[602]

---

[598] DÁVID (2013):„Történeti visszatekintés a magyar titkosszolgálatokra”13; CSIZNER (2020):„A magyar hírszerző és elhárító szervek története 1918-tól a II. világháború végéig”20–21.

[599] CSIZNER (2020):„A magyar hírszerző és elhárító szervek története 1918-tól a II. világháború végéig”21.

[600] CSIZNER (2020): 21; DÁVID (2013):„Történeti visszatekintés a magyar titkosszolgálatokra”13.

[601] SÁNDOR (2018): „A magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás szervezetének létrehozás, feladatai és tevékenysége a két világháború közötti Magyarországon (1918–1945)”, *Felderítő Szemle* XVII, sz. 2: 20.

[602] POKORNY ÉS BAKONYI (2000): *Emlékeim: a láthatatlan hírszerző*, Hadtörténelmi levéltári kiadványok (Budapest: Petit Real Könyvk, 2000).

8. Mindeközben érdekes közjátékkal 1920 júniusában a Honvédelmi Minisztérium megkísérelte a nem katonai elhárítás bizonyos részeit saját hatáskörbe venni az úgynevezett *Tájékoztató Szolgálat* létrehozásával, amely kezdeményezés azonban rövidesen elhalt, 1921-ben a Belügyminisztériumhoz került, majd feloszlatták.[603]
9. A trianoni békeszerződés eredményeként újabb átszervezés következett, amely nyomán a szervezet a rejtett vezérkarként funkcionáló VI. Katonai Főcsoportfőnökség *2. osztálya*, amelyet korabeli néven Vkf-2-ként aposztrofáltak.[604] Ez struktúra és megnevezés a tulajdonképpen a második világháború 1945-ös végéig megmaradt olyan formán, hogy 1938-as bledi egyezmény után már nem volt többé szükség a vezérkar rejtett formában és névvel történő működtetésére.
10. A katonai hírszerzés és elhárítás céljára, 1945 március 12-én jött létre az Honvédelmi Minisztérium *Katonapolitikai osztály*a[605].
11. 1947-ben ezt Honvédelmi Minisztérium *Katonapolitikai Csoportfőnökség*évé nevezték át.[606]
12. 1949-ben a Katonapolitikai Csoportfőnökséget *Katonai Elhárító Főcsoportfőnökség*gé alakították át.
13. Előbbinek elhárítással kapcsolatos egységei 1950-ben, *katonai elhárító főosztály*ként az Államvédelmi Hatóság szervezetébe kerültek.
14. A katonai hírszerzési feladatok ugyanekkor (1950) a Honvédelmi Minisztérium *IV. Főcsoportfőnökség*éhez kerültek.
15. 1953-ban a hírszerzési feladatokat a Magyar Néphadsereg Vezérkara *2. Csoportfőnöksége* (MNVK-2) keretében folytatták. Ezzel felújították és tovább folytatták a vezérkari kettes osztály elnevezés hagyományait. A katonai hírszerzés ezt követően hosszú ideig ebben a formájában működött tovább.[607]

---

[603] KOVÁCS (2019): „Variációk egy témára – Az elhárító munka változatai az 1918-as összeomlástól a bethleni konszolidáció kezdetéig", in *A magyar elhárítás fejlődése. Tanulmányok a katonai és polgári nemzetbiztonsági elhárítás múltjáról, jelenéről, jövőjéről*, szerk. Drusza Tamás (Budapest: Dialóg Campus), 80–81.

[604] HAJMA (2001):*A katonai felderítés és hírszerzés története - egyetemi jegyzet*90.

[605] KRISZTIÁN (2019): „A magyar katonai elhárító szolgálatok vezetői Életek – sorsok – csoportok", in *A magyar elhárítás fejlődése. Tanulmányok a katonai és polgári nemzetbiztonsági elhárítás múltjáról, jelenéről, jövőjéről*, szerk. Drusza Tamás (Budapest: Dialóg Campus), 51.

[606] DÁVID (2013):„Történeti visszatekintés a magyar titkosszolgálatokra"17.

[607] DÁVID (2013): 17.

A polgári (nem katonai) titkosszolgálati tevékenységek eleinte jellemzően rendőri szervezetek körében kerültek megszervezésre. Az alábbi felsorolásban e szervezési munka fontosabb állomásait veszem sorra annak érdekében, hogy tisztázni lehessen az elnevezéssel és szervezeti felépítéssel kapcsolatos fontosabb adatokat.:

1) Az 1918 utáni időszak első ilyen szervezetének a Tanácsköztársaság Vörös Őrségén belül 1919 tavaszán létrejött és működött *Politikai Nyomozó Osztály* tekinthető.[608] E szervezet a politikai rendőrségi funkciók mellett kémelhárítást is és korlátozottan külföldi hírszerzést is végzett.[609]
2) A Szegeden székelő ellenkormány belügyminisztériumában, már 1919-ben létrejött a *Politikai Hírszerző Osztály*.[610]
3) 1920. májusától a titkosszolgálati jellegű tevékenységet A Belügyminisztérium VII. (Közbiztonsági) Főosztály *nyomozó osztálya* formájában végezték.[611]
4) 1921-től megalakult a Budapesti rendőr-főkapitányságon belül az ún. *Államrendészeti Osztály*.[612]
5) 1931-ben a Csendőrségen, azon belül is a Nyomozó Osztályparancsnokságon belül is létrejött egy *politikai nyomozó alosztály*.[613]
6) 1932-ben a Magyar Királyi Rendőrségen belül megalakult a *Politikai Rendészeti Osztály*, miközben az előző pontban említett Államrendészeti Osztály is megmaradt. Ezeket az osztályokat egy évvel később egyetlen vezető irányítása alatt, de az osztályok megtartása mellett, egyesítették.[614]

---

[608] KOVÁCS (2019):„Variációk egy témára – Az elhárító munka változatai az 1918-as összeomlástól a bethleni konszolidáció kezdetéig”76.

[609] SZILVÁSSY (2021): „A katonai és polgári elhárítás a Tanácsköztársaság időszakában, különös tekintettel a Politikai Nyomozó Osztály eljárására I. rész”, *Új Nézőpont* 2021, sz. 2: 38–39.

[610] KOVÁCS (2019):„Variációk egy témára – Az elhárító munka változatai az 1918-as összeomlástól a bethleni konszolidáció kezdetéig”78–79.

[611] „»Az államrendészeti érdekek hathatósabb védelme, a kémekkel szemben való eredményesebb védekezés, nemkülönben a nagyobb jelentőségű bűnesetek nyomozása«, illetve ezek központi irányítású, egyöntetű végrehajtásának biztosítása.” CSIZNER (2020):„A magyar hírszerző és elhárító szervek története 1918-tól a II. világháború végéig”25.

[612] CSIZNER (2020): 26.

[613] CSIZNER (2020): 29.

[614] „1933. január 1-jétől az Államrendészeti osztály is dr. Hetényi irányítása alá került, miután az azt addig vezető dr. Berkes Vilmos a IV. kerületi rendőrkapitányság vezetője lett. Ezt követően dr. Hetényi alá három osztály tartozott, amelyek közvetlen irányítását osztályvezető-helyettesek végezték. A Politikai rendészet budapesti tagozatának irányítója dr. Sombor-Schweinitzer József volt, aki már korábban a politikai nyomozó főcsoportot is vezette” CSIZNER (2020): 27.

7) 1942. július 12-én alakult meg az *Államvédelmi Központ*, a Belügyminisztérium alárendeltségében. Az erős titkosszolgálati jellegét jelezhette, hogy vezetője nem a Belügyminisztérium alárendeltségébe tartozó politikai nyomozó szervektől érkezett, hanem a titkos tevékenység több szegmensében (lásd hírszerzés, elhárítás, nyilvántartás) már nagy tapasztalattal rendelkező 2. Vkf-től érkezett *Ujszászy István* vezérőrnagy személyében. A központ elsődleges feladata elhárító jellegű feladatok végzése volt, amihez azonban feltehetően nem kapott elegendő hatáskört így működése fennállása során végig akadozott[615]. Ennek ellenére az első polgári jellegű magyar titkosszolgálatként hivatkozhatunk rá.
8) 1944. március 29-én, Magyarország németek általi megszállását követően, *Jaross Andor* belügyminiszter létrehozta az *Állambiztonsági Rendészet*et (ÁR), *Hain Péter* detektív felügyelő vezetésével. Ez egyesítette a feljebb említett rendőrségi budapesti és vidéki Politikai Rendészeti Osztályokat.
9) 1944. júniusában az Állambiztonsági Rendészetet feloszlatták, feladat és hatásköreinek átvételére pedig a budapesti rendőrfőkapitányságon ismét létrehoztak egy *Politikai Rendészeti Osztályt*, amely különböző vezetők alatt a háború végéig létezett.[616]
10) Az 1944 november 15-én megszüntetett az Államvédelmi Központ, hatás- és feladatköreit a nyilas Belügyminisztérium VII. (közbiztonsági és igazgatási rendészeti) osztályának d) *államvédelmi* alosztálya vette át, ez azonban ténylegesen csak rövid ideig működött.[617]

A szovjetek által megszállt területeken már 1945 elején megkezdődött a politikai rendészet kiépítése, így a polgári titkosszolgálati tevékenység továbbra is rendőrségi keretek között folytatódott. Ebből fakadóan a fentebb megkezdett felsorolást a folytatólagos sorszámmal folytatom.

11) 1945 januárjában két politikai rendőrségi egység létrejött. Egy vidéken *Tömpe András* vezetésével, egy pedig Budapesten *Péter Gábor* vezetésével[618]. Ez a helyzet aztán

[615] KOVÁCS (2008):„A Szálasi-Kormány Belügyminisztériuma. Rendvédelem, Állambiztonság, Közigazgatás a nyilas korszakban.”119.

[616] KOVÁCS (2008): 66.

[617] KOVÁCS (2008): 124–25.

[618] MÜLLER (2020): „A magyar politikai rendőrség, 1945–1956. Szervezettörténeti áttekintés”, in *Megvalósult szükségszerűség. Az állami rendőrség megszervezése.*, Rendészettörténeti Tanulmányok 3 (Budapest: Rendőrség Tudományos Tanácsa), 239.

májusban intézményesült is a Budapesti-, valamint a Vidéki Főkapitányság *Politikai Rendészeti Osztályai* formájában.[619]

12) 1946 október 6-án összevonták az előző pontban említett Politikai Rendészeti Osztályokat és létrehozták a Magyar Államrendőrség *Államvédelmi Osztály*át (ÁVO).
13) 1948. szeptember 10-én az ÁVÓ és más eddig az Államrendőrség Budapesti Főkapitányságán működő szervének összevonásával megalakították a *Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóság*át, amely immár a rendőrségtől független, de még mindig Belügyminisztérium alá rendelt szervként funkcionált.[620] Ez a szervezet, a rendőrségtől való függetlenségének kialakulásával már önálló titkosszolgálati szervezetnek tekinthető.
14) 1950 január 1-én a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóság és a Honvéd Határőrség összevonásával megszületett a Minisztertanács alá rendelt önálló *Államvédelmi Hatóság* (ÁVH).[621]
15) 1953. júliusában az ÁVH megszüntetésre került, az államvédelem ismételten a BM része lett, Belügyminisztérium *államvédelmi* szervei elnevezéssel.[622] Ez a rendszer 16 külön osztályba szervezve látta el az államvédelmi feladatokat.[623]
16) 1956 januárjától újabb a titkosszolgálati funkciók – a szovjet mintára való részleges áttéréssel – a Belügyminisztérium újonnan létrehozott főcsoportfőnöki struktúrájában az I. (államvédelmi) főcsoportfőnökségéhez kerültek átcsoportosításra.[624]
17) 1956 december 30-án az államvédelmi feladatok az Országos Rendőrfőkapitányság (ORFK) keretén belül létrehozott *Politikai Nyomozó Főosztályhoz* kerültek.[625]
18) 1957 áprilisában a Politikai Nyomozó Főosztály kikerült az ORFK szervezetéből és közvetlenül a Belügyminiszternek lett alárendelve, mint központi szerv.[626]

A polgári titkosszolgálati működés fontos adalékát jelentette a rendfokozatok államvédelmi megjelölésének bevezetése. Erről a 4353/1949. (XII. 28.) MT rendelet

[619] MÜLLER (2020): 242.
[620] MÜLLER (2020): 255–56.
[621] MÜLLER (2020): 264.
[622] MÜLLER (2020): 276.
[623] MÜLLER (2020): 278–79.
[624] MÜLLER (2020): 281.
[625] KRAHULCSÁN (2020): „A Kádár-korszak állambiztonsági szervei. Szervezeti felépítés, működés, állami-és pártirányítás (1956–1990)", in *Megvalósult szükségszerűség. Az állami rendőrség megszervezése.*, Rendészettörténeti Tanulmányok, 3. (Budapest: Rendőrség Tudományos Tanácsa), 289.
[626] KRAHULCSÁN (2020): 291.

rendelkezett, a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságának létrehozásával egyidejűleg. Ennek bevezetésére feltehetően azért került sor, hogy a titkosszolgálatok rendfokozatai világosan elkülönüljenek a rendőrségi és a katonai rendfokozatoktól, továbbá, hogy hangsúlyozzák az államvédelmi szervezetek és tevékenység megerősítését.

Jelentőségét az adta, hogy az államvédelmi megnevezés a Horthy-korszak terminológiájával mutatott egyezőséget, ami arra utal, hogy ebben az időszakban az államvédelem fogalma még politikailag semleges, értékítéletektől mentes kifejezésnek számított. Az államvédelmi rendfokozatok rendszere egészen az 1956-os forradalomig használatban maradt, annak ellenére, hogy az Államvédelmi Hatóság szervezetileg már 1953-ban megszűnt. Ez a körülmény hozzájárult ahhoz, hogy az ÁVH szellemisége és intézményi öröksége a későbbi években is tovább élt.[627]

1956-ban az *államvédelmi* megnevezés kikerült a hivatalos terminológiából, helyét az *állambiztonság* kifejezés vette át: kezdetben kizárólag a tevékenység megjelöléseként, majd 1962-től szervezeti elnevezésként is. A fentiekben ismertetett elnevezési és szervezeti formák összegyűjtése révén egy 33 elemből álló (15 + 18) mintázat rajzolódott ki, amelyet az alábbi, 4. és 5. táblázatokban foglaltam össze.

Megnevezés	**Gyakoriság**		**Szervezeti forma**	**Gyakoriság**
számmal jelölt	7		osztály	7
katonapolitikai	2		csoportfőnökség	3
katonai elhárító	2		csoport	2
államvédelmi	1		főcsoportfőnökség	1
hírszerző	1		iroda	1
nyilvántartó	1		szolgálat	1
tájékoztató	1			
összesen	**15**			**15**

4. táblázat A katonai titkosszolgálati tevékenységet végző szervezetek megnevezései és szervezeti formái 1918 és 1956 közötti években. Forrás: saját készítés

[627] MÜLLER (2020):„A magyar politikai rendőrség, 1945–1956. Szervezettörténeti áttekintés”277.

Megnevezés	Gyakoriság		Szervezeti forma	Gyakoriság
államvédelmi	7		osztály	8
politikai nyomozó	4		főosztály	2
politikai rendészeti	3		alosztály	2
államrendészet	1		hatóság	2
állambiztonsági	1		központ	1
politikai hírszerző	1		rendészet	1
nyomozó	1		szerv	1
			főcsoportfőnökség	1
összesen	**18**			**18**

5. táblázat A nem katonai (polgári) titkosszolgálati tevékenységet végző szervezetek megnevezései és szervezeti formái 1918 és 1956 közötti években. Forrás saját készítés

A fenti adatok már alkalmasak az elemzésre és bizonyos következtetések levonására a Magyarországon 1918 és 1962 közötti 44 évben működő titkosszolgálati elnevezési- és szervezetrendszer evolúcióját illetően.

1) Az Az első és legkézenfekvőbb következtetés az, hogy mind a katonai, mind a polgári titkosszolgálati feladatokat ellátó szervezetrendszer az adott időszakban igen gyakran esett át átszervezésen. A 44 év alatt katonai és polgári területen végrehajtott mintegy 17 szervezeti átalakítás átlagosan 2,5 évenkénti változtatást jelentett. Ez a gyakoriság kifejezetten nagynak tekinthető, különösen annak fényében, hogy például 1956 és 1962 között hat éven át, majd azt követően 1962 és 1990 között 28 éven keresztül a polgári titkosszolgálati tevékenység változatlan szervezeti formában működött. Ezek a gyakori, bizonyos szempontból szélsőséges átalakítások feltehetően szoros összefüggésben álltak a korszak politikai és társadalmi viszonyaival, amelyek erősen változékony, gyakran zűrzavaros környezetet eredményeztek. Az adott időszakban ugyanis egymástól jelentős mértékben különböző – sőt olykor egymással kifejezetten ellenséges – politikai rendszerek követték egymást, amelyek belső átrendeződései szintén hozzájárultak a titkosszolgálati szervezetek ismétlődő átszervezéseihez.

2) Másodsorban az adatok egyértelműen tükrözik az elnevezések és a szervezeti megoldások heterogenitását. A vizsgált időszakban mind a katonai, mind a polgári titkosszolgálati tevékenység hétféle elnevezés alatt működött, amelyek között az átfedések csekély mértékűek voltak. Lényegében az államvédelmi megjelölés tekinthető az egyetlen olyan terminusnak, amely mind a katonai, mind a polgári szférában előfordult. Ez azt jelenti,

hogy az adott korszakban összesen tizenkét különböző elnevezés vált használatossá. Amennyiben azonban bizonyos elnevezéseket – így például a hírszerző és a politikai hírszerző, valamint a nyomozó és a politikai nyomozó megjelöléseket – egymással azonosnak tekintjük, akkor is legalább nyolcféle különböző megnevezéssel találkozunk a vizsgált, alig négy évtizedet felölelő időszakban.

3) A terminológiai heterogenitás ellenére az elnevezések között egyértelműen kirajzolódnak olyanok, amelyek lényegesen magasabb gyakorisággal fordulnak elő a többiekhez képest. A titkosszolgálati tevékenység megjelölésére leggyakrabban az *államvédelem* kifejezést alkalmazták: a 31 rögzített esetből 8 alkalommal, vagyis az esetek 27%-ában ezzel a megnevezéssel illették a titkosszolgálati szervezeteket. E terminus túlnyomórészt a polgári szférához kapcsolódott – mindössze egyetlen katonai példától eltekintve. Kissé ritkábban, összesen hétszer (az esetek 22,5%-ában) fordult elő a pusztán számmal történő jelölés, amely kizárólag katonai területen volt jellemző. E megnevezési forma hátterében valószínűsíthetően az egyszerűségre való törekvés, illetve a fokozott konspirációs igény állhatott, amely a korszakban katonai környezetben kiemeltebb szempont lehetett, mint a polgári vonalon. Utóbbinál ugyanis ekkoriban még inkább a titkosrendőri jellegű feladatok domináltak, nem pedig a klasszikus hírszerző vagy kémelhárító tevékenység.
Ezt a tendenciát jól tükrözi, hogy a *nyomozó* és a *rendészet* kifejezések négy különböző formában összesen hétszer – azaz szintén az esetek 22,5%-ában – fordultak elő. Amennyiben csak a polgári tevékenységet vizsgáljuk, ez az arány eléri a 44%-ot, ami jelzi a titkosrendőri feladatkörök terminológiai túlsúlyát.

4) Érdekes körülmény, hogy a mindössze egy évig tartó nyilas korszak idején két, a későbbiekben hosszú időn át alkalmazott terminus, az *állambiztonság* (Állambiztonsági Rendészet) és a *nemzetbiztonság* (Nemzetbiztonsági Iroda) is megjelenik. Az előbbi kifejezés Magyarországon korábban nem volt azonosítható; alkalmazása feltehetően a német megszállás közvetlen következményeként értelmezhető.[628] Feltételezhető, hogy az elnevezésben ez utóbbi körülmény játszott szerepet és annak mintája a Német Birodalom hírszerző szervei, a *Reichssicherheitshauptamt* (RSHA)[629] vagy a *Sicherheitsdienst*

[628] BODA ÉS MTSAI. (2019):*A hírszerzés története az ókortól napjainkig*124.

[629] Birodalmi Biztonsági Főhivatal: A náci Németország egyesített belső rendvédelmi és titkosszolgálati szervezete, 1939-től

*(*SD)[630] lehetett, mivel mindkettő nevében szerepel a biztonság szó[631]. Utóbbi kifejezés szintén nem volt korábban alkalmazásban hazánkban, alkalmazása feltehetően a nyilasok által kedvelt *nemzet* kifejezésből adódott.

5) Megállapítható, hogy a magyarországi titkosszolgálatok 1956-ig szervezeti formák tekintetében is változatos képet mutattak. Összesen 11 féle szervezeti forma azonosítható, amelyek közül messze az osztály mutatja a legnagyobb gyakoriságot. Megállapítható, hogy a magyarországi titkosszolgálatok 1956-ig szervezeti formáikat tekintve is rendkívül változatos képet mutattak. Összesen tizenegy különböző szervezeti forma azonosítható, amelyek közül messze az *osztály* bizonyult a leggyakrabban alkalmazottnak. Katonai vonalon összesen hét, míg polgári vonalon nyolc alkalommal használták ezt a struktúrát, amely így a szervezeti megvalósulások mintegy 50%-át teszi ki. Az *osztály*, mint viszonylag alacsony hierarchikus szintet képviselő szervezeti egység, a titkosszolgálatok jelentőségének korlátozott voltára utal. Érdemes kiemelni, hogy a második leggyakrabban előforduló szervezeti forma a *csoportfőnökség*, amely eddig kizárólag a katonai szervezeti keretekben volt azonosítható. Amennyiben a *főcsoportfőnökségi* szervezeti formát is a csoportfőnökségek körébe soroljuk, akkor is mindössze négy alkalommal jelenik meg ez a struktúra a polgári és katonai vonalon egyaránt, vagyis az összes szervezeti előfordulás alig 13%-át képviseli.

6) Megfigyelhető, hogy az *államvédelem* kifejezés három egymástól eltérő politikai rendszeren is áthúzódik. Mind a Horthy-, mind a Szálasi-, mind pedig a kommunista berendezkedés alkalmazta ezt a megnevezést a polgári titkosszolgálati tevékenység jelölésére. Ebből elsősorban arra lehet következtetni, hogy az *államvédelem* terminus sokáig inkább szakmai, mintsem politikai tartalommal bírt; csupán később, az ÁVH és utódszervezeteinek fizikai bántalmazást is alkalmazó elnyomó gyakorlata nyomán vált egyértelműen negatív politikai felhangúvá. Hasonlóképpen több rendszeren keresztülívelő elnevezés a *politikai rendészeti osztály*, amelynek használata több politikai korszakban is kimutatható. Az 1920-as években gyökerező kifejezés a szovjet megszállást követően is körülbelül egy évig fennmaradt, mind a budapesti, mind a vidéki rendőrfőkapitányságok ilyen nevű egységeinek elnevezéseként. Ezek az egységek a

[630] Biztonsági Szolgálat: Az SS belső- és külső hírszerző szervezete, amely a Birodalmi Biztonsági Főhivatalba került integrálásra.

[631] BODA ÉS MTSAI. (2019):*A hírszerzés története az ókortól napjainkig*130.

gyakorlatban a korábbi rendszerből származó nyomtatványokat használták tovább, oly módon, hogy az államformára utaló szavakat egyszerűen áthúzták.[632]

7) Feltételezhető továbbá, hogy a bemutatott hektikusság nem kedvezett az egységes szakmai módszertan és terminológia kialakulásának. Ez különösen igaz annak fényében, hogy a korszak autoriter politikai berendezkedései következtében a nem katonai jellegű titkosszolgálati tevékenység gyakran erőteljesen átpolitizálódott, és inkább a titkosrendőrségi munka karakterét öltötte magára. Ez a jelenség nemcsak a működés tartalmában, hanem a szervezeti struktúra elhelyezésében és felépítésében is világosan visszatükröződött.

7.1.2.2 Az állambiztonsági korszak

1962-ben létrejött a Belügyminisztérium III. (állambiztonsági) Főcsoportfőnöksége, amelytől kezdődően – a katonai hírszerzést leszámítva – valamennyi titkosszolgálati tevékenységet ez a szervezet gyakorolt. Maga az *állambiztonság* terminus azonban nem a 20. század terméke. Az *állam* és *biztonság* szavak együttes, magyar nyelvű alkalmazására – az *állam biztonsága,* illetve *állambiztonság* összetételek különböző formáiban – már az 1850-es évektől kezdve találunk példákat. A korabeli sajtóanyagok áttekintése alapján megállapítható, hogy a kifejezést kezdetben inkább *nemzeti biztonság* értelemben használták, elsősorban az adott ország, az államrend vagy az uralkodó(osztály) biztonságának megjelölésére.

A titkos állami működéssel összefüggésben történő első ismert említése 1871 májusából származik. A *Hon* című folyóirat a külügyminiszter titkos kiadásaival kapcsolatban utal arra, hogy ezek egy része az *állam-biztonsági szolgálat* – vagyis az ilyen jellegű tevékenység – ellátásához szükséges, különösen a külföldi vonatkozású információk megszerzése érdekében. Ez az említés elsősorban a titkos diplomácia tárgykörébe sorolható, ugyanakkor magában hordozza a titkosszolgálati tevékenység intézményesült polgári hírszerzési ágának csíráit.

Az első, kifejezetten titkosszolgálati tevékenységhez kapcsolódó magyar nyelvű említés 1921-ből származik, és külföldi kontextusban jelenik meg. A *Nép* című napilap tudósítása szerint Romániában az *állambiztonsági szolgálat* titkos politikai osztályát utasították arra, hogy helyezze megfigyelés alá az erdélyi magyarság vezető képviselőit.[633] Az újságcikk feltehetően

[632] BODA ÉS MTSAI. (2019): 124.

[633] „Metes Péter dr. román prefektus Radulescu ottani szigmanca-főnökhözintézett átiratával utasította a románállambiztonsági szolgálattitkos politikai osztályát, hogy az erdélyi magyarság és székelység egységes szellemi és politikai frontjának exponáltvezetőit vegye, azonnal megfigyelés alá” (1921): „Meg akarják fojtani az erdélyi magyarságot”, *A Nép*, 1, https://adt.arcanum.com/hu/view/ANep_1921_11/?pg=84&layout=s.

a Romániában 1908-ban létrehozott Országos Népbiztonsági Igazgatóságra (*Direcţiunea Poliţiei şi Siguranţei Generale* – DPSG) hivatkozik, amelyet az adott kontextusban *állambiztonsági szolgálatként* értelmeztek.[634]

Az *állambiztonság* kifejezés első magyarországi, tudományos igényű alkalmazása Pilch Jenő 1936-ban megjelent, háromkötetes művének bevezetőjében található. Pilch értelmezésében a kémkedés a diplomácia és a katonai szolgálat egy sajátos ágazatát képezi, amely egyben *állambiztonsági kérdésként* is felfogható[635] Mindebből úgy tűnik, hogy szerző az állambiztonság fogalmát a *nemzeti biztonsághoz* hasonló értelemben alkalmazta. Műve egy későbbi részében említett *állambiztonsági szervek*et[636], ám pontosan nem derül ki, hogy itt titkos szervezetekre vagy pedig az állam biztonságára ügyelő egyéb szervezetekre például hadseregre vagy rendőrségre gondol. Máshol arról értekezik, hogy a gazdasági kémkedést is állambiztonsági kérdésnek kell tekinteni, minthogy az is az ily módon megtámadott állam elleni szervezett harcnak tekinthető.[637] Az utolsó említés a cári titkosrendőrség, az *Ochrana* kapcsán történik, amikor annak utolsó igazgatóját idézi úgy, hogy a szervezet az *állambiztonság* egyik erős támaszának tekinthető.[638]

Az *állambiztonság* kifejezés Magyarországon 1956-ban vált ismételten használt terminussá, immár kifejezetten titkosszolgálati értelemben. Ennek legvalószínűbb magyarázata, hogy az ÁVH elnevezésében szereplő *államvédelem* kifejezés már a háború utáni kommunista korszakban is kompromittálódott, ezért helyette egy új, ám jelentésében hasonló terminus bevezetésére volt szükség. Feltételezhető, hogy mintaként nem a nácikkal kollaboráló, 1944-ben mindössze valamivel több mint két hónapig működő *Állambiztonsági Rendészet* szolgált. Rövid fennállása miatt e szervezet feltehetően nem gyakorolt jelentős társadalmi hatást, s nagy valószínűséggel sem a lakosság, sem az állami alkalmazottak többsége nem

---

[634] SIDĂU (2021): „Aspecte privind organizarea și activitatea structurilor de ordine și siguranță națională la începutul statului național unitar român (1918-1921)", *Carpica* L, sz. 2021: 247–56.

[635] „Három kötetre terjedő művünk általános célja az, hogy a közönség megismerje a diplomáciai és katonai szolgálatnak egyik igen érdekes ágazatát, mely egyben állambiztonsági kérdés is, és — amint már előbb is jeleztük — a hadviselésnek is nélkülözhetetlen támasza és rendkívül fontos segítő szolgálata." PILCH (1936): *A hírszerzés és a kémkedés története I.*, köt. 1 (Budapest: Franklin Társulat, 1936), XVIII.

[636] „Feltételeihez még hozzáfűzte, hogy hatásköre, működése teljesen független legyen a hivatalos külképviseleti hatóságok szervezetétől, annyira, hogy személyzetét a hivatalos állambiztonsági szervek ne is ismerjék." PILCH (1936): 1:297.

[637] „Ma már az ipari, gazdasági és kereskedelmi kémkedést is az állambiztonság szempontjából kell megítélni, mert ez is harc az állam ellen, melyet az ellenséges hatalom egységesen, tervszerűen és katonai szempontok szerint irányít." PILCH (1936): *A hírszerzés és a kémkedés története III.*, köt. 3 (Budapest: Franklin Társulat, 1936), 76.

[638] „Wassiljew természetesen az Ochrana szükségességét és állambiztonsági magas hivatását hangsúlyozza művében és Európában eddig kevéssé ismert igen sok érdekes eseményt világít meg." PILCH (1936): 3:310.

szerzett tudomást létezéséről. E rövid működési időszak tehát lehetővé tette az *állambiztonság* terminus későbbi, más politikai rendszerekben történő „hasznosítását".

Maga az *állambiztonság* kifejezés 1962-ig szervezeti elnevezésben nem jelent meg, azonban már 1957-ben is a *Politikai Nyomozó Főosztály*ra is gyakran *BM állambiztonsági szerv*ként hivatkoztak.[639] Emellett ezt a kifejezést alkalmazták magának a tevékenységnek a megjelölésére is. Erre jó példa *Biszku Béla* Belügyminiszter 1959-es utasítása az ekkor a polgári titkosszolgálati funkciót betöltő PNYF ügyrendjét illetően. A parancsban a tevékenységet *állambiztonsági munka*ként, a titkos eszközöket *állambiztonsági eszköz*ökként aposztrofálták.[640]

Az állambiztonsági elnevezés intézményesítésére 1962. június 26-án született döntés. A Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) Politikai Bizottságában (PB) Tömpe András előterjesztése alapján ekkor döntés született egy új titkosszolgálati struktúra kialakításáról.[641] Ez a Belügyminisztériumon belül négy új főcsoportfőnökség létrehozását rendelte el, amelyből a III. számú lett az állambiztonsági megjelölésű.

Sokatmondó körülmény, hogy az eredeti, Tömpe István nevéhez köthető javaslat a *politikai nyomozó főcsoportfőnökség* elnevezést irányozta elő, a végső döntés során azonban – a római számos jelölés kiegészítéseként – az *állambiztonság* terminológia került alkalmazásra. [642] E választás pontos indokát nem sikerült egyértelműen azonosítani, ugyanakkor három tényező látszik meghatározónak e tekintetben. Elsőként, ahogyan azt korábban bemutattam, az *állambiztonság* kifejezés a magyar közbeszédben már létező és ismert terminológiának számított. Másodsorban, az új politikai rendszer fokozatos konszolidációjával összhangban az MSZMP vezetése egyfajta *tabula rasa* megvalósítására törekedett. Ez nem csupán a Politikai Nyomozó Főosztály (PNYF) átszervezését, valamint a korábbi államvédelmisek jelentős részének eltávolítását indokolta, hanem a szervezet átnevezését is. Harmadrészt fontos szempontként említhető, hogy a Szovjetunióban 1934 óta intézményesült formában használták az *állambiztonság* kifejezést (*Goszudarsztvennaja Bezopasznoszty*). Az 1934-ben létrehozott

[639] (1957): „Az érvényes miniszteri, miniszterhelyettesi parancsok, utasítások, közös utasítások gyűjteménye 1957" (ÁBTL), 141, ÁBTL - 4.2. - 10 - 1131 /1959 - II kötet /1.

[640] (1959): „A magyar népköztársaság belügyminiszterének 2. számú parancsa (2/1959)" (ÁBTL), ÁBTL - 4.2-10-21/2/1959/ 1.

[641] BARÁTH (2012): „Felemás desztalinizáció. A törvénysértések lezárása és az állambiztonsági szervek átszervezése Magyarországon 1962-ben", *Betekintő* 2012, sz. 3: 6.

[642] KRAHULCSÁN (2020):„A Kádár-korszak állambiztonsági szervei. Szervezeti felépítés, működés, állami-és pártirányítás (1956–1990)"313; BARÁTH (2012):„Felemás desztalinizáció. A törvénysértések lezárása és az állambiztonsági szervek átszervezése Magyarországon 1962-ben"6.

NKVD egyik fő szervezeti egysége volt a GUGB (*Glavnoye Upravleniye Goszudarsztvennoj Bezopasznosztyi* – Állambiztonsági Főigazgatóság), amely kisebb, 1941-es szervezeti átalakítást követően 1943-ig ebben a formában működött. Ekkor jött létre az NKGB (*Narodnyij Komisszariat Goszudarsztvennoj Bezopasznosztyi* – Állambiztonsági Népbiztosság), amelyet 1946-ban minisztériumi szintre emeltek MGB (*Ministerstvo Goszudarsztvennoj Bezopasznosztyi* – Állambiztonsági Minisztérium) elnevezéssel, ám ez a szervezeti forma mindössze egy évig állt fenn.[643] 1954 márciusában – egy évvel Sztálin halálát követően – létrejött a KGB (*Komitet Goszudarsztvennoj Bezopasznosztyi* – Állambiztonsági Bizottság)[644]. Ez a szervezet már a desztalinizációs folyamat termékeként jött létre[645], és mint ilyen, követendő mintát jelenthetett az 1956 után, különösen pedig 1961-et követően – jelentős szovjet nyomás alatt – hasonló utat választó magyar vezetés számára.[646] Az *állambiztonság* kifejezés alkalmazásával így a magyar politikai elit egyfelől igyekezett megszabadulni az *államvédelem* kompromittált örökségétől, másfelől megfelelni kívánt a sztálini örökségtől tudatosan eltávolodni kívánó szovjet vezetés terminológiai és politikai elvárásainak

Az állambiztonsági rendszer nagy vonalaiban közel huszonnyolc éven át viszonylag állandó struktúrában működött. Működésének egyik meghatározó sajátosságát az jelentette, hogy azt titkos utasítások szabályozták.[647] Az 1980-as évek második felére azonban ez a gyakorlat mind kevésbé bizonyult elfogadhatónak, ennek következtében pedig az állambiztonsági rendszeren belül is megindult a gondolkodás a demokratizálódás lehetséges irányairól és formáiról.

7.1.2.3 Az állambiztonságból a nemzetbiztonságba

Az állambiztonság rendszere 1990-ig állt fenn. Ekkor a Duna-gate[648] botrány nyomán rövid idő alatt a rendszer *állambiztonság*ból *nemzetbiztonság*gá alakult át. Értelemszerűnek

[643] ANDREW ÉS GORDIEVSKY (1991): *KGB: The inside Story of Its Foreign Operations from Lenin to Gorbachev* (New York: HarperPerennial, 1991) IX. oldal.

[644] ANDREW ÉS GORDIEVSKY (1991): 427.

[645] BARÁTH (2012):„Felemás desztalinizáció. A törvénysértések lezárása és az állambiztonsági szervek átszervezése Magyarországon 1962-ben”1.

[646] A Szovjetúnió Kommunista Pártjának 1961-ben tartott XXII. kongresszusa után indult meg érdemben a régi „államvédelmisek” eltávolítása a PNYF kereteiből. BARÁTH (2012): 2–3.

[647] MEZEI (2023):„A magyar állam kémelhárító tevékenysége 1975 és 1985 között”145.

[648] A Duna-gate botrány lényege, hogy egy ellenzéki újságírók által az Állambiztonság egyik objektumában készített videófelvétele leleplezte, hogy a III. Főcsoportfőnöség még 1989. november és december folyamán is megfigyelés alatt tartotta a politikai ellenzéket. Ez az volt súlyosan problematikus, mert az 1989. október 23-án hatályba lépett új alkotmány kategórikusan tiltotta az ilyen tevékenységet. E botrány hatására néhány hét alatt tejesen átalakították a titkos szolgálatok rendszét, az 1990 évi X. törvény alapján a Belügyminisztérium állambiztonsági főcsoportfőnökségét önálló nemzetbiztonági szolgálatok váltották fel. Lásd: Béla Révész, „A

tűnt, hogy a rendszerváltás változási igényeinek kielégítése érdekében a diktatúra egyik legfőbb támaszának tekintett, rossz hírű állambiztonsági rendszer helyett új intézmények létrehozására van szükség. E szervezeteknek pedig nemcsak működési elveikben, hanem elnevezésükben is tükrözniük kellett az új, demokratikus politikai berendezkedés elvárásait.

Így azt a polgári titkosszolgálati tevékenységet, amelyet addig az állambiztonsági főcsoportfőnökség végzett, ekkor az úgynevezett nemzetbiztonsági intézményrendszer, azaz a nemzetbiztonsági szolgálatok vették át. Egészen pontosan azt a részét, amely megmaradt, ugyanis a III/III. Csoportfőnökség által folytatott elnyomó jellegű tevékenységeket e szervezeti elem jogutód nélküli megszüntetésével teljesen felszámolták, a katonai elhárítást pedig a Honvédelmi Minisztérium keretében létrejövő Katonai Biztonsági Hivatal (KBH) hatáskörébe utalták.[649]

Az új szervezetrendszer létrejötte egyértelműen a rendszerváltás folyamataihoz köthető, ugyanakkor már a nyolcvanas évek második felében felismerték, hogy a társadalmi berendezkedés átalakulásával összhangban az állambiztonsági rendszer reformja is szükségessé és indokolttá válik. *Harangozó Szilveszter*, a III. Főcsoportfőnökség vezetője 1988 júliusában úgy nyilatkozott, hogy a nyilvánosság iránti társadalmi igény az állambiztonsági szerveket is elérte, s ezek – a Belügyminisztérium más szerveivel együtt – törekednek ennek megfelelni.[650]

A társadalmi igények nem csupán az állambiztonsági szolgálat működésének megismerésére, hanem annak átalakítására is irányultak. Ennek első – vagy inkább előkészítő, „nulladik" – lépését jelentette, hogy az MSZMP Központi Bizottsága 1988. december 15-én határozatot fogadott el, melynek értelmében a fegyveres szerveket az addigi pártirányítás alól a Minisztertanács felügyelete alá kellett helyezni.[651]

Ezzel egy időben az Állambiztonsági Főcsoportfőnökségen is megkezdődött a munka a várható *titkosszolgálati átmenet* előkészítése érdekében. Ennek céljára egy, közvetlen miniszterhelyettesi titkárság által koordinált munkacsoport jött létre, amelynek feladatául a

»Duna-gate« ügy jelentősége a rendszerváltás történelmében", in *Acta Universitatis Szegediensis*, Acta Juridica et Politica 68 (Szeged: Szegedi Tudományegyetem, 2006), 1–98.

[649] KOVÁCS ÉS DOBÁK (2017):„Korszakváltások a magyar nemzetbiztonsági intézményrendszerben"181.

[650] „Ez a szolgálat sem vonhatja ki magát a mostani társadalmi igények alól. És ebben nagyon fontos szerepet játszik a nyilvánosság. Ha megfigyelte, a Belügyminisztérium munkájáról egyre többet olvashat, hallhat, aminek én nagyon örülök." (1988): „Egy titokzatos szakma. Interjú Harangozó Szilveszter altábornaggyal, belügyminiszter-helyettessel", *Képes 7*, Arcanum, https://adt.arcanum.com/hu/view/Kepes7_1988_2/?pg=585&layout=s.

[651] KRAHULCSÁN (2014): *Hatalom/át/mentés – Az MSZMP és az állambiztonság a rendszerváltás évében* – (Budapest: Hamvas Béla Kultúrakutató Intézet, 2014), 12.

szervezet modernizációjának, valamint az új politikai és társadalmi viszonyok közé történő átmentésének lehetőségeit rendelték vizsgálni.[652] Ezek mellett egy másik modernizációs koncepciót is készített a *Finszter Géza – Pajcsics József* szerzőpáros is, de ezt még házon belül sem volt szabad terjeszteniük.[653] A helyzet bizonytalanságát jól érzékelteti, hogy 1989 őszén Pallagi Ferenc főcsoportfőnök maga is felkérte e szakembereket egy átfogó koncepció kidolgozására. Néhány hónappal később azonban a felkérést visszavonta, feltehetően azért, mert inkább a saját kezdeményezésére létrehozott belső bizottság munkájának eredményeire kívánt támaszkodni.[654] A fennmaradt iratokból jól azonosítható ezen „hivatalos" koncepció létezése.[655]

Bár az erőszakszervezetek átalakítása kiemelt politikai igényként jelentkezett, az állambiztonság átalakításával kapcsolatos kérdések a napirend végére szorultak, amely helyzetet a Nemzeti Kerekasztal valamennyi résztvevője elfogadta. Ennek magyarázata abban rejlik, hogy azok a nagyobb létszámú fegyveres erők élveztek prioritást, amelyek ténylegesen képesek lettek volna a fennálló rendszer védelmében fellépni. Ilyeneknek számítottak a honvédség, a rendőrség és a munkásőrség. Noha az állambiztonság átalakításával kapcsolatos előkészítő munka már 1989 elején megkezdődött, a gazdasági ügyek sürgető jellege következtében az e tárgyban szükséges jogszabályok az új alkotmány kihirdetését követően sem kerültek be a legfontosabbnak ítélt, s ezért leggyorsabban elfogadni kívánt sarkalatos törvények közé.[656]

1989 folyamán már az MSZMP és a Minisztertanács vezetői is egyre nyíltabban kezdtek beszélni a belügyi szervek – köztük az állambiztonság – működésének átszervezéséről. Ez év márciusában ez elsősorban annak nyilvános deklarálását jelentette, hogy a szervezeteket igyekeztek kivonni a napi politikai küzdelmek közvetlen befolyása alól. Úgy tűnik, e törekvés retorikai alátámasztásaként jelent meg ekkor a *nemzet biztonsága* terminus a párt- és állami

[652] KOVÁCS ÉS DOBÁK (2017):„Korszakváltások a magyar nemzetbiztonsági intézményrendszerben"177.

[653] VEREBÉLYI,SZERK. (2020): *Rendszerváltozás és modernizáció a belügyi közigazgatásban (1989–1994)* (Budapest: Dialóg Campus, 2020), 15.

[654] PAJCSICS (2005): „Ilyenek voltunk. A rendszerváltozás előtti állambiztonsági tevékenység törvényességének helyzetéről.", in *Tanulmányok Finszter Géza 60. születésnapjára*, PhD. Tanulmányok 4 (Pécs: Pécsi Tudományegyetem), 207–8.

[655] Nyersjegyzőkönyv az 1989. november 7-én tartott miniszteri értekezlet magnetofon felvételéről. Közli: RÉVÉSZ (2011): „A politikai átalakulás és a titkosszolgálatok változásainak kapcsolata az újabb források tükrében.", *De iurisprudentia et iure publico* 2011, sz. 4: 20, http://dieip.hu/wp-content/uploads/2011-4-04.pdf.

[656] A BM belső biztonsági szolgálatának tevékenységéről szól jelentést idézi a: (1990): „29/1990 (III.13) sz. Országgyűlési határozat a Belügyminisztérium belső biztonsági szolgálatának tevékenységéről", https://njt.hu/jogszabaly/1990-29-30-41.

vezetők hivatalos kommunikációjában.[657] Ez feltehetően nem független attól, hogy 1986-tól kezdve az Szovjetunióban is egyre gyakoribbá vált a fogalom nyugati értelemben vett alkalmazása, előbb belső[658], majd külső[659] használatra is. Ezek a megszólalások lehettek a *nemzetbiztonság* terminológia közvetlen előzményei.

Ezt követően már a Belügyminisztérium vezetői is elkezdték alkalmazni a *nemzet biztonsága* kifejezést az állambiztonsági tevékenység céljának meghatározásakor. A korábbi feltételezéssel ellentétben, amely szerint az elnevezés Horváth István belügyminiszter 1989. július 4-i bejelentéséhez kapcsolódott[660], valójában Pallagi Ferenc használta először a nyilvánosság előtt, dokumentálható módon. Pallagi kinevezését (1989. május 1.) követően alig egy héttel, május 8-án interjút adott a Kossuth Rádió *Első kézből* című műsorában, ahol kifejtette, hogy az állambiztonság feladata az új viszonyok között a *nemzet biztonságának* védelme. [661]

---

[657] „Az MSZMP és a fegyveres testületek viszonyáról érdeklődő felvetésre Thürmer Gyula elmondta: a párt a jelenlegi helyzetben azt tartja a legfontosabbnak, hogy a fegyveres testületek, a belügyi szervek ne legyenek a pártok közötti viták tárgyai. Kötelességének tekinti, hogy teljes tekintélyével elősegítse az e testületekben dolgozók munkájához szükséges maximális erkölcsi, politikai és anyagi feltételek megteremtését. Ezért lépnek fel az ellen, hogy a hadsereget és a belügyi szerveket támadás érje, megkérdőjelezzék szükségességüket a mai magyar társadalomban. A főtitkár tanácsadója szólt arról is, a Központi Bizottságnak, nincs' olyan szerve, amely beavatkozhatna a fegyveres testületek közvetlen irányításába. Grósz Károly vezetésével állandó bizottság működik, amely javaslatokat terjeszt — egyéb témák mellett — a nemzetbiztonságotérintő kérdésekben a KB, illetve a Politikai Bizottság elé." (1989): „Szóvivői tájékoztató", *Petőfi Népe*, 2, https://adt.arcanum.com/hu/view/BacsKiskunMegyeiNepujsag_1989_03/?query=TEXT%3D%28%22nemzetbiztons%C3%A1g%22%29+DATE%3D%281988-01-01--1989-07-04%29&pg=1&layout=s; „Ide tartozik, hogy a kormány a hadse-reget és a belügyi szervek működését függetleníteni kívánja a napi politikai hullámzásoktól. Arra törekszik, hogy ezek tartós, stabil intézmények, a nemzetbiztonság és az állami integráció erői legyenek, az alkotmányosság és a törvény talaján." (1989): „A nép nem társszerzője, hanem alkotója az alkotmánynak. (Németh Miklós felszólalása a Parlamentben)", *Népszabadság*, 4, Arcanum.

[658] MELYAKOVA,FORD. (2007): *The Diary of Anatoly S. Chernyaev 1986* (The National Security Archive, 2007), 20, https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB220/Chernyaev_1986.pdf.

[659] „A XIX. konferencia határozatainak betűiből és szelleméből fakadóan olyan döntéshozatali rendszert kell létrehoznunk, amely a legjobban biztosítaná országunk nemzeti érdekeit, nemzetbiztonságát.....Ebben a tényben az emberi gondolkodás gigantikus távolodása tükröződik a nemzetbiztonságról vallott hagyományos elképzelésektől a nemzeti biztonság nemzetközi szinten való biztosításának új kritériumai felé." SEVARNADZE (1988): „A Szovjetunió külpolitikájáról", in *Külügyi Szemle*, köt. 1988/5 (Budapest: Magyar Külügyi Intézet), 13, https://adt.arcanum.com/hu/view/KULUGY_KulugyiSzemle_1988/?query=TEXT%3D%28%22nemzetbiztons%C3%A1g%22%29+DATE%3D%281986-01-01--1988-12-31%29&pg=704&layout=s.

[660] KOVÁCS ÉS DOBÁK (2017):„Korszakváltások a magyar nemzetbiztonsági intézményrendszerben"179.

[661] „A KB határozatot hozott, hogy a külügyminisztérium, a néphadsereg és a belügyminisztérium központi, közvetlen pártiráynitása megszűnik. így most a Belügyminisztérium rendeltetése és funkciója, ezen belül az állambiztonsági szolgálat rendeltetése és funkciója az ország, az állam - és én szimpatikusabban szeretem fogalmaztni - a nemzet biztonságát kell, hogy szol-gálja." (1989): „Interjú Pallagi Ferenc, miniszterhelyettessel", *Első kézből* (Kossuth Rádió), Radio Free Europe/Radio Liberty Research InstituteHungarian Monitoring 1989. május 9, Arcanum, https://adt.arcanum.com/hu/view/RFE_MonitoringHungarian_449/?pg=1398&layout=s&query=pallagi.

Ez után a minisztériumi döntéselőkészítő anyagokban megjelent az az elképzelés, hogy az *Állambiztonsági Szolgálatot Nemzetbiztonsági Szolgálattá* kellene átszervezni[662]. Az előbbi megfogalmazás valójában a teljes Állambiztonsági Főcsoportfőnökségre vonatkozott, mivel a korabeli terminológiában egyes számú főnévként így hivatkoztak e szervezetre. Ennek következtében kezdetben az egész szervezetrendszert *Nemzetbiztonsági Szolgálatként* aposztrofálták, feltehetően azért, mert az egyes funkciók – például a hírszerzés és az elhárítás – pontos szervezeti elkülönítése ekkor még nem számított véglegesen eldöntött kérdésnek.[663]

A következő lépés a fentiek gyakorlati megvalósítása lett volna, ez azonban nagy valószínűséggel nem úgy alakult, ahogyan azt a Belügyminisztériumban és a kormányzati körökben eredetileg tervezték. Az 1989. november 7-én tartott belügyminiszteri értekezleten számos ezzel kapcsolatos kérdés került napirendre, ekkor merült fel először a *Nemzetbiztonsági Hivatal* elnevezés használatának lehetősége is. Az értekezleten elhangzottak több alapvető dilemmát világítanak meg. Az első kérdés az volt, hogy az állambiztonságot felváltó új rendszer jogi szabályozása a rendőrséggel közös törvény keretében, vagy pedig önálló jogszabályban történjen-e. Másodsorban felmerült a titkosszolgálatok államigazgatási struktúrában való elhelyezésének problémája. Harmadrészt az új szervezetek elnevezésével kapcsolatos dilemmák is napirendre kerültek. Az értekezleten az alábbi javaslatok merültek fel:

1) Nemzetbiztonsági Hivatal
2) Nemzetbiztonsági Szolgálat
3) Alkotmányvédelmi Hivatal
4) Állambiztonsági Hivatal.

Paradox módon döntés végül nem született azzal az indoklással, hogy az elnevezési kérdések lesznek a legkönnyebben eldönthetők.[664] A Belügyminiszter és a Kormány végül az első elnevezést fogadta el és 1989 decemberében döntést hozott a Nemzetbiztonsági Hivatal

[662] (1989): „Feljegyzés. Az állambiztonsági tevékenység és a Belügyminisztérium Vizsgálati Osztály szervezeti átalakítása. BM III/1. o. miniszterhelyettesnek. 5. o. 1989. március 28. ÁBMHT működésével kapcsolatos általános és egyedi ügyek.", 1989. március 28.; A nemzetbiztonsági szolgálat tartalmi és strukturális korszerűsítésére vonatkozó feladatok. Előterjesztés az 1989. június 20-i miniszteri értekezletre. BM Titkárság, 1989. június 14. 15. o. MOL XIX-B-1-y. BM miniszteri értekezletek 50. d. 10-52/11/1989,;

A Magyar Népköztársaság Nemzetbiztonsági Szolgálata Ideiglenes Szolgálati Szabályzata. Előterjesztés 5. o. BM III. Csoportfőnökség. 1989. szeptember; Nemzetbiztonsági Szolgálata Ideiglenes Szolgálati Szabályzata, Tervezet, 35. o. BM. 1989. október; ÁBTL 1.11.1. ÁBMHT Nemzetbiztonsági parancstervezetek 71. d. 28. ssz.; sz. n.

[663] Nyersjegyzőkönyv az 1989. november 7-én tartott miniszteri értekezlet magnetofon felvételéről. Közli: RÉVÉSZ (2011):„A politikai átalakulás és a titkosszolgálatok változásainak kapcsolata az újabb források tükrében."24,27.

[664] Nyersjegyzőkönyv az 1989. november 7-én tartott miniszteri értekezlet magnetofon felvételéről. Közli: RÉVÉSZ (2011):„A politikai átalakulás és a titkosszolgálatok változásainak kapcsolata az újabb források tükrében."

felállításáról, 1990 március elsejei hatállyal. Fontos körülmény, hogy ekkor még ez a szervezet, bár a rendőrségtől elkülönülten, de a Belügyminiszter alárendeltségében működött volna.[665]

Látható tehát, hogy készültek ugyan tervek a rendszer átalakítására[666], és ezek megvalósítása el is kezdődött, de a Duna-gate botrány azonban megakadályozta, hogy ez egy alaposan átgondolt és kimunkált folyamatként menjen végbe. 1989 őszén a kormányzat még 1990 április 30-ig[667] tervezte a rendszer átalakításához szükséges jogi szabályozás megalkotását. A törvénytelen adatgyűjtéssel összefüggő botrány következményeként a korábban tervezett menetrend teljesen felborult, és egy rendkívül felgyorsított folyamat eredményeként – január 5. és február 26. között, alig több mint másfél hónap alatt – lezajlott az átalakítás. Ennek nyomán a Belügyminisztérium keretében működő állambiztonsági szolgálat csoportfőnökségeit részben megszüntették, részben pedig önálló jogállású szervezetekként alakították át, amelyek közül egyesek közvetlenül a kormány, mások pedig a Honvédelmi Minisztérium irányítása alatt kezdtek működni, immár új elnevezések alatt.

A folyamat során, valamikor január 10. körül jelent meg az *Információs Hivatal* elnevezés. Érdekességként említhető, hogy ugyanezen időszakban terv szinten felmerült annak lehetősége is, hogy a *Nemzetbiztonsági Hivatal* helyett inkább a *Nemzetvédelmi Hivatal* megnevezést alkalmazzák.

A *nemzetbiztonság* mint szervezeti fogalom végül kétféle formában nyert intézményesülést. Egyrészt az 1990. évi X. törvény – amelyet január 25-én fogadtak el – e megnevezést alkalmazta az állambiztonsági rendszer helyett létrehozott új titkosszolgálati struktúrára. Másrészt a 26/1990. (II. 14.) Minisztertanácsi rendelet hozta létre az új polgári elhárító szervet, a *Nemzetbiztonsági Szolgálatot*. Valószínűsíthető, hogy utóbbi megoldás azért valósult meg, mert ez állt a legkidolgozottabb formában rendelkezésre, hiszen az elnevezés legalább 1989 márciusa óta azonosíthatóan szerepelt a különböző koncepciókban. Igaz ugyan, hogy eredetileg a teljes állambiztonsági tevékenységet a *Nemzetbiztonsági Szolgálatban* kívánták elhelyezni, végül azonban csupán a kémelhárítás és a technikai szolgálat került ide, utóbbi is mindössze néhány évig.

---

[665] (1989): „A jövő március elsején önálló Nemzetbiztonsági Hivatal és Országos Rendör-fókapitányság alakul Az állambiztonsági szervek nem hatóságok, nem folytathatnak nyomozást.”, *Magyar Nemzet*, Arcanum.

[666] RÉVÉSZ (2007):„A titok mint politika. A titkosszolgálatok politológiai kutatásának lehetőségei”5.

[667] Nyersjegyzőkönyv az 1989. november 7-én tartott miniszteri értekezlet magnetofon felvételéről. Közli: RÉVÉSZ (2011):„A politikai átalakulás és a titkosszolgálatok változásainak kapcsolata az újabb források tükrében.”12;16.

A fentiek alapján az állambiztonsági szervezetrendszer átalakításával kapcsolatos eredeti tervek az alábbiak szerint rekonstruálhatók, a december 20. körüli állapot szerint.:

a) Az állambiztonsági szolgálat Nemzetbiztonsági Hivatallá alakul át.
b) A II. és III. csoportfőnökségek összeolvadnak egyetlen elhárító szervezeti egységgé.
c) A katonai elhárítási funkció a Honvédelmi Minisztérium alá lenne rendelve.
d) A Nemzetbiztonsági Hivatal a Belügyminisztérium kötelékében maradna.

A Duna-gate botrány hatására ezek a tervek, amelyek később az elnevezéseket illetően még minimálisan módosultak, az alábbiak szerint alakultak át:

a) A hírszerzés önálló szervezetet kapott Információs Szolgálat néven.
b) Az elhárítás csak a II. csoportfőnökséget integrálta Nemzetbiztonsági Szolgálat elnevezéssel, míg a III. csoportfőnökség megszüntetésre került.
c) A katonai elhárítási funkció a Honvédelmi Minisztérium alá lett rendelve.
d) A polgári szolgálatok a Minisztertanácsnak kerültek alárendelésre.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a Duna-gate ügy legfontosabb következményei az önálló hírszerzés létrejötte, valamint az egész szervezetrendszer Minisztertanács alá rendelése voltak. Ezek közül az önálló hírszerzés megszervezése bír különös jelentőséggel, mivel több szempontból is befolyásolta a titkosszolgálati működést. Egyrészt jelentősen tagoltabbá tette a magyar titkosszolgálati struktúrát, ami csökkentette annak hatékonyságát, hiszen megnövekedett költségekkel, az információáramlás akadályaival és felesleges hírszerzési rivalizálással járt együtt. Másrészt az önálló intézményi forma nagy valószínűséggel hozzájárult ahhoz, hogy a hírszerzés szervezeti helye a kormányzati struktúrán belül viszonylag gyakran változott. Az elnevezési dilemmákat jól szemlélteti, hogy a létrejövő hírszerző szolgálat nevében végül nem szerepelt a *nemzetbiztonság* kifejezés.

A fentiek alapján jól látható, hogy a *nemzetbiztonság* fogalom szervezeti értelemben történő alkalmazása esetében nem beszélhetünk tudatosan megtervezett, átgondolt névválasztási folyamatról, sokkal inkább egy „kéznél lévő” terminus pragmatikus hasznosításáról. A fogalom külföldön biztonsági állapotként gyakran, intézményként azonban jóval ritkábban fordult elő. Megfigyelhető ugyanakkor, hogy a magyarországi használat nem ezeknek az intézményi mintáknak a közvetlen átvételéből eredt. Sokkal inkább arról volt szó, hogy olyan kifejezést kerestek, amely hasonlít az *állambiztonság* terminushoz, ugyanakkor

megfelel az új korszak követelményeinek is – különösen a rendszerváltás időszakában felerősödő nemzeti érzések közegében.

Kézenfekvőnek tűnik annak feltételezése, hogy a *nemzetbiztonság* terminus alkalmazásba vétele annak a logikának köszönhető, amely az állam védelme helyett a nemzet védelmére helyezte a hangsúlyt. [668] Az *állam* ebben az összefüggésben a társadalom egészéhez képest – méretében és érdekeiben egyaránt – szűkebb körként értelmeződött. A rendszerváltás időszakában ráadásul az államot az MSZMP, mint állampárt dominanciájával azonosították, így a társadalom jelentős része számára negatív tartalommal bírt. Ezzel szemben a *nemzet* fogalma – különösen Magyarországon, ahol a politikai nemzet az országnál tágabb jelentéssel bír – kifejezetten pozitív konnotációval rendelkezett.

A titkosszolgálatok esetében a *nemzetbiztonság* fogalmához hasonló rövid, egyszavas összefoglaló terminus iránt azért is mutatkozott igény a rendszerváltáskor, mert korábban is létezett egy ilyen összefoglaló elnevezés a titokban működő szervezetekre: az *állambiztonság*. Valamilyen megfontolásból azonban a *titkosszolgálat* vagy az *elhárítás* terminusokat nem kívánták szervezeti elnevezésként használni.

Összességében úgy ítélhető meg, hogy a *nemzetbiztonság* fogalom több szempontból a szovjet biztonságpolitikai terminológiából és annak alkalmazásából eredeztethető. A korábban Magyarországon alig ismert *állambiztonság* terminus 1956 után, az 1954-ben létrehozott KGB mintájára, valamint a desztalinizációs nyomás következtében került be a hazai szóhasználatba: előbb a titkosszolgálati tevékenység, majd 1962-ben már a szervezetrendszer megjelöléseként. 1989-ben szintén szovjet hatásra kezdődött a *nemzetbiztonság* fogalmának alkalmazása, amely az *állambiztonság* mintájára végül szervezeti elnevezésként is meghonosodott.

Megállapítható, hogy jóllehet a *nemzetbiztonság* szervezeti megnevezésként kétségtelenül kompatibilis a modern biztonságpolitikai terminológiával, Magyarországon mégis részben szovjet hatás alatt kialakult fogalomként értelmezhető. Ez a körülmény, valamint a *nemzetbiztonság* tágabb fogalomkörével való ütközése hosszabb távon indokolttá teheti szervezeti megjelölésként való alkalmazásának újragondolását.

[668] VARGA (2007): „A III/III. Csoportfőnökség jelentései az állambiztonság feladatairól és strukturális átalakításáról 1989-ben", *Betekintő* 2007, sz. 4.

7.2 A terminológiai probléma feloldásának lehetőségei

A 7.1. és 7.2. fejezetekben bemutattam, hogy a nemzetbiztonság kifejezés Magyarországon két eltérő értelemben használatos. Ez a kettősség terminológiai nehézségeket eredményez, amelyek logikai szinten kétféleképpen oldhatók fel: vagy a biztonsági állapot megjelölésére szükséges más kifejezést találni, vagy pedig az intézményrendszer megnevezésére kell új terminológiát alkotni. Az eltérő megnevezések alkalmazása akkor bír értelmező erővel, ha azok valóban különböző jelentéstartalmakat fejeznek ki. E jelentéstartalmakat azonban definiálni kellene, továbbá következetesen és megfelelő értelemben szükséges lenne alkalmazni őket. Jelenleg azonban mindezek hiányoznak: a nemzetbiztonság kifejezést a társadalmi közbeszédben és a tudományos diskurzusban egyaránt mindkét értelemben használják.

Az egyik lehetséges megoldás az lehetne, hogy a nemzeti biztonság terminust alkalmazzák a biztonsági állapot megjelölésére, míg a nemzetbiztonság kifejezés az intézményrendszer elnevezéseként szolgálna. Ez a megoldás azonban véleményem szerint korántsem tekinthető optimálisnak. Egyrészt a két kifejezés közötti hasonlóság miatt a köznyelvben való következetes elkülönítésük esélye csekély. Másrészt a nemzeti biztonság szóösszetétel szinte kizárólag tudományos közegben, leginkább a Nemzeti Biztonsági Stratégia[669] kapcsán fordul elő szélesebb körben. Bár használatának terjedése megkezdődött, ez még igencsak kezdeti fázisban van, a köznyelvi alkalmazására pedig alig található példa.

A probléma feloldásának másik lehetséges iránya az állami funkció, vagyis a titkosszolgálati intézményrendszer elnevezésének módosítása. Ez több szempontból is indokolt, megvalósítható, valamint viszonylag egyszerűen kivitelezhető lenne. Indokolt egyrészt a jelenlegi titkosszolgálati elnevezések következetlen használata miatt: a Magyarországon működő öt titkosszolgálati szervezet közül jelenleg mindössze kettő nevében szerepel a *nemzetbiztonság* kifejezés, miközben az egész szervezetrendszer összefoglaló elnevezése *nemzetbiztonsági szolgálatok*. Indokolt másrészt az 1995. évi CXXV. törvény elavultsága miatt is, amely immár több mint három évtizedes múltra tekint vissza, s számos ponton felülvizsgálatra szorul. Ezzel összhangban a magyar titkosszolgálatok átszervezésének kérdései egyre aktuálisabbá válnak. Egyre gyakrabban merül fel például az a dilemma, hogy

[669] (2020): „1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról”, https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A20H1163.KOR&txtreferer=00000001.txt.

egy Magyarország méretű országnak valóban szüksége van-e öt különálló titkosszolgálati szervezetre, vagy indokoltabb volna ezek racionalizálása, azaz bizonyos szervek összevonása.

Egy új szervezetrendszer kialakítása egyúttal lehetőséget nyújtana egy új elnevezési struktúra megalkotására is, amellyel a titkosszolgálatok végleg maga mögött hagyhatnák a korábbi rendszerek örökségét és negatív emlékeit. Az új jogszabályi keretek révén lehetőség nyílna az intézményrendszer hatékonyságát előtérbe helyező reformok megvalósítására, amelyek egyben lehetőséget adnának egy új elnevezési rendszer kialakítására is – mind a titkosszolgálati rendszer egésze, mind az egyes szervezetek szintjén.

Véleményem szerint ez a megoldás megfelelőbb alternatívát kínál. E megközelítés révén a *nemzetbiztonság* kifejezés megtartható volna a biztonsági állapot jelölésére. Ez a megoldás teljes mértékben összhangban állna a nemzetközi közbeszédben és a tudományos szakirodalomban is elterjedt terminológiával, s egyúttal kiküszöbölné a jelenlegi értelmezési és terminológiai bizonytalanságokat.

7.3 részösszegzés

Magyarországot a titkosszolgálatok kutatásának terminológiai kihívásai hatványozottan érintik. Ennek egyik oka, hogy az 1990-es rendszerváltás idején, a Duna-gate botrány nyomán kialakult kapkodás következtében olyan terminológiát vezettek be, amelynek több jelentése van, és amely szóösszetétel a legtöbb országban mást jelent. Ez a terminológiai probléma nemcsak a közbeszédben okoz zavarokat, hanem a tudományos kutatás és a jogi diskurzus számára is jelentős nehézségeket teremt.

A fejezetben bemutattam, hogy mind az *állambiztonság*, mind a *nemzetbiztonság* kifejezés jóval az intézményesülésük előtt jelen volt a társadalmi közbeszédben. Fontos eredmény, hogy mindkettőt biztonsági állapot megjelölésére használták, mielőtt a titkosszolgálati szervezetek elnevezéseként intézményesültek volna.

Érveket sorakoztattam fel amellett, hogy a *nemzetbiztonság* szervezeti értelemben való alkalmazása nem egy érett, kimunkált tervezőmunka eredménye. Intézményes használata sokkal inkább annak köszönhető, hogy az „állambiztonság” megnevezés előzményei adták a *biztonság* utótagot, valamint hogy a Duna-gate után nem állt rendelkezésre elegendő idő a megfelelő megoldás kidolgozására. Így az ismert terminológiai lehetőségek közül olyan

kifejezést választottak, amely egyszerre volt pozitív kicsengésű és összhangban állt a rendszerváltás időszakában tapasztalt nemzeti érzület fellángolásával.

Sikerült rekonstruálnom a magyar titkosszolgálatok 1990-es átszervezésének eredeti koncepcióit, valamint azokat a módosulásokat, amelyek a Duna-gate botrány következményeként váltak szükségessé.

A fejezet zárásaként javaslatot tettem a *nemzetbiztonság* kifejezés többértelműségéből fakadó dilemma feloldására. A javasolt megoldás előnye abban rejlik, hogy következetesebb terminológiai keretet teremthet, amely egyaránt megkönnyíti a tudományos vizsgálatot, erősíti a jogi egyértelműséget, és mérsékli a közbeszédben tapasztalható értelmezési zavarokat

8 ÖSSZEGZETT EREDMÉNYEK

A disszertációmban bemutattam, hogy a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetésének és működésének megértése szorosan összefügg a fogalmi keretek tisztázásával, a történeti fejlődés vizsgálatával, valamint szociológiai nézőpontból a társadalmi szükségletek és érdekek láncolatának feltárásával.

Az első fejezetekben feltérképeztem a szakirodalmi hagyományokat, és rámutattam, hogy *Sherman Kent* munkásságától kezdve több, egymással párhuzamos funkcionális megközelítés alakult ki: az informáltság növelése, a döntési előny megszerzése, a biztonság erősítése, a külpolitika támogatása, az érdekek védelme, a hatékonyság növelése és a rugalmas vezetői eszköz koncepciója. Elemeztem, hogy ezek a megközelítések időben és hangsúlyaikban miként változtak: a kezdeti információközpontú szemlélettől az aktív cselekvés, majd az etikai és demokratikus elszámoltathatóság irányába. A vizsgálat során arra a következtetésre jutottam, hogy egyik megközelítés sem képes önmagában átfogóan meghatározni a titkosszolgálatok társadalmi funkcióját.

A harmadik fejezetben rámutattam arra, hogy e vizsgálatok egyik fő akadálya az egységes terminológia hiánya. Kiemeltem, hogy az intelligence fogalom többértelműsége, valamint az országonként eltérő elnevezések komoly nehézséget jelentenek a tudományos diskurzusban. Magyarország esetében a helyzetet különösen súlyosbította, hogy a rendszerváltás idején kapkodva bevezetett szervezeti elnevezések (pl. „nemzetbiztonság”) máig bizonytalanságokat és félreértéseket okoznak a közbeszédben, a jogban és a tudományos vizsgálatokban egyaránt.

A negyedik és ötödik fejezetben feltártam a titkosszolgálati tevékenység történeti és társadalmi gyökereit. Bemutattam, hogy a kémkedés és a titkos befolyásolás olyan ősi társadalmi gyakorlatokból fejlődtek ki, amelyek az emberi együttműködés és versengés kezdeti szakaszához nyúlnak vissza. Elemeztem a titok társadalmi funkcióit, és kimutattam, hogy a titkosszolgálatok létezése magából a titok jelenségéből vezethető le. Míg más állami szervek a titkot támogató eszközként alkalmazzák, addig a titkosszolgálatok működése teljes egészében erre épül. Rámutattam arra is, hogy a professzionalizáció folyamata csak a 20. század második felében gyorsult fel, és a 21. századra alakult ki a modern titkosszolgálatokhoz kötődő tudományos, jogi és társadalmi keretrendszer.

A hatodik fejezetben arra a következtetésre jutottam, hogy a világ számos országában a titkosszolgálatok rendeltetését az „érdek” fogalma írja le legpontosabban. Megmutattam, hogy az érdek, mint szociológiai kategória összekapcsolja a társadalmi szükségleteket és azok kielégítésének eszközeit, és egyben magyarázatot ad arra, hogy a titkosszolgálatok miért érinthetik a társadalmi működés szinte minden területét – a biztonságtól a gazdaságon át egészen a tudományig vagy az egészségügyig. Elkülönítettem a funkciókat és az eszközöket, és bemutattam, hogyan szociológiai alapon hogyan különíthető el a titkosszolgálati tevékenység a bűnüldözési titkos nyomozástól, illetve miként azonosíthatók az egybeeső vagy szembenálló érdekek – például a szövetséges országok közötti kémkedési esetek.

A hetedik fejezetben a magyar titkosszolgálati szervezetrendszer sajátosságait elemeztem, különös tekintettel a szervezetek elnevezésének és intézményesítésének kérdésére. Rekonstruáltam az 1990-es átszervezés eredeti elképzeléseit és azokat a változtatásokat, amelyek a Duna-gate botrány hatására következtek be. Bemutattam, hogy a szervezeti elnevezések nem tudatos, átgondolt tervezés eredményeként születtek, hanem politikai kényszer és azonnali megoldás szülte őket. Rámutattam, hogy e döntések máig ható következményekkel jártak: a többértelmű elnevezések zavarokat okoznak a közbeszédben, akadályozzák a tudományos kutatást és jogi bizonytalanságot hordoznak. A fejezet végén javaslatot tettem következetesebb és átláthatóbb kategóriák bevezetésére, amelyek egyszerre erősíthetik a jogi egyértelműséget, a tudományos kutathatóságot és a társadalmi érthetőséget.

Összességében azt a következtetést vontam le, hogy a titkosszolgálatok nem értelmezhetők pusztán információgyűjtő vagy biztonsági szervezetekként. Létük és működésük a titok társadalmi jelenségéből fakad, rendeltetésük pedig az érdekek felismeréséhez, értékeléséhez és érvényesítéséhez kapcsolódik. Demokratikus rendszerekben ez a társadalmi szükségletek kielégítését szolgálja, míg nem demokratikus rendszerekben gyakran a hatalmi elit magánérdekeinek védelmét. E kettősség alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a titkosszolgálatok vizsgálata nem csupán szervezeti vagy jogi kérdés, hanem a társadalmi működés és a politikai berendezkedés logikájának szerves része.

Az értekezés egyik fő tanulsága, hogy a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetése az egyéni szükségletek – társadalmi igények – társadalmi érdekek logikai láncolatában értelmezhető. A titkosszolgálati tevékenység akkor válik nélkülözhetetlenné, amikor e folyamat bizonyos pontjai – felismerés, értékelés, választás vagy érvényesítés – csak titkos eszközökkel biztosíthatók. Ez a megközelítés egységes keretbe foglalja a titkosszolgálatok jogi, politikai és társadalmi értelmezését.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a titkosszolgálatok vizsgálata nem szűkíthető le intézményi vagy jogi aspektusokra, hanem a társadalmi működés és a politikai berendezkedés komplex összefüggésrendszerében értelmezendő. A dolgozat új keretet kínál a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetésének értelmezésére, amely egyszerre épít a történeti tapasztalatokra és a szociológiai kategóriákra. Az elemzés hozzájárul a tudományos diskurzus gazdagításához, ugyanakkor támpontot nyújthat a jogi és szervezeti reformok megvitatásához is. Ezáltal a kutatás eredményei nemcsak elméleti, hanem gyakorlati szempontból is relevánsak.

9 HIPOTÉZISEK VIZSGÁLATA

A hipotézisek vizsgálata a disszertáció egyik központi része, hiszen ezek mentén igazolható vagy cáfolható, hogy a kutatás során megfogalmazott elméleti állítások mennyiben állják ki az empirikus és elméleti elemzés próbáját. A hipotézisek nem önkényesen kerültek kiválasztásra, hanem a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetésére, történeti fejlődésére és terminológiai sajátosságaira vonatkozó kutatási kérdésekből vezethetők le. Céljuk, hogy rendszerezett keretet biztosítsanak a vizsgálathoz, valamint lehetővé tegyék a titkosszolgálatok működésének többdimenziós értelmezését. A hipotézisek vizsgálata így nem pusztán a tézisek igazolását szolgálja, hanem hozzájárul ahhoz is, hogy a titkosszolgálatok funkcióit a társadalmi szükségletek és érdekek szélesebb összefüggésében értelmezhessem.

9.1 Az 1. számú hipotézis vizsgálata

Első hipotézisem az, hogy *az állami titkosszolgálati tevékenység a katonai tevékenységből fejlődött ki.* Ezt a feltételezést *elvetettem* az alábbi okok miatt.

1) Igazoltam, hogy a kémkedéssel kapcsolatos fogalmak az emberi létezés legkorábbi időszakaira vezethetők vissza. Már az állatvilágban is fellelhetők olyan magatartásformák, amelyek rejtett, fizikai konfrontáció nélküli módon biztosítanak előnyt alkalmazójuknak. Az emberi közösségekben a titok és a titokra épülő viselkedésminták jóval az állam és a katonai szervezetek kialakulása előtt is meghatározó szerepet játszottak. Ezek elsődlegesen az élelemszerzéshez kapcsolódtak, majd a kereskedelemben, a diplomáciában, a belső biztonság területén és a hadviselésben párhuzamosan és egyidejűleg fejlődtek tovább.
2) A történeti források is alátámasztják, hogy a kémkedésnek nem kizárólag katonai céljai voltak. Bár a legismertebb klasszikus mű, Szun-ce *A háború művészete* katonai kontextusban tárgyalja a kémkedést, az ókorban születtek olyan írások is – például az *Arthashastra* –, amelyekben a kémkedés gyakorlatilag semmilyen katonai vonatkozással nem jelent meg. Emellett számos katonai műben is találunk utalásokat arra, hogy a kémkedés a hadviselésen túl is hasznos és művelt tevékenység volt.

3) Az úgynevezett elő-titkosszolgálatok jelentős része nem, vagy csak részben folytatott katonai célú kémkedést. Ez arra utal, hogy a kémkedés eltérő társadalmi funkciói párhuzamosan fejlődtek, és nem egymást követve.

4) A katonai kémkedéssel kapcsolatos szervezett tevékenység sokáig szinte kizárólag a hadviselés idejére korlátozódott, ami arra enged következtetni, hogy nem tekintették állandó feladatnak. Ezzel szemben több nem katonai jellegű kémszervezet – például a velencei Tízek Tanácsa – évszázadokon keresztül megszakítás nélkül működött.

5) A 19. század második felében ugyan valóban a katonai titkosszolgálatok kerültek túlsúlyba, de jelenlétük korántsem volt kizárólagos. Az orosz Okhrana például elsősorban belső biztonsági szervezetként jött létre, és csak később kapott katonai feladatokat. Hasonlóképpen a román *Siguranța Statului* vagy számos titkosrendőrségi szervezet sem sorolható a klasszikus katonai titkosszolgálatok közé. Mindez arra utal, hogy a katonai kihívások európai jelentősége inkább katalizálta a modern titkosszolgálatok intézményesülését, de szinte egy időben jelentek meg a polgári és belső biztonsági jellegű szervezetek is.

6) Megállapítható, hogy a kémkedés kezdettől fogva többféle társadalmi tevékenységhez kapcsolódva fejlődött. A katonai alkalmazás mellett legalább olyan fontos szerepet játszott a polgári – belső biztonsági vagy diplomáciai – irány, sőt logikailag valószínű, hogy ezek még korábban is megjelentek. A katonai eredetre épülő narratívát részben Szun-ce művének kiemelt recepciója, részben pedig a hadtörténeti események nagyobb arányú fennmaradása erősíthette. Ez azonban torz képet ad, hiszen a titkosszolgálati tevékenység nem kizárólag a hadseregből nőtt ki, hanem párhuzamos, egymást kiegészítő társadalmi gyakorlatokból bontakozott ki. Így, bár a katonai célú titkosszolgálati tevékenység fontos társadalmi szereppel bír, nem tekinthető a titkosszolgálati tevékenység kizárólagos gyökerének.

9.2 A 2. számú hipotézis vizsgálata

Második hipotézisem, hogy *titkosszolgálati tevékenység mára teljes mértékben professzionalizálódott, azaz önálló hivatássá vált.* Ezt a hipotézist *igazoltnak tekintem* az alábbiak miatt.

1) Az egyik legszélesebb körben alkalmazott elmélet segítségével bemutattam, hogy a kémkedés fokozatosan végigment a professzióvá válás folyamatán, és teljesítette annak valamennyi szükséges feltételét..

2) Igazoltam, hogy a kémkedés iránti társadalmi igény már az emberré válással együtt megjelent, előbb evolúciós, majd társadalmi formában. Az írás kialakulását követően pedig rövid időn belül megjelentek a forrásokban a kémkedésre utaló említések, ami a tevékenység korai igényét és alkalmazását támasztja alá.

3) Már az ókorban megindult a szaktudás kialakulása, amely azonban a középkorban és a kora újkorban inkább rejtetten fejlődött tovább, majd a modern korban ismét nyíltabbá vált. A titkosszolgálati témák kutatása és oktatása a demokratikus országokban mára akadémiai szintre emelkedett.

4) A modern titkosszolgálatok szinte a világ minden országában létrejöttek, és szervezeti megoldásaik nagyfokú hasonlóságot mutatnak, ami a magas szintű standardizáltságra utal. Azok az országok, ahol nem működik önálló titkosszolgálat, kivétel nélkül miniállamok, amelyek nem rendelkeznek a teljes szuverenitás gyakorlásához szükséges erőforrásokkal.

5) Európa minden országában létezik a titkosszolgálatokra vonatkozó szabályozás. Ezek természetesen azonban csak jogállami keretek között töltenek be valódi szabályozó funkciót.

6) Végül igazolható, hogy a titkosszolgálatok társadalmi megbecsültsége létező jelenség. Ehhez szükség volt a titkosszolgálatok tevékenységének széles körben történő ismertté válására, valamint arra, hogy az 1990-es évek után a titkosszolgálatok olyan társadalmi kihívásokkal is foglalkozni kezdtek, amelyek a polgárok széles körét érintették, úgy mint terrorizmus és a kibertérhez kapcsolódó tömeges fenyegetések.

9.3 A 3. számú hipotézis vizsgálata

Harmadik hipotézisem az alábbi:

a) A legtöbb európai ország az érdek fogalmat állítja a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetése jogi szempontú megfogalmazásának középpontjába.

b) *Az érdek fogalom szociológia értelmezése révén tudományosan meghatározható szerep egyértelműen elkülöníthető minden más állami funkciótól.*

Ezt a hipotézist *igazoltnak tekintem* az következő érvek alapján:

1) Az a) pont igazolása érdekében összegyűjtöttem 40 európai ország titkosszolgálati jogszabályait, majd ezeket tartalmi és statisztikai elemzésnek vetettem alá. Megállapítottam, hogy a szabályozások 75%-ában szerepel az „érdek" fogalma a titkosszolgálatok rendeltetésének meghatározásakor.
2) A b) pont igazolásához az „érdek" szociológiai fogalmát használtam fel. Ezzel kimutattam, hogy a titkosszolgálatok nem a társadalmi működés egy részterületéért felelnek, hanem össztársadalmi – nagyrészt, de nem kizárólag állami – érdekérvényesítést támogatnak és végeznek titkos eszközökkel.
3) Ebben a kontextusban az „érdek" objektíven létező cselekvési alternatívát jelent, amely a társadalmi működés egészére vonatkozóan pozitív hasznossággal bír. Összekapcsolódik a társadalmi szükségletek kielégítéséhez szükséges eszközök vagy feltételek kialakításával. Ez a megközelítés lehetővé teszi, hogy az állami cselekvést az érdekek érvényesítésének középpontjába helyezzük.
4) Megállapítottam, hogy a titkosszolgálatok nem egy-egy társadalmi szféra specializált állami szervezetei, hanem olyan generális szervezetek, amelyek a társadalmi működés bármely területén beavatkozhatnak, ha az érdekek védelme vagy érvényesítése ezt indokolja. Emellett a titkos befolyásolás különböző formáit is alkalmazzák, amelyek jól elkülöníthetők az adatgyűjtéstől, noha szorosan kapcsolódnak hozzá.
5) Arra is rámutattam, hogy a titkosszolgálatokat kifejezetten a kémkedés céljára hozták létre, míg más, titkos információgyűjtő módszereket is alkalmazó szervezetek (pl. rendészeti szervek, ügyészség) eredetileg eltérő funkciók ellátására jöttek létre. E szervek esetében a titkosság nem központi elem, hanem csupán kiegészítő eszköz a feladataik végrehajtásában.

9.4 A 4. számú hipotézis vizsgálata

Negyedik hipotézisem az alábbi:

a) *A demokratikus országoknak is szükségük van a titkosszolgálatokra, amely egyértelműen összeegyeztethető a demokráciák működésének alapjával.*

b) *Ugyanakkor a diktatórikus rendszerekben a titkosszolgálati tevékenység rendeltetése különbözik a demokratikus országokban szolgálatainak rendeltetésétől.*

Ezt a hipotézist *igazoltnak tekintem* az következő érvek alapján:

1) Igazoltam, hogy a demokratikus országok számára is elengedhetetlenek a titkosszolgálatok. Erre önmagában bizonyíték, hogy néhány miniállam kivételével minden demokráciában működnek ilyen szervezetek. Kanada példája különösen beszédes: a stabil demokratikus állam az 1980-as években hosszas mérlegelés után döntött professzionális titkosszolgálat létrehozásáról.

2) Rámutattam, hogy a titkosszolgálatok létezésének egyik alapja a titok, mint társadalmi jelenség. A titoknak nemcsak negatív, hanem számos pozitív funkciója is van, amelyek miatt nem értékelhető kizárólag negatív tényezőként. Mivel a titok demokratikus társadalmakon belül is jelen van, illetve ezek más államokkal való interakcióiban is megjelenik, indokoltnak tekinthető olyan intézmények fenntartása, amelyek intézményesített módon képesek kezelni azt.

3) Igazoltam, hogy a titkosszolgálatok nem pusztán az állami előnyszerzés eszközei. A nemzetközi versenyhelyzetben inkább negatív feltételként értelmezhetők: hátrányba kerül az az ország, amely nem rendelkezik titkosszolgálattal. Ha egy demokratikus állam lemondana titkosszolgálatainak működtetéséről, az egzisztenciális fenyegetést jelentene számára, hiszen kiszolgáltatottá válna a titkokat aktívan alkalmazó diktatúrákkal szemben, de hátrányba kerülhetne más demokráciákkal szemben is, amennyiben közöttük éles verseny áll fenn.

4) Számos gyakorlati példa bizonyítja, hogy a demokratikus országok számára a titkosszolgálatok működése konkrét és közvetlen haszonnal jár, például ilyenek a megelőzött terrorcselekmények.

5) A demokratikus rendszerekben a titkosszolgálatok rendeltetése az össztársadalmi érdekek védelme és érvényesítése. A nem demokratikus rendszerekben ezzel szemben elsődlegesen az uralkodó elit érdekeinek érvényesítését támogatják. Ez a működés nem a közösség egészének javát szolgálja, hanem egy szűk hatalmi csoport magánérdekeit, így társadalmi szempontból közrosszként értelmezhető.

10 TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

Az értekezésben szereplő öt tudományos értékű eredmény az alábbiak szerint foglalhatóak össze:

1) A kutatásom során igazoltam, hogy a *titkosszolgálat* kifejezés mind köznapi, mind tudományos szempontból alkalmas a vizsgált szervezetek megjelölésére. Rámutattam arra is, hogy a kultúra- vagy országspecifikus elnevezések (pl. *intelligence services*, *nemzetbiztonsági szolgálatok*) kialakulása olyan eufemizáló folyamat eredménye, amelynek célja a kémkedéshez tapadó negatív konnotáció enyhítése és a társadalmi elismertség fokozása.

2) Igazoltam, hogy a kémkedés, mint társadalmi gyakorlat az emberi fejlődés korai szakaszaiban gyökerezik. Ezt egyrészt korai történeti források, másrészt a kémkedés fogalmának etimológiai elemzése is alátámasztja. Három eltérő kultúrkör (kínai, indoeurópai és magyar) vizsgálata alapján sikerült bizonyítanom, hogy a kémkedéshez kapcsolódó kifejezések kezdeti formái valamely érzékszervi észleléshez (látás, hallás) kötődtek. A vizsgálat eredményeként olyan definíciót adtam a kémkedésre, amelyet később alapul vettem a titkosszolgálat, valamint a hírszerző és elhárító szolgálat fogalmának meghatározásához.

3) Részletesen feltártam a titkosszolgálatokkal kapcsolatos alapvető kifejezések (állambiztonság, nemzetbiztonság) magyarországi fejlődését és átalakulását. Bemutattam, miként alakult át az állambiztonsági rendszer 1990-ben nemzetbiztonsági rendszerré, és történeti források alapján bizonyítottam, hogy a *nemzetbiztonság* kifejezés első nyilvános használója nem Horváth István belügyminiszter, hanem Pallagi Ferenc, a III. főcsoportfőnökség vezetője volt. Forráselemzéssel rekonstruáltam azt is, hogy az utolsó állampárti Belügyminisztérium miként kívánta „átmenteni” a szocialista rendszer titkosszolgálatait a demokratikus keretek közé, és hogyan akadályozta ezt meg a Duna-gate botrány, amely alapvetően átalakította az előzetes elképzeléseket.

4) A szociológiai érdekfogalom felhasználásával meghatároztam a demokratikus politikai rendszerekben működő titkosszolgálatok alapvető társadalmi rendeltetését. Ennek alapján rendszereztem és bemutattam tíz olyan társadalmi funkciót, amelyet a titkosszolgálatok ténylegesen betöltenek működésük során.

5) Szociológiai elméletek segítségével bemutattam, hogy demokráciákban és diktatúrákban eltérő a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetése. Míg a demokratikus rendszerekben a titkosszolgálatok a társadalmi érdekek felismerését, értékelését és érvényesítését szolgálják, addig diktatórikus rendszerekben gyakran a hatalmi elit saját érdekeinek védelmét támogatják. Igazoltam tehát, hogy a titkosszolgálatok működése a politikai kontextus függvényében változik, ami számos következtetést enged meg a demokratikus kialakításukra és szabályozásukra vonatkozóan.

Mindezek a tudományos eredmények a titkosszolgálatok kutatásának több dimenzióját lefedik. Hasznosíthatók a történeti vizsgálatokban, a fogalmi és definíciós problémák tisztázásában, az oktatási és kutatási módszertanok fejlesztésében, valamint a konkrét jogi szabályozás és a szervezeti működési formák kialakításában. Mindez alapot teremt arra, hogy a következő fejezetben bemutassam, milyen módon és milyen célokra alkalmazhatók a dolgozat tudományos eredményei a gyakorlatban.

11 JAVASLATOK

A fent megfogalmazott tudományos eredmények nem önmagukban értékesek, hanem gyakorlati felhasználásuk révén nyerhetnek valódi jelentőséget. A kutatás alapján olyan javaslatokat fogalmaztam meg, amelyek egy része a szakirodalom és a tudományos diskurzus, fejlesztését célozza, míg más részük kifejezetten gyakorlati jellegű, elsősorban a magyar titkosszolgálati rendszer és képzés fejlesztésére vonatkozik.

A javaslatok megfogalmazásánál kiindulópont, hogy a titkosszolgálatok alkalmazásának indokoltságát mindig az határozza meg, hogy a társadalmi érdekek felismeréséhez, értékeléséhez vagy érvényesítéséhez szükség van-e titkos eszközök alkalmazására. Ez a szempont biztosítja, hogy a javaslatok ne csak gyakorlati, hanem elméleti megalapozottsággal is bírjanak.

11.1 Elméleti jellegű javaslatok

1) Az intelligence fogalommal kapcsolatos vitában javaslom általános álláspontként elfogadni, hogy az *intelligence* fogalom meghatározásának nem része a titkosság. Minden olyan tevékenység érthető alatt, amely nagy mennyiségű adat összegyűjtésével, kezelésével, elemzésével, és az ebből levonható következtetések disszeminálásával foglalkozik. Ezzel együtt javaslom a titkosszolgálati tevékenységet nem a tevékenység célja alapján, hanem a tevékenység jellege alapján meghatározni. Ennek megfelelően e tevékenység jelölésre a *secret intelligence activity* kifejezés alkalmazását tartom a leginkább megfelelőnek.

   Indoklás: Az *intelligence* többjelentésű fogalom, amely a nemzetközi szakirodalomban is eltérő értelmezésekhez vezetett. Ha a titkosságot szükségszerűen beemeljük a definícióba, az kizárja azokat az adatgyűjtő, elemző és értékelő tevékenységeket, amelyek nyílt forrásokra épülnek, holott ezek szintén az *intelligence* körébe tartoznak. Ezért helyesebb a titkosságot külön, minősítő elemként kezelni, és a titkosszolgálati tevékenységet a *secret intelligence activity* kifejezéssel megkülönböztetni. Így világosan elválasztható az általános információszerző és elemző tevékenység a kifejezetten titkos eszközökkel végzett hírszerző munkától. Ez a megoldás egységesebb terminológiai alapot biztosít a tudományos diskurzushoz és a nemzetközi összehasonlításhoz.

2) A titkosszolgálatok tevékenységének elnevezéskor nem indokolt a nemzeti sajátosságok általánosítása és kivetítése, tehát nem javaslom például a nemzetbiztonsági szolgálatok általánosító alkalmazását.

   Indoklás: A *nemzetbiztonsági szolgálat* kifejezés a magyar rendszerváltás sajátos politikai és nyelvi terméke, amely más országokban nem rendelkezik közvetlen megfelelővel. Általános alkalmazása félrevezető lehet, mivel összekeveri a „nemzetbiztonság" biztonsági állapotot jelölő jelentését a konkrét szervezeti megnevezéssel. Nemzetközi összehasonlításban inkább a *titkosszolgálat* vagy *secret intelligence service* jellegű elnevezések használata indokolt, amelyek pontosabban illeszkednek a nemzetközi terminológiához, és egyértelműbben megkülönböztethetők a jogi és társadalmi diskurzusban.

3) Javaslom a nemzet és biztonság összetételéből adódó biztonsági állapot megjelölésére a *nemzeti biztonság* fogalmat alkalmazni, hogy a nemzetbiztonságtól, mint titkosszolgálati szervezetrendszertől egyértelműen elkülöníthető legyen.

   Indoklás: A magyar terminológiában a „nemzetbiztonság" kifejezés kettős jelentése folyamatos zavart okoz: egyszerre használják a biztonsági állapot leírására és a titkosszolgálati szervezetrendszer megnevezésére. Ez a többértelműség nemcsak a közbeszédben, hanem a jogalkalmazásban és a tudományos kutatásban is félreértésekhez vezet. A *nemzeti biztonság* fogalom bevezetésével lehetőség nyílik a biztonsági állapot és az intézményi szervezetrendszer világos elválasztására. Ez következetesebb, áttekinthetőbb kategóriarendszert teremt, amely egyszerre erősíti a jogi egyértelműséget, a tudományos kutathatóságot és a társadalmi érthetőséget.

11.2 Gyakorlati jellegű javaslatok:

1) A magyar titkosszolgálati rendszer számos szempontból megérett az átalakításra. Ennek keretében *javaslom a „nemzetbiztonság" elnevezés elhagyását*, és a szervezetrendszer megjelölésére következetesen a „titkosszolgálat" terminológia alkalmazását. Például alkalmazható lenne egy ilyen megnevezés: *Nemzeti (Titkos) Információs Szolgálat.*

   Indoklás: A *nemzetbiztonság* kifejezés a rendszerváltás körülményei között, politikai kényszerhelyzetben került bevezetésre, és azóta is többértelműséget hordoz: egyszerre utal biztonsági állapotra és a titkosszolgálati szervezetrendszerre. Ez zavart okoz a közbeszédben, a jogi szabályozásban és a tudományos diskurzusban egyaránt. A

„titkosszolgálat” terminológia ezzel szemben világosabb, történetileg és nemzetközi összehasonlításban is megalapozott elnevezés, amely alkalmasabb a szervezetrendszer következetes és közérthető megjelölésére.

2) Javaslom továbbá az *integrált szolgálatos modellre történő áttérést*, a megfelelő kontroll mechanizmusok és demokratikus garanciák mellett.
   Indoklás: Az integrált modell bevezetése mellett több érv is szól:
   i. *Hatékonyság és erőforrás-gazdálkodás:* Jelenleg a párhuzamosan működő hírszerző és elhárító szervezetek gyakran végeznek átfedő tevékenységeket, ami felesleges költségeket és információveszteséget eredményezhet. Az integrált modell csökkentené a redundanciát, és lehetővé tenné az erőforrások (személyi, technikai, anyagi) koncentráltabb felhasználását.
   ii. *Információáramlás javítása*: Az egyik legnagyobb kihívás a titkosszolgálati rendszerben az információk széttöredezettsége. Az integrált modell révén megszűnhet az a probléma, hogy egyes szolgálatok nem osztják meg egymással időben a birtokukban lévő adatokat. Ez növeli a helyzetértékelés pontosságát, és gyorsabb, megalapozottabb döntéshozatalt tesz lehetővé.
   iii. *Nemzetközi példák:* A Magyarországhoz hasonló méretű országok jellemzően az integrált modellt követik.
   iv. *Demokratikus kontroll erősítése*: Az integrált rendszer jobban ellenőrizhető, mert nem kell több különálló szervezet felett párhuzamos kontrollmechanizmusokat fenntartani. Egy átláthatóbb struktúra könnyebben illeszthető a parlamenti és civil ellenőrzési keretekhez. Ez hozzájárul a demokratikus legitimitás erősítéséhez is.
   v. *Rugalmasság a 21. századi fenyegetésekkel szemben*: A modern kihívások (terrorizmus, kiberfenyegetések, hibrid hadviselés) jellege gyakran átfedi a klasszikus hírszerzési és elhárítási feladatokat. Az integrált modell lehetőséget ad arra, hogy ezekre a komplex fenyegetésekre rugalmasan és összehangoltan reagáljon a titkosszolgálati rendszer.

3) *Javaslom a Nemzeti Információs Központ titkosszolgálati jogállásának átalakítását.* Titkosszolgálati szervezet helyet célszerűnek tartanám egy a kormányhoz szorosan kapcsolódó szervezeti forma bevezetését, megfontolandó az USA mintájára egyfajta tanácsadó szervezet kialakítása.

Indoklás: Kétségtelen, hogy az információfúziós funkció – vagyis a különböző szervezetek által gyűjtött adatok összesítése, rendszerezése és értékelése – kiemelten fontos. Ugyanakkor semmi nem indokolja, hogy e feladatot ellátó szervezet titkosszolgálati jogállással rendelkezzen. Az információfúzió ugyanis elsősorban koordinációs, elemző és támogató tevékenység, amely nem igényli a titkos eszközök és módszerek önálló alkalmazását. Jogállásának felülvizsgálata és átalakítása erősítené az átláthatóságot, valamint világosabban elválasztaná a tényleges titkosszolgálati tevékenységet a támogató funkcióktól.

4) *Indokoltnak tartom olyan intézményi megoldások kialakítását, amelyek a mainál hatékonyabban függetlenítik a titkosszolgálatok működésének szervezeti kereteit a mindenkori végrehajtó hatalomtól*. Különösen fontosnak vélem, hogy a külső engedélyhez kötött eszközök engedélyezése teljes mértékben kikerüljön a végrehajtó hatalom kizárólagos ellenőrzése alól, és egy olyan testülethez kerüljön, amelyben a különböző hatalmi ágak kiegyensúlyozott képviselete biztosított.
   Indoklás: Az értekezés egyik legfontosabb megállapítása, hogy a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetése a közösség érdekeinek védelmében és végső soron a társadalmi hasznosság megteremtésében ragadható meg. Mivel működésük titkos és erős felhatalmazással jár, a társadalmi bizalom csak akkor maradhat fenn, ha a polgárok számára egyértelmű, hogy a szolgálatok valóban közérdeket szolgálnak, és nem válhatnak politikai befolyás eszközévé. Ez indokolja a szoros, több hatalmi ágat bevonó kontroll meglétét, amely nem öncél, hanem garancia arra, hogy a szolgálatok hosszú távon is a társadalom biztonságát és jólétét szolgálják. Amennyire lehetséges, és amennyiben ez nem gyengíti a műveleti eredményességet, e kontrollnak erősnek kell lennie, hogy a titkosszolgálatok működése bizonyosan összhangban maradjon társadalmi rendeltetésükkel.

5) *Ezzel párhuzamosan javaslom olyan szocializációs mechanizmusok kidolgozását, amelyek a szervezeti kultúrán belül tovább erősítik a demokratikus értékek szerepét,* és intézményesen támogatják a titkosszolgálatok személyi állományának demokratikus elkötelezettségét. Mindezt azonban olyan módon, hogy ez a műveleti eredményességet és a feladatvégrehajtást semmilyen módon ne veszélyeztesse.
   Indoklás: Az értekezés megállapításai szerint a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetése nem merül ki a biztonság megteremtésében, hanem szorosan összekapcsolódik a demokratikus berendezkedés fennmaradásával és a társadalom iránti hasznosság biztosításával. E szerep hitelessége nemcsak intézményi kontrollt, hanem olyan szervezeti

kultúrát is feltételez, amely a demokratikus értékeket a mindennapi működésben is érvényre juttatja. A személyi állomány szocializációja ebben kulcsfontosságú: a demokratikus normákhoz való elköteleződés nem pusztán jogi szabályok betartásán, hanem belső meggyőződésen kell, hogy alapuljon. Ez biztosítja, hogy a szolgálatok működése hosszú távon is összhangban maradjon társadalmi rendeltetésükkel, és erősítse a polgárok bizalmát. Az intézményesített szocializációs mechanizmusok kialakítása ezért a kontroll külső eszközei mellett a belső működés demokratikus legitimációját is megerősíti.

6) *Javaslom a kutatás eredményeinek beépítését a releváns felsőoktatási képzések tananyagába, valamint a titkos információgyűjtéssel foglalkozó szervek képzési programjaiba.*

   Indoklás: A titkosszolgálati és rendészeti terület dinamikusan változó kihívásokkal szembesül, ezért a legfrissebb tudományos eredmények átültetése a képzésbe kulcsfontosságú. Az új kutatási megállapítások felhasználása hozzájárul a szakemberek naprakész tudásához, erősíti a gyakorlati felkészültséget, valamint elősegíti a modern, bizonyítékokon alapuló megközelítések elterjedését az oktatásban és a mindennapi szakmai munkában.

12 KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Az értekezés elkészítéséhez, illetve, hogy egyáltalán idáig eljuthattam nagyon sok segítséget kaptam, amelyek közül voltak kisebbek, és egy-egy olyan is, amely az egész munka eredményességét érdemben befolyásolta. Minden segítőm nevét nem fogom tudom leírni, de remélem, hogy azért az érintettek magukra ismernek.

Mindenekelőtt témavezetőmnek, Finszter Géza professzor úrnak tartozom hálával, aki az elmúlt bő évtizedben bölcsességével, türelmével és állhatatos támogatásával segítette munkámat. Szakmai és emberi útmutatása többször is átsegített a nehézségeken, és nélkülözhetetlen volt e disszertáció elkészültéhez.

A nemzetbiztonság területénél maradva sokat köszönetet szeretnék mondani Dobák Imrének a türelméért és segítőkészségért, Regényi Kundnak a számtalan értékes szakmai eszmecseréért, Mezei József a hosszú beszélgetésekért és az értékes tanácsokért, Solti Istvánnak pedig az értekezés javítása érdekében tett észrevételeiért. Köszönettel tartozom továbbá az Alkotmányvédelmi Hivatal vezetésének és egyes munkatársainak is, akik végig támogatólag viszonyultak a kutatásomhoz. Különösen köszönöm Cseplye Andrásnak, Rajnai Zoltánnak és Tóth Gyulának, akik számos érdekes beszélgetéssel inspiráltak arra, hogy belefogjak a kutatásba.

Hálás vagyok Szűcs Györgynek és Talián Istvánnak az értékes szakmai tanácsairért és javaslataikért. A kutatás és disszertációírás során számos tanácsot és nem kevés lelkesítő bíztatást kaptam Rémai Dánieltől, Nándori Nikoletta Petrától, illetve Farkas Johannától, köszönet ezért. Rengeteg támogatást kaptam a Nemzeti Közszolgálati Egyetem, valamint a Rendészettudományi Doktori Iskola munkatársaitól is.

Köszönetet szeretnék mondani az itt név szerint nem említett kollégáimnak és ismerőseimnek, tanítványaimnak és barátaimnak, akik bíztatással, tanácsaikkal, türelmükkel, feladataim szükség szerinti átvételével nyújtottak nélkülözhetetlen segítséget ahhoz, hogy munkámat be tudjam fejezni.

Köszönöm édesanyámnak a jó példát, édesapámnak a tudomány iránti érdeklődést. Ajánlom ezt a munkát gyermekeimnek Nimródnak, Zéténynek, Dominiknak, Leventének és Eszternek, valamint nem utolsó sorban feleségemnek Hajninak, akiknek végtelen türelme és szeretete nélkül nem is jöhetett volna létre.

13 FELHASZNÁLT IRODALOM

Tudományos közlemények, monográfiák, kötetek:

ACEMOGLU, DARON – NAIDU, SURESH – RESTREPO, PASCUAL – ROBINSON, JAMES A. „Democracy Does Cause Growth”. *Journal of Political Economy* 127, sz. 1: 47–100, 2019 https://doi.org/10.1086/700936.

AID, MATTHEW M. „The National Security Agency and the Cold War”. *Intelligence and National Security* 16, sz. 1: 27–66, 2001 https://doi.org/10.1080/02684520412331306200a.

AKRAM, EJAZ. „A Comparative Analysis of the Structures and Functions of Intelligence Community in Israel and India”. *Defence Journal*, 2020.

ALBERTI, LEON BATTISTA. „De Componendis Cifris (1466 körül)”. In *Pagine scelte di Leon Battista Alberti*, szerkesztette Piero Operti. Unione Tipografico-Editrice Torinese.

ALDRICH, RICHARD J. *GCHQ: the uncensored story of Britain's most secret intelligence agency*. London: HarperPress, 2010.

AMBERGER, ERZSÉBET. „A közegészségügy fogalma a mindennapi gyakorlat tükrében”. *Egészségtudomány* 54., sz. 4, 2010.

AMS, SHAMA. „Blurred Lines: The Convergence of Military and Civilian Uses of AI & Data Use and Its Impact on Liberal Democracy”. *International Politics* 60, sz. 4: 879–96, 2023 https://doi.org/10.1057/s41311-021-00351-y.

ANDREW, CHRISTOPHER M. *The secret world: a history of intelligence*. The Henry L. Stimson Lectures series. New Haven: Yale University Press, 2018.

ANDREW, CHRISTOPHER M. – GORDIEVSKY, OLEG. *KGB: The inside Story of Its Foreign Operations from Lenin to Gorbachev*. New York: HarperPerennial, 1991.

ARO, JESSIKKA. *Putyin trolljai: igaz történetek az orosz infoháború frontvonalából*. Budapest: Corvina, 2021.

BAKER, CHRISTOPHER D. „Tolerance of International Espionage: A Functional Approach”. *American University International Law Review* 19, sz. 5: 1091–1113, 2003.

BALLA, ZOLTÁN. „A rendészet fogalma és rendszer, a nemzetbiztonsági igazgatás”. In *Értekezések a rendészetről*, szerkesztette Korinek László. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar.

BALOGH, LÁSZLÓ LEVENTE. „Állam és erőszak”. *Politikatudományi Szemle* 20, sz. 4: 119–32, 2011.

BARÁTH, MAGDOLNA. „Felemás desztalinizáció. A törvénysértések lezárása és az állambiztonsági szervek átszervezése Magyarországon 1962-ben”. *Betekintő* 2012, sz. 3, 2012.

BATEMAN, AARON. „The KGB and Its Enduring Legacy”. *The Journal of Slavic Military Studies* 29, sz. 1: 23–47, 2016 https://doi.org/10.1080/13518046.2016.1129863.

BELLABY, ROSS W. „Redefining the Security Paradigm to Create an Intelligence Ethic”. *Intelligence and National Security* 37, sz. 6: 863–73, 2022 https://doi.org/10.1080/02684527.2022.2076335.

BENEDETTI, GÁBOR. „Politika és erkölcs. A liberális demokrácia Eszmerendszerének kialakulása”. PhD. értekezés, Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2025.

BENKŐ, LÓRÁND, LAJOS KISS, ÉS LÁSZLÓ PAPP, SZERK. *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára II.* 1. kiad. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1970.

BENTHEM, JEREMY. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation (1781)*. Batoche Books, 2000.

BENTWICH, NORMAN. „Espionage and Scientific Invention”. *Journal of the Society of Comparative Legislation* 10, sz. 2: 243–49, 1910.

BERECZKEI TAMÁS. *Machiavellizmus a megtévesztés pszichológiája*. Budapest: Typotex, 2016.

BEREGNYEI, JÓZSEF, SZERK. *Rendészettudományi szószedet*. Budapest: Magyar Rendészettudományi Társaság, 2008.

BÉRES, JÁNOS, SZERK. *Külföldi nemzetbiztonsági szolgálatok*. Budapest: Zrínyi Kiadó, 2018.

BERKOWITZ, BRUCE. „The Big Difference Between Intelligence and Evidence”.

BERWICK, ROBERT C. – CHOMSKY, NOAM. *Why only us: language and evolution*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 2016.

BETTZUEGE, REINHARD. „Der Deutsche Militärattachédienst. Von den Anfängen der Bundeswehr bis heute.” PhD. értekezés, Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität, 2005.

BIMFORT, MARTIN T. „A definition of intelligence”. *Studies in Intelligence* Issue Fall, sz. 2, 1958.

BLYTH, ABIGAIL JULIA. „The British Intelligence Services in the public domain”. PhD. értekezés, Aberystwyth University, 2019.

BODA, JÓZSEF. „A Nemzetbiztonsági Szakszolgálat helye és szerepe a titkos információgyűjtés rendszerében”. *Hadtudomány* 23, sz. 1–2, 2013.

BODA, JÓZSEF, SZERK. *Rendészettudományi szaklexikon*. Budapesta: Dialóg Campus, 2019.

BODA, JÓZSEF. *„Szigorúan titkos!”? nemzetbiztonsági almanach: a felderítés és hírszerzés, valamint a titkos információgyűjtés elméleti és gyakorlati kérdései*. Budapest: Zrínyi Kiadó, 2016.

BODA, JÓZSEF – DÁVID, FERENC – TAMÁS, DEZSŐ – HAHNER, PÉTER – KERTÉSZ, ISTVÁN – KOVÁCS, ZOLÁN ANDRÁS – REGÉNYI, KUND. *A hírszerzés története az ókortól napjainkig*. Szerkesztette József Boda és Kund Regényi. Budapest: Dialóg Campus, 2019.

BODA, JÓZSEF – DOBÁK, IMRE. „Titkosszolgálatok fejlődése –technikai szemmel”. *Nemzetbiztonsági Szemle* 4, sz. 4, 2016.

BORN, HANS – LEIGH, IAN. *Democratic Accountability of Intelligence Services*. Policy Paper / Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces 19. Geneva: DCAF, 2007.

BOURDIEU, PIERRE. *Practical Reason: On the Theory of Action*. Repr. Stanford, Calif: Stanford Univ. Press, 2002.

BOWDEN, GRANT T. „Evaluating covert action – a case study of iran 1953-2020". M. A. Diplomamunka, Johns Hopkins University, 2020.

BOŽIČ, BRANKO – KESTON-SIEBERT, SABINA. „The Profession That Came in from the Cold: Trust and Distrust in Espionage". *Journal of Professions and Organization* 11, sz. 3: 195–215, 2024 https://doi.org/10.1093/jpo/joae009.

BÖRCSÖK, ANDRÁS – VIDA, CSABA. „A nemzetbiztonsági szolgálatok rendszere (Nemzetközi gyakorlat a nemzetbiztonsági rendszer kialakítására)". *Nemzetbiztonsági Szemle* II., sz. 1: 63–100, 2014.

BRODEUR, J.-P. „High and Low Policing in Post-9/11 Times". *Policing* 1, sz. 1: 25–37, 2007 https://doi.org/10.1093/police/pam002.

BROOK, TIMOTHY. *The troubled empire: China in the Yuan and Ming dynasties*. Cambridge, Mass: Belknap Press of Harvard University Press, 2010.

BURN, MICHAEL. *The Debatable Land: A Study of the Motives of Spies in Two Ages*. London: Hamilton, 1970.

BUZAN, BARRY – WAEVER, OLE – WILDE, JAAP DE. *Security: A New Framework for Analysis*. Nachdr. Boulder, Colo.: Rienner, 1998.

CAPARINI, MARINA. „Controlling and Overseesing Intelligence Services in Democratic States". In *Democratic Control of Intelligence Services Containing Rogue Elephants*, szerkesztette Marina Caparini és Hans Born, 3–24. Routledge.

CARL, LEO D. *The CIA insider's dictionary of US and foreign intelligence, counterintelligence & tradecraft*. Limited 1st ed. Washington, D.C: NIBC Press, 1996.

CEPIK, MARCO. „Structural change and democratic control of intelligence in brazil". In *Reforming Intelligence*, szerkesztette Thomas C. Bruneau és Steven C. Boraz, 149–69. Austin: University of Texas press, 2007.

CHANG, JON K. „East Asians in Soviet Intelligence and the Chinese-Lenin School of the Russian Far East". Slavic-Eurasian Research Center, Hokkaido University.

CHARNEY, DAVID L. – IRVIN, JOHN A. „The Psychology of Espionage". *Journal of U.S. Intelligence Studies* 22, sz. 1, 2016.

CHOO, CHUN WEI. *Information Management for the Intelligent Organization: The Art of Scanning the Environment*. 2. ed, 2. pr. ASIS Monograph Series. Medford, NJ: Information Today, 2000.

CHRISTIÁN, LÁSZLÓ. „Alternatív rendészet". PhD. értekezés, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2010.

CHURCH, WILLIAM FARR. *Richelieu and reason of state*. Princeton, N.J: Princeton University Press, 1973.

COATES, HANNA SUSAN. „Sir Francis Walsingham and Mid-Elizabethan Political Culture". PhD. értekezés, University of Leeds, 2017.

COHEN, RAYMOND, ÉS RAYMOND WESTBROOK, SZERK. *Amarna Diplomacy: The Beginnings of International Relations*. Paperbacks ed. Baltimore: Johns Hopkins Univ. Press, 2002.

COLEMAN, JAMES S. *Foundations of social theory*. Cambridge, Mass: Belknap Press of Harvard University Press, 1990.

COMEY, JAMES. *Magasabb rendű hűség*. Pécs: Alexandra Könyvesház, 2018.

COSTAS, JANA – GREY, CHRISTOPHER. „Bringing Secrecy into the Open: Towards a Theorization of the Social Processes of Organizational Secrecy." *Organization Studies* 35, sz. 10: 1423–47, 2014.

CSINK LÓRÁNT, SZERK. *A nemzetbiztonság kihívásainak hatása a magánszférára*. Budapest: Pázmány Press, 2017.

CSIZNER, ZOLTÁN. „A magyar hírszerző és elhárító szervek története 1918-tól a II. világháború végéig". *Nemzetbiztonsági szemle* 8, sz. 2: 18–39, 2020 https://doi.org/10.32561/nsz.2020.2.2.

DAHRENDORF, RALF. *Class and Class Conflict in Industrial Society*. Printing 1990. Stanford, Calif: Stanford Univ. Press, 1990.

DÁNÉ, VERONKA. „Cubicularius, követ, áruló (?): A marosjárai Bálintffyak a 17. század közepéig". In *Hivatalnok értelmiség a kora újkori erdélyben*, szerkesztette Zsolt Bogándi és Tamás Fejér. Erdélyi Tudományos Füzetek 287. Kolozsvár.

DARCZEWSKA, JOLANTA. „Active measures as the Russian hybrid aggression in a retrospect. Chosen aspects". *Internal securIty revIew* 18, 2018.

DÁVID, FERENC. „Nemzeti biztonság és nemzetbiztonság a stratégiaalkotásban". *Nemzetiztonsági Szemle*, sz. 3: 5–21, 1997.

DÁVID, FERENC. „Történeti visszatekintés a magyar titkosszolgálatokra". In *Nemzetbiztonsági alapismeretek*, szerkesztette Kobolka István. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem.

DAVIES, PHILIP. „Ideas of Intelligence: Divergent Concepts and National Institutions". In *Secret Intelligence: a reader*, szerkesztette Christopher Andrew, Richard J. Aldrich, és Wesley K. Wark. Routledge.

DEÁK, JÓZSEF. „A Belügyi Szemle és jogelődei a közpolitika és a rendészettudomány szolgálatában (1953–1990)". PhD. értekezés, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2017.

DEARLOVE, SIR RICHARD. „National Security and Public Anxiety: Our Changing Perceptions". In *The Oxford Handbook of National Security Intelligence*, szerkesztette Loch K. Johnson, 1. kiad., 33–40. Oxford University Press.

DEEKS, ASHLEY. „An International Legal Framework for Surveillance". *Virginia Journal of International Law* 55: 291, 2015.

DELEUZE, GILLES – GUATTARI, FÉLIX. *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. 12. print. Minneapolis, Minn.: Univ. of Minnesota Press, 2007.

DEMAREST, GEOFFREY B. „Espionage in International Law". *Denver Journal of International Law & Policy* 24, sz. 2: 320–48, 1996.

DENÉCÉ, ERIC. *France: The intelligence Services' Historical and Cultural Context*. Szerkesztette Bob De Graaf és James M. Nyce. Köt. Handbook of European Intelligence Cultures. Rowman & Littlefield Publishers, 2016.

DOBÁK, IMRE. „OSINT – Gondolatok a kérdéskörhöz". *Nemzetbiztonsági szemle* 7, sz. 2: 83–93, 2019 https://doi.org/10.32561/nsz.2019.2.7.

DOBÁK, IMRE. „Polgári nemzetbiztonsági képzések a hazai felsőoktatásban(A képzésfejlesztés aktuális kérdései)". *Nemzetbiztonsági Szemle* 5, sz. 4, 2017.

DOBÁK, IMRE – BABOS, SÁNDOR. „A biztonságtudatosítás lehetőségei a 21. századi platformok fényében". *Nemzetbiztonsági szemle* 9, sz. 4: 18–34, 2021 https://doi.org/10.32561/nsz.2021.4.2.

DOKMAN, TOMISLAV. „Defining the term"intelligence" - insight into existing intelligence knowledge". *Informatologia* 52, sz. 3–4: 194–205, 2019 https://doi.org/10.32914/i.52.3-4.7.

DOMBROSKI, KENNETH R. „Reforming Intelligence: South Africa after Apartheid". *Journal of Democracy* 17, sz. 3: 43–57, 2006.

DONG, PING. *Historical Background of Wang Yang-Ming's Philosophy of Mind: From the Perspective of His Life Story*. Singapore: Springer Singapore, 2020.

DRAGON, SÁNDOR. „Az orosz állambiztonság rendszere: Az orosz állambiztonsági szervek oktatásának és képzésének fejlődése a történelem és a vezetéselmélet tükrében". *Nemzetbiztonsági Szemle* 10, sz. 2: 79–90, 2022. https://doi.org/10.32561/nsz.2022.2.6.

DRUSZA, TAMÁS. „A nemzetbiztonsági stratégiáról a Nemzeti Katonai Stratégia tükrében". *Nemzetbiztonsági Szemle* 5, sz. 3, 2017.

DRUSZA, TAMÁS. „Bizonyosság egy bizonytalan világban: Az emberierőforrás-stratégia nemzetbiztonsági szemmel". In *Stratégiák, stratégiai gondolkodás, nemzetbiztonság*, szerkesztette Imre Dobák és István Resperger, 51–59. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó. 2023

DULLES, ALLEN W. *The Craft of Intelligence*. New York: Harper & Row, 1963.

EGEDY, GERGELY. *Bevezetés a nemzetközi kapcsolatok elméletébe*. Harmadik, Átdolgozott kiadás. Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2017.

„Egyetemes szakülés. (1872 dik évi december 7-kén.)". *Magyar Mérnök és Építész Egylet Közlönye*, 1872.

ELEVEN, MÁRK. „Esetek az Oroszországi Föderáció nemzetbiztonsági szolgálatainak közelmúltban végrehajtott fedett műveletek során történt kriptovaluta-felhasználásáról". *Felderítő Szemle* 20: 183–209, 2021.

ENGEL, CHRISTOPH. „Scientific Disintegrity as a Public Bad". *Perspectives on Psychological Science* 10, sz. 3: 361–79, 2015 https://doi.org/10.1177/1745691615577865.

FARAGO, LADISLAS. *War of wits: the anatomy of espionage and intelligence*. Westport, Conn: Greenwood Press, 1976.

FARKAS, ZOLTÁN. *Társadalomelmélet - Az intézményes szociológia elmélete, harmadik kötet*. Miskolc: Bíbor Kiadó, 2011.

FARKAS, ZOLTÁN. *Társadalomelmélet: az intézményes szociológia elmélete*. I. Miskolc: Bíbor, 2010.

FARSON, STUART, MONICA DEN BOER, HANS BORN, AIDAN WILLS, KENT ROACH, IAN LEIGH, HANS BORN, ÉS MTSAI., SZERK. *Overseeing Intelligence Services: A Toolkit*. DCAF Handbooks. Geneva: DCAF, 2012.

FAURE, GUY OLIVIER. „Dumb Barter: A Seminal Form of Negotiation". *Negotiation Journal* 27, sz. 4: 403–18, 2011 https://doi.org/10.1111/j.1571-9979.2011.00316.x.

FEISZT, GYÖRGY. „A kormányzati információáramlás szerepe egy 15. Századi bűntény felderítésében". In *Kémek, ügynökök, besúgók Az ókortól Mata Hariig*, 57–61, é. n.

FEKETE, CSABA. „A csehszlovák államбiztonságtól a Szlovák Információs Szolgálatig". *Nemzetbiztonsági Szemle* 12, sz. 1: 3–17, 2024 https://doi.org/10.32561/nsz.2024.1.1.

FERRIS, JOHN. „Intelligence". In *The origins of World War Two: the debate continues*. Palgrave Macmillan.

FIALKA, GYÖRGY. „Az állambiztonsági képzés zárása, a nemzetbiztonsági képzés kezdete 1990-1994-ig". *Nemzetbiztonsági Szemle*, sz. Különszám 1., 2014.

FIALKA, GYÖRGY – DOBÁK, IMRE – MEZEI, JÓZSEF. „Az állambiztonsági felsőoktatás rendszerváltozás előtti kerete és annak lezárása". *Nemzetbiztonsági szemle* 8, sz. 3: 33–43, 2020.

FINGAR, THOMAS. „Optimizing Intelligence Support: Guidelines for Policymakers and Intelligence Analysts". *Intelligence and National Security* 40, sz. 2: 277–86, 2025 https://doi.org/10.1080/02684527.2025.2477395.

FINSZTER, GÉZA. „Állambiztonság – nemzetbiztonság". *Nemzetbiztonsági szemle* 7, sz. 3: 98–117, 2019 https://doi.org/10.32561/nsz.2019.3.8.

FRANCO, ÁLVARO – ÁLVAREZ-DARDET, CARLOS – RUIZ, MARIA TERESA. „Effect of Democracy on Health: Ecological Study". *BMJ* 329, sz. 7480: 1421–23, 2004 https://doi.org/10.1136/bmj.329.7480.1421.

FREY, R. SCOTT – AL-ROUMI, ALI. „Political Democracy and the Physical Quality of Life: The Cross-National Evidence". *Social Indicators Research* 47, sz. 1: 73–97, 1999 https://doi.org/10.1023/A:1006967124534.

FUNNELL, WARWICK N. „On His Majesty's Secret Service: Accounting for the Secret Service in a Time of National Peril. 1782–1806". *Accounting Historians Journal* 37, sz. 1: 29–52, 2010 https://doi.org/10.2308/0148-4184.37.1.29.

FÜZESI, OTTÓ. „A felderítés elméleti és gyakorlati kérdéseinek vizsgálata, különös tekintettel, az emberi erõvel folytatott felderítésre". PhD. értekezés, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2004.

GARCIA-MORA, MANUEL R. „Treason, Sedition and Espionage as Political Offenses under the Law of Extradition". *University of Pittsburgh Law Review* 26, sz. 1: 65–98, 1964.

GASPARD, JULES J. S. – PILI, GIANGIUSEPPE. „Integrating Intelligence Theory with Philosophy: Introduction to the Special Issue". *Intelligence and National Security* 37, sz. 6: 763–76, 2022 https://doi.org/10.1080/02684527.2022.2076327.

GAZDAG, FERENC. „Magyarország érdekei és ezek érvényesítésének lehetőségei a nemzetközi szervezetekben (NATO, EU)”. *Grotius folyóirat*, 2007.

GERÉB, JÓZSEF, FORD. *Herodotos történeti könyvei*.

GERGELY, ATTILA. *Állambiztonsági Értelmező Kéziszótár*. Budapest: BM Könyvkiadó, 1980.

GERSTNER, KÁROLY. „Kém szó”. In *Új magyar etimológiai szótár – online kiadás*.

GIESEKE, JENS. „The stasi and east german society: Some remarks on current research”. *Ghi bulletin supplement* 9, 2014.

GILBRIDE, BRION P. „Espionage—A Primer”. In *The Professional Protection Officer*, 321–30. Elsevier.

GILL, PETER. „Theories of intelligence: Where are we, where should we go and how might we proceed?” In *Intelligence Theory*. Routledge.

GIOE, DAVID V. – GOODMAN, MICHAEL S. – STEVENS, TIM. „Intelligence in the Cyber Era: Evolution or Revolution?” *Political Science Quarterly* 135, sz. 2: 191–224, 2020 https://doi.org/10.1002/polq.13031.

GREENWALD, GLENN. *A Snowden-ügy: korunk legnagyobb nemzetbiztonsági botránya*. FordítottaJenő. Böszörményi és Marcell Nagy. Budapest: HVG, 2014.

GROTIUS, HUGO. *The Law of War and Peace in three Books (1625)*. FordítottaFrancis W. Kelsey. Lonang Institute, 2005.

HADAS, LÁSZLÓ. *A globalizáció árnyoldalai és a hírszerzés*. Budapest: MTA VKI, 2003.

HAJMA, LAJOS. *A katonai felderítés és hírszerzés története - egyetemi jegyzet*. Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2001.

HARKNETT, RICHARD J. – STEVER, JAMES A. „The Struggle to Reform Intelligence after 9/11”. *Public Administration Review* 71, sz. 5: 700–706, 2011 https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2011.02409.x.

HASTEDT, GLENN P., SZERK. *Spies, Wiretaps, and Secret Operations: An Encyclopedia of American Espionage*. Santa Barbara, Calif: ABC-CLIO, 2011.

HATFIELD, JOSEPH M. „Intelligence under Democracy and Authoritarianism: A Philosophical Analysis”. *Intelligence and National Security* 37, sz. 6: 903–19, 2022 https://doi.org/10.1080/02684527.2022.2076340.

HAUTZINGER, ZOLTÁN. „A nemzetbiztonsági érdek megjelenése a migrációban és az idegenjogban”. In *Szakmaiság, szerénység, szorgalom. Ünnepi kötet Boda József 65. születésnapja tiszteletére*, szerkesztette Hautzinger Zoltán és Dobák Imre. Budapest: Dialóg Campus.

HELTAI, GÁSPÁR – KULCSÁR, MARGIT. *Krónika az magyaroknak dolgairól*. Bibliotheca historica. Budapest: Magyar Helikon, 1981.

HELVÉTIUS, CLAUDE-ADRIEN. *Az emberről. Értelmi képességeiről és neveltetéséről*. 1962: Tankönyvkiadó, 1962.

HERMAN, MICHAEL. „Diplomacy and Intelligence”. *Diplomacy & Statecraft* 9, sz. 2: 1–22, 1998 https://doi.org/10.1080/09592299808406081.

HERMAN, MICHAEL. *Intelligence Power in Peace and War*. 1. kiad. Cambridge University Press, 1996.

HESSEN, DAG O. *A versengés paradoxonjai evolúciós folyamatok a mindennapokban*. Budapest: Typotex, 2018.

HETESY, ZSOLT. „A titkos felderítés”. PhD. értekezés, Pécsi Tudományegyetem, 2011.

HIPPNER, CHRISTIAN. „A study into the size of the world’s intelligence industry”. M. A. Diplomamunka, Mercyhurst College, 2009.

HÓDOS, LÁSZLÓ. „A hibrid konfliktusok felívelési szakasza, avagy a fenyegetés észlelésének, megelőzésének és kezelésének nemzetbiztonsági aspektusai”. *Honvédségi Szemle* 148, sz. 4: 49–64, 2020 https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.4.4.

HORN, EVA. „Logics of Political Secrecy”. *Theory, Culture & Society* 28, sz. 7–8: 103–22, 2011 https://doi.org/10.1177/0263276411424583.

HORVÁTH, FERENC. „A közszolgálati etika elméleti és gyakorlati kérdései a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatnál”. PhD. értekezés, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2018.

HOWARD, MICHAEL. *The invention of peace: reflections on war and international order*. New Haven: Yale University Press, 2000.

HUCKER, CHARLES O. „Governmental Organization of The Ming Dynasty”. *Harvard Journal of Asiatic Studies* 21: 1–66, 1958.

HUCKER, CHARLES O. *The Ming Dynasty: Its Origins and Evolving Institutions*. Michigan Papers in Chinese Studies 34. Ann Arbor: University of Michigan Center for Chinese studies, 1978.

HUTCHINSON, STEVEN. „Intelligence, reason of state and the art of governing risk and opportunity in early modern Europe”. *Economy and Society* 43, sz. 3: 370–400, 2014.

INNES, MARTIN. „Policing Uncertainty: Countering Terror through Community Intelligence and Democratic Policing”. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 605, sz. 1: 222–41, 2006 https://doi.org/10.1177/0002716206287118.

IORDANOU, IOANNA. „The Professionalization of Cryptology in Sixteenth-Century Venice”. *Enterprise & Society* 19, sz. 4: 979–1013, 2018 https://doi.org/10.1017/eso.2018.10.

IORDANOU, IOANNA. „The Spy Chiefs or Renaissance Venice: Intelligence Leadership in the Early Modern World”. In *Intelligence Leaders in Europe, the Middle East,and Asia*, szerkesztette Paul Maddrell, Christopher Moran, Ioanna Iordanou, és Mark Stout. Spy chiefs 2. Washington DC: Georgetown University Press.

IZSA, JENŐ. „A hírszerzés céljáról és rendszerérõl”. *Hadtudomány* 1–2: 72–83, 2009.

JAKAB, ANDRÁS. „Miért nem működik jól a magyar jogrend és hogyan javíthatjuk meg?” *MTA Law Working Papers*, sz. 1, 2018.

JÁVOR, ENDRE. „A hír, az adat, az információ és a dokumentáció fogalma, helye, szerepe a döntéshozatalban”. *Nemzetbiztonsági Szemle*, sz. 3: 36–60, 2017.

JENSEN, CARL J. *Bevezetés a hírszerzésbe*. Budapest: Tudásközp. Tankönyvműhely Antall J. Tudásközp, 2017.

JERVIS, ROBERT. „intelligence, civil-intelligence relations, and democracy”, 2007.

JOBST, ÁGNES. „Dokumentum az államvédelmi tisztképzés megindításáról, 1948”. *Betekintő*, sz. 2, 2010.

KAHN, DAVID. „A Historical Theory of Intelligence”. *Intelligence and National Security* 16, sz. 3: 79–92, 2001 https://doi.org/10.1080/02684520412331306220.

KAIBIN ZHONG. „The Evolution and Development of China’s National Security System: An Analysis Based on Hierarchical Structure”. *Chinese Public Administration* 2018, sz. 5: 102–7, 2018.

KAMIŃSKI, MARIUSZ. „Operation “Olympic Games.”Cyber-sabotage as a tool of Americanintelligence aimed at counteractingthe development of Iran’s nuclear programme”. *Security and Defence Quarterly* 29, sz. 2: 63–71, 2020 https://doi.org/10.35467/sdq/121974.

KÁROLY, LÁSZLÓ – DRUSZA, TAMÁS – REGÉNYI, KUND – LAUFER, BALÁZS. *Információszerzés kapcsolati forrásai*. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2019.

KEDVES IMRE. *A különleges titkosszolgálati eszközök alkalmazásának története, különös tekintettel a 20. századra jogtörténeti vázlat*. Budapest: Eötvös K, 2014.

KEHL, DÁNIEL. *Valószínűségszámítás és statisztika*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar, 2021.

KENT, SHERMAN. *Strategic Intelligence for American World Policy*. Hamden: Archon books, 1965.

KEREKES, DÓRA. „Titkosszolgálat volt-e a Habsburgok 16–17. századi »Titkos Levelezői Hálózata«?” In *Kémek, ügynökök, besúgók Az ókortól Mata Hariig*, 97–136, é. n.

KESSLER, RONALD. *Inside the CIA*. New York: Pocket Books, 1994.

KIS-BENEDEK, JÓZSEF. „Az emberi erőkkel folytatott hírszerzés”. In *A nemzetbiztonság általános elmélete*, szerkesztette Dobák, Imre. Budapet: Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2014.

KOMJÁTHY, LAJOS. „A hadi kémektől a hírszerző szolgálatokig”. *Hadtudományi Szemle* 9, sz. 2: 48–57, 2016.

KOVÁCS, TAMÁS. „Variációk egy témára – Az elhárító munka változatai az 1918-as összeomlástól a bethleni konszolidáció kezdetéig”. In *A magyar elhárítás fejlődése. Tanulmányok a katonai és polgári nemzetbiztonsági elhárítás múltjáról, jelenéről, jövőjéről*, szerkesztette Drusza Tamás. Budapest: Dialóg Campus. 2019

KOVÁCS, ZOLTÁN ANDRÁS. „A Szálasi-Kormány Belügyminisztériuma. Rendvédelem, Állambiztonság, Közigazgatás a nyilas korszakban.” PhD. értekezés, Pécsi Tudományegyetem, 2008.

KOVÁCS, ZOLTÁN ANDRÁS – DOBÁK, IMRE. „Korszakváltások a magyar nemzetbiztonsági intézményrendszerben”. In *Biztonsági Kihívások a 21. században*, szerkesztette István Sabjanics és Géza Finszter. Budapest: Dialóg Campus. 2017.

KRAHULCSÁN, ZSOLT. „A Kádár-korszak állambiztonsági szervei. Szervezeti felépítés, működés, állami-és pártirányítás (1956–1990)”. In *Megvalósult szükségszerűség. Az állami rendőrség megszervezése.*, 288–348. Rendészettörténeti Tanulmányok, 3. Budapest: Rendőrség Tudományos Tanácsa.

KRAHULCSÁN, ZSOLT. *Hatalom/át/mentés – Az MSZMP és az állambiztonság a rendszerváltás évében –*. Budapest: Hamvas Béla Kultúrakutató Intézet, 2014.

KRAJNC, ZOLTÁN, BALÁZS FORGÁCS, ISTVÁN GŐCZE, ÉS MIKLÓS SZABÓ, SZERK. *Hadtudományi lexikon, új kötet*. Budapest: Dialóg Campus, 2019.

KRAMER, LISA A. – HEUER, RICHARDS J. „America’s Increased Vulnerability to Insider Espionage”. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 20, sz. 1: 50–64, 2007 https://doi.org/10.1080/08850600600888698.

KRAVCHUK, VALERY R. – MATOLYGINA, NATALIA V. – OTRESHKO, ZURAB A. „Особенности патриотического воспитания курсантов на учебных занятиях по культурологии" (»A kadétok hazafias nevelésének sajátosságai a kulturológia tanóráin«)”. *Артиллерийский журнал (Tüzérségi Szemle)* 2, sz. 9: 60–65, 2024.

KRISZTIÁN, UNGVÁRY. „A magyar katonai elhárító szolgálatok vezetői Életek – sorsok – csoportok”. In *A magyar elhárítás fejlődése. Tanulmányok a katonai és polgári nemzetbiztonsági elhárítás múltjáról, jelenéről, jövőjéről*, szerkesztette Drusza Tamás. Budapest: Dialóg Campus. 2019

KUBE, COURTNEY – DILANIAN, KEN. „Trump approved operation that disabled Russian troll farm during 2018 midterms”. *NBC News*2019. február 26.

KULTSÁR, ISTVÁN. *Hazai és külföldi tudósítások*. Köt. 9. Nemzeti Újság. Budapest, 1808.

KURTÁN, SÁNDOR. „Tanulmányozzuk-e James Bondot? Politikatudomány és titkosszolgálat”. *Politikatudományi Szemle* XVII., sz. 2: 125–42, 2008.

LAHNEMAN, WILLIAM J. „The Need for a New Intelligence Paradigm”. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 23, sz. 2: 201–25, 2010 https://doi.org/10.1080/08850600903565589.

LAHODYNSKYI, OLEKSANDR – MAMCHUR, KOSTYANTYN – SKAB, VOLODYMYR. „English spycraft professionalisms as a linguistic phenomenon”. *Advanced Education* 5, sz. 0: 178–84, 2018 https://doi.org/10.20535/2410-8286.121575.

LAHR, M. MIRAZÓN – RIVERA, F. – POWER, R. K. – MOUNIER, A. – COPSEY, B. – CRIVELLARO, F. – EDUNG, J. E. – ÉS MTSAI. „Inter-Group Violence among Early Holocene Hunter-Gatherers of West Turkana, Kenya”. *Nature* 529, sz. 7586: 394–98, 2016 https://doi.org/10.1038/nature16477.

LASHMAR, PAUL. *Spies, Spin and the Fourth Estate: British Intelligence and the Media*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2022.

LAURENT, SÉBASTIEN. „Is There Something Wrong with Intelligence in France? The Birth of the Modern Secret State". *Intelligence and National Security* 28, sz. 3: 299–312, 2013 https://doi.org/10.1080/02684527.2013.789634.

LAZIĆ, RADOJICA – KULIĆ, MIRKO – BUBALO, MIRKO. „The Criminal Act of Espionage as a Type of Humint Method in Data Collection". *Vojno Delo* 74, sz. 1: 32–119, 2022 https://doi.org/10.5937/vojdelo2201032L.

LE GALLO, ANDRÉ. „Covert Action: A Vital Option in U.S. National Security Policy". *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 18, sz. 2: 354–59, 2005 https://doi.org/10.1080/08850600590884810.

LEFEBVRE, STEPHANE. „State Secrecy: A Literature Review". *Secrecy and Society* 2, sz. 2, 2021 https://doi.org/10.31979/2377-6188.2021.020209.

LÉNÁRT, FERENC. „A titkosszolgálatok hatékony feladat-ellátási rendszere, különös figyelemmel a gazdasági és pénzügyi válságok kezelésére". *Belügyi Szemle* 62, sz. 2: 82–95, 2024 https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2014.v62.i2.pp82-95.

LE QUANG, JEANNE-LAURE. „De l'ennemi au nouveau Français : la gestion des étrangers par la police napoléonienne (1799-1814)". *La Révolution française* 22, 2022 https://doi.org/10.4000/lrf.6034.

LERNER, K. LEE – LERNER, BRENDA WILMOTH. *Encyclopedia of Espionage, Intelligence and Security*. Détroit (Mich.): Thomson/Gale, 2004.

LÉTHENET, BENOÎT. *Les espions au Moyen âge*. Histoire Gisserot. Quintin: Éditions Jean-Paul Gisserot, 2021.

LILLBACKA, RALF. „The Social Context as a Predictor of Ideological Motives for Espionage". *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 30, sz. 1: 117–46, 2017 https://doi.org/10.1080/08850607.2016.1230704.

LIZARDO, OMAR – STOLTZ, DUSTIN S. „Max Weber's Ideal versus Material Interest Distinction Revisited". *European Journal of Social Theory* 21, sz. 1: 3–21, 2018 https://doi.org/10.1177/1368431017710906.

LOWENTHAL, MARK M. *Intelligence: From Secrets to Policy*. 2nd ed. Washington, D.C: CQ Press, 2003.

LOWNTHAL, MARK M. *Hírszerzés - A titkoktól a politikai döntésekig*. FordítottaMarcell Kiss. Könyvműhely Tankönyvsorozat. Budapest: Antall József Tudásközpont, 2017.

LU, RONG – HALPERIN, MARK. *A Ming Confucian's World: Selections from Miscellaneous Records from the Bean Garden*. Seattle: University of Washington Press, 2022.

LUBIN, ASAF. „Espionage as a Sovereign Right under International Law and its Limits". *ILSA Quarterly* 24, sz. 3: 22–28, 2016.

LUKÁCS, BÉLA. *Az 1848-49-ki pénzügy*. Pest, 1871.

LUKIC, D. *Savremena špijunaža (Kortárs kémkedés)*. Beograd: Privredna štampa, 1982.

LYCKMAN, MARKUS – WEISSMANN, MIKAEL. „Global Shadow War: A Conceptual Analysis”. *Dynamics of Asymmetric Conflict* 8, sz. 3: 251–62, 2015 https://doi.org/10.1080/17467586.2015.1104419.

MACPHERSON, ANDREW – HASTEDT, GLENN. „A New Quantitative Approach to an Old Question”. *Studies in Intelligence* 67, sz. 3, 2023.

MANSBRIDGE, JANE J. „The Rise and Fall of Self-Interest in the Explanation of Political Life”. In *Beyond Self-Interest*, szerkesztette Jane J. Mansbridge. Chicago: The University of Chicago Press, 1990.

MARSTON, JOHN. *Antonios reuenge*. Köt. 1.1602.

MÁRTON, ANDRÁS. „Márton András: A titkosszolgálati tevékenység parlamenti bizottsági ellenőrzése, problémák, modellek, alternatívák.” *Nemzetbiztonsági Szemle* 1, sz. 1 (é. n.).

MARX, KARL. *A filozófia nyomorúsága*. Marx és Engelsz Művei 4. 1847.

MASLOW, A. H. „A Theory of Human Motivation.” *Psychological Review* 50, sz. 4: 370–96, 1943 https://doi.org/10.1037/h0054346.

MATEI, CRISTIANA. „Romania’s Transition to Democracy and the Role of the Press in Intelligence Reform”. In *Reforming Intelligence*, szerkesztette Thomas C. Bruneau és Steven C. Boraz, 149–69. Austin: University of Texas press. 2007

MATTHEWS, JOE – GINWALA, FRENE – NATHAN, LAURIE. „Intelligence in a Constitutional Democracy”.

MAYO, H. B. *An Introduction to Democratic Theory*. New York: Oxford University Press, 1960.

MELYAKOVA, ANNA, FORD. *The Diary of Anatoly S. Chernyaev 1986*. The National Security Archive, 2007.

MEZEI, JÓZSEF. „A magyar állam kémelhárító tevékenysége 1975 és 1985 között”. PhD. értekezés, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2023.

MEZEI, JÓZSEF – KONCZ, VERONIKA – JASENSZKY, NÁNDOR. „Biztonságtudatosság – hazai helyzetkép, hazai gyakorlat és példák 1.” *Nemzetbiztonsági szemle* 9, sz. 4: 35–47, 2021 https://doi.org/10.32561/nsz.2021.4.3.

MEZEI, JÓZSEF. „Biztonságtudatosság – hazai helyzetkép, hazai gyakorlat és példák 2.” *Nemzetbiztonsági szemle* 9, sz. 4: 48–61, 2021 https://doi.org/10.32561/nsz.2021.4.4.

MICHAEL, KOBI – KORNBLUTH, AARON. „The Academization of Intelligence: A Comparative Overview of Intelligence Studies in the West”. *Cyber, Intelligence, and Security* 3, sz. 1: 117–40, 2019.

MILLER, SEUMAS. „Espionage. Ends and Means.” In *The Ethics of National Security Intelligence Institutions*, 89–104. Routledge. 2024.

MIRABEAU, HONORE-GABRIEL DE RIQUETTI. *The secret history of the court of berlin*. 1789.

MITROHIN, VASILIJ – ANDREW, CHRISTOPHER. *A Mitrohin-archívum: a KGB otthon és külföldön*. Budapest: Talentum, 2000.

MORAN, CHRISTOPHER R. „Never To Be Disclosed: Government Secrecy in Britain 1945 - 1975”. PhD. értekezés, University of Warwick, 2008.

MORGENTHAU, HANS J. „The Primacy of the National Interest”. *The American Scholar* 18, sz. 2: 207–12, The American Scholar,.

MÜLLER, ROLF. „A magyar politikai rendőrség, 1945–1956. Szervezettörténeti áttekintés”. In *Megvalósult szükségszerűség. Az állami rendőrség megszervezése.*, 238–86. Rendészettörténeti Tanulmányok 3. Budapest: Rendőrség Tudományos Tanácsa.

NAGY, GYULA. „A magyar katonai képzések helyzete 1945-1990”. Konferenciaelőadás előadás „Állambiztonsági Szolgálatok – Nemzetbiztonsági Szolgálatok” Képzéstörténeti Szakmai Tudományos Konferencia, Nemzeti Közszolgálati Egyetem.

NATHAN, LAURIE. „Intelligence Transparency, Secrecy, and Oversight in a Democracy .” In *Overseeing Intelligence Services: A Toolkiz*, szerkesztette Monica den Boer, Stuart Farson, Hans Born, Aidan Wills, Kent Roach, Ian Leigh, Hans Born, és mtsai. Geneva: DCAF.

NÉMETH, KATA. „A büntetőeljárás nyilvánosságának jogszabályi hátterében húzódó alapjogi kollíziók feltárása, különös tekintettel az ágazati titokvédelemre”. *Debreceni Jogi Műhely* 16, sz. 1–2, 2019 https://doi.org/10.24169/djm/2019/1-2/5.

NÉPSZABADSÁG. „A nép nem társszerzője, hanem alkotója az alkotmánynak. (Németh Miklós felszólalása a Parlamentben)”1989. március 10. Arcanum.

NEWBERY, SAMANTHA – KAUNERT, CHRISTIAN. „Critical Intelligence Studies: A New Framework for Analysis”. *Intelligence and National Security* 38, sz. 5: 780–98, 2023 https://doi.org/10.1080/02684527.2023.2178163.

NIKOLOV, ELIT. *A titok: a kommunikáció ellentéte*. FordítottaCsepeli György. Budapest: Tömegkommunikációs Kutatóközpont, 1987.

NORWICH, JOHN JULIUS. *Venice: The Greatness and the Fall*. London: Allen Lane, 1981.

NYESTE, PÉTER. „A titkos információgyűjtés fejlődése és egyes emberi jogi aspektusai”. *Acta Humana*, sz. 1, 2018.

OKLADNIKOVA, ELENA A. „Educational practices of counteracting the ideology of religious terrorism and the cultural code of ‘holy war’ in Islam”. *Izvestia: Herzen University Journal of Humanities & Sciences*, sz. 210: 138–50, 2023 https://doi.org/10.33910/1992-6464-2023-210-138-150.

OMAND, DAVID. „Securing the State: National Security and Secret Intelligence”. *PRISM* 4, sz. 3: 14–27, 2013.

ORLOV. „The Theory and Practice of Soviet Intelligence. Studies in Intelligence (CIA).” *Studies in Intelligence* 7, sz. 2, 1963.

ORMOSY, GÁBOR LÁSZLÓ. „Üzleti információszerzés és -védelem az európai unióban”. *EU Working Papers* 3/2003: 105–24, 2003.

OSTROVSKY, VICTOR – HOY, CLAIRE. *By way of deception*. 1st U.S. ed. New York: St. Martin’s Press, 1990.

OVCSINSZKIJ, A.C. – BORZUNOV, K.K. „Information Warfare with Destructive Online Communities.” *Information and Security (Информация и безопасность)* 27, sz. 2: 159–68, 2024 https://doi.org/10.36622/1682-7813.2024.27.2.001.

P. BALÁZS, JÁNOS, SZERK. *Jókai-kódex, XIV-XV. század: a nyelvemlék betühű olvasata és latin megfelelője*. Codices Hungarici 8. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1981.

PAJCSICS, JÓZSEF. „Ilyenek voltunk. A rendszerváltozás előtti állambiztonsági tevékenység törvényességének helyzetéről.” In *Tanulmányok Finszter Géza 60. születésnapjára*. PhD. Tanulmányok 4. Pécs: Pécsi Tudományegyetem.

PALERI, PRABHAKARAN. *National Security: Imperatives and Challenges*. New Delhi: Tata McGraw-Hill Pub. Co., 2008.

PARKINSON, R. B., FORD. *The Tale of Sinuhe and Other Ancient Egyptian Poems, 1940-1640 BC*. Oxford: Oxford University Press, 2009.

PERJÉS, GÉZA, SZERK. *Zrínyi Miklós hadtudományi munkai*. 2., jav. Kiad. Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó, 1976.

PERKINS, ALEXANDER M. „Soviet active measures reborn for the 21st Century: what is to be done?” Postgradual Thesis, Naval Postgraduate School, 2018.

PIEKAŁKIEWICZ, JANUSZ. *A kémkedés világtörtenete: ügynökök, rendszerek, akciók. 1. köt.* Budapest: Zrínyi K., 1997.

PILCH, JENŐ. *A hírszerzés és a kémkedés története I.* Köt. 1. 3 köt. Budapest: Franklin Társulat, 1936.

PILCH JENŐ. *A hírszerzés és a kémkedés története III.* Köt. 3. 3 köt. Budapest: Franklin Társulat, 1936.

PILI, GIANGIUSEPPE. „Intelligence and Social Epistemology - Toward a Social Epistemological Theory of Intelligence”. *Social Epistemology* 33, sz. 6: 574–92, 2019 https://doi.org/10.1080/02691728.2019.1658823.

POPPER, PÉTER. *Hazugság nélkül*. Budapest: Saxum, 1999.

POZEN, DAVID. „Deep secrecy”. *Stanford Law Review* 62, sz. 2: 257–339, 2010.

PUN, DARIEN. „Rethinking Espionage in the Modern Era”. *Chicago Journal of International Law* 18, sz. 1 (é. n.).

PUTTER, D – BACHMANN, S.D. – COOK, N. „Covert Action as Hybrid Warfare—Clarifying the Semantics”. *Journal of Information Warfare* 22, sz. 3, 2023.

REGÉNYI, KUND – DRUSZA, TAMÁS. „A HUMINT reneszánsza”. In *Közbiztonság : Fenntartható biztonság és társadalmi környezet tanulmányok III.*, szerkesztette Péter Ruzsonyi, 1010–20. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó.

REGÉNYI, KUND MIKLÓS – DOBÁK, IMRE. „Hírszerzési és Kémelhárítási Szabályzat – a két világháború között”. *Nemzetbiztonsági Szemle*, sz. 1: 146–97, 2015.

RÉMAI, DÁNIEL JÓZSEF. „Izrael titkosszolgálatainak leghíresebb műveletei”. *Nemzetbiztonsági Szemle* 12, sz. 4: 83–107, 2024 https://doi.org/10.32561/nsz.2024.4.6.

RÉMAI, DÁNIEL JÓZSEF. „Izrael titkosszolgálatainak leghíresebb műveletei”. *Nemzetbiztonsági Szemle* 12, sz. 4: 83–107, 2024 https://doi.org/10.32561/nsz.2024.4.6.

RENNELL, JAMES. *The Marches of the British Armies in the Peninsula of India, During the Campaigns of 1790 and 1791: Illustrated and Explained by Reference to a Map, Compiled from Authentic Documents, Transmitted by Earl Cornwallis from India*. W. Bulmer and Company, 1792.

RÉVÉSZ, BÉLA. „A »Duna-gate« ügy jelentősége a rendszerváltás történelmében”. In *Acta Universitatis Szegediensis*, 1–98. Acta Juridica et Politica 68. Szeged: Szegedi Tudományegyetem.

RÉVÉSZ, BÉLA. „A politikai átalakulás és a titkosszolgálatok változásainak kapcsolata az újabb források tükrében.” *De iurisprudentia et iure publico* 2011, sz. 4, 2011.

RÉVÉSZ, BÉLA. „A titkosszolgálatok titoktalanításáról : egy politikai jelenség politológiai mellőzöttsége”. *Politikatudományi Szemle* 16, sz. 4: 129–52, 2007.

RÉVÉSZ, BÉLA. „A titok mint politika. A titkosszolgálatok politológiai kutatásának lehetőségei”. PhD. értekezés, Szegedi Tudományegyetem, 2007.

RÉVÉSZ, BÉLA. „Az állambiztonságtól a nemzetvédelemig”. *Acta Universitatis Szegediensis Acta Juridica et Politica Tomus* LXIII, sz. 17, 2003.

RÉVÉSZ, BÉLA. *Források a titkosszolgálatok politológiai tanulmányozásához*. Szeged: JATEPress, 2010.

RICHARDS, JULIAN. „Intelligence and Counter-Terrorism”. szerkesztette Andrew Silke. Abingdon: Routledge.

ROLINGTON, ALFRED. *Hírszerzés a 21. században: a mozaikmódszer*. Budapest: Antall J. Tudásközpont, 2015.

ROMM, JOSEPH J. *Defining National Security: The Nonmilitary Aspect*. New York: Council on Foreign Relations Press, 1993.

SABJANICS, ISTVÁN. „A Nemzetbiztonsági jogi koncepciója”. In *A nemzetbiztonság kihívásainak hatása a magánszférára*, szerkesztette Lóránt Csink. Budapest: Pázmány Press. 2017.

SÁNDOR, SZAKÁLY. „A magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás szervezetének létrehozás, feladatai és tevékenysége a két világháború közötti Magyarországon (1918–1945)”. *Felderítő Szemle* XVII, sz. 2: 16–37, 2018.

SANYAL, SAGAR. „US Military and Covert Action and Global Justice”: *International Journal of Applied Philosophy* 23, sz. 2: 213–34, 2009 https://doi.org/10.5840/ijap200923217.

ŠAPONJA, VLADIMIR. *Taktika dela obveščevalnovarnostnih služb.* Ljubjana: Visoka policijsko-varnostna šola, 1999.

SASSON, JACK M. *From the Mari archives: an anthology of old Babylonian letters*. Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns, 2015.

SAWYER, RALPH D. *The Tao of Spycraft: Intelligence Theory and Practice in Traditional China*. Boulder, Colo: Westview Press, 1998.

SAWYER, RALPH D., ÉS MEI-CHÜN SAWYER, SZERK. *The Seven Military Classics of Ancient China*. New York: Basic Books, 2007.

SAYLE, EDWARD F. „The Historical Underpinnings of the U.S. Intelligence Community". *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 1, sz. 1: 1–27, 1986 https://doi.org/10.1080/08850608608434996.

SCHEPPELE, KIM LANE. *Legal Secrets: Equality and Efficiency in the Common Law*. Chicago: University of Chicago Press, 1988.

SCHINDLER, JOHN R. „Redl—Spy of the Century?" *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 18, sz. 3: 483–507, 2005 https://doi.org/10.1080/08850600590911981.

SCHMITT, GARY J. „Rethinking Intelligence Analysis: Truth to Power?" In *The Future of American Intelligence*, szerkesztette Berkowitz, P, 41–64. Stanford: Hoover Institution Press.

SCOTT, LEN – JACKSON, PETER. „The Study of Intelligence in Theory and Practice". *Intelligence and National Security* 19, sz. 2: 139–69, 2004 https://doi.org/10.1080/0268452042000302930.

SEVARNADZE, EDUARD. „A Szovjetunió külpolitikájáról". In *Külügyi Szemle*, Köt. 1988/5. Budapest: Magyar Külügyi Intézet.

SHAMASASTRY, R. *Kautilya's Arthasastra*. S.l.: Low Price Publications, 1996.

SHATTUCK, JOHN. „Secrecy on Campus". *Journal of College and University Law* 19, sz. 3: 217–26, 1993.

SHIRAZ, ZAKIA. „Drugs and Dirty Wars: Intelligence Cooperation in the Global South". *Third World Quarterly* 34, sz. 10: 1749–66, 2013 https://doi.org/10.1080/01436597.2013.851886.

SHIRLEY ANN, JOHANSEN. „Prehistoric Secret Societies: An Ethnoarchaeological Model of Origin and Identification". M. A. Diplomamunka, Simon Fraser University, 2001.

SHULSKY, ABRAM N. *Silent warfare: understanding the world of intelligence*. Washington: Brassey's (US), 1991.

SHULTZ, RICHARD H. – GODSON, ROY. *Dezinformatsia: active measures in Soviet strategy*. Washington: Pergamon-Brassey's, 1984.

SIDĂU, IOAN. „Aspecte privind organizarea și activitatea structurilor de ordine și siguranță națională la începutul statului național unitar român (1918-1921)". *Carpica* L, sz. 2021: 247–56, 2021.

SIMMEL, GEORG. „The sociology of secrecy and of secret Societies". *The American Journal of Sociology* XI, sz. 4: 441–98, 1906.

SIMPSON, GEORGE EATON. *Melville J. Herskovits*. Leaders of Modern Anthropology Series. New York London: Columbia University Press, 1973.

SIMS, JENNIFER. „Defending adaptive realism: Intelligence theory comes of age". In *Intelligence Theory*. Routledge.

SMALDINO, PAUL E. – FLAMSON, THOMAS J. – MCELREATH, RICHARD. „Evolution of Cooperation Via Covert Signaling". arXiv.

SMITH, DAVID LIVINGSTON. *Why we lie: the evolutionary roots of deception and the unconscious mind*. 1st ed. New York: St. Martin's Press, 2004.

SOLTI, ISTVÁN. „A titkos információgyűjtés, elvei, eszközei és módszerei, alkalmazásának lehetőségei a nemzetbiztonsági munkában". PhD. értekezés, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2018.

STEWART, BRIAN – NEWBERY, SAMANTHA. *Why spy? the art of intelligence*. Intelligence and security. London: Hurst & Company, 2015.

STOUT, MARK – WARNER, MICHAEL. „Intelligence Is as Intelligence Does". *Intelligence and National Security* 33, sz. 4: 517–26, 2018 https://doi.org/10.1080/02684527.2018.1452593.

SVETE, UROŠ. „Are Covert Operations the Only Effective (Military) Answer to Asymmetric Warriors?" In *Contributions to Conflict Management, Peace Economics and Development*, szerkesztette Gerhard Kümmel és Joseph Soeters, 19:51–68. Emerald Group Publishing Limited.

SWEDBERG, RICHARD. „Can there be a sociological concept of interest?" *Theory and Society* 35: 359–90, 2005.

SWISTEK, GÖRAN. „The Nexus Between Public Diplomacy and Military Diplomacy in Foreign Affairs and Defense Policy". *Connections: The Quarterly Journal* 11, sz. 2: 79–86, 2012 https://doi.org/10.11610/Connections.11.2.06.

SZABADOS, JÁNOS. „"Secret Correspondence" in Habsburg–Ottoman Communication in the First Half of the Seventeenth Century". *Hungarian Historical Review* 12, sz. 2: 194–223, 2023.

SZABÓ, GÁBOR. „A globalizáció emberi jogi kockázatai". PhD. értekezés, Pécsi Tudományegyetem, 2008.

SZABÓ, JÓZSEF. *Hadtudományi lexikon*. Budapest: Magyar Hadtudományi Társaság, 1995.

SZABÓ, SZILÁRD. „Az Osztrák-Magyar Monarchia központi katonai felderítő és elhárító szervezete az első világháború idején". *Nemzetbiztonsági Szemle*, sz. Különszám II.: 7–22, 2018.

SZAKÁLY, FERENC. „A magyar hírszerzők és elhárítók képzése 1945-ig". Konferenciaelőadás előadás „Állambiztonsági Szolgálatok – Nemzetbiztonsági Szolgálatok" Képzéstörténeti Szakmai Tudományos Konferencia, Nemzeti Közszolgálati Egyetem.

SZAMOTA, ISTVÁN. *A Schlägli magyar szójegyzék*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1894.

SZEGEDI FRISS ÚJSÁG. „A felelősség a franciahatóságoké!"1934. december 1. Arcanum. https://adt.arcanum.com/hu/view/SzegediFrissUjsag_1934_10-12/?pg=300&layout=s.

SZILVÁSSY, ZOLTÁN. „A katonai és polgári elhárítás a Tanácsköztársaság időszakában, különös tekintettel a Politikai Nyomozó Osztály eljárására I. rész". *Új Nézőpont* 2021, sz. 2: 35–56, 2021.

SZUN-CE. *A háború művészete*. Budapest: Helikon, 2018.

SZŰCS, PÉTER – SOLTI, ISTVÁN. „A magyar nemzetbiztonsági szféra és a nyilvánosság". *Nemzetbiztonsági Szemle* 2, sz. 2: 72–92, 2014.

TANWAR, SUSHIL. „Intelligence set-up in India: an analysis”. *Defence and Diplomacy in pursuit of national security* 11, sz. 4: 51–78, 2022.

TATTERSALL, IAN. *Becoming Human: Evolution and Human Uniqueness*. 1. ed. New York, NY: Harcourt Brace, 1998.

TÓTH, MIHÁLY. „A titokkal átszőtt büntetőjog”. *Iustum Aequum Salutare* I, sz. 1: 57–72, 2005.

TÓTH, TAMÁS. „Az IKT környezet változásainak hatásai az információgyűjtés 21. századi fejlődésére”. PhD. értekezés, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2024.

TÓTH, TIVADAR. „Katonai szervezetek és a nyílt forrású információgyűjtés”. *Repüléstudományi közlemények* 13, sz. 33, 2001.

TRENTA, LUCA. „Nowhere to Hide: Israel’s Pager Attacks on Hezbollah”. *Rusi.org*2024. szeptember 18. https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/nowhere-hide-israels-pager-attacks-hezbollah.

TREVERTON, GREGORY F. – GABBARD, C. BRYAN. *Assessing the tradecraft of intelligence analysis*. Technical report. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2008.

TREVERTON, GREGORY F., UNITED STATES, ÉS INTELLIGENCE POLICY CENTER (U.S.), SZERK. *Toward a theory of intelligence: workshop report*. Conference proceedings / Rand Corporation, CF-219. Santa Monica, CA: RAND Corp, 2006.

TSAI, HENRY SHIH-SHAN. *Perpetual Happiness: The Ming Emperor Yongle*. Seattle: University of Washington press, 2001.

TSAI, SHIH-SHAN HENRY. „The demand and supply of ming eunuchs”. *Journal of Asian History,* 25, sz. 3: 121–46, 1991.

TSAI, SHIH-SHAN HENRY. *The eunuchs in the Ming dynasty*. SUNY series in Chinese local studies. New York: State University of New York Press, 1996.

TU, HSUAN-YING. „The pursuit of god’s glory: francis walsingham’s espionage in elizabethan politics, 1568-1588”. PhD. értekezés, University of York, 2012.

UNGVÁRY, KRISZTIÁN. *A szembenézés hiánya: felelősségre vonás, iratnyilvánosság és átvilágítás Magyarországon 1990-2017*. Budapest: Jaffa, 2017.

UNGVÁRY, KRISZTIÁN. „Aktív intézkedések a magyar hírszerzés történetében 1964-1980”. In *„Hetvenes évek” : Magyarország a jelenkorban*, szerkesztette Rainer M. János. Budapest: 1956-os Intézet Alapítvány.

URBAN, HUGH B. „The Adornment of Silence Secrecy and Symbolic Power in American Freemasonry”. *Journal of Religion & Society* 3, 2001.

V. KIRÁLY, ISTVÁN. *Határ-Hallgatás-Titok*. Kolozsvár: KOM-PRESS, 1996.

VAN DE MIEROOP, MARC. *A history of the ancient Near East, ca. 3000-323 B.C*. 2nd ed. Blackwell history of the ancient world. Malden, MA: Blackwell Pub, 2007.

VARGA, KRISZTIÁN. „A III/III. Csoportfőnökség jelentései az állambiztonság feladatairól és strukturális átalakításáról 1989-ben”. *Betekintő* 2007, sz. 4, 2007.

VEREBÉLYI, IMRE, SZERK. *Rendszerváltozás és modernizáció a belügyi közigazgatásban (1989–1994)*. Budapest: Dialóg Campus, 2020.

VIDA, CSABA. „A nemzetbiztonsági elméletek alapjai". *Szakmai Szemle*, sz. 1: 5–21, 2022.

VIDA, CSABA. „A nemzetbiztonsági rendszer elméleti alapjai". In *Külföldi Nemzetbiztonsági Szolgálatok*. Budapest: HM Zrínyi.

VIDA, CSABA. „A nemzetbiztonsági tevékenység szerepe a társadalomban: Gondolatok arról, hogy miért van szükség nemzetbiztonsági szolgálatokra". *Hadtudomány* 25, sz. E-szám: 221–34, 2021 https://doi.org/10.17047/HADTUD.2015.25.E.221.

VIDOCQ, FRANÇOIS. *Mémoires de Vidocq, chef de la police de Sûreté, jusqu'en 1827*.

VIGENÈRE, BLAISE DE (1523-1596) AUTEUR DU TEXTE. *Traicté des chiffres, ou Secrètes manières d'escrire , par Blaise de Vigenère,...*

VIRÁNYI, GERGELY. „A biztonság-fogalomról, másként". *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények* XIII., 2012.

VITKAUSKAS, DOVYDAS VITKAUSKAS. „The role of a security intelligence service in a democracy". NATO Democratic Institutions Fellowships Programme 1997-1999.

WAAL, F. B. M. DE. *Chimpanzee Politics: Power and Sex among Apes*. 25th anniversary ed. Baltimore, Md: Johns Hopkins University Press, 2007.

WARNER, MICHAEL. „Sources and methods for the study of intelligence". In *Handbook of Intelligence Studies*. Routledge.

WARNER, MICHAEL. „Wanted: A Definition of »Intelligence«". *Studies in Intelligence* 46, sz. 3, 2002.

WHEATON, KRISTAN J – BEERBOWER, MICHAEL T. „Towards a New Definition of Intelligence". *Stanford Law and Policy Review* 17, 2006.

WILENSKY, HAROLD L. „The Professionalization of Everyone?" *American Journal of Sociology* 70, sz. 2: 137–58, 1964.

WILKINSON, TOBY A. H. *The Rise and Fall of Ancient Egypt*. Westminster: Random House Publishing Group, 2011.

WILLS, AIDAN. „Financial Oversight of Intelligence Services". In *Overseeing Intelligence Services: A Toolkiz*, szerkesztette Monica den Boer, Stuart Farson, Hans Born, Aidan Wills, Kent Roach, Ian Leigh, Hans Born, és mtsai. Geneva: DCAF., 2012.

WINCHELL, SEAN P. „The CDX : The Council of Ten and Intelligence in the Lion Republic". *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 19, sz. 2: 335–55, 2006 https://doi.org/10.1080/08850600500332516.

WISNER, FRANK G. „On the Craft of Intelligence". Center for the Study of Intelligence, Central Intelligence Agency, 1993.

WOJAS, LUCYNA EWA – PODKOWA, PAWEŁ WOJCIECH – OSIEJUK, TOMASZ STANISŁAW. „A Nocturnal Rail with a Simple Territorial Call Eavesdrops on Interactions between Rivals".

Szerkesztette David Neil Bonter. *PLOS ONE* 13, sz. 5, 2018 https://doi.org/10.1371/journal.pone.0197368.

WRIGHT, PETER – GREENGRASS, PAUL. *Spycatcher : The Candid Autobiography of a Senior Intelligence Officer*. New York, NY : Dell, 1988.

YARDLEY, HERBERT O. *The American Black Chamber*. Indianapolis: Bobbs-Merrill Company, 1931.

YEOH, EMILE KOK-KHENG. „Brave New World Meets Nineteen Eighty-Four in a New Golden Age: On the Passing of Liu Xiaobo, Advent of Big Data, and Resurgence of China as World Power". *Contemporary Chinese Political Economy and Strategic Relations: An International Journal* 4, sz. 2: 593–764, 2021.

YILMAZ, SAIT. „Intelligence in the 21st Century". *International Journal of Trade & Global Business Perspectives*, 2017.

ZAICZ, GÁBOR, ILDIKÓ TAMÁS, ÉS MAGDA T. SOMOGYI, SZERK. *Etimológiai szótár: magyar szavak és toldalékok eredete*. 1. kiad. Magyar nyelv kézikönyvei 12. Budapest: TINTA, 2006.

ZALAI, NOÉMI. „A humánerőforrás-gazdálkodás kérdéseinek vizsgálata a nemzetbiztonsági szolgálatoknál". PhD. értekezés, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2013.

ZEGART, AMY B. *Spies, Lies, and Algorithms: The History and Future of American Intelligence*. First paperback printing. Princeton Oxford: Princeton University Press, 2023.

ZHURAVLEVA, GALINA PETROVNA – YURYEV, VLADISLAV MIKHAILOVICH – BABAYAN, VILEN GURGENOVICH. „Харизма и власть: место интуиции в теории устойчивости социально-экономических систем (Karizma és hatalom: Az intuíció helye a társadalmi-gazdasági rendszerek stabilitáselméletében)". *Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки" (Tambovi Egyetem Közlönye. Humán tudományok sorozat)*, sz. 6: 30–34, 2012.

ZWEIG, STEFAN – SZINNAI, TIVADAR. *A rendőrminiszter: Fouché élete*. Budapest: Európa Könyvkiadó, 2006.

Egyéb művek:

CAVE, EDWARD. „The Gentleman's Magazine: And Historical Chronicle", Köt. VII. 1737

GIAMBATTISTA DELLA PORTA. *De Furtivis Literarum notis, vulgo de Ziferis libri IIII*. Apud Ioa. Mariam Scotum, 1563.

GYÖNGYÖSI, ISTVÁN. *Új életre hozatott Chariclia*. 1564

HOMÉROSZ. *Iliász 10. ének*. http://mek.niif.hu/00400/00406/html/01.htm#10

KOSSUTH, LAJOS. *Irataim az emigrációból. 1860-62*. Szerkesztette Ignác Helfy. Köt. III. Budapest: Atheneum, 1882.

LÉON, CHARLES BRULART DE. „Traicté des chiffres".1630

POKORNY, HERMANN – BAKONYI, PÉTER. *Emlékeim: a láthatatlan hírszerző*. Hadtörténelmi levéltári kiadványok. Budapest: Petit Real Könyvek, 2000.

SYLVESTER, JÁNOS. *Új Testamentum*. Újsziget, 1541.

TINÓDI, SEBESTYÉN. *Cronica*. 1554 https://real-eod.mtak.hu/17627/2/500_832_mlk.pdf

Internetes források:

Texas University: Indo-European Lexicon (IELEX): https://lrc.la.utexas.edu/lex/master (letöltés: 2025. 08.02.)

MINTZ, JOHN. „Raytheon's $1.4 billion brazil pact in doubt wiretap said to show that a company representative discussed bribing officia". *The Washington Post* 1995. november 22. https://www.washingtonpost.com/archive/business/1995/11/22/raytheons-14-billion-brazil-pact-in-doubt/e23b6d4a-d4c8-49e9-8c47-498c290bb6bf/ (letöltés 2025.03.31.)

„Guglielmo Marconi". In *Encyclopaedia Britannica*, 2025 https://www.britannica.com/biography/Guglielmo-Marconi (letöltés: 2025.03.22.)

„Espionage". In *Encyclopaedia Britannica*. 2025 https://www.britannica.com/topic/espionage (letöltés: 2025.01.12.)

„Espionage". In *Oxford English Dictionary*. Oxford University Press, 2025 https://www.oed.com/dictionary/espionage_n?tab=factsheet#5247982 (letöltés: 2025.01.12.)

„Spy". In *Oxford English Dictionary*. Oxford University Press. https://www.oed.com/dictionary/spy_v?tab=factsheet#21031825 (letöltés: 2025.01.12.)

https://www.knbsz.gov.hu/felderito-szemle (letöltés: 2025.07.05.)

https://www.intelligence-college-europe.org/ (letöltés: 2025.04.01.)

„United Nations Security Council, "Report of the Panel of Experts established pursuant to resolution 1874 (2009)" (S/2021/211), 2021." ENSZ. https://undocs.org/S/2021/211

Jogszabályok:

1990. évi X. törvény a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról.

29/1990 (III.13) sz. Országgyűlési határozat a Belügyminisztérium belső biztonsági szolgálatának tevékenységéről.

1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról.

1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.

Újságcikkek, interjúk:

A HON C. FOLYÓIRAT. „A képviselőház júl. 30-ai üléséből.”1868. július 31. Arcanum.

A NÉP. „Meg akarják fojtani az erdélyi magyarságot”1921. november 12. https://adt.arcanum.com/hu/view/ANep_1921_11/?pg=84&layout=s.

BUDAPESTI KÖZLÖNY. „A Közösügyi budget exposéja.”1868. január 24. Arcanum. https://adt.arcanum.com/hu/view/BudapestiKozlony_1868_01/

Interjú Pallagi Ferenc, miniszterhelyettessel. *Első kézből (*1989.05.08.*)*. Kossuth Rádió.

KÉPES 7. „Egy titokzatos szakma. Interjú Harangozó Szilveszter altábornaggyal, belügyminiszter-helyettessel”1988. július 9. Arcanum. https://adt.arcanum.com/hu/view/Kepes7_1988_2/?pg=585&layout=s. (Elérés 2025. február 27.).

KIRSCHBAUM, ERIK. „Snowden says NSA engages in industrial espionage: TV”. *Reuters*2014. január 26. https://www.reuters.com/article/world/snowden-says-nsa-engages-in-industrial-espionage-tv-idUSBREA0P0DE/.

MAGYAR NEMZET. „A jövő március elsején önálló Nemzetbiztonsági Hivatal és Országos Rendör-fókapitányság alakul Az állambiztonsági szervek nem hatóságok, nem folytathatnak nyomozást.”1989. december 20. Arcanum.

MAGYAR ÚJSÁG. „Irodalom. Színház. Művészet”1898. szeptember 19.

PETŐFI NÉPE. „Szóvivői tájékoztató”1989. március 1. https://adt.arcanum.com/hu/view/BacsKiskunMegyeiNepujsag_1989_03

ZOLTÁNI, ELEK. „Vidéki Levelezés”. *Magyar Polgár*1872. https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarPolgarKolozsvar_1872-1/?pg=182&layout=s.

Levéltári források:

„A magyar népköztársaság belügyminiszterének 2. számú parancsa (2/1959)”. ÁBTL - 4.2-10-21/2/1959/ 1

„Az érvényes miniszteri, miniszterhelyettesi parancsok, utasítások, közös utasítások gyűjteménye 1957”. ÁBTL - 4.2. - 10 - 1131 /1959 - II kötet /1

14 ÁBRÁK ÉS TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

Ábrák:

1. ábra A szavak és a lombkorona írásjelek kombinációja. Forrás Sawyer (1998) 30. 71
2. ábra az ajtó és a hold írásjelek kombinációja Forrás: Sawyer (1998) 33. 71
3. ábra Az ajtó és a nap írásjel kombinációja Forrás: Sawyer (1998) 33. 71
4. ábra A szem és a tér írásjelek kombinációja. Forrás (1998): Sawyer 34. 72
5. ábra A jóslás és látni jelek kombinációja. Forrás: Sawyer (1998): 35. 72
6. ábra A különböző érdekfelfogások közötti különbségek. Forrás. Farkas (2011): 42 173
7. ábra Az érdekek fogalmi ábrázolása Farkas Zoltán elgondolása alapján. Forrás: saját szerkesztés 174
8. ábra Az állami érdekérvényesítési folyamat lépései. Forrás: Saját szerkesztés 180
9. ábra A függetlenség, mint társadalmi igény kielégítéséhez szükséges érdekek rendszere. Forrás: saját szerkesztés 183
10. ábra A gazdasági stabilitás, mint társadalmi igény kielégítéséhez szükséges érdekek rendszere. Forrás: saját szerkesztés 184
11. ábra A titkosszolgálati tevékenység generális jellege. Forrás: saját szerkesztés. 196

Táblázatok:

1. táblázat A különböző kifejezések előfordulásainak aránya a magyar és az angol nyelvű szakirodalom esetében az MTMT és a Google Scholar adatbázisokban Forrás: saját szerkesztés 56
2. táblázat A szakirodalmi intelligence fogalmak tartalmi és gyakorisági elemzésének eredményei.Forrás: Dokman (2019), 201.) 63
3. táblázat A "nemzetbiztonság" kifejezés sajtóbeli alkalmazásának gyakorisága. Forrás: saját szerkesztés. 206
4. táblázat A katonai titkosszolgálati tevékenységet végző szervezetek megnevezései és szervezeti formái 1918 és 1956 közötti években. Forrás: saját készítés 217
5. táblázat A nem katonai (polgári) titkosszolgálati tevékenységet végző szervezetek megnevezései és szervezeti formái 1918 és 1956 közötti években. Forrás saját készítés..... 218
6. táblázat Azon európai országok, amelyek rendelkeznek önálló titkosszolgálattal, és a titkosszolgálatai jogszabályaik egy releváns része. Forrás: saját szerkesztés (Melléklet) 275

15 TÉMÁVAL KAPCSOLATOS PUBLIKÁCIÓK

A new approach of defining of social purpose of secret intelligence services
National security review : periodical of the military national security service 2024 : 1 pp. 47-61. , 15 p. (2024)

Bizonyosság egy bizonytalan világban: Az emberierőforrás-stratégia nemzetbiztonsági szemmel
In: Dobák, Imre; Resperger, István (szerk.) Stratégiák, stratégiai gondolkodás, nemzetbiztonság
Budapest, Magyarország : Ludovika Egyetemi Kiadó (2023) 276 p. pp. 51-59. , 9 p.

A nemzetbiztonsági terület funkciói rendkívüli helyzetekben
In: Gaál, Gyula; Hautzinger, Zoltán (szerk.) Rendészet a rendkívüli helyzetekben : húsz éves a Szent László napi konferencia. Pécs, Magyarország : Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport (2021) 433 p. pp. 143-152. , 10 p.

Új generációk hatása a nemzetbiztonsági gondolkodásra
In: Ruzsonyi, Péter (szerk.) Közbiztonság : Fenntartható biztonság és társadalmi környezet tanulmányok III. Budapest, Magyarország : Ludovika Egyetemi Kiadó (2020) 2,134 p. pp. 972-982.

A HUMINT reneszánsza (Regényi, Kund ; Drusza, Tamás)
In: Ruzsonyi, Péter (szerk.) Közbiztonság : Fenntartható biztonság és társadalmi környezet tanulmányok III. Budapest, Magyarország : Ludovika Egyetemi Kiadó (2020) 2,134 p. pp. 1010-1020. ,

Jövőbeni kihívások a (polgári) nemzetbiztonsági elhárítás területén
In: Drusza, Tamás (szerk.) A magyar elhárítás fejlődése
Budapest, Magyarország : Dialóg Campus Kiadó (2019) 238 p. pp. 211-238. , 28 p.

A nemzetbiztonsági szféra szerepe a szervezett bűnözéssel szembeni fellépésben
In: Baráth, Noémi Emőke; Mezei, József (szerk.) Rendészet-Tudomány-Aktualitások : A rendészettudomány a fiatal kutatók szemével
Budapest, Magyarország : Doktoranduszok Országos Szövetsége, Rendészettudományi Osztály (2019) pp. 56-64. , 9 p.

A nemzetbiztonsági stratégiáról a Nemzeti Katonai Stratégia tükrében
Nemzetbiztonsági szemle (online) 3 pp. 77-88. , 11 p. (2017)

16 1. SZÁMÚ MELLÉKLET:

Országok	Érdek fogalom említve	Titkosszolgálati jogszabály neve
Albánia	Nem	Për shërbimin informativ kombëtar
Ausztria	Nem	Staatsschutz- und Nachrichtendienst-Gesetz (SNaDiG)
Belgium	Igen	Loi du 30 novembre 1998 organique des services de renseignement et de sécurité
Bosznia-Hercegovina	Nem	Закон о Агенцији за истраге и заштиту
Bulgária	Igen	Закон за Държавна агенция "Разузнаване"
Ciprus	Nem	
Csehország	Igen	Zákon č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách České republiky
Dánia	Nem	Dán Politiets Efterretningstjeneste (PET) működését szabályozó tv. (Lov nr. 1600 af 19. december 2014)
Egyesült Királyság	Igen	Intelligence Services Act 1994
Észak-Macedónia	Igen	Закон за Агенција за разузнување
Észtország	Nem	Észt Biztonsági Hatóságokról szóló törvény
Fehéroroszország	Igen	Закон Республики Беларусь "О государственных органах безопасности
Finnország	Igen	582/2019 Laki tietoliikennetiedustelusta siviilitiedustelussa
Franciaország	Igen	Loi n° 2015-912 du 24 juillet 2015 relative au renseignement
Görögország	Igen	Νόμος 3649/2008 για την Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών
Hollandia	Igen	Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2017
Horvátország	Igen	Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske
Írország	Igen	Policing, Security and Community Safety Act 2024
Koszovó	Nem	
Lengyelország	Igen	Ustawa o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu
Lettország	Igen	Par Latvijas Republikas Drošības dienesta nolikuma apstiprināšanu
Litvánia	Igen	
Luxemburg	Igen	Loi du 5 juillet 2016 portant réorganisation du Service de renseignement de l'État
Magyarország	Igen	1995. évi CXXV. tv a Nemzetbiztonsági Szolg.-ról
Málta	Igen	Security service act
Moldávia	Nem	Privind Serviciul de Informaţii şi Securitate
Montenegró	Igen	al Republicii Moldova
Németország	Igen	Zakon o Agenciji za nacionalnu bezbjednost
Norvégia	Igen	Gesetz über den Bundesnachrichtendienst (BND-Gesetz)
Olaszország	Igen	Etterretningsloven
Oroszország	Nem	Legge 3 agosto 2007, n. 124 Sistema di informazione per la sicurezza della Repubblica e nuova disciplina del segreto
Portugália	Igen	Федеральный закон "О федеральной службе безопасности"
Románia	Igen	Lei n.º 9/2007 - Lei de Organização do Sistema de Informações da República Portuguesa
Spanyolország	Igen	Legea nr. 14/1992 privind organizarea şi funcţionarea Serviciului Român de Informaţii
Svájc	Igen	Ley 11/2002, de 6 de mayo, reguladora del Centro Nacional de Inteligencia
Svédország	Igen	AS 2017 4095
Szerbia	Nem	Bundesgesetz über den Nachrichtendienst
Szlovákia	Igen	Lag (2007:979) om åtgärder för att förhindra vissa särskilt allvarliga brott
Szlovénia	Igen	Zakon o osnovama uređenja službi bezbednosti Republike Srbije
Ukrajna	Igen	Zákon č. 46/1993 Z. z.Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o Slovenskej informačnej službe

6. táblázat Azon európai országok, amelyek rendelkeznek önálló titkosszolgálattal, és a titkosszolgálatai jogszabályaik egy releváns része. Forrás: saját szerkesztés (Melléklet)